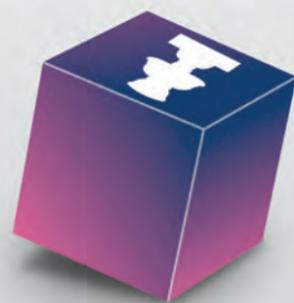

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาฯ อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 (โซนทิศใต้)
เลขที่ 120 หมู่ที่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210
โทรศัพท์ 0-2141-9570

วารสารสถาบันพระปกเกล้า 02-2563
ISSN 1685-9855

9 771685 985005
ราคา 120 บาท

www.kpi.ac.th

วารสารสถาบันพระปกเกล้า

ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2563

วารสารสถาบันพระปกเกล้า

King Prajadhipok's Institute Journal

ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2563

ISSN 1685-9855

บรรณาธิการ

รศ. ดร.อรัญญ์ ก๊กผล

รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

กองบรรณาธิการ

ศ. ดร.จรัส สุวรรณมาลา

สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ

มหาวิทยาลัยรังสิต

ศ. ดร.ไชยวัฒน์ คำชู

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ. ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์

สาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ศ. วุฒิสาร ตันไชย

เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

ศ. ดร.สกลนธ์ วรรณวิวัฒนา

ประธานกรรมการการแข่งขันทางการค้า

(อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

ศ. ดร.สมคิด เลิศไพฑูริย์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศ. ดร.สมบุญ สุธงษา

อุปนายกฯ สถาบันทนายสภา คนที่ 1

รศ. ดร.นิยม รัฐอมฤต

ที่ปรึกษาด้านการต่างประเทศ สถาบันพระปกเกล้า

รศ. ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ

ผอ.สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล

สถาบันพระปกเกล้า

ดร.ถวิลวดี บุรีกุล

ผอ.สำนักวิจัยและพัฒนา

สถาบันพระปกเกล้า

ผู้จัดการ

นายวิวัฒน์ ชัยภาคภูมิ

รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายภควัต อัจฉริยปัญญา

นักฝึกอบรมชำนาญการพิเศษ

สถาบันพระปกเกล้า

วารสารสถาบันพระปกเกล้า

ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2563 ISSN 1685-9855

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 (โซนทิศใต้)
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 0-2141-9570 โทรสาร 0-2143-8175

วารสารสถาบันพระปกเกล้า เป็นวารสารทางวิชาการที่สถาบันพระปกเกล้าจัดทำขึ้น โดยรวบรวมงานเขียนทางวิชาการและงานศึกษาวิจัย ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ และติดตามประเมินผล ในมิติทางการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีมิติการบริหารราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งในบริบทประเทศไทยหรือในเชิงเปรียบเทียบกับประเทศไทย เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมผลงานทางวิชาการที่สำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การต่อยอดพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในเชิงวิชาการแก่นักศึกษาและประชาชนผู้ให้ความสนใจต่อไป

ขอบเขตเนื้อหาของบทความในวารสารฯ ได้แก่ประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ประชาธิปไตย และกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย
2. ธรรมาภิบาล
3. แนวทางการบริหารงานพัฒนาประเทศ
4. นโยบายสาธารณะและองค์กรทางการเมืองการบริหารราชการแผ่นดิน
5. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น
6. การเมืองภาคพลเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน
7. สันติวิธีและการจัดการกับความขัดแย้ง
8. การสร้างเครือข่ายการพัฒนา
9. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

วารสารสถาบันพระปกเกล้า ดำเนินการจัดพิมพ์ปีละ 3 เล่ม ดังนี้

ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม – เมษายน

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนพฤษภาคม

ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนกันยายน

ฉบับที่ 3 ประจำเดือนกันยายน – ธันวาคม

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนมกราคมของปีถัดไป

อนึ่ง บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร จะต้องผ่านการพิจารณาบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในรูปแบบผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double-blind peer review) ตามกระบวนการที่กำหนดไว้ และมีการพิจารณาบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 2 ท่านต่อ 1 บทความ เป็นอย่างน้อย

ผู้สนใจส่งบทความเพื่อให้สถาบันพระปกเกล้าพิจารณา สามารถส่งบทความของท่านผ่านระบบ Submit Online ได้ที่เว็บไซต์ http://so06.tci-thaijo.org/index.php/kpi_journal/ โดยขอความกรุณาจัดเตรียมต้นฉบับและดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด

ราคาต่อฉบับ: 120 บาท

กองบรรณาธิการวารสารสถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารบี ชั้น 5 เลขที่ 120 หมู่ 3

ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 02-141-9570 E-mail : packawat@kpi.ac.th

ส.า.ร.บ.ญ

เรื่อง	หน้า
ความอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับปัญหาการกำกับดูแลของรัฐ กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์	5
คุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง สุชานุช พันธนียะ และ ฮาซันอักริม ดงนะแดง	17
การหาเสียงทางการเมืองในโลกออนไลน์ กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ เอกรินทร์ ต่วนศิริ	36
การแข่งขันและปัจจัยที่มีผลต่อชัยชนะการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 ของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย เทอดศักดิ์ ไปจันทิก ศิวัช ศรีโกคางกุล อรรถพล เมืองมิ่ง ถนอมวงศ์ สุวยสิมาพงษ์ และ ฌาน เรืองธรรมสิงห์	58
การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบทหารอาสาสมัคร จารุพล เรืองสุวรรณ	79
การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบของนโยบายการเพิ่มอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้น อรรถกฤต ปัจฉิมนันท์ และ มานา ปัจฉิมนันท์	102
ร่องรอยความคิดเรื่องพลเมืองดีและการศึกษาสำหรับพลเมืองไทย สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์: พิจารณาจากผลงานของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) จารุวรรณ แก้วมะโน	122
การปลูกฝังค่านิยมอันเป็นเอกลักษณ์ให้กับนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า ณัชชาภัทร อมรกุล	144

ทางคณะผู้จัดทำยินดีที่จะเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลที่มีประโยชน์หรือน่าสนใจต่อ
สาธารณชนและขอสงวนสิทธิในการสรุปย่อ ตัดทอนหรือเพิ่มเติมตามความเหมาะสม
ความเห็นและทัศนะในแต่ละเรื่องเป็นของผู้เขียน ซึ่งทางคณะผู้จัดทำและสถาบันพระปกเกล้าไม่จำเป็นต้อง
เห็นด้วยเสมอไป

พิมพ์ที่

บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด

745 ถนนนครไชยศรี แขวงนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทรศัพท์ 02-243-9040-4 โทรสาร 02-243-3225

บรรณานิติการแถลง

ปลายปี พ.ศ. 2563 โลกและประเทศไทยยังคงอยู่ภายใต้ภาวะวิกฤตโรคระบาดโควิด-19 ซึ่งถือเป็นบริบทความท้าทายของการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความอ่อนแอระหว่างความเข้มข้นของมาตรการป้องกันโรคระบาดกับการเปิดประเทศและเมืองเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ ผลกระทบจากโควิดส่งผลทางเศรษฐกิจอย่างมากทั้งการปิดกิจการ การเลิกจ้างงาน การส่งออกถดถอย และการท่องเที่ยวที่ซบเซา นอกจากนี้ประเทศไทยยังรุ่มร่าด้วยการเรียกร้องทางการเมืองของกลุ่มต่างๆ ในบ้านเมือง อาทิ การแก้ไขรัฐธรรมนูญและการปฏิรูปสถาบันสำคัญ รวมทั้งการชุมนุมทางการเมือง สไตร์นิวเจนที่ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐรับมือได้ยาก

ความร้อนแรงทางการเมืองอีกประการของสถานการณ์ประเทศไทยที่ละเลยไม่ได้ คือ การกำหนดให้มีการเลือกตั้งนายกและสภามณฑลการบริหารส่วนจังหวัด ในวันอาทิตย์ที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2563 เป็นสนามแรก และคาดหวังว่าการเลือกตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบอื่นๆ จะตามมาในช่วงต้นปีหน้า

แน่นอนว่าความสนใจของสังคมต่อการเมืองท้องถิ่นอาจไม่มากเมื่อเทียบกับการเมืองระดับชาติ อีกทั้งงานวิชาการยังมีอยู่จำกัด ดังนั้นเพื่อเป็นการเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจต่อการปกครองท้องถิ่นไทยวารสารสถาบันพระปกเกล้า ขอเริ่มด้วยการนำเสนอ 2 บทความที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่น

บทความแรก เรื่อง “**ความอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับปัญหาการกำกับดูแลของรัฐ**” โดย *กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์* ที่สะท้อนปัญหาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องการคลังท้องถิ่นที่ปราศจากอิสระในการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ประกอบกับการถ่ายโอนมอบอำนาจจากรัฐบาลส่วนกลางได้สร้างข้อผูกมัดด้วยเงินอุดหนุนในสัดส่วนที่สูงซึ่งนำไปสู่การเผชิญหน้ากับปัญหาของการถูกครอบงำด้วยโครงสร้างอำนาจทางการเมือง ขณะเดียวกัน

กฎหมายที่มักมีช่องโหว่อยู่เสมอได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบิดเบือนข้อเท็จจริงเชิงผลประโยชน์ผ่านเจตนารมณ์ตามหลักประชาธิปไตย และได้สร้างกลไกความเหลื่อมล้ำในการจัดสรรผลประโยชน์สาธารณะมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้ ในบทความได้นำเสนอทางออกเอาไว้ด้วย ซึ่งจะเป็นอย่างไรเชิญติดตามได้ในบทความนี้

บทความที่สอง “**คุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในทัศนะของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง**” โดย *ดร.สุชานุช พันธนิยะ* และ *ดร.ฮาซันอักริม ดงนะเด็ง* จาก คณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ที่ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรังที่มีต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ นำสนใจมากที่ประชาชนให้ความสำคัญต่อเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าเรื่องบุคลิกภาพและความสามารถทางการบริหาร ซึ่งน่าติดตามมากๆ โดยเฉพาะท่านที่เตรียมตัวจะลงสมัครเลือกตั้งท้องถิ่น

ควันทลงหลังการเลือกตั้งทั่วไประดับชาติเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 ยังมีหลากหลายประเด็นน่าเรียนรู้ บทความเรื่อง “**การหาเสียงทางการเมืองในโลกออนไลน์ กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้**” *ศศ.เอกรินทร์ ต่วนศิริ* ได้ทำการศึกษาสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊กที่เข้ามามีบทบาทด้วยการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างไร ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 ในระดับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งการวิเคราะห์นี้ ยังรวมถึงการใช้สื่อออนไลน์ของพรรคอนาคตใหม่ พรรคเพื่อไทย และพรรคประชาชาติ ท่านผู้อ่านที่สนใจเรื่องสื่อออนไลน์กับการเลือกตั้งไม่ควรพลาดจริงๆ

ต่อมาบทความเรื่อง “**การแข่งขันและปัจจัยที่มีผลต่อชัยชนะการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 ของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย**” โดย

อ.เทอดศักดิ์ ไปจันทัก จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ และ รศ. ดร.ศิวัช ศรีโภาคางกุล จากวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่นำเสนอถึงการแข่งขันทางการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย ซึ่งเป็นการ “ซบเคี้ยว” ระหว่างสามพรรคการเมือง ได้แก่ พรรคเพื่อไทย พรรคภูมิใจไทย และพรรคพลังประชารัฐ รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อชัยชนะที่ได้รับเลือกตั้ง ทั้งการสังกัดพรรคการเมือง รวมทั้งการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างการเมืองชาติและท้องถิ่น

จากการเมือง มาสู่การบริหารว่าด้วยการกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยมีการใช้เศรษฐมิติเข้ามาเป็นแนวทางศึกษาทางเลือกนโยบาย ในบทความเรื่อง “การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบทหารอาสาสมัคร” โดย ดร. จารุพล เรืองสุวรรณ จากสาขาวิชาการบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socioeconomic factors) ศึกษาว่ามีตัวแปรใดบ้างที่มีผลต่อการเลือกใช้ระบบการเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร ทำการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติในรูปแบบของ Panel data analysis โดยการใช้ Fixed-effect Model เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลของหน่วยสำรวจหลายหน่วย (cross sectional data) ซึ่งผลการศึกษาในบทความชิ้นนี้ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นนโยบายการเกณฑ์ทหารในอนาคต

อีกบทความหนึ่งซึ่งใช้แนวทางเศรษฐมิติเช่นกัน คือ “การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบของนโยบายการเพิ่มอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้น” โดย รศ. ดร. อรรถกฤต ปัจฉิมนันท์ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ ผศ. ดร. มานา ปัจฉิมนันท์ จากคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ซึ่งผลการศึกษาได้ข้อสรุปสำคัญคือ การออกแบบนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องคำนึงถึงการเพิ่ม

ระดับภาษีที่สูงขึ้นเพียงเท่านั้น เพื่อลดปริมาณการบริโภค โดยเฉพาะสินค้ายาเส้นที่มีปริมาณการบริโภคที่ลดลงไม่มาก จากระดับภาษีในปัจจุบัน รายละเอียดเชิญติดตามได้จากบทความนี้

สำหรับสองบทความสุดท้าย จะเป็นเรื่องการศึกษาทางการเมือง บทความแรก เรื่อง “ร่องรอยความคิดเรื่องพลเมืองดีและการศึกษาสำหรับพลเมืองไทย สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์: พิจารณาจากผลงานของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)” โดย จารุวรรณ แก้วมะโน นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า เป็นการศึกษาร่องรอยแนวความคิดความเป็นพลเมืองดี (good citizen) และการศึกษาสำหรับพลเมือง (civic education) ในสังคมไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผ่านการศึกษาทะพินธ์ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) จำนวน 7 ชิ้น ผลการถอดรหัสที่น่าสนใจโดยเฉพาะอิทธิพลของศาสนากับแนวคิดพลเมืองดี

บทความที่สอง “การปลูกฝังค่านิยมอันเป็นเอกลักษณ์ให้กับนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า” โดย ณัชชาภัทร อมรกุล นักวิชาการผู้ชำนาญการ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า ที่ได้สะท้อนความสำคัญของการสร้างเอกลักษณ์ของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า ภายใต้แนวคิดผู้นำทรงภูมิปัญญา รวมทั้งการสร้างกิจกรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังค่านิยมต่างๆ ให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า อันถือว่าเป็นแนวทางใหม่ของการจัดการศึกษาอบรมผู้นำ ที่มีไม่เพียงเพื่อมาหาเครือข่าย แต่ยังมีมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วย

เชื่อมั่นว่าท่านผู้อ่านจะได้รับความรู้และสาระที่มีคุณค่าจากบทความทุกชิ้น ในวารสารฉบับนี้ พร้อมส่งความสุข เตรียมรับอนาคตที่สดใสในปี พ.ศ. 2564 กัน

ด้วยรักและปรารถนาดี
รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถัย ก๊กผล
บรรณาธิการวารสารสถาบันพระปกเกล้า

ความอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับปัญหาการกำกับดูแลของรัฐ

The independence of local authorities
on the problem of governance of the state

กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์*

Kittipong Pearnpitak**

บทความนี้

Received

5 กุมภาพันธ์ 2563

Revised

30 เมษายน 2563

Accepted

24 พฤษภาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนปัญหาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้บริบทของการคลังท้องถิ่นที่ปราศจากอิสระในการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ประกอบกับการถ่ายโอนมอบอำนาจจากรัฐบาลส่วนกลางได้สร้างข้อผูกมัดด้วยเงินอุดหนุนในสัดส่วนที่สูง ซึ่งนำไปสู่การเผชิญหน้ากับปัญหาของการถูกรวบงำด้วยโครงสร้างอำนาจทางการเมือง ขณะเดียวกันกฎหมายที่มักมีช่องโหว่อยู่เสมอได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบิดเบือนข้อเท็จจริงเชิงผลประโยชน์ผ่านเจตนาธรรมณ์ตามหลักประชาธิปไตย และได้สร้างกลไกความเหลื่อมล้ำในการจัดสรรผลประโยชน์สาธารณะมาอย่างยาวนาน ซึ่งทางออกของปัญหานี้ควรเริ่มจากการปฏิรูปท้องถิ่นตั้งแต่วัฒนารากของการพัฒนา โดยมุ่งเน้นที่การยกระดับศักยภาพของประชาชนในฐานะพลเมืองได้เข้าใจถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบที่มีต่อการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การคลังท้องถิ่น, อิสระทางการคลัง, ความเหลื่อมล้ำ, การกระจายอำนาจ

* นักวิชาการอิสระ

** Independent Scholar

Abstract

The objective of this study was to reflect 1) the problems of local Administrative organization in regard to the local financial without autonomy for fair resource allocation and decentralization from the central government committed with a high proportion of intergovernmental transfer. These conditions have led to encounters with domination by the structures of political power, which were changed from familiarity to unfamiliarity in a local division. In the same way, the law always left room for using loopholes as tools for distorting the truth in light of benefits through purposes of democratic essence. This situations has caused inequality in processes of public resource allocation for a long time. These problems could be addressed by reforming Local Financial from the base of development. It should focus on increasing the competency of people as citizens, who could understand their roles, duties, and responsibilities for supporting structures of local democracy for sustainability.

Keywords: local financial, financial autonomy, inequality, decentralization

บทนำ

บนฐานคิดตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย นับตั้งแต่ยุคแรกในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสต์ศักราชของชาวกรีกโบราณแห่งนครรัฐเอเธนส์ ได้พยายามมุ่งเน้นให้เกิดการปกครองโดยประชาชน (Rule by the people) ตามนัยนี้หมายถึง คนจน (Poor) หรือคนจำนวนมาก (Masses) ที่ได้มีสิทธิเลือกผู้นำตามความเห็นพ้องของเสียงส่วนใหญ่ โดยไม่มีข้อจำกัดทางกฎหมาย (European Union, 2011, pp. 2) แต่ในปัจจุบันประชาธิปไตยถูกมองในมุมของวาทกรรมทางวิชาการ และทำหน้าที่เหมือนแม่เหล็กดึงดูดนักวิทยาศาสตร์ทางการเมือง นักปรัชญา และนักประวัติศาสตร์เพื่อมาหารือเกี่ยวกับแง่มุมต่างๆ ทางสังคม (Stapelbroek, 2014, pp. 1-2) จนนำไปสู่วิกฤติการณ์ของประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการเลือกผู้นำอย่างอิสระ เสรีภาพของสื่อมวลชน และ

หลักนิติธรรมที่อยู่ภายใต้การถูกโจมตีของอุดมการณ์ทางการเมือง (Abramowitz, 2018, pp. 1-9) ปัญหาเหล่านี้ถูกบ่มเพาะมาอย่างต่อเนื่อง และได้สะท้อนแง่มุมของการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ขาดอิสระตามหลักการกระจายอำนาจ ประกอบกับการปรับเปลี่ยนบทบาทของภาครัฐเป็นเพียงการแบ่งอำนาจการตัดสินใจส่วนหนึ่งไว้ที่ท้องถิ่นซึ่งย้อนแย้งกับเจตนารมณ์ตามหลักประชาธิปไตย

เมื่อการกระจายอำนาจเป็นเรื่องของการถ่ายโอนอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นจึงมีความเกี่ยวพันกับการการเมือง การปกครอง และการคลังที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายอำนาจทางการคลัง (Fiscal Decentralization) ซึ่งถือเป็นกลไกทางการเงินที่คอยสนับสนุนการกระจายอำนาจทุกรูปแบบเพื่อลดอำนาจจากส่วนกลาง และเพิ่มอำนาจส่วนท้องถิ่นในการจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอ

ต่อความต้องการของท้องถิ่น (Scott & Rao, 2015, pp. 1-11) แต่ในทางกลับกันบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความลักลั่นที่นำไปสู่การสร้างความปลอดภัยทางสังคม ประกอบกับการขาดวินัยทางการคลัง (Fiscal Discipline) ในการรับรู้ถึงผลประโยชน์จากรายจ่ายสาธารณะ รายได้จากการจัดเก็บภาษี และกลุ่มผลประโยชน์ที่ได้รับ (Wyplosz, 2011, pp. 19) มักถูกบิดเบือนภายใต้กรอบของกฎหมายพระราชบัญญัติวิธีงบประมาณ พ.ศ. 2502 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ. 2548 ที่ยังมีช่องโหว่ในการหาผลประโยชน์ให้ตนเองหรือพวกพ้องไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม (ธาดา แสงสุวรรณ และ ภูมิ โชคเหมาะ, 2560, น. 455) ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการคลังท้องถิ่นในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างเหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ การเจียรไนทางออกของปัญหาที่มีจุดเริ่มต้นมาจากความลักลั่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นสิ่งที่คอยย้ำเตือนถึงทิศทางของความเหลื่อมล้ำทางสังคม อันอยู่บนฐานของความเป็นอิสระทางการคลังท้องถิ่น และเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย ประกอบกับการผลักดันให้เกิดกระบวนการท้องถิ่นจัดการตนเองเพื่อปฏิรูปตั้งแต่ฐานรากของการพัฒนาโดยใช้ตัวชี้วัดจากความเห็นพ้อง (Consensus) ของประชาชนเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกัน (Consciousness Creating) ถึงสิทธิ หน้าที่ และความเป็นพลเมือง ทั้งนี้ความสำเร็จของการพัฒนาจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเพื่อช่วยในการสอดส่องดูแลขอบเขตทางอำนาจของผู้ปกครองให้อยู่ในความรับผิดชอบที่เหมาะสม และสอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาประเทศภายใต้บริบทของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดความเป็นอิสระทางการคลังท้องถิ่น

การคลังท้องถิ่นเป็นหนึ่งในบททดสอบศักยภาพของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว (Active Citizenship) ภายใต้การยอมรับและตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินตามนโยบายของภาครัฐ ซึ่งอาจขัดกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยที่แนวโน้มของการกระจายอำนาจและการตัดสินใจของท้องถิ่นยังถูกมองในมุมบวกถึงความเป็นอิสระทางการคลังที่อยู่บนพื้นฐานของการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Martinez-Vazquez, Lago-Penas, & Sacchi, 2016, pp. 8-12) และการที่รัฐบาลมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบทางการคลังให้กับหน่วยการปกครองท้องถิ่นให้มีอิสระในการตัดสินใจทางการคลัง ได้แก่ การจัดหารายได้ การใช้จ่าย การก่อหนี้ และการบริหารการคลัง โดยไม่ต้องอยู่ในการบังคับบัญชาของรัฐบาลกลาง เพียงแต่อยู่ในการควบคุมบางเรื่องที่เป็นเท่านั้น ซึ่งนี่เป็นความหมายของการกระจายอำนาจทางการคลังที่เชื่อมโยงขอบเขตความรับผิดชอบตามหลักการกระจายอำนาจการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามเงื่อนไขของการกระจายอำนาจทางการคลังสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการบริหารการคลังท้องถิ่นตามเงื่อนไขสำคัญ ดังนี้ (ไตรรัตน์ โภคพลการณ์, 2556, น. 142-146)

เงื่อนไขแรก คือ ความจริงจังของรัฐบาลกลางในการให้อิสระด้านการคลังแก่ท้องถิ่น โดยสามารถพิจารณาได้จากนโยบาย กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับต่างๆ ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่า หน่วยการปกครองท้องถิ่นยังขาดอิสระทางการคลังในการจัดหารายได้และการใช้จ่ายที่มีประสิทธิภาพ ถึงแม้จะได้รับรายได้จากภาษีท้องถิ่นและภาษีที่รัฐจัดเก็บให้ตามกฎหมายก็ตาม

เงื่อนไขที่สอง คือ ความสามารถในการบริหารการคลังของหน่วยการปกครองท้องถิ่น ซึ่งสามารถ

พิจารณาได้จากความสามารถของท้องถิ่นตามอาณาเขต ที่หน่วยการปกครองท้องถิ่นรับผิดชอบ รวมถึงเสียงสะท้อนของประชาชนที่ได้รับบริการสาธารณะในรูปแบบต่างๆ ภายใต้การบริหารจัดการของท้องถิ่น ทั้งนี้ ประสิทธิภาพในการจัดสรรบริการสาธารณะเกิดจากความสอดคล้องกันระหว่างผลผลิตของท้องถิ่นกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นที่ตรงกัน เนื่องจากหน่วยการปกครองท้องถิ่นสามารถเข้าใจปัญหา มากกว่ารัฐบาลส่วนกลางจึงสามารถปรับการใช้จ่ายให้มีความเหมาะสมกับเจตนารมณ์ของประชาชนไปพร้อมกันได้

เงื่อนไขที่สาม คือ การกระจายอำนาจทางการเมือง เนื่องจากการกระจายอำนาจให้แก่หน่วยการปกครองท้องถิ่นมีอิสระในการปกครองตนเองและมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น ย่อมส่งผลทำให้การเมืองท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลดีต่อประชาชนในการได้รับข้อมูลข่าวสารตามข้อเท็จจริง มีความโปร่งใสในการจัดสรรบริการสาธารณะ และประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านโครงการชุมชนหรือกลุ่มทางสังคม ดังนั้น จากข้อมูลเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่า การปรับปรุงประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะจำเป็นต้องมีสถาบันการเมืองท้องถิ่นที่ดี (Sujarwoto, 2012, น. 55) นั่นหมายถึง บทบาททางการเมืองในท้องถิ่นจะต้องแสดงให้เห็นถึงการแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน มีความโปร่งใส และพร้อมรับผิดชอบเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น

เงื่อนไขสุดท้าย คือ การพิจารณาทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในระดับท้องถิ่นเมื่อเกิดภาวะเงินเฟ้อหรือปริมาณเงินในมือของประชาชนมีมากขึ้น แต่ความสามารถในการซื้อสินค้าและบริการอาจไม่ได้เพิ่มขึ้นตามความสามารถของท้องถิ่นนั้นๆ รัฐบาลที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสมดุลของระบบเศรษฐกิจ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับอิสระทางการคลัง และพยายามลดกฎ ระเบียบที่มากเกิดจำเป็นเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจใน

ท้องถิ่นสามารถขับเคลื่อนได้เป็นในทิศทางที่ต้องการได้ ทั้งนี้ หากเกิดภาวะเงินฝืด จะสะท้อนให้เห็นว่า ท้องถิ่นมีเงินไหลเวียนในระบบเศรษฐกิจน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ประชาชนมีการใช้จ่ายใช้สอยในปริมาณที่น้อยกว่าปกติ ดังนั้น ท้องถิ่นจำเป็นต้องเฝ้าระวังเงื่อนไขทางเศรษฐกิจอยู่เสมอ เพื่อเป็นการป้องกันภาวะทางการเงินผูกผันฉับพลัน และพยายามสร้างกลไกภายในท้องถิ่นเพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม หากมองในบริบทของความเป็นรัฐไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ทำให้ความสำคัญกับกระจายอำนาจการปกครองตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง โดยหลักสำคัญนี้อยู่ในตามมาตรา 78 หมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ บัญญัติว่า

“มาตรา 78 รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์การปกครองท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น”

บทบัญญัตินี้ชี้ให้เห็นว่า การปกครองในระบบประชาธิปไตย รัฐเป็นฟันเฟืองสำคัญในการส่งต่ออำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการบริหารจัดการที่ต้องการให้ท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการตนเองได้ภายใต้เจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ หากลองเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ตามมาตรา 78 หมวด 6 แผนนโยบายแห่งรัฐ บัญญัติว่า

“มาตรา 78 รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครอง

ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมตลอดทั้งการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่นใดบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน”

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2540 กับ 2560 คือ เจตจำนงของรัฐธรรมนูญที่ต้องการให้รัฐปรับเปลี่ยนบทบาทจากการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมาเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยไม่ได้มีภารกิจถึงอิสระในการตัดสินใจของประชาชน ส่วนนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นอิสระในการตัดสินใจของประชาชนถือเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการตรวจสอบและสร้างกลไกทางการคลังท้องถิ่นให้เอื้อต่อผลประโยชน์สาธารณะ หากพิจารณาถึงบริบทของท้องถิ่นที่มีความเป็นพลวัตและมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นนั้น จำเป็นต้องอาศัยศักยภาพของท้องถิ่นในการวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกร่วมกัน โดยอาศัยภูมิหลังของประชาชนในท้องถิ่นเป็นฐานของพิจารณาเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความท้าทายที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ (Schlenker, 2009, pp. 1-9) ดังนั้น แนวคิดความเป็นอิสระทางการคลังท้องถิ่น อาจเป็นเพียงกรอบของการตัดสินใจเพื่อให้สามารถเข้าไปจัดการกับปัญหาในท้องถิ่นได้เท่านั้น แต่ความสำเร็จของกระบวนการสร้างความเป็นอิสระทางการคลังแท้จริงแล้ว จำเป็นต้องอาศัยศักยภาพของท้องถิ่นในการเข้าไปตรวจสอบและแทรกแซงกลไกทางการคลังเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างเป้าหมายของรัฐ อิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและความต้องการของประชาชนเป็นหลัก

ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารการคลังท้องถิ่น

การคลังท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจการปกครองจะต้องคำนึงถึงศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งของความเป็นพลเมือง หากพิจารณาถึงทิศทางการพัฒนาของประเทศแล้ว อาจกล่าวได้ว่า หน่วยการปกครองท้องถิ่นอยู่ในตำแหน่งที่ดีต่อการใช้ทรัพยากรสาธารณะเพื่อนำไปสู่การตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างหลากหลาย ประกอบกับยังสามารถผลักดันให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับมือกับความท้าทายทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่หน่วยการปกครองท้องถิ่นเป็นอันดับแรก (Vazquez & Smoke, 2011, pp. 13) ดังนั้น จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นหน่วยการปกครองที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีอิสระในการบริหารจัดการจากรัฐบาลส่วนกลางในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด โดยถือเป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญต่อการวางรากฐานตามหลักประชาธิปไตยและสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี

จากสถานการณ์ของความเชื่อมั่นที่ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะสามารถก้าวข้ามบทบาทที่ภาครัฐยื่นเสนอมาให้นั้น จะนำไปสู่การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีอิสระในการตัดสินใจทางการคลัง แต่ภายใต้บริบทของโครงสร้างรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามสัดส่วนเฉลี่ยของเงินอุดหนุน และสัดส่วนเฉลี่ยของภาษีที่รัฐจัดสรรให้ยังสูงกว่าร้อยละ 90 ทำให้สัดส่วนของรายได้ที่จัดเก็บเองไม่ถึงร้อยละ 10 สิ่งนี้หมายถึง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มีอิสระทางการคลังได้อย่างแท้จริง ประกอบกับโครงสร้างรายจ่ายส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้กับรายจ่ายประจำและรายจ่ายเพื่อการลงทุน ทำให้รายจ่ายของการพัฒนาศักยภาพชุมชนมีน้อยกว่าที่ควรเป็น โดยในภาพรวมของปัญหาและอุปสรรคใน

การบริหารการคลังท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) ปัญหาการบริหารการคลังท้องถิ่นที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลกันระหว่างจำนวนบุคลากรกับปริมาณงาน ทำให้บุคลากรทางการคลังมีภาระงานมากเกินไป 2) ปัญหาทางด้านโครงสร้างรายได้และรายจ่ายที่ต้องพึ่งพารายได้จากรัฐในสัดส่วนที่สูง ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดอิสระในการตัดสินใจ และ 3) ปัญหาการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ถูกกำกับโดยระเบียบที่กำหนดมาจากส่วนกลางและจากหลายหน่วยงาน จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการจัดเก็บรายได้ (วิทยา จิตนุพงศ์, 2558, น. 320-328)

หากพิจารณาถึงแหล่งรายได้ที่จัดเก็บเองในสัดส่วนที่น้อยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละประเภทตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กล่าวคือ 1) ตามมาตรา 23 กำหนดให้เทศบาลเมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล สามารถจัดเก็บรายได้เองจากภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีป้าย และอากรฆ่าสัตว์ 2) ตามมาตรา 24 กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด สามารถจัดเก็บรายได้เองจากภาษีน้ำมัน น้ำมันเบนซิน น้ำมันดีเซล ก๊าซปิโตรเลียม ภาษียาสูบ และค่าธรรมเนียมโรงแรม และ 3) ตามมาตรา 25 กำหนดให้กรุงเทพมหานคร สามารถจัดเก็บรายได้เองจากภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีป้าย อากรฆ่าสัตว์ ภาษีน้ำมัน น้ำมันเบนซิน น้ำมันดีเซล ก๊าซปิโตรเลียม ภาษียาสูบ และค่าธรรมเนียมโรงแรม (พระราชบัญญัติกำหนดแผน, 2542, น. 48-66) แต่หากลองเปรียบเทียบแหล่งรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในต่างประเทศอย่างในสหรัฐอเมริกา พบว่า รายได้ที่รัฐบาลท้องถิ่นได้รับจากรัฐบาลกลางมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ที่ร้อยละ 64 และสำหรับเขตเมืองอยู่ที่ร้อยละ 75 โดยภาษีที่จัดเก็บจากอสังหาริมทรัพย์ทั่วไป (Personal Property Taxes) ถือเป็นแหล่งรายได้หลักของรัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งการพึ่งพา

ในส่วนนี้อยู่ในระดับต่ำการจัดเก็บรายได้สำหรับเขตพิเศษอยู่ที่ร้อยละ 15.3 และสำหรับเขตโรงเรียนไม่เกินร้อยละ 18.6 โดยแหล่งรายได้จากภาครัฐยังคงเป็นแหล่งรายได้สำคัญของการฟื้นฟูท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตโรงเรียนที่ได้รับรายได้สูงถึงร้อยละ 53.9 จะเห็นได้ว่าแหล่งรายได้ของรัฐบาลท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของระบบการจัดเก็บรายได้ เช่น ภาษีอสังหาริมทรัพย์ได้รับการประเมินโดยรัฐบาลท้องถิ่นและส่งให้ผู้เสียภาษีทางไปรษณีย์ตามข้อมูลที่ได้ประเมินทรัพย์สิน ในทางกลับกันผู้เสียภาษีต้องรายงานให้กับรัฐบาลท้องถิ่นทราบเพื่อตรวจสอบเช่นกัน (Allan, 2008, pp. 5-6)

จากข้อมูลที่น่าสนใจมาเปรียบเทียบถึงความแตกต่างทางรายได้ในการจัดเก็บภาษี ได้สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารการคลังที่ยังต้องพึ่งพารายได้จากรัฐบาลในสัดส่วนที่สูง แต่ในบริบทของประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกายังมีความแตกต่างกันในเรื่องของจุดเน้นในการใช้จ่ายสาธารณะ โดยสหรัฐอเมริกาพยายามให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการศึกษาในท้องถิ่น ส่วนไทยยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ความแตกต่างนี้นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของการกระจายอำนาจทางการคลังที่ได้มุ่งเป้าไปที่การยกระดับศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังส่อแววของความล้าหลัง (ในบทความนี้ตีความหมายของความล้าหลัง หมายถึง ขาดความเป็นระเบียบหรือลำดับในการปฏิบัติตามกฎหมายจนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของการกระจายอำนาจทางการคลัง) ภายใต้บริบทของการบริหารงานบุคคลท้องถิ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงหลังจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2540 และกฎหมายแม่บทที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าเชิงหลักการตามหลักความเป็นอิสระของท้องถิ่น และเชิงโครงสร้างที่มุ่งเน้นบทบาทในการกำหนดมาตรฐานกลาง หลักเกณฑ์และวิธีการในการบริหารงาน

บุคคล กล่าวคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง จะมีบุคลากรของตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย แต่ถูกวางกรอบหรือวิธีการปฏิบัติโดยองค์กรระดับชาติและระดับท้องถิ่นภายใต้ระบบพหุภาคี จนกระทั่งรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 ได้มุ่งปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารงานบุคคลให้เกิดเอกภาพ เพื่อรับรองปัญหาความขัดแย้งและความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคลากรกับฝ่ายการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเข้ามาแทรกแซงลักษณะความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นโครงสร้างแบบอุปถัมภ์ ประกอบกับปัญหาความอ่อนแอของสภาท้องถิ่นที่ไม่สามารถแสดงบทบาทในการกำกับดูแลการทำงานของฝ่ายบริหารได้ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ, 2552, น. 123-134)

ซ้ำแล้วในรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ตามบทบัญญัติในมาตรา 251 กล่าวถึง การบริหารงานบุคคลท้องถิ่น ได้บัญญัติเพียงให้ไปปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติว่า 1) ต้องใช้ระบบคุณธรรมและต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น 2) การจัดให้มีมาตรฐานที่สอดคล้องกันเพื่อให้สามารถพัฒนาร่วมกัน และ 3) การสับเปลี่ยนบุคลากรระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันได้ ซึ่งรัฐธรรมนูญนี้ไม่ได้เปิดช่องให้เกิดกลไกกลางขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการเฉพาะ (โชคสุข กรกิตติชัย, 2560, น. 5) จะเห็นได้ว่า กรอบของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 เป็นการกำหนดทางออกของปัญหาอย่างกว้าง ๆ และไม่ครอบคลุมปัญหาในอดีต ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นความล้าสมัยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เมื่อกฎหมายไทยเป็นเพียงกรอบในการชี้ให้เห็นถึงปัญหาเพียงเท่านั้น การแก้ปัญหาของความล้าสมัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการหยุดยั้งความเหลื่อมล้ำของการกระจายอำนาจทางการคลังเพื่อประโยชน์สาธารณะ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากภาคประชาชนในการสกัดกั้นและสร้างกำแพงความเชื่อมั่นของความเป็นไปได้ในการปรับเปลี่ยนทิศทางการบริหารการคลังท้องถิ่นเพื่อให้เกิดอิสระทางการคลังอย่างแท้จริง

ทิศทางการปรับเปลี่ยนการบริหารการคลังท้องถิ่น

หากกล่าวถึงทิศทางการปรับเปลี่ยนการบริหารการคลังท้องถิ่นที่มีปัญหาทับซ้อนทั้งในเชิงโครงสร้างการบริหาร กฎหมายและระเบียบที่ขัดต่อหลักการกระจายอำนาจ รวมถึงการถูกแทรกแซงจากฝ่ายการเมืองท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคในจัดสรรทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม ซึ่งเจตนาอนุมานจากภาพฉายในอนาคตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถูกมุ่งเป้าหมายไปที่อิสระทางการคลังท้องถิ่น (Local Fiscal Autonomy) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องร่วมมือกันกับหน่วยงานท้องถิ่นในการค้นหาวิธีลดการพึ่งพาการถ่ายโอนอำนาจจากรัฐบาลกลางเพื่อสร้างอิสระให้กับรัฐบาลท้องถิ่น แต่สิ่งผูกมัดนี้เกิดจากความสามารถในการกำหนดอัตราภาษีของตนเอง หากรัฐบาลท้องถิ่นไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีได้ จะส่งผลทำให้ขาดอิสระทางการคลัง และมีผลต่อการตัดสินใจในการจัดบริการสาธารณะและผลกระทบเชิงบวกต่อประสิทธิภาพการใช้จ่ายของรัฐบาลท้องถิ่น (Slack, 2017, pp. 2-4)

ภายใต้สถานการณ์ของท้องถิ่นในการจัดเก็บภาษียังคงเป็นปัญหาที่ยังถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ถึงกระนั้นยังมีรูปแบบการให้บริการสาธารณะที่ถูกมองในเรื่องของการแก้ปัญหา คือ การริเริ่มการเสริมสร้างสุขภาพการคลังท้องถิ่น (Local Fiscal Health) ซึ่งหมายถึง การเพิ่มขีดความสามารถในการจัดหารายได้ที่เพียงพอกับความต้องการใช้จ่ายสาธารณะด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนผ่านกลไกทางการเมืองท้องถิ่นในระบอบประชาธิปไตย (วิระศักดิ์ เครือเทพ, 2550, น. 3) แต่ปัญหาหนึ่ง คือ จะทราบได้อย่างไรว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองแตกต่างกันจะมีขีดความสามารถในการจัดหารายได้ที่เพียงพอต่อการใช้จ่าย

สาธารณสุขทั้งในระยะสั้นและระยะยาวได้อย่างไร ซึ่งการประเมินสภาพทางการเงินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถวัดได้จากความสามารถในการบริหารจัดการปัจจัยต่างๆ ดังนี้ (Bird, 2014, pp. 50-53)

1. ความสามารถในการบริหารกระแสเงินสด หมายถึง การใช้จ่ายสาธารณะในรูปแบบต่างๆ จะต้องคำนึงถึงผลกระทบทางการคลัง (Fiscal Shocks) และเงินคงเหลือทางการคลัง (Fiscal Slack)

2. ความสามารถในการบริหารงบประมาณ หมายถึง การคำนวณยอดคงเหลือในแต่ละปีกับภาระผูกพันทางการเงิน โดยจะต้องให้ความสำคัญกับขอบเขตและลักษณะของความเสียหาย รวมถึงงบประมาณคงเหลือในแต่ละปี

3. ความสามารถในการให้บริการสาธารณะในระดับต่าง ๆ หมายถึง ยอดคงเหลือระหว่างภาระผูกพันระยะสั้นกับการใช้จ่ายจริงและรายได้ที่สามารถเก็บได้ให้เพียงพอต่อความต้องการในการจัดบริการสาธารณะ โดยจะต้องให้ความสำคัญกับกฎหมาย ข้อจำกัดทางการเมือง และช่องโหว่ของแรงกระแทกในรูปแบบต่างๆ เช่น การเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับปัญหาทางการเมือง

4. ความสามารถในการรักษาสมดุลระหว่างรายได้และความต้องการใช้จ่ายในระยะยาว หมายถึง การปฏิบัติตามข้อผูกพันทั้งหมดทั้งด้านการเงินและในแง่ของระดับการให้บริการ โดยจะต้องให้ความสำคัญกับภาวะทางเศรษฐกิจ ข้อจำกัดเชิงสถาบัน ภาระหนี้สินระยะยาวของสินทรัพย์ และความเสี่ยงที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้

ความสามารถในการบริหารจัดการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสุขภาพทางการเงินของแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่ภายใต้บริบทของการปรับเปลี่ยนจำเป็นต้องทำความเข้าใจความสัมพันธ์

ระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในลักษณะพหุภาคีด้วย ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับ 1) ความยั่งยืนของการคลังท้องถิ่น (Sustainability of Local Finance) ในการรักษาสมดุลของภาระผูกพันทางการเงิน โดยไม่ต้องเพิ่มหนี้หรือภาษี 2) ความยืดหยุ่นของการคลังท้องถิ่น (Flexibility of Local Finance) เป็นความสามารถในการเพิ่มหนี้หรือภาษีเพื่อจัดสรรทรัพยากรในการให้บริการสาธารณสุขได้อย่างอิสระ และ 3) ความเปราะบางของการคลังท้องถิ่น (Vulnerability of Local Finance) ในการรับรู้ถึงความเสี่ยง การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบจากภายนอก (Public Sector Accounting Board, 2012, pp. 14-23)

เมื่อเข้าใจในบริบทของทิศทางการปรับเปลี่ยนการบริหารการคลังท้องถิ่นแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน คือ การตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบของประชาชนในฐานะพลเมืองที่มีส่วนร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจเกี่ยวกับผลประโยชน์สาธารณะ ซึ่งการมีส่วนร่วมของพลเมืองเกิดจากความไว้วางใจในสถาบันของรัฐและนักการเมืองที่แสดงออกถึงภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Moral Leadership) การหาจุดร่วมระหว่างสถาบันของรัฐ นักการเมือง และประชาชนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากพลเมืองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในขั้นสุดท้ายของการดำเนินการร่วมกันในอนาคต (Carreira, Machado & Vasconcelos, 2016, pp. 1-7) ทั้งนี้ พลเมืองที่เป็นเหมือนศูนย์กลางความเชื่อมั่นของการคลังท้องถิ่น การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่อกระบวนการมีส่วนร่วมจะเป็นกลไกสำคัญต่อการส่งเสริมโครงสร้างระบอบประชาธิปไตยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพและจิตวิญญาณของความเป็นพลเมือง (Zanna, 2015, pp. 18)

อย่างไรก็ตาม ทิศทางการปรับเปลี่ยนการบริหารการคลังท้องถิ่นอยู่บนฐานคิดภายใต้ความหวังของพลเมืองส่วนน้อยที่ร่วมกันหาทางออกสู่อิสระทาง

การคลังท้องถิ่น แต่กลไกที่ครอบงำอยู่ในขณะนี้พยายามปกปิดเส้นทางการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ประกอบกับการทับซ้อนของโครงสร้างการบริหารกฎหมาย ระเบียบ และการแทรกแซงเชิงอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมือง ส่งผลทำให้การปรับเปลี่ยนเพียงเล็กน้อยยังถือเป็นเรื่องที่ยาก แม้ว่าในปัจจุบันพลเมืองจะเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองมากขึ้น แต่ไม่อาจต่อกรกับปัญหาที่สั่งสมมาอย่างยาวนานเหล่านี้ได้ ดังนั้น ทิศทางการปรับเปลี่ยนอาจเป็นเพียงอุดมคติที่ไม่สามารถเป็นไปได้โดยง่าย แต่หากความเป็นพลเมืองของแต่ละท้องถิ่นถูกปลูกให้ตื่นตัวขึ้น ความเชื่อที่ว่าไม่สามารถเป็นไปได้จะต้องถูกปรับเปลี่ยนทิศทางและนำไปสู่ความเป็นไปได้อย่างแน่นอน

ความเหลื่อมล้ำของการกระจายอำนาจทางการคลังท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ

การกระจายอำนาจทางการคลังเป็นการจัดสรรทรัพยากร (Resource Allocation) ให้เหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งรายได้และการใช้จ่ายตามเจตนารมณ์ของประชาชนด้วยตนเอง แต่เมื่อรัฐถ่ายโอนมอบอำนาจให้ท้องถิ่นสามารถตัดสินใจทางการคลังได้แล้วนั้น ปัญหาอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ความลักลั่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่พยายามปกปิดและบิดเบือนกฎ ระเบียบให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของท้องถิ่นนั้น จนเป็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชันที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วและรุนแรง ตัวอย่างเช่น ประเทศอินโดนีเซีย พบว่าระดับการกระจายอำนาจทางการคลังที่สูงขึ้น จะส่งผลต่อการคอร์รัปชันที่เพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีความยากจนจะมีแนวโน้มการคอร์รัปชันมากกว่าพื้นที่ที่ร่ำรวย (พื้นที่นอกเกาะชวาส่วนนอกกรุงจาการ์ตา มีการทุจริตคอร์รัปชันต่ำกว่าบนเกาะชวาและบาหลี) (Suprayitno & Pradiptyo, 2017, pp. 1468)

แต่หากลองพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายอำนาจทางการคลังและดัชนี ICRG (International Country Risk Guide) เพื่อประเมินความเสี่ยงของการเกิดคอร์รัปชันในประเทศเกิดใหม่และประเทศกำลังพัฒนา ช่วงปี 2543-2557 พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายอำนาจทางการคลังด้านรายจ่ายและดัชนี ICRC มีแนวโน้มที่จะลดการเกิดคอร์รัปชันลง แต่ในทางกลับกันการกระจายอำนาจทางการคลังด้านรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับแนวโน้มของการเกิดคอร์รัปชันในกลุ่มประเทศเกิดใหม่และประเทศกำลังพัฒนา (Meriem, Hassan & Ayman, 2016, pp. 211-222)

เมื่อระดับของการกระจายอำนาจทางการคลังส่งผลต่อการทุจริตคอร์รัปชันและความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ยากจะแก้ไขได้โดยง่าย ซึ่งจุดบ่มเพาะของปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งมาจากการผูกขาดอำนาจทางเมืองของท้องถิ่นที่ถูกยึดโยงด้วยโครงสร้างอำนาจในระดับท้องถิ่นตั้งแต่ 1) โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบชั่วคราวหรือแบบรวมศูนย์ คือ มีชนชั้นนำกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันเหนียวแน่นผูกขาดอำนาจและตัดสินใจในทุกเรื่อง ลักษณะชนชั้นนิยม 2) โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบ 2 หรือ 3 ชั้นอำนาจ คือ การแข่งขันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ มีโครงสร้างอำนาจไม่ตายตัวและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และ 3) โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบหลายชั้นอำนาจ คือ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่ไม่ถูกครอบงำแบบเบ็ดเสร็จ ทุกชั้นอำนาจมีอิสระต่อกันจนไม่มีใครมีอำนาจเหนือใครและนำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อบริหารงานท้องถิ่นร่วมกัน (ณัฐพล ใจจริง, 2559, น. 3) หากลองเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีปัญหาการผูกขาดอำนาจมาจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคลากรท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างภายในของส่วนกลาง ประกอบกับการแข่งขันที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้ถูกบิดเบือนภายใต้ข้อจำกัดทางนโยบาย ส่งผลทำให้การประเมิน

ผลการปฏิบัติงานในท้องถิ่นไม่สอดคล้องกับข้อมูลที่ส่งให้ ส่วนกลาง อีกทั้ง ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดความยับยั้งชั่งใจทางการเมืองซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการปฏิรูปท้องถิ่น (Liu, Song & Tao, 2006, pp. 16-31)

จากข้อมูลทีกล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นภาพผลกระทบจากปัญหาของการกระจายอำนาจทางการคลังท้องถิ่นที่ถูกครอบงำด้วยกลุ่มคนที่หวังผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งการถูกแทรกแซงวินัยทางการเมืองถือเป็นปัญหาใหญ่ของการยกระดับศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเหล่านี้นำไปสู่ปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการขาดโอกาสเข้าถึงสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองอย่างเป็นธรรม เป็นต้น และกลไกของความลึกลับนี้ไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังของคนในท้องถิ่นได้ เนื่องจากกลุ่มคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในผลประโยชน์สาธารณะ มาจากกลุ่มคนที่มีอำนาจตัดสินใจและอยู่เหนือพลังเสียงของประชาชน การกระทำนี้ถูกมองว่าเป็นจารีต (Tradition) ในท้องถิ่นและไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่ที่ต้องกังวลแต่อย่างใด การนิ่งเฉยต่อพฤติกรรมที่ขัดต่อธรรมาภิบาล (Good Governance) และค่านิยมที่ดีทางสังคมจะเป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญเพื่อก้าวไปสู่การปลูกพลังทางความคิดของพลเมืองเพื่อรักษาเจตนารมณ์ของความเป็นประชาธิปไตย

บทสรุป

การคลังท้องถิ่นไทยในสภาวะการณ์ปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงทิศทางการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจและการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปใช้สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองเพื่อตัดสินใจร่วมกันได้ แต่ในอดีตที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าเจตนารมณ์เหล่านี้ขาดหายไป โดยเฉพาะการเผชิญหน้ากับปัญหาของการคลังท้องถิ่นที่ถูกครอบงำด้วยโครงสร้างอำนาจทางการเมืองแบบ

ชั่วคราวหรือหลายชั่ว ซึ่งเป็นสิ่งที่คอยย้ำเตือนถึงสถานการณ์อันเลวร้ายเกินกว่าที่คนในท้องถิ่นจะแก้ไขได้เพียงลำพัง ข้าแล้วหากมองในมุมของการถ่ายโอนอำนาจการปกครองจากรัฐบาลส่วนกลางสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังถูกยึดโยงด้วยเงินอุดหนุน (Intergovernmental Transfer) ในสัดส่วนที่มากถึง 90% และสามารถจัดเก็บได้เองเพียง 10% เท่านั้น ซึ่งสัดส่วนของแหล่งรายได้นี้ชี้ชัดว่า อิสระทางการเมืองท้องถิ่นจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่ตระหนักถึงภาระผูกพันทางรายได้และรายจ่ายที่ต้องสอดคล้องกับภารกิจของส่วนกลางที่มอบให้ ซึ่งสิ่งแรกที่สมควรริเริ่มในบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่น คือ การเพิ่มขีดความสามารถในการจัดหารายได้ด้วยการกำหนดอัตราภาษีที่ครอบคลุมเขตพื้นที่เชิงพาณิชย์หรืออุตสาหกรรมภายใต้บริบทในแต่ละสภาพพื้นที่ ประกอบกับการกำหนดตัวชี้วัดที่เป็นธรรมเพื่อรักษาฐานอำนาจของการคลังท้องถิ่น

อีกหนึ่งสาเหตุสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น คือ การคลังท้องถิ่นเกิดจากความลึกลับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้ช่องโหว่ของกฎหมาย แม้แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ฉบับปัจจุบันยังกำหนดทางออกของปัญหาของความเหลื่อมล้ำไว้อย่างกว้างๆ และไม่ครอบคลุมปัญหาในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของบุคลากรท้องถิ่นที่พยายามปกปิดและปิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อให้ตนเองสามารถเข้าถึงผลประโยชน์ของสาธารณะ ซึ่งผิดต่อหลักการปฏิบัติงานและจริยธรรม ดังนั้น ทางออกเดียวของความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาที่สั่งสมมาอย่างยาวนานนี้ คือ การปฏิรูปท้องถิ่นตั้งแต่ฐานรากของการพัฒนาหรือประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองต้องเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการก่อสร้างความเป็นประชาธิปไตยในท้องถิ่น โดยจะต้องคำนึงถึงเจตนารมณ์ของพลเมืองท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนเสียงส่วนน้อยเพื่อให้ได้มาซึ่งเสียงส่วนใหญ่ที่สามารถกำหนดทิศทางความเป็นอิสระของการคลังท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์.
- โชคสุข กรกิตติชัย. (2560). *ทิศทางการปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- ณัฐพล ใจจริง. (2559). *นักการเมืองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. (2556). *การบริหารการคลัง และงบประมาณสาธารณะ : แนวคิดและทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- ธาดา แสงสุวรรณ และภูมิ โชคเหมาะ. (2560). วินัยทางการคลังและงบประมาณ: ศึกษากรณีการไปศึกษาดูงานต่างประเทศของส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจ. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย*, 6(1), 446-456.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, นิยม รัฐอมฤต, สกนธ์ วรรณวิวัฒนา, ดวงมณี เลาวกุล, ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์, อัครกรณ์ วงศ์ปรีดี และวสันต์ เหลืองประภัสร์. (2552). *โครงการเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการกระจายอำนาจและธรรมาภิบาลท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. (2542, 17 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 114. น. 48-66.
- วิทยา จิตนุพงศ์. (2558). ปัญหาการบริหารการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย. *วารสารรัชต์ภาคย์ ฉบับพิเศษครบรอบ 23 ปี*, 320-331.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). *คู่มือการเสริมสร้างสุขภาพทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ส เจริญ การพิมพ์.

ภาษาอังกฤษ

- Abramowitz, M. J. (2018). *Freedom in the World 2018: Democracy in Crisis*. Washington: Freedom House.
- Allan, I. J. (2008). *Revenue Collection Administration : A Guide for Smaller Governments*. United States: Government Finance Officers Association.
- Bird, Richard M. (2014). Reflections on Measuring Urban Fiscal Health. *Municipal Finance Journal*, 35(3), 47-78.
- Carreira, V., Machado, J. R. & Vasconcelos, L. (2016). Engaging Citizen Participation-A Result of Trusting Governmental Institution and Politicians in the Portuguese Democracy. *Social Sciences*, 5(40), 1-11.

- European Union. (2011). *Concepts and Principles of Democratic Governance and Accountability*. Kampala: Uganda Office of the Konrad Adenauer Stiftung.
- Liu, M., Song, B. & Tao, R. (2006). Perspective on Local Governance Reform in China. *China & World Economy*, 14(2), 16-31.
- Martinez-Vazquez, J., Lago-Penas, S., & Sacchi, A. (2016). The impact of fiscal decentralization: A survey. *Governance and Economics research Network*, 1-37. doi: 10.1111/joes.12182.
- Meriem M., Hassan, T. E. & Ayman, B. M. (2016). Fiscal Decentralization and Corruption in Emerging and Developing Countries. *International Journal of Economic, Finance and Management Sciences*, 4(4), 211-222. doi: 10.11648/j.ijefm.20160404.17
- Public Sector Accounting Board. (2012). Measuring Financial Performance in Public Sector Financial Statement. *PSAB Consultation Paper No 2*, 1-50.
- Schlenker, P. (2009). Local Contexts. *Semantics & Pragmatics*, 2, 1-78. doi: 10.3765/sp.2.3
- Scott, Z. & Rao, S. (2015). *Decentralization and Local Government : Topic Guide*. UK: GSDRC, University of Birmingham.
- Slack, E. (2017). *How Much Local Fiscal Autonomy Do Cities Have?*. Ontario: Institute on Municipal Finance & Governance.
- Stapelbroek, K. (2014). *The Idea of Democracy and the Eighteenth Century*. Helsinki: University of Helsinki.
- Sujarwoto, S. (2012). Political Decentralization and Local Public Service Performance in Indonesia. *Journal of Public Administration and Governance*, 2, 55-84. doi : 10.5296/jpag.v2i3.2156
- Suprayitno, B. & Pradiptyo, R. (2017). Fiscal Decentralization and Corruption: The Facts in Regional Autonomy in Indonesia. *Journal of Advanced Research in Law and Economic*, 5(27), 1468-1484. doi: 10.14505/jarle.v8.5(27).09.
- Vazquez, J. M. & Smoke, P. (2011). *Local Government Finance : The Challenges of the 21st Century*. Georgia: Georgia State University.
- Wyplosz, C. (2011). Fiscal Discipline: Rules Rather than Institution. *National Institute Economic Review*, 217(1), R19-30.
- Zanna, A. S. (2015). Citizen Participation in Local Governance and Sustainability of Programmes. *Global journal Inc. (USA)*, 15(3), 18-22.

คุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในทัศนะของ ประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง

Desirable Characteristics of the Local Politicians in the Views
of Trang Municipality Residents

สุชานุช พันธนียะ*

Suchanoot Phantaneeya**

ฮาซันอักริม ดงนะเต็ง***

Hasan Akrim Dongnadeng****

บทความนี้

Received

1 มิถุนายน 2563

Revised

9 สิงหาคม 2563

Accepted

30 กันยายน 2563

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรังที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง จำนวน 400 คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างแต่ละชุมชนในสัดส่วนที่เท่ากัน และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแต่ละชุมชนโดยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย

จากการวิจัย พบว่า 1) ระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านคุณธรรมและจริยธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมา

* อาจารย์ประจำคณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง (ดร.)

** Lecturer, Faculty of Commerce and Management, Prince of Songkla University, Trang Campus. (Ph.D.)

*** อาจารย์ประจำคณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง (ดร.)

**** Lecturer, Faculty of Commerce and Management, Prince of Songkla University, Trang Campus. (Ph.D.)

ด้านบุคลิกภาพ ด้านประสบการณ์ในการทำงาน และด้านการบริหารกับด้านวิสัยทัศน์มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน
2) ประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรังที่มีอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และรายได้ต่อเดือน
ที่ต่างกันจะมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: นักการเมืองท้องถิ่น, คุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่น, เทศบาลนครตรัง

Abstract

This research aims to study a scale of perspectives of the people in Trang municipality, Trang province, about the desirable characteristics of ideally local politicians, and compare their perspectives with different personal characteristics towards the desirable characteristics of local politicians. The sample study accounts 400 people living in Trang municipality, Trang, whereby the sample in each community is specified in the same proportion. The study deploys a concept of accidental sampling for the sample selection coupled with questionnaires as a research tool. As of this study, different findings are found as follows; 1) the perspectives of the people in Trang municipality, Trang, on the desirable characteristics of local politicians are seen highest in score at all aspects. To this extent, the moral and ethical aspect has the highest mean value followed by personality and work experience. Whereas management and visional aspects are found to have the same value of mean, and 2) the people in the municipality with different components, including highest educational levels, and different monthly incomes, have different opinions on the desirable characteristics of local politicians at the statistical significance level of .05

Keywords: local politicians, desirable characteristics of local politicians, trang municipality

บทนำ

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหา การเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ หรือปัญหาสังคม ล้วนแล้วแต่ ส่งผลกระทบต่อประเทศในหลายๆ ด้าน ไม่เว้นแต่ การบริหารราชการท้องถิ่น กล่าวคือประชาชนจะมีความ เป็นอยู่ที่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารงาน

ของนักการเมืองที่ผ่านการเลือกตั้งของประชาชนให้เข้า มาบริหารจัดการท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันท้องถิ่นจะดี หรือไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับประชาชนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ถ้าหากประชาชนเลือกนักการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามา บริหารจัดการท้องถิ่นเป็นคนที่มีความสมบัติไม่เพียงพอ ต่อการบริหารงานจะส่งผลให้ท้องถิ่นนั้นได้รับผลเสีย

หรือไม่เกิดการพัฒนาดังที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตาม หากประชาชนเลือกนักการเมืองท้องถิ่นที่ดี มีคุณสมบัติเพียงพอต่อการบริหารงานให้เข้ามาบริหารท้องถิ่น จะส่งผลให้ท้องถิ่นนั้นได้รับผลดีหรือเกิดการพัฒนาไป ตามที่ควรจะเป็นตามไปด้วย นั่นก็คือประชาชนจะได้รับการพัฒนาทั้งในพื้นที่ที่ท้องถิ่นของตนและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปัญหาของการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารงานในระดับเทศบาลนครในหลายแห่ง พบว่า ในปัจจุบันเทศบาลนครหลายแห่งยังขาดความสามารถในการบริหารงาน เนื่องจากยังคงประสบกับปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอกับการดำเนินงานตามภารกิจ และขาดความอิสระในการบริหารงบประมาณ ก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาหรือความเจริญเติบโต เพราะงบประมาณที่ได้มานั้นน้อย ทำให้บางครั้งการใช้จ่ายในแต่ละปีงบประมาณไม่เพียงพอ หากได้นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาบริหารงานที่มีความโปร่งใสก็จะช่วยในการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม แต่หากได้นักการเมืองท้องถิ่นที่ไม่สุจริต มีการซื้อสิทธิขายเสียง หรือนักการเมืองท้องถิ่นไม่มีความรู้ความสามารถในการบริหารก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังและอาจนำไปสู่การคอร์รัปชันได้ (โกวิท พวงงาม, 2550, น. 11) ด้วยเหตุนี้ การเลือกนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น เพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของตัวผู้สมัครให้มีความชัดเจน ซึ่งจะต้องมีการตรากฎหมายให้รัดกุมและชัดเจน รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นหรือตรวจสอบการทำงานต่างๆ ได้ตามหลักการประชาธิปไตยที่ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย” ดังนั้นประชาชนจึงมีสิทธิมีเสียงที่จะได้รับรู้หรือใช้สิทธิของตนในการตรวจสอบความชอบธรรม และความยุติธรรมในท้องถิ่นของตนเอง

ดังนั้น แม้ว่าปัจจุบันจะมีกลไกตรวจสอบการทำงานของนักการเมืองท้องถิ่นหลายรูปแบบ แต่คุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ดีนั้นก็ยังย่อมมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างดี จึงจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้นำที่มีบุคลิกภาพที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนมีความสามารถด้านการบริหาร เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ และมีประสบการณ์ในการทำงาน คุณสมบัติดังกล่าวหากผู้ที่จะเข้ามาบริหารท้องถิ่นมีครบถ้วนก็จะทำให้การดำเนินงานต่างๆ เป็นไปอย่างราบรื่น ขณะเดียวกันอุปสรรคและปัญหาในการบริหารท้องถิ่นก็จะลดลง และยังสามารถที่จะแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนของตนได้อย่างจริงจัง ตรงตามความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง (ธวัชชัย วงศ์สังยะ, 2554, บทคัดย่อ; บุษผา จานทอง, 2550, น. 5; ลิขิต ธีรเวคิน, 2549, ออนไลน์) จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ประชาชนในเขตเทศบาลนครตรังพึงประสงค์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มกรณีศึกษาให้กับองค์ความรู้ด้านการปกครองท้องถิ่นในการที่จะกำหนดคุณลักษณะที่จำเป็นของนักการเมืองท้องถิ่นที่ตรงตามความพึงประสงค์ของประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของท้องถิ่นโดยแท้จริง โดยคาดหวังว่าเมื่อนักการเมืองท้องถิ่นมีคุณลักษณะที่ตรงตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นแล้วจะก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนกับนักการเมืองท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองซึ่งเป็นรากฐานที่ดีของการปกครองในระบบประชาธิปไตยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล

ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่น
ที่พึงประสงค์

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยสามารถเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

ตัวแปรอิสระ

คุณลักษณะส่วนบุคคล

1. เพศ
2. อายุ
3. อาชีพปัจจุบัน
4. ระดับการศึกษาสูงสุด
5. รายได้ต่อเดือน

ตัวแปรตาม

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

1. ด้านบุคลิกภาพ
2. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม
3. ด้านการบริหาร
4. ด้านวิสัยทัศน์
5. ด้านประสพการณ์ในการทำงาน

การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา
ในประเด็นของหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับ
การเลือกตั้งท้องถิ่น และคุณลักษณะของนักรการเมือง
ท้องถิ่นที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่อง
คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ซึ่งเป็น
ตัวแปรหลักในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวรรณกรรม
ทั้งในส่วนของแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
แล้วจัดทำเป็นตารางสังเคราะห์ตัวแปร เพื่อหาตัวแปรร่วม
ของคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์
โดยพิจารณาจากความคิดเห็นร่วมกันที่นักวิชาการคิดเห็น
ตรงกันตั้งแต่ร้อยละ 70 ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านบุคลิกภาพ

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์
ในด้านบุคลิกภาพ ให้ความหมายหรือประเมินได้จาก
การที่บุคคลที่ลงสมัครเลือกตั้งเป็นบุคคลที่มีอัธยาศัยหรือ
มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเชื่อมั่น กล้าคิด กล้าตัดสินใจ

มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ สามารถ
ครองตนให้เหมาะสมกับหน้าที่การงาน มีความอ่อนน้อม
และหมายความรวมถึงการแต่งกายที่สะอาดเรียบร้อย
ถูกต้องตามกาลเทศะ (ฐิติรัตน์ แยมนวล, 2550, น. 58;
พรเพชร สุดถิ่น, 2555, น. 70-73; ไพสิน นกศิริ, 2558,
น. 61; สมบูรณ์ ชุมพาลี, 2549, น. 50-56; นพพร
แสงคำพระ, 2551, น. 65-74; รณกฤต ทะนิตะ, 2553,
น. 82; ธวัชชัย วงศ์สิงษะ, 2554, บทคัดย่อ)

ด้านคุณธรรมและจริยธรรม

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์
ในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ให้ความหมายหรือ
ประเมินได้จากการที่บุคคลที่ลงสมัครเลือกตั้งเป็นบุคคล
ที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน มีจิตสาธารณะ
เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความจริงใจและรักษาคำพูด
ตามที่ได้ให้สัญญาไว้กับประชาชน ไม่ใช้อำนาจหน้าที่
ในทางทุจริตหรือกอบโกยผลประโยชน์ ชื่อสัตย์ โปร่งใส
ไม่ซื่อเสียม (ฐิติรัตน์ แยมนวล, 2550, น. 59; พรเพชร
สุดถิ่น, 2555, น. 70-73; ไพสิน นกศิริ, 2558, น. 59-60;

สมบุรณ์ ชุมพาลี, 2549, น. 50-56; นพพร แสงคำพระ, 2551, น. 65-74; รณกฤต ทะนิติตะ, 2553, น. 82-83; ธวัชชัย วงศ์ลึงยะ, 2554, บทคัดย่อ)

ด้านการบริหาร

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ ในด้านการบริหาร ให้ความหมายหรือประเมินได้จากการที่บุคคลที่ลงสมัครเลือกตั้งเป็นบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องกระบวนการบริหารงาน สามารถกำหนดเป้าหมายและแนวทางการปฏิบัติงานให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน สามารถบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างประหยัด คุ่มค่า เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นมากที่สุด รวมถึงการบริหารงบประมาณให้เป็นไปอย่างถูกต้องและทันตามกำหนดเวลา สามารถมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสมกับคนและสถานการณ์ วินิจฉัยสั่งการได้อย่างฉับไว ทันต่อสถานการณ์ และบริหารด้านการบริการได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ (ฐิติรัตน์ แยม่นวล, 2550, น. 57-60; ไพสิน นกศิริ, 2558, น. 60; สมบุรณ์ ชุมพาลี, 2549, น. 50-56; นพพร แสงคำพระ, 2551, น. 65-74; รณกฤต ทะนิติตะ, 2553, น. 82)

ด้านวิสัยทัศน์

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ ในด้านวิสัยทัศน์ ให้ความหมายหรือประเมินได้จากการที่บุคคลที่ลงสมัครเลือกตั้งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการมองการณ์ไกลในด้านการพัฒนางาน มีการกำหนดเป้าหมายของนโยบายหรือโครงการไว้ในระยะยาว สามารถติดตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างตลอดเวลา มีความยึดมั่นในอุดมการณ์และกำหนดแนวนโยบายที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม (ฐิติรัตน์ แยม่นวล, 2550, น. 57-60; ไพสิน นกศิริ, 2558, น. 60; สมบุรณ์ ชุมพาลี, 2549, น. 50-56; นพพร แสงคำพระ, 2551, น. 65-74; รณกฤต ทะนิติตะ, 2553, น. 81-82)

ด้านประสบการณ์ในการทำงาน

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ ในด้านประสบการณ์ในการทำงาน ให้ความหมายหรือประเมินได้จากการที่บุคคลที่ลงสมัครเลือกตั้งเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์หรือมีความรู้ด้านการปกครองท้องถิ่นเป็นอย่างดี มีความเข้าใจในระบบราชการ มีทักษะในการแก้ไขปัญหาที่สนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง มีประสบการณ์ในการลงพื้นที่และรู้จักลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่นเป็นอย่างดี มีประสบการณ์และทักษะในการสื่อสารระดับท้องถิ่น เข้าใจอัตลักษณ์ท้องถิ่น และได้รับการยอมรับจากท้องถิ่นมาตลอด (ฐิติรัตน์ แยม่นวล, 2550, น. 57-60; พรเพชร สุทธิณ, 2555, น. 70-73; ไพสิน นกศิริ, 2558, น. 60-61; รณกฤต ทะนิติตะ, 2553, น. 81-82; ธวัชชัย วงศ์ลึงยะ, 2554, บทคัดย่อ)

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยคือประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง (อายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป) ที่อาศัยในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง จำนวน 156,891 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดตรัง, 2561, ออนไลน์) การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ผู้วิจัยใช้สูตร Taro Yamane (สุชานุช พันธนิยะ, 2553, น. 141) และกำหนดค่าความคลาดเคลื่อน (e) 0.05 จะได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 400 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างแต่ละชุมชนในสัดส่วนที่เท่ากัน และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแต่ละชุมชนโดยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)

เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามการวิจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เป็นพื้นฐานในการสร้างเครื่องมือ โดยแบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ (1) คุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง และ (2) ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ จำนวน 5 ด้าน รวมทั้งสิ้น 30 ข้อคำถาม ซึ่งแบบสอบถามนี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องตามประเด็นเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน และทำการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Try out) และวิเคราะห์ด้วยวิธีการสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach Alpha-Coefficient) ซึ่งผลการวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามจำนวน 30 ข้อ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.877 ($\alpha = 0.877$) ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.7 ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมและยอมรับได้ที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล (Hair, et al., 2006, p. 773)

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย และดำเนินการเก็บข้อมูลโดยลงพื้นที่ในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง เพื่อแจกแบบสอบถาม ในช่วงเดือนมกราคม-เมษายน 2563 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาตกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอข้อมูลก่อนทุกครั้ง และแจ้งต่อกลุ่มตัวอย่างว่าหากรู้สึกไม่สบายใจต่อการตอบแบบสอบถาม หรือต้องการยุติการตอบแบบสอบถามก็สามารถกระทำได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิทักษ์สิทธิของผู้ตอบแบบสอบถาม สำหรับ

ส่วนที่หนึ่ง รายงานผลข้อมูลทั่วไปของคุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

(n=400)

คุณลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
เพศ		
ชาย	172	43.0
หญิง	228	57.0

การวิเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในการวิเคราะห์ผลการวิจัย กล่าวคือ ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ ใช้สถิติค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ ขณะที่การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรังที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ กรณีที่มีตัวแปรกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม ใช้สถิติ t-test และกรณีที่มีตัวแปรกลุ่มย่อยมากกว่า 2 กลุ่ม ใช้สถิติวิเคราะห์การผันแปรทางเดียว (One-Way ANOVA) และกรณีที่ผลการวิจัยพบว่าแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยใช้ LSD

ผลการวิจัย

การรายงานผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก รายงานผลข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่สอง ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และส่วนสุดท้าย ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ดังนี้

คุณลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
อายุ		
อายุไม่เกิน 20 ปี	34	8.5
อายุ 21-30 ปี	91	22.8
อายุ 31-40 ปี	94	23.5
อายุ 41-50 ปี	98	24.5
อายุ 51 ปีขึ้นไป	83	20.7
อาชีพปัจจุบัน		
รับราชการ	32	8.0
พนักงานบริษัท	51	12.8
เกษตรกร	45	11.3
นักเรียน/นักศึกษา	70	17.5
ธุรกิจส่วนตัว	97	24.3
รับจ้างทั่วไป	53	13.2
ค้าขาย	43	10.7
อื่น ๆ	9	2.2
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	80	20.0
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	86	21.5
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	36	9.0
ปริญญาตรี	125	31.3
สูงกว่าปริญญาตรี	73	18.2
รายได้ต่อเดือน		
ไม่เกิน 5,000 บาท	54	13.5
5,000-10,000 บาท	129	32.3
10,001-15,000 บาท	102	25.5
15,001-20,000 บาท	81	20.3
ตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป	34	8.4

ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม สรุปได้ดังนี้

เพศ

จากกลุ่มตัวอย่างการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 228 คน คิดเป็นร้อยละ 57.0 อันดับรองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน 172 คน คิดเป็นร้อยละ 43.0 ตามลำดับ

อายุ

จากกลุ่มตัวอย่างการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 24.5 อันดับรองลงมาอายุ 31-40 ปี จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 23.5 อายุ 21-30 ปี จำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 22.8 อายุ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 20.7 และอายุไม่เกิน 20 ปี จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 8.5 ตามลำดับ

อาชีพปัจจุบัน

จากกลุ่มตัวอย่างการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 24.3 อันดับรองลงมาประกอบอาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 17.5 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 13.2 ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 12.8 ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 45 คน

คิดเป็นร้อยละ 11.3 ประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 10.7 ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 8.0 และประกอบอาชีพอื่นๆ จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 2.2 ตามลำดับ

ระดับการศึกษาสูงสุด

จากกลุ่มตัวอย่างการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.3 อันดับรองลงมามีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 21.5 มีการศึกษาระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 มีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 18.2 และมีการศึกษาระดับอนุปริญญาตรี จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 9.0 ตามลำดับ

รายได้ต่อเดือน

จากกลุ่มตัวอย่างการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน 5,000-10,000 บาท จำนวน 129 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 อันดับรองลงมามีรายได้ต่อเดือน 10,000-15,000 บาท จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 25.5 มีรายได้ต่อเดือน 15,000-20,000 บาท จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 20.3 มีรายได้ต่อเดือนไม่เกิน 5,000 บาท จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5 และมีรายได้ต่อเดือนตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 8.4 ตามลำดับ

ส่วนที่สอง ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

ตารางที่ 2 ผลการวิจัยระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

ระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่น ที่พึงประสงค์	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลความหมาย
1. ด้านบุคลิกภาพ	4.54	.540	มากที่สุด
2. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม	4.63	.559	มากที่สุด
3. ด้านการบริหาร	4.47	.557	มากที่สุด
4. ด้านวิสัยทัศน์	4.47	.592	มากที่สุด
5. ด้านประสบการณ์ในการทำงาน	4.51	.612	มากที่สุด
ภาพรวมทุกด้าน	4.52	.498	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 ผลการวิจัยระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่าประชาชนมีความต้องการในคุณลักษณะทุกด้านในระดับมากที่สุด โดยด้านคุณธรรมและจริยธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (\bar{X} = 4.63) รองลงมาด้านบุคลิกภาพ (\bar{X} = 4.54) ด้านประสบการณ์ในการทำงาน (\bar{X} = 4.51) และด้านการบริหารกับด้านวิสัยทัศน์มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน (\bar{X} = 4.47) ตามลำดับ

ส่วนที่สาม ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

ตารางที่ 3 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (เพศ) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่น	เพศ	n	ค่าเฉลี่ย	S.D.	t	Sig
1. ด้านบุคลิกภาพ	ชาย	172	4.57	.519	.970	.333
	หญิง	228	4.52	.555		
2. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม	ชาย	172	4.66	.476	.973	.331
	หญิง	228	4.61	.614		
3. ด้านการบริหารงาน	ชาย	172	4.51	.523	1.050	.295
	หญิง	228	4.45	.580		

คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่น	เพศ	n	ค่าเฉลี่ย	S.D.	t	Sig
4. ด้านวิสัยทัศน์	ชาย	172	4.51	.525	1.142	.254
	หญิง	228	4.44	.638		
5. ด้านประสบการณ์ในการทำงาน	ชาย	172	4.53	.559	.608	.544
	หญิง	228	4.49	.650		
รวมทุกด้าน	ชาย	172	4.56	.431	1.078	.282
	หญิง	228	4.50	.542		

จากตาราง 3 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีเพศแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (เพศ) ที่แตกต่างกันต่อแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า ทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ตารางที่ 4 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (อายุ อาชีพปัจจุบัน ระดับการศึกษาสูงสุด และรายได้ต่อเดือน) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

ตัวแปร		\bar{X}	F	P-value
อายุ	อายุไม่เกิน 20 ปี	4.56	3.119	.015*
	อายุ 21-30 ปี	4.45		
	อายุ 31-40 ปี	4.51		
	อายุ 41-50 ปี	4.66		
	อายุ 51 ปีขึ้นไป	4.44		
อาชีพปัจจุบัน	รับราชการ	4.78	1.572	.142
	พนักงานบริษัท	4.51		
	เกษตรกร	4.53		
	นักเรียน/นักศึกษา	4.49		
	ธุรกิจส่วนตัว	4.52		
	รับจ้างทั่วไป	4.49		
	ค้าขาย	4.43		
	อื่น ๆ	4.62		

	ตัวแปร	\bar{X}	F	P-value
ระดับการศึกษาสูงสุด	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	4.47	4.191	.002*
	มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	4.43		
	อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	4.48		
	ปริญญาตรี	4.51		
	สูงกว่าปริญญาตรี	4.73		
รายได้ต่อเดือน	ไม่เกิน 5,000 บาท	4.41	2.838	.024*
	5,000-10,000 บาท	4.46		
	10,001-15,000 บาท	4.55		
	15,001-20,000 บาท	4.65		
	ตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป	4.58		

หมายเหตุ *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (อายุ อาชีพ ปัจจุบัน ระดับการศึกษาสูงสุด และรายได้ต่อเดือน) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และรายได้ต่อเดือนที่ต่างกันจะมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่น

ที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (P-value = .015, .002, .024 ตามลำดับ) และมีเพียงตัวแปรอาชีพปัจจุบันเท่านั้นที่มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้สามารถอธิบายการเปรียบเทียบรายคู่ในประเด็นของอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และรายได้ต่อเดือน ได้ดังตารางที่ 5-7

ตารางที่ 5 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (อายุ) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

อายุ	อายุ	Mean Difference	Std.Error	P-value
อายุไม่เกิน 20 ปี	อายุ 21-30 ปี	.105	.099	.289
	อายุ 31-40 ปี	.044	.098	.651
	อายุ 41-50 ปี	-.108	.098	.270
	อายุ 51 ปีขึ้นไป	.114	.100	.256
อายุ 21-30 ปี	อายุไม่เกิน 20 ปี	-.105	.099	.289
	อายุ 31-40 ปี	-.060	.072	.403
	อายุ 41-50 ปี	-.213	.071	.003*
	อายุ 51 ปีขึ้นไป	.008	.074	.906

อายุ	อายุ	Mean Difference	Std.Error	P-value
อายุ 31-40 ปี	อายุไม่เกิน 20 ปี	-.044	.098	.651
	อายุ 21-30 ปี	.060	.072	.403
	อายุ 41-50 ปี	-.153	.071	.032*
	อายุ 51 ปีขึ้นไป	.069	.074	.350
อายุ 41-50 ปี	อายุไม่เกิน 20 ปี	.108	.098	.270
	อายุ 21-30 ปี	.213	.071	.003*
	อายุ 31-40 ปี	.153	.071	.032*
	อายุ 51 ปีขึ้นไป	.222	.073	.003*
อายุ 51 ปีขึ้นไป	อายุไม่เกิน 20 ปี	-.114	.100	.256
	อายุ 21-30 ปี	-.008	.074	.906
	อายุ 31-40 ปี	-.069	.074	.350
	อายุ 41-50 ปี	-.222	.073	.003*

หมายเหตุ *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 และตารางที่ 5 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (อายุ) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุแตกต่างกันจะมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Sig = .015) ดังตารางที่ 4 โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ

41-50 ปี มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในภาพรวมที่สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 21-30 ปี อายุ 31-40 ปี และอายุ 51 ปีขึ้นไป ในขณะที่เดียวกันมีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกันกับกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุไม่เกิน 20 ปี นอกจากนี้ในช่วงอายุอื่นๆ พบว่ามีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในภาพรวมที่ไม่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 6 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (ระดับการศึกษาสูงสุด) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

ระดับการศึกษาสูงสุด	ระดับการศึกษาสูงสุด	Mean Difference	Std.Error	P-value
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	.040	.076	.592
	อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	-.009	.098	.923
	ปริญญาตรี	-.034	.0702	.624
	สูงกว่าปริญญาตรี	-.253	.079	.001*

ระดับการศึกษาสูงสุด	ระดับการศึกษาสูงสุด	Mean Difference	Std.Error	P-value
มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	-.040	.076	.592
	อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	-.050	.097	.605
	ปริญญาตรี	-.075	.068	.273
	สูงกว่าปริญญาตรี	-.294	.078	.000*
อนุปริญญา หรือเทียบเท่า	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	.009	.098	.923
	มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	.050	.097	.605
	ปริญญาตรี	-.024	.092	.788
	สูงกว่าปริญญาตรี	-.244	.099	.015*
ปริญญาตรี	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	.034	.070	.624
	มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	.075	.0687	.273
	อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	.024	.092	.788
	สูงกว่าปริญญาตรี	-.219	.072	.003*
สูงกว่าปริญญาตรี	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	.253	.079	.001*
	มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	.294	.078	.000*
	อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	.244	.099	.015*
	ปริญญาตรี	.219	.072	.003*

หมายเหตุ *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 และตารางที่ 6 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (ระดับการศึกษาสูงสุด) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงสุดแตกต่างกันจะมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(Sig = .002) ดังตารางที่ 4 โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในภาพรวมที่สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาสูงสุดในระดับอื่นๆ ทุกระดับ ขณะเดียวกันกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาสูงสุดในระดับอื่นๆ มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในภาพรวมที่ไม่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 7 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (รายได้ต่อเดือน) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์

รายได้ต่อเดือน	รายได้ต่อเดือน	Mean Difference	Std.Error	P-value
ไม่เกิน 5,000 บาท	5,000-10,000 บาท	-.053	.080	.504
	10,001-15,000 บาท	-.140	.083	.091
	15,001-20,000 บาท	-.246	.086	.005*
	ตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป	-.169	.108	.117
5,000-10,000 บาท	ไม่เกิน 5,000 บาท	.053	.080	.504
	10,001-15,000 บาท	-.087	.065	.182
	15,001-20,000 บาท	-.192	.069	.006*
	ตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป	-.116	.095	.222
10,001-15,000 บาท	ไม่เกิน 5,000 บาท	.140	.083	.091
	5,000-10,000 บาท	.087	.065	.182
	15,001-20,000 บาท	-.105	.073	.152
	ตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป	-.029	.097	.767
15,001-20,000 บาท	ไม่เกิน 5,000 บาท	.246	.086	.005*
	5,000-10,000 บาท	.192	.069	.006*
	10,001-15,000 บาท	.105	.073	.152
	ตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป	.076	.100	.449
ตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไป	ไม่เกิน 5,000 บาท	.169	.108	.117
	5,000-10,000 บาท	.116	.095	.222
	10,001-15,000 บาท	.0290	.097	.767
	15,001-20,000 บาท	-.076	.100	.449

หมายเหตุ *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 และตารางที่ 7 แสดงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคล (รายได้ต่อเดือน) ที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่อเดือนแตกต่างกันจะมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Sig = .024) ดังตารางที่ 4 โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่อเดือน 15,001-20,000 บาท มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในภาพรวมที่สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่อเดือนไม่เกิน 5,000 บาท และรายได้ต่อเดือน 5,000-10,000 บาท ขณะเดียวกันกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่อเดือนในระดับอื่นๆ มีความคิดเห็น

ต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ ในภาพรวมที่ไม่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 7

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย มีจำนวนทั้งสิ้น 400 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี รองลงมาอายุ 31-40 ปี อายุ 21-30 ปี อายุ 51 ปีขึ้นไป และอายุไม่เกิน 20 ปี ตามลำดับ ขณะที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว รองลงมาเป็นนักเรียน/นักศึกษา อาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพพนักงานบริษัท อาชีพเกษตรกร อาชีพค้าขาย อาชีพรับราชการ และประกอบอาชีพอื่นๆ ตามลำดับ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาที่ระดับการศึกษา สูงสุด พบว่าส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี อันดับรองลงมาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา ระดับสูงกว่าปริญญาตรี และระดับอนุปริญญาตรีตามลำดับ สำหรับในส่วนของรายได้ ต่อเดือน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน 5,000-10,000 บาท รองลงมา มีรายได้ต่อเดือน 10,000-15,000 บาท มีรายได้ต่อเดือน 15,000-20,000 บาท มีรายได้ต่อเดือนไม่เกิน 5,000 บาท และมีรายได้ ต่อเดือนตั้งแต่ 20,001 บาทขึ้นไปตามลำดับ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนในเขต เทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีต่อคุณลักษณะของ นักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า ประชาชน มีความต้องการในคุณลักษณะทุกด้านในระดับมากที่สุด โดยด้านคุณธรรมและจริยธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาด้านบุคลิกภาพ ด้านประสบการณ์ในการทำงาน และด้านการบริหารกับด้านวิสัยทัศน์มีค่าเฉลี่ย เท่ากันตามลำดับ ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าประชาชน ในเขตเทศบาลนครตรังจะให้ความสำคัญต่อคุณลักษณะ ของนักรการเมืองท้องถิ่นมาก โดยเน้นหนักไปในด้าน คุณธรรมจริยธรรมและภาพลักษณ์มากกว่าประสบการณ์

หรือความรู้ความสามารถรวมถึงอุดมการณ์ในการทำงาน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากข้อคำถามรายข้อพบว่าสิ่งที่ ประชาชนมีความพึงประสงค์มากที่สุดสามอันดับแรกคือ การไม่ใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริตเพื่อกอบโกย ผลประโยชน์มากที่สุดซึ่งมีค่าน้ำหนักใกล้เคียงกับ ประเด็นการรักษาคำพูดที่ได้สัญญาไว้กับประชาชนและ มีความจริงใจ ซึ่งโนแลนด์ คอมมิสส์ (Noland Commis, n.d. อ้างถึงใน ไพสิน นกศิริ, 2558, น. 14) อธิบายใน ประเด็นนี้ว่า ความประพฤติที่เหมาะสมของนักรการเมือง มีหลายประการแต่ประการแรกที่เขาได้ให้ความสำคัญ คือนักรการเมืองไม่ควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งสอดคล้องกับบัญญัติ 10 ประการของนักรการเมือง ซึ่งท่านวันมูหะหมัดนอร์มะทา ได้กล่าวไว้หนึ่งในสิบข้อ นั้นคือนักรการเมืองต้องมีความซื่อสัตย์ (อมร รักษาสัตย์, 2544, น. 7) เช่นเดียวกับงานวิจัยของสาคร สุริยโชติ (2550, บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาเรื่องคุณลักษณะผู้นำท้องถิ่น ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอ แม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งศึกษาพบว่าด้าน ความซื่อสัตย์และความจริงใจเป็นด้านที่เจ้าหน้าที่มี ความคิดเห็นสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่นๆ ซึ่งเป็น ไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยนี้ นอกจากประเด็นเรื่อง ความซื่อสัตย์สุจริตและความจริงใจต่อประชาชนแล้ว จากข้อคำถามรายข้อยังพบว่าประชาชนมีความพึงประสงค์ ในประเด็นของการมีอัธยาศัยหรือนมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ในระดับที่ใกล้เคียงกับ 2 ประเด็นแรก ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ ธวัชชัย วงศ์ลิ่งชะ (2554, บทคัดย่อ) ที่ศึกษาคุณลักษณะนักรการเมืองท้องถิ่นในอุดมคติ: กรณีศึกษาเขตตำบลบางโปรง อำเภอเมือง จังหวัด สมุทรปราการ โดยศึกษาพบว่าประชาชนให้ความสำคัญ กับการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีอยู่ในระดับสูงด้วย ซึ่งการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ นักรการเมืองท้องถิ่นเนื่องจากงานขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยการประสานงานเพื่อสร้าง ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ด้วย ดังนั้นนักรการเมือง

ท้องถิ่นที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมจึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบเปิด ชอบพบปะสังสรรค์กับผู้อื่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อยู่เสมอ (บุบผา จานทอง, 2550, บทคัดย่อ; สุทธิชัย ปัญญาโรจน์, 2554, น. 17) ในขณะที่คุณลักษณะในเรื่องของความยึดมั่นในอุดมการณ์ของตนเอง ประชาชนมีความพึงประสงค์ในระดับที่น้อยกว่าประเด็นอื่นๆ แต่ก็ยังคงมีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกับกับประเด็นอื่นๆ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง ที่มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศและอาชีพปัจจุบันที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของไพสิน นกศิริ (2558, บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่องคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลคลองหาด จังหวัดสระแก้ว และงานวิจัยของพรเพชร สุดถิ่น (2555, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องคุณลักษณะที่คาดหวังของนายกเทศมนตรีของเทศบาลเมืองปรกฟ้า อำเภอกะเจ็ญ จังหวัดชลบุรี ซึ่งงานวิจัยทั้งสองเรื่องนี้ก็ได้ผลการศึกษาเช่นเดียวกันว่าประชาชนที่มีเพศต่างกันจะมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์หรือที่คาดหวังแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนไม่ว่าจะมีเพศใดก็ตามต่างก็อาศัยในท้องถิ่นเดียวกัน ดังนั้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของประชาชนก็มักจะมีลักษณะที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือการให้ความสำคัญกับนักรการเมืองท้องถิ่นที่มีบุคลิกภาพที่ดี มีคุณธรรม และจริยธรรม มีความสามารถในการบริหารงาน มีประสบการณ์ และมีวิสัยทัศน์ เป็นต้น ในขณะที่

กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และรายได้ต่อเดือนที่ต่างกันมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติรัตน์ แยมนวล (2550, บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดตามทัศนะของประชาชน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองสุพรรณบุรี เช่นเดียวกับงานวิจัยของพรเพชร สุดถิ่น (2555, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องคุณลักษณะที่คาดหวังของนายกเทศมนตรีของเทศบาลเมืองปรกฟ้า อำเภอกะเจ็ญ จังหวัดชลบุรี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

จากผลการวิจัย พบว่า ประชาชนจะให้ความสำคัญต่อคุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นโดยเน้นหนักไปในด้านคุณธรรมจริยธรรมและภาพลักษณ์มากกว่า ประสิทธิภาพหรือความรู้ความสามารถรวมถึงอุดมการณ์ในการทำงาน ดังนั้นกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว โดย

1. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรจัดหลักสูตรให้กับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกกระดับ โดยเน้นหนักในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพเป็นหลัก และเสริมด้วยทักษะหลักการบริหารงานท้องถิ่น เป็นต้น

2. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรสนับสนุนให้แต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในด้านประสิทธิภาพ การบริหารงาน การจัดการสาธารณะ ฯลฯ หรือศึกษาดูงานในองค์กรที่มีแนวทางการปฏิบัติงานที่ดีเพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ให้กับผู้บริหารท้องถิ่นได้

3. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ควรจัดทำบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding) กับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้บริหารท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์การเลือกตั้งและการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น เช่น ศูนย์ส่งเสริมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ฯลฯ เป็นต้น ควรจะมีการรณรงค์ให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ เพื่อให้การเลือกตั้งมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมและทำให้ได้นักการเมืองท้องถิ่นที่มีคุณลักษณะเหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาเพียงคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ประชาชนในเขตเทศบาลนครตรังพึงประสงค์เท่านั้น ดังนั้นควรมีการศึกษาในท้องถิ่นอื่นๆ เพิ่มเติม หรือทำการศึกษาเปรียบเทียบกับความคิดเห็น

ของประชาชนในเขตเทศบาลนครตรัง เพื่อให้ได้องค์ความรู้เรื่องคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ประชาชนในประเทศไทยพึงประสงค์ได้

2. การวิจัยคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่ประชาชนในเขตเทศบาลนครตรังพึงประสงค์มีการศึกษาใน 5 ตัวแปร คือ บุคลิกภาพ คุณธรรมและจริยธรรม การบริหาร วิสัยทัศน์ และประสบการณ์ในการทำงานเท่านั้น ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวรรณกรรมเพิ่มเติมและศึกษาในตัวแปรอื่นๆ เพิ่มเติมด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี แม้จะประสบกับความยากลำบากภายใต้สถานการณ์ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (COVID-19) ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณ นางสาวพายุแก้ว หวังหลี นางสาวศมาพร รัตนโชติคานนท์ นางสาวศิริภัสสร บุญมา นางสาวไอริน วัชรพะสิสุทธิ์ และนายกันตภณ ศรีราม ผู้ช่วยวิจัย วัฒน โอภาสนี้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

โกวิทย์ พวงงาม. (2550). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

จิตติรัตน์ แยมนวนล. (2550). *คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดตามทัศนะของประชาชน: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี*. (ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยบูรพา, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, สาขานโยบายสาธารณะ. ชลบุรี.

ธวัชชัย วงศ์สังยะ. (2554). *คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นในอุดมคติ: กรณีศึกษาเขตตำบลบางโปร่ง อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการ*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ. ชลบุรี.

นพพร แสงคำพระ. (2551). *การศึกษาคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าหมี อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร*. (รายงานการศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยขอนแก่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, สาขาการปกครองท้องถิ่น. ขอนแก่น.

บุบผา จานทอง. (2550). *คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในทัศนะของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง: ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนิมจังหวัดชลบุรี*. (ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยบูรพา, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, สาขาบริหารงานท้องถิ่น. ชลบุรี.

พรเพชร สุดถิ่น. (2555). *คุณลักษณะที่คาดหวังของนายกเทศมนตรีของเทศบาลเมืองปรกฟ้า อำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ. ชลบุรี.

ไพลิน นกศิริ. (2558). *คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลคลองหาด จังหวัดสระแก้ว*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, สาขาการเมืองการปกครอง. ชลบุรี.

รณกฤต ทะนิตะ. (2553). *คุณลักษณะของนักรการเมืองท้องถิ่นตามความคาดหวังของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, สาขารัฐประศาสนศาสตร์. บุรีรัมย์.

ลิขิต ธีรเวคิน. (2549). *คุณลักษณะของนักรการเมืองที่ดี*. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th>.

สมบูรณ์ ชุมพาลี. (2549). *คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของสมาชิกสภาเทศบาลตำบลในทรรศนะของประชาชน: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลบางเสร่ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี*. (ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยบูรพา, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, สาขาบริหารงานท้องถิ่น, ชลบุรี.

สาคร สุริยโชติ. (2550). *คุณลักษณะผู้นำท้องถิ่นตามทัศนะของเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลแม่สายอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย*. (การศึกษาอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาการจัดการทั่วไป. เชียงราย.

สำนักงานสถิติจังหวัดตรัง. (2561). รายงานสถิติจังหวัดตรัง 2561. สืบค้นจาก <http://trang.nso.go.th/images/attachments/article/549/report-stat-61.pdf>

สุชานุช พันธนียะ. (2553). บรรยายภาคองค์การที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการครู. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหิดล, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขารัฐประศาสนศาสตร์. นครปฐม

สุทธิชัย ปัญญาโรจน์. (2554). คุณลักษณะผู้นำที่ดี. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/markandtony/2011/08/10/entry-1>.

อมร รักษาสัตย์. (2544). การกระจายอำนาจที่ผิดพลาดซ้ำซากของมหาดไทยและนักการเมือง. *วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช*, 8(2), 18-24.

ภาษาอังกฤษ

Hair, et al. (2006). *Multivariate Data Analysis*. 6th edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

การหาเสียงทางการเมืองในโลกออนไลน์ กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้*

Online Political Campaigns: A Case Study of the General Election in
Three Southern Provinces of Thailand

เอกรินทร์ ต่วนศิริ**

Ekkarin Tuansiri***

บทคัดย่อ

ปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คนในทุกระดับสังคม และเกือบทุกมิติของชีวิต การเลือกตั้งก็เช่นเดียวกันที่สื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก ได้เข้ามามีบทบาทด้วยการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 ในระดับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มี 3 พรรคการเมืองใหญ่ที่เลือกใช้สื่อชนิดนี้ จากการวิจัยพบว่า พรรคอนาคตใหม่ใช้เฟซบุ๊กควบคู่ไปกับการลงพื้นที่หาเสียงโดยให้น้ำหนักทั้งสองวิธีการอย่างเท่าเทียมกันเนื่องจากเป็นพรรคการเมืองใหม่ที่ไม่มียุทธศาสตร์เดิม ขณะที่พรรคเพื่อไทยและพรรคประชาชาติ แม้จะมีฐานเสียงเดิมในพื้นที่อยู่แล้ว แต่ทั้งสองพรรคก็เลือกใช้เฟซบุ๊กเป็นส่วนเสริมการหาเสียง เหตุที่เฟซบุ๊กถูกใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งเนื่องจากมีฟังก์ชันการใช้งานที่เอื้อต่อการสร้างเนื้อหาที่น่าดึงดูดและเข้าใจง่ายซึ่งแต่ละพรรคการเมืองเลือกส่งสารต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งด้วยประเด็นและรูปแบบที่แตกต่างกันไป

คำสำคัญ: การเลือกตั้ง, การหาเสียงเลือกตั้ง, สื่อสังคมออนไลน์, เฟซบุ๊ก

บทความนี้

Received

18 มีนาคม 2563

Revised

1 พฤษภาคม 2563

Accepted

4 มิถุนายน 2563

* บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง นโยบายพรรคการเมืองต่อสามจังหวัดชายแดนใต้และยุทธศาสตร์การหาเสียงในโลกออนไลน์ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีงบประมาณ 2562

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

*** Assistant Professor, Faculty of Political Science, Prince of Songkla University, Pattani campus

Abstract

Nowadays, social media is a part of people's lives at all levels of society and in all aspects of life. In elections, Facebook is used as a medium to connect political parties and voters. In Thailand's 2019 general election, the three biggest political parties that competed in the Deep South used this new media. This research found that the Future Forward party used Facebook for their online campaigns equally together with offline campaigns because they were brand-new and lacked constituents. Meanwhile, Pheu Thai and Prachachat party used Facebook as augmentation since they had roots in the area. Facebook has been used for political advertising because of its convenient functions to make attractive and simple content, so parties could select issues and tools to deliver their content.

Keywords: election, political campaign, social media, facebook

บทนำ

การสื่อสารเป็นทั้งองค์ประกอบสำคัญของการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและกลยุทธ์การตลาดทางการเมือง Harold D. Lasswell นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันผู้สนใจประเด็นการสื่อสารทางการเมืองและการโฆษณาชวนเชื่อได้เสนอแบบจำลองการสื่อสารที่อธิบายกระบวนการสื่อสารว่ามีจุดเริ่มต้นจากผู้สื่อสารได้ส่งสารบางอย่างออกไปผ่านช่องทางการสื่อสารช่องทางใดช่องทางหนึ่งถึงผู้รับสารโดยผู้สื่อสารมีเจตนาจะแสดงอิทธิพลเหนือผู้รับสารในลักษณะของการโน้มน้าวจิตใจ (Lasswell, 1979, pp. 34-38 อ้างถึงใน วรา วัฒนาจตุพร, 2544, น. 13) อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้วิจารณ์แบบจำลองนี้ว่าคำอธิบายกระบวนการสื่อสารตามแบบจำลองของ Lasswell นั้นง่ายเกินไปเพราะได้ละเลยองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการสื่อสาร นั่นคือผลสะท้อนกลับหรือปฏิกิริยาตอบกลับ (feedback) ของผู้รับสารซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลของการสื่อสารในแต่ละครั้งและเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การสื่อสารสมบูรณ์

หรือเรียกว่า การสื่อสารสองทาง (two-way communication) (นภัส ตันติเสรี, 2556. น. 4)

คำอธิบายเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับปฏิกิริยาสะท้อนกลับในอดีตให้ความสำคัญกับ 3 ตัวแสดงหลัก ประกอบด้วย องค์การทางการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน ตัวแบบของ Brian McNair อธิบายว่า สื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างองค์กรทางการเมืองกับประชาชนในลักษณะของการส่งผ่านข้อมูลจากองค์กรทางการเมืองสู่ประชาชน ในอีกทางหนึ่ง สื่อสารมวลชนยังทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้กับประชาชนสื่อสารถึงนักการเมือง (McNair, 2007, p. 4 อ้างถึงใน บุรฉัตรพานจงรักษ์, 2555, น. 21-22) ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นประเด็นสนใจของงานวิจัยชิ้นนี้คือ ในช่วงหาเสียงเลือกตั้งผู้สมัครหรือผู้นำพรรคการเมืองจะอาศัยสื่อมวลชนสื่อสารกับประชาชนจำนวนมาก โดยอาศัยการซื้อพื้นที่เผยแพร่ข่าวสารซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูง หรืออีกวิธีการหนึ่งคือ การใช้สื่อมวลชนแบบได้เปล่าด้วย

วิธีทำตนเองให้เป็นที่น่าสนใจจนสื่อมวลชนต้องมาทำข่าว อีกด้านหนึ่งประชาชนใช้สื่อมวลชนในการสะท้อนความต้องการของตัวเอง ซึ่งนักการเมืองก็จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาผลิตเป็นนโยบายเพื่อสนองตอบต่อประชาชน อย่างไรก็ตาม ข้างต้นก็ยังคงมีข้อจำกัดในการอธิบาย ดังที่ตัวแบบของ David K. Berlo ซึ่งว่านอกเหนือจากการสื่อสารระหว่างองค์กรทางการเมืองกับประชาชนที่มีสื่อมวลชนเป็นสื่อกลางแล้ว ยังมีการสื่อสารโดยตรงระหว่างองค์กรทางการเมืองกับประชาชน (Berlo, 1960 อ้างถึงใน บุรฉัตร พานธงรักษ์, 2555, น. 23) ตัวอย่างคือ ในช่วงเลือกตั้งที่ผู้สมัครจำนวนมากลงพื้นที่หาเสียงพบปะกับประชาชนโดยตรง ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่มีอาจจะใช้ได้

ในปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารมีการพัฒนาไปมาก โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social network) ทำให้รอบคอบอธิบายการสื่อสารทางการเมืองแบบเดิมไม่สามารถอธิบายพฤติกรรมสื่อสารระหว่างองค์กรทางการเมืองกับประชาชนได้อีกต่อไป กล่าวคือพัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารออนไลน์ทำให้ช่องทางการสื่อสารระหว่างองค์กรทางการเมืองกับประชาชนมีการพัฒนาไปอีกก้าวสำคัญ เมื่อสื่อออนไลน์กลายเป็นช่องทางการสื่อสารใหม่ระหว่างองค์กรทางการเมืองกับประชาชนจำนวนมากในคราวเดียวกันโดยไม่จำเป็นต้องผ่านสื่อมวลชนในลักษณะที่องค์กรทางการเมืองเป็นฝ่ายส่งสารและสามารถรับทราบปฏิกิริยาตอบสนองจากประชาชนได้โดยตรง

งานวิจัยชิ้นนี้สนใจศึกษาความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมสื่อสารทางการเมืองในกระบวนการเลือกตั้งดังกล่าว โดยมุ่งความสนใจไปที่ “เฟซบุ๊ก” (Facebook) ซึ่งเป็นสื่อออนไลน์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในสังคมไทย มีขอบเขตของศึกษาในเชิงพื้นที่คือ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบจากสงครามแบ่งแยกดินแดนที่ดำเนินต่อเนื่องมายาวนาน และเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีระดับ

การพัฒนาเป็นอันดับท้ายๆ ของประเทศ โดยผู้วิจัยใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นการศึกษาที่มีความรุนแรงมาก (extreme cases) เพื่อเป็นภาพแทนปรากฏการณ์การใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 ผู้วิจัยได้เลือก 3 เพจเฟซบุ๊กของ 3 พรรคการเมืองที่ใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงเลือกตั้งได้อย่างน่าสนใจในพื้นที่เป็นกรณีศึกษา ประกอบด้วย เพจประชาชาติ ชายแดนใต้ ของพรรคประชาชาติ เพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี ของพรรคเพื่อไทยและ เพจอนาคตใหม่ปัตตานี - Future Forward Pattani ของพรรคอนาคตใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นไปเพื่อสำรวจภาพรวมของการใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงของพรรคการเมืองในพื้นที่ รูปแบบและลักษณะของการใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงของเพจพรรคการเมืองที่เป็นกรณีศึกษา โดยพิจารณาว่าสารที่แต่ละพรรคสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจผู้มีสิทธิเลือกตั้งนั้นเป็นอย่างไรและพรรคการเมืองเหล่านั้นกำหนดยุทธศาสตร์และให้น้ำหนักกับการหาเสียงบนเฟซบุ๊กอย่างไรเมื่อเทียบกับการหาเสียงรูปแบบอื่นๆ ที่มีการใช้ในการเลือกตั้งครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม

บททวนกรอบแนวคิดและวรรณกรรม

เป้าหมายสำคัญของเนื้อหาในส่วนนี้เพื่อสำรวจข้อถกเถียงทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้และสำรวจดูว่าที่ผ่านมางานชิ้นใดบ้างที่ได้กล่าวถึงหรือให้คำตอบที่เป็นประโยชน์ต่อการตอบคำถามที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาไว้แล้วและคำตอบเหล่านั้นมีอะไรบ้างเพื่อกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของงานวิจัยชิ้นนี้ในทางวิชาการ และสามารถสนทนากับงานวิชาการที่เคยมีการศึกษามาก่อนหน้าได้อย่างไร มีส่วนเติมเต็มทางวิชาการอย่างไร โดยผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาในหัวข้อนี้ออกเป็น 2 ส่วนหลัก กล่าวคือ ส่วนที่หนึ่งเพื่อฉายภาพพลวัตแนวทางการศึกษาการเมืองการเลือกตั้งระดับชาติที่เป็นบริบทแวดล้อมการเมืองการเลือกตั้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ และ

ส่วนที่สองเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของนักการเมืองและพฤติกรรมในกระบวนการเลือกตั้งของทั้งประชาชนและนักการเมืองในพื้นที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

พลวัตการเมืองการเลือกตั้งและแนวทางการศึกษาการเลือกตั้งในระบอบรัฐสภาไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ถึงปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองไทยมีความสอดคล้องกับพัฒนาการการศึกษาการเลือกตั้งของนักวิชาการไทย เนื่องจากการศึกษาการเลือกตั้งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้นเมื่อปรากฏการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปแนวทางการศึกษาจึงย่อมสะท้อนความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น กล่าวคือ ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 โครงสร้างการเมืองไทยเป็นไปลักษณะของรัฐอุปถัมภ์ โดยชนชั้นน่านอกระบบราชการซึ่งประกอบด้วยนักธุรกิจและชนชั้นนำต่างจังหวัดซึ่งเติบโตจากการพัฒนาในยุคสมัยที่ขึ้นสู่อำนาจโดยการเลือกตั้งในระบอบรัฐสภา (Prajak Kongkirati, 2013. p. 35) งานศึกษาว่าด้วยการเมืองเรื่องการเลือกตั้งซึ่งมุ่งความสนใจไปที่ชนบทในช่วงเวลาดังกล่าวถูกรองรับด้วยแนวการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ซึ่งให้ความสำคัญกับคำอธิบายเรื่องเครือข่ายอุปถัมภ์ที่โยงใยจากนักการเมืองระดับชาติลงสู่ท้องถิ่นและการซื้อเสียงเลือกตั้ง

ตัวอย่างงานศึกษาในแนวทางดังกล่าวมีงานบุกเบิกและมีอิทธิพลคือ สุจิต บุญบงการและพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2525, น. 17-27) ซึ่งศึกษาเรื่องการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรในจังหวัดแห่งหนึ่งใน พ.ศ. 2522 โดยใช้ให้เห็นว่า ผู้สมัครเลือกตั้งอาศัยการทุ่มเงินซื้อเสียง ผสานเครือข่ายอุปถัมภ์และระบบหวัคคะแนนในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง สุจิตและพรศักดิ์ชี้ว่า การจ่ายเงินซื้อเสียงนี้มีมากในพื้นที่ที่ไม่ใช่ฐานเสียงของผู้สมัคร โดยมีกลุ่มเป้าหมายสำคัญคือ กลุ่มที่นอนหลับทับสิทธิ และมี

การศึกษาน้อย คำอธิบายในลักษณะดังกล่าวได้รับการตอกย้ำอีกครั้งในงานอีกชิ้นของทั้งสองที่ทำการศึกษาพฤติกรรม การเลือกตั้งเปรียบเทียบระหว่างกรุงเทพมหานคร สุพรรณบุรี และปัตตานีในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2526 โดยมีข้อสรุปว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มจะลงคะแนนเสียงโดยคำนึงถึงพรรคการเมืองและนโยบายของพรรคมากกว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีการศึกษาต่ำซึ่งมีแนวโน้มลงคะแนนเสียงโดยคำนึงถึงตัวบุคคลเป็นสำคัญ (สุจิต บุญบงการและพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2527. น. 44-63)

ในช่วงทศวรรษ 2530 เริ่มปรากฏคำอธิบายที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารสาธารณะและการโฆษณาหาเสียงเลือกตั้งผ่านสื่อมวลชนในงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง สอดคล้องกับแนวคิดกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองควบคู่ไปกับคำอธิบายว่าด้วยระบบหวัคคะแนน เครือข่ายอุปถัมภ์และการซื้อเสียงเลือกตั้งมากขึ้นเรื่อยๆ โดยจุดร่วมของข้อเสนอของงานศึกษาในแนวนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวก็คือ ผู้สมัครเลือกตั้งมีการใช้การสื่อสารสาธารณะและการโฆษณาหาเสียงเลือกตั้งผ่านสื่อมวลชนในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งในรูปแบบต่างๆ แต่ปัจจัยชี้ขาดผลแพ้ชนะเลือกตั้งยังคงเป็นระบบหวัคคะแนน เครือข่ายอุปถัมภ์ และการซื้อเสียง

แนวคิดการตลาดทางการเมือง (political marketing) ถูกเสนอโดย Philip Kotler (Kotler, 1999 อ้างถึงใน สุรัชย์ ชุมภา, 2555, น. 45-47) เป็นการนำหลักการทางการตลาดมาประยุกต์ใช้กับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง โดยเสนอเทคนิคพื้นฐาน 3 ด้านอันเป็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การวิจัยการตลาด (marketing research) เพื่อให้เข้าใจถึงบรรยากาศทางการเมืองในสนามเลือกตั้ง จุดอ่อนและจุดแข็งของตนเองและคู่แข่ง และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่ถูกกำหนดให้เป็นฐานเสียงของพรรคประกอบการวิเคราะห์ในการผลิตเนื้อหาหรือจัดวางภาพลักษณ์ในการรณรงค์หาเสียง 2) การกำหนดแนวคิดและกลยุทธ์

ผลิตภัณฑ์ (product concept and strategy) ในสนามเลือกตั้งภาพลักษณ์ของผู้สมัครที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อมีความสำคัญ ดังนั้น จะต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อให้ภาพลักษณ์ที่ออกสู่สาธารณะสอดคล้องกับจุดยืนและแนวนโยบายที่นำเสนอขายต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มต่างๆ และ 3) กลยุทธ์การสื่อสาร (communication and distribution strategies) การสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญของกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองที่มุ่งโฆษณาสินค้าของผู้สมัครอันประกอบด้วยนโยบายของผู้สมัครหรือพรรคการเมือง ภาพลักษณ์หรือการสร้างภาพประทับใจในยามที่ปรากฏผ่านสื่อแขนงต่างๆ ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม

อาจกล่าวโดยสรุปในเชิงเปรียบเทียบได้ว่า ข้อแตกต่างสำคัญระหว่างคำอธิบายเกี่ยวเครือข่ายอุปถัมภ์และการซื้อเสียงกับคำอธิบายการตลาดทางการเมืองอยู่ที่จุดเน้น กล่าวคือ ขณะที่ฝ่ายแรกเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับการที่พรรคหรือนักการเมืองสร้างแรงจูงใจให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงคะแนนเสียงให้ตนโดยเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ฝ่ายหลังเป็นคำอธิบายที่เน้นไปที่การสร้างภาพลักษณ์และนโยบาย ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนั้นช่องทางการสื่อสารมีความสำคัญดังจะอภิปรายต่อไป

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองระลอกใหม่ อันเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญ 2540 และการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจสังคมตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา อันนำมาซึ่งความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างคนชนบทที่กลายเป็นชนชั้นกลางระดับล่างผู้ซึ่งได้รับประโยชน์จากนโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร กับชนชั้นกลางในเมืองซึ่งมีฐานทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์แตกต่างกัน ประชาชนทั้งสองกลุ่มอิงแอบกับชนชั้นนำทางการเมืองที่แตกต่างกัน ความเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งทางการเมืองข้างต้นได้เปลี่ยนวิถีทางการเมืองการเลือกตั้งในสังคมไทยจากเดิมที่เน้นตัวบุคคลไปสู่การเมืองที่เน้นการต่อสู้

เชิงนโยบายและอุดมการณ์ของพรรคการเมืองเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น (อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกตาวิจิตร, และนิติ ภาวีครพันธ์, 2556. น. 1-3)

ในช่วงเวลาดังกล่าว งานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้งเริ่มให้ความสำคัญกับการสื่อสารสาธารณะและการโฆษณาผ่านสื่อมวลชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการตลาดทางการเมืองมากยิ่งขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างงานวิชาการในกลุ่มนี้ได้แก่ ปานหทัย ตันติเตชา (2546, น. 3) ศึกษาการใช้สื่อในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยในเขตกรุงเทพมหานครในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544 นอกจากนี้ยังปรากฏงานวิจัยที่ใช้แนวคิดกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองในการศึกษาการหาเสียงเลือกตั้งในเชิงเปรียบเทียบระหว่างพรรคการเมืองต่างๆ อย่างเช่น เอกราช เจริญจยุ (2548, น. 5) ที่ศึกษากลยุทธ์ในการสื่อสารโดยเปรียบเทียบระหว่างพรรคเพื่อไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548 และงานวิจัยของ บุรฉัตร พานธงรักษ์ (2555, น. 4) ที่ศึกษาเปรียบเทียบกลยุทธ์ทางการตลาดทางการเมืองในการหาเสียงระหว่างพรรคเพื่อไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2554

แนวคิดกลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงแบบการตลาดทางการเมืองมีความสำคัญและมีผลต่อคะแนนเสียงเลือกตั้งมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีการศึกษาเปรียบเทียบถึงสัดส่วนการใช้กลยุทธ์แบบการตลาดทางการเมืองกับกลยุทธ์แบบหวัคะแนนในระบบอุปถัมภ์ของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ในงานของสุรชัย ชูผกา (2555, น. 9-11) ซึ่งทำการศึกษาค้นคว้าหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2550 มีข้อสรุปว่า ผู้สมัครเลือกตั้งยังคงมีแนวโน้มใช้กลยุทธ์หวัคะแนนในระบบอุปถัมภ์ในสัดส่วนที่มากกว่ากลยุทธ์การตลาดทางการเมืองในการหาเสียงเลือกตั้ง และชี้ว่าการหาเสียงจะมีประสิทธิภาพในการผลิตคะแนนเสียงได้มากหากผู้สมัครใช้กลยุทธ์แบบหวัคะแนนในระบบอุปถัมภ์ควบคู่กับกลยุทธ์แบบ

การตลาดทางการเมือง นอกจากนี้งานวิจัยชิ้นดังกล่าว ยังมีข้อสรุปที่น่าสนใจว่าปัจจัยด้านความเจริญในเขตพื้นที่เลือกตั้งมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลยุทธ์การตลาดการเมืองเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

การเมืองการเลือกตั้งและนักการเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการเมือง การเลือกตั้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่ามีคำอธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองและการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งในพื้นที่ให้ความสำคัญกับระบบอุปถัมภ์ การสร้างเครือข่ายทางการเมือง และการซื้อเสียง แม้จะมีงานศึกษาที่อธิบายถึงการสื่อสารทางการเมือง ในลักษณะสอดคล้องกับกลยุทธ์การตลาดทางการเมือง แต่งานศึกษาเหล่านั้นไม่ได้ให้น้ำหนักในประเด็นดังกล่าวมากนัก การเลือกตั้งครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2562 ปรากฏเหตุการณ์ทางการเมืองใหม่ไม่เว้นแม้แต่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้งจากพรรคการเมืองต่างๆ หันมาใช้เฟซบุ๊กเป็นช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองเพื่อรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าว จึงมีความน่าสนใจในทางวิชาการที่จะศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อเสนอคำอธิบายเกี่ยวกับการเมือง การเลือกตั้งในพื้นที่ให้ชัดเจนครอบคลุมยิ่งขึ้น

ข้อค้นพบและบทวิเคราะห์

เนื้อหาในส่วนนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาและข้อวิเคราะห์ของผู้วิจัย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกเป็นการฉายให้เห็นภาพรวมของการใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมืองและผู้สมัครในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนที่สองนำเสนอสัดส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เพจของพรรคการเมือง ซึ่งเป็นกรณีศึกษาใช้ในการหาเสียงบนเฟซบุ๊กเพื่อพิจารณาว่า เพจเหล่านี้ใช้รูปแบบการนำเสนอตามฟังก์ชัน

ของเฟซบุ๊กในรูปแบบใดบ้างและในสัดส่วนเท่าใดเพื่อดึงดูดและโน้มน้าวใจผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ส่วนที่สามเพื่อพิจารณาว่าสารที่แต่ละพรรคส่งไปเพื่อโน้มน้าวใจผู้มีสิทธิเลือกตั้งคืออะไร และส่วนที่สี่เป็นการอภิปรายว่าเพจกรณีศึกษา กำหนดยุทธศาสตร์และให้น้ำหนักกับการหาเสียงบนเฟซบุ๊กอย่างไรเมื่อเทียบกับการหาเสียงรูปแบบอื่นๆ ที่ใช้ในการเลือกตั้งครั้งนี้

1) การใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในยุคสมัยที่คนทั่วไปต่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคมออนไลน์ กระทั่งอาจกล่าวได้ว่าการมีชีวิตทางสังคมในโลกออนไลน์ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนจำนวนมากและสื่อสังคมออนไลน์อาจมีอิทธิพลมากกว่าสื่อกระแสหลักหรือผูกขาดกลุ่มคนในสังคมบางกลุ่ม นอกจากศักยภาพในการสื่อสารแล้ว สื่อออนไลน์ยังเป็นช่องทางการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายด้วยต้นทุนที่ต่ำ จึงทำให้ผู้ส่งสารหรือสื่อมวลชนต่างเข้ามายึดกุมและใช้ช่องทางในโลกออนไลน์เป็นอีกช่องทางสื่อสาร ไม่เว้นแม้แต่พื้นที่ทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมืองและผู้สมัครที่ใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงเลือกตั้งควบคู่ไปกับการหาเสียงในโลกความเป็นจริง จากการรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยเกี่ยวกับการใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงของพรรคการเมืองและผู้สมัครในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีรายละเอียดดังนี้

ในระดับพรรคการเมือง พบว่า จากจำนวนพรรคที่ส่งผู้สมัครลงชิงตำแหน่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมดจำนวน 38 พรรค รวบรวมและสรุปจากข้อมูล (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2562, ออนไลน์) มีพรรคการเมืองที่ใช้เฟซบุ๊กเพจในการหาเสียงเลือกตั้งในพื้นที่จำนวน 10 พรรค คิดเป็น 26.3% ของจำนวนพรรคทั้งหมด โดยที่แต่ละพรรคได้เปิดเพจแยกย่อยตาม

กลุ่มเป้าหมายเฉพาะในจำนวนที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะแล้วพรรคการเมืองเหล่านี้มีเพจหาเสียงเฉลี่ยพรรคละ 3 เพจ ส่วนในระดับผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น พบว่าในระบบเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อมีผู้สมัครใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงจำนวน 4 ราย ส่วนในระบบเลือกตั้งแบบแบ่งเขตมีผู้สมัครเลือกตั้งใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงรวมกันจำนวน 108 ราย จากจำนวนผู้สมัครทั้งหมดจำนวน 391 ราย คิดเป็น 27.6% สถิติข้างต้น สะท้อนว่าเฟซบุ๊กกำลังกลายเป็นช่องทางใหม่ที่ทั้งพรรคการเมืองและผู้สมัครใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

2) รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองเพื่อการหาเสียงของพรรคการเมืองผ่านเฟซบุ๊ก

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองในการหาเสียงผ่านเฟซบุ๊กของเพจพรรคการเมืองซึ่งเป็นกรณีศึกษา โดยแบ่งรูปแบบการนำเสนอตามฟังก์ชันพื้นฐานของเฟซบุ๊ก ได้แก่

ก) การโพสต์รูปภาพ ภาพถ่าย โปสเตอร์ และอินโฟกราฟิก โดยส่วนใหญ่แล้วการนำเสนอในรูปแบบนี้มักมาพร้อมข้อความที่เกี่ยวข้องกับรูปภาพเพื่อสื่อสารในประเด็นที่เพจต้องการนำเสนอ รูปภาพส่วนใหญ่เป็นรูปขณะผู้สมัครหรือแกนนำพรรคลงพื้นที่หาเสียงและร่วมกิจกรรมในโอกาสต่างๆ เช่น วงเสวนา งานเปิดตัวผู้สมัคร งานประชุมพรรค เป็นต้น ส่วนภาพกราฟิกที่มีทั้งอินโฟกราฟิกเพื่อให้ข้อมูลรวมไปถึงการยกคำพูด (quote) มักนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของผู้สมัครหรือตัวผู้สมัคร จุดยืนและนโยบายพรรค ข้อความรณรงค์ให้เลือกพรรค ในส่วนของโปสเตอร์

มีการนำเสนอใน 2 รูปแบบ คือ โปสเตอร์หาเสียงของผู้สมัครหรือแกนนำพรรคและโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ เช่น การปราศรัย กิจกรรมที่พรรคจัด กิจกรรมที่ผู้สมัครเข้าร่วมโดยเฉพาะวงเสวนาและเวทีดีเบต เป็นต้น ส่วนการยกคำพูดนั้นเป็นการตัดข้อความสำคัญของผู้สมัครหรือแกนนำพรรคที่สื่อสารในวาระต่างๆ มาใส่เคียงคู่กับรูปของผู้พูดหรือภาพกราฟิก

ข) การโพสต์วิดีโอ พบเนื้อหาวิดีโอที่หลากหลาย อาทิ การแสดงวิสัยทัศน์ของสมาชิกพรรคในวาระต่างๆ การให้สัมภาษณ์ วิดีโอนำเสนอนโยบายและวิสัยทัศน์ของพรรค ประมวลภาพการลงพื้นที่หาเสียง (บางวิดีโอมีเพลงประกอบ บางวิดีโอเป็นสไลด์ภาพนิ่ง) และวิดีโอเปิดตัวผู้สมัครและพรรค

ค) การแชร์ข่าวและบทความจากเว็บไซต์หรือเพจต่างๆ โดยเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นข่าวหรือบทความที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการหาเสียงของทั้งแกนนำพรรคและผู้สมัคร นโยบายหรือจุดยืนทางการเมืองของพรรค รวมไปถึงกระแสสังคมที่มีต่อพรรค

ง) การแพร่ภาพสด (live) ถูกนำมาใช้ถ่ายทอดการทำกิจกรรมของพรรคและผู้สมัคร เช่น การร่วมเสวนาของแกนนำหรือผู้สมัคร งานปราศรัย ลงพื้นที่หาเสียงพบปะประชาชน เวทีนำเสนอ นโยบาย ร่วมเวทีดีเบต งานเปิดตัวพรรค

จ) การโพสต์ข้อความแสดงสถานะ (status) เป็นรูปแบบการโพสต์ที่พบเห็นได้น้อยและไม่ใช้รูปแบบหลักที่เพจพรรคการเมืองเลือกใช้ จากข้อมูลข้างต้นสามารถแสดงในรูปตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนรูปแบบการนำเสนอของพรรคการเมืองผ่านเครื่องมือของเฟซบุ๊ก

รูปแบบการนำเสนอ	เพจเพื่อไทย ปิดตานี		เพจอนาคตใหม่ ปิดตานี		เพจประชาชาติ ขายแดนใต้	
	จำนวนโพสต์	เปอร์เซ็นต์	จำนวนโพสต์	เปอร์เซ็นต์	จำนวนโพสต์	เปอร์เซ็นต์
รูปภาพ	81	66%	179	57%	209	61%
วิดีโอ	23	19%	41	13%	50	15%
การแชร์ข่าว/บทความจากเว็บไซต์/เพจต่างๆ	7	6%	45	14%	20	6%
การแพร่ภาพสด	4	3%	35	11%	35	10%
การโพสต์ข้อความแสดงสถานะ	7	6%	16	5%	27	8%
รวมโพสต์ทั้งหมด	122	100%	316	100%	341	100%

จากสถิติข้างต้นพบว่า รูปภาพ ภาพถ่าย โปสเตอร์ และอินโฟกราฟิกเป็นรูปแบบการนำเสนอที่ทั้ง 3 เพจใช้มากที่สุด รองลงมาคือ วิดีโอและการแชร์ข่าวและบทความจากเว็บไซต์หรือเพจตามลำดับ เหตุที่สัดส่วนการใช้ภาพอินโฟกราฟิกมีมากที่สุดเพราะสารที่ต้องการสื่อออกไปด้วยอินโฟกราฟิก เช่น นโยบาย อุดมการณ์ และแนวคิดหลักของพรรคนั้นต้องอาศัยทั้งภาพและข้อความสั้นๆ ที่ง่ายต่อการดึงดูดความสนใจด้วยข้อความขนาดสั้น กระชับและเข้าใจได้ง่าย อีกทั้งสีสันและการออกแบบยังชวนให้ติดตามอ่านข้อมูลข่าวสารอื่นจากเพจ การสื่อสารดังกล่าวสะท้อนความพยายามสร้างภาพลักษณ์และความติด (stickiness) หรือความน่าสนใจ ผิงหัวคนง่ายและมีลักษณะโน้มหน้าใจ

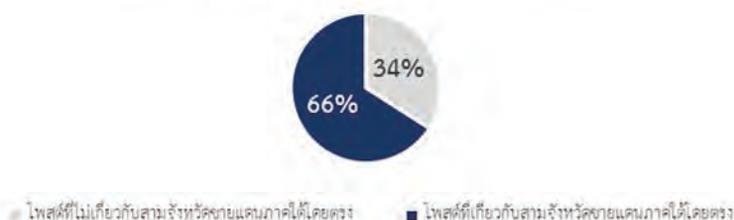
3) ผลลัพธ์หรือเนื้อหาในการโน้มหน้าใจของพรรคการเมืองในการหาเสียงผ่านเฟซบุ๊ก

เมื่อพรรคการเมืองหันมาให้ความสำคัญกับการสื่อสารในโลกออนไลน์จึงเป็นที่น่าสนใจว่าเนื้อหา

จำพวกใดที่พรรคการเมืองเลือกสื่อสารผ่านทางสื่อใหม่นี้ เพื่อรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและเนื่องจากการศึกษาพรรคการเมืองที่ลงสมัครในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจกับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเปรียบเทียบกับสัดส่วนของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรงกับเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรงเพื่อชี้ให้เห็นถึงภาพรวมของสารที่เพจพรรคการเมืองใช้มัดใจผู้มีสิทธิเลือกตั้งว่าเป็นประเด็นปัญหาในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะหรือเป็นปัญหาระดับชาติซึ่งเป็นปัญหาในภาพรวมและแต่ละเพจพรรคการเมืองมีสัดส่วนการนำเสนอแตกต่างกันอย่างไร จากการรวบรวมข้อมูลพบว่า เพจพรรคเพื่อไทย ปิดตานี ที่ได้โพสต์ทั้งหมด 122 โพสต์ มีโพสต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง 80 โพสต์ คิดเป็น 66% ของโพสต์ทั้งหมดและโพสต์ที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง 42 โพสต์ คิดเป็น 34% ของโพสต์ทั้งหมด

แผนภาพ 1 แสดงสัดส่วนของเนื้อหาโพสต์ในเพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี

สัดส่วนของเนื้อหาโพสต์ในเพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี
ตั้งแต่ 10 ตุลาคม 2561 - 23 มีนาคม 2562

เพจอนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani คิดเป็น 28% ของโพสต์ทั้งหมดและโพสต์ที่ไม่มีเนื้อหา
ได้โพสต์ทั้งหมด 316 โพสต์ โดยมีโพสต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง 229 โพสต์
เกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง 87 โพสต์ คิดเป็น 72% ของโพสต์ทั้งหมด

แผนภาพ 2 แสดงสัดส่วนของเนื้อหาโพสต์ในเพจอนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani

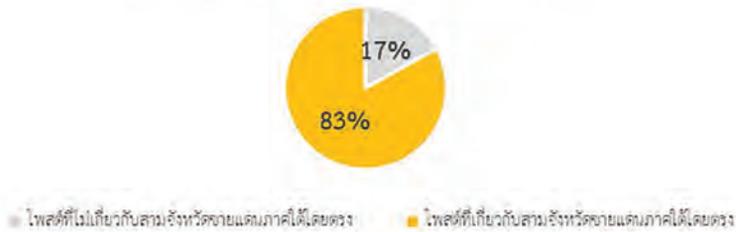
สัดส่วนของเนื้อหาโพสต์ในเพจอนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani
ตั้งแต่ 10 ตุลาคม 2561 - 23 มีนาคม 2562

ขณะที่เพจประชาชาติ ชายแดนใต้ ได้โพสต์ทั้งหมด 341 โพสต์ มีโพสต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้โดยตรง 273 โพสต์ คิดเป็น 83% ของโพสต์ทั้งหมดและโพสต์ที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้โดยตรงเพียง 68 โพสต์ คิดเป็น 17% ของโพสต์ทั้งหมด

แผนภาพ 3 แสดงสัดส่วนของเนื้อหาโพสต์ในเพจประชาชาติ ชายแดนใต้

สัดส่วนของเนื้อหาโพสต์ในเพจประชาชาติชายแดนใต้
ตั้งแต่ 10 ตุลาคม 2561 - 23 มีนาคม 2562

จากสถิติข้างต้น สรุปได้ว่า เพจพรรคประชาชาติชายแดนใต้ นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่โดยตรงมากที่สุดคิดเป็น 83% รองลงมาคือเพจพรรคเพื่อไทย ปีตตานี 66% และเพจอนาคตใหม่ปีตตานี-Future Forward Pattani นำเสนอสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่โดยตรงน้อยที่สุดคิดเป็นเพียง 28% จากสัดส่วนของเนื้อหาข้างต้นสามารถพิจารณาถึงไปในรายละเอียดว่า สารที่ถูกสื่อทั้งในประเด็นการเมืองระดับชาติที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาในพื้นที่โดยตรงและส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในพื้นที่โดยตรงนั้นมีหน้าตาเป็นอย่างไรเพื่อทำความเข้าใจกรรมวิธีการสร้างภาพลักษณ์ของพรรคการเมือง เหตุที่ต้องศึกษาภาพลักษณ์ (image) เนื่องจากพรรคการเมืองเป็นสถาบันสาธารณะ (public figure) จึงเป็นที่รู้จักในสังคม ซึ่งอาจมีภาพลักษณ์ที่ไม่ตรงกับตัวตนที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้ผู้สมัครและพรรคการเมืองจึงต้องสร้างภาพลักษณ์อันเป็นที่พึงประสงค์ของประชาชนขึ้นมาเพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ในกระบวนการดังกล่าวบริบทแวดล้อมทางการเมือง ขณะนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของพรรค (ปานหทัย ต้นติเตชา, 2546, น. 2-8) โดยในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาการสร้างภาพลักษณ์ใน 2 ประเด็นสำคัญของการเลือกตั้งครั้งนี้และสำคัญต่อปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้ประกอบด้วย

ก. การสร้างภาพลักษณ์ของพรรคการเมือง

ภาพลักษณ์เป็นจุดเด่นที่พรรคการเมืองที่ต้องการนำเสนอเพื่อให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถแยกแยะความแตกต่างของพรรคตนออกจากพรรคอื่นๆ ภาพลักษณ์ที่เพจพรรคเพื่อไทย ปีตตานีต้องการสร้างให้กับพรรคเพื่อไทยคือ “ความเป็นมืออาชีพด้านการบริหารเศรษฐกิจ” คงปฏิเสธไม่ได้ว่านโยบายทางด้านเศรษฐกิจเป็นผลิตภัณฑ์ทางการเมืองที่สำคัญของพรรคเพื่อไทย ความสำเร็จและการตอบรับของประชาชนต่อนโยบายด้านเศรษฐกิจของพรรคไทยรักไทยภายใต้การนำของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร รวมทั้งอดีตนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร ยังคงอยู่ในความทรงจำของประชาชน ด้วยเหตุนี้ในการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2562 พรรคเพื่อไทยจึงมีกลยุทธ์การขายผลิตภัณฑ์ทางการเมืองเป็นนโยบายและความสำเร็จด้านการบริหารเศรษฐกิจเป็นหลักเพื่อสร้างภาพลักษณ์การเป็นพรรคมืออาชีพด้านการบริหารเศรษฐกิจจากการรวบรวมข้อมูลพบว่า ในจำนวนโพสต์ของเพจพรรคเพื่อไทย ปีตตานีทั้งหมดจำนวน 122 โพสต์ มีโพสต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นทางเศรษฐกิจจำนวน 69 โพสต์ คิดเป็น 56.6% ของการโพสต์ทั้งหมด สถิติการโพสต์ข้างต้นสะท้อนถึงความตั้งใจสร้างภาพลักษณ์ความเป็นมืออาชีพด้านการบริหารเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

แผนภาพ 4 แสดงสัดส่วนเนื้อหาการโพสต์ที่สะท้อนภาพลักษณ์ของเพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี

สัดส่วนเนื้อหาการโพสต์ที่สะท้อนภาพลักษณ์ของเพจพรรคเพื่อไทย
ปัตตานี

ขณะที่พรรคอนาคตใหม่ พรรคการเมืองน้องใหม่ที่เพิ่งก่อตั้งโดยสมาชิกพรรคที่มีอุดมการณ์เดียวกันในการสร้างประชาธิปไตยและคืนอำนาจให้กับประชาชน โดยมุ่งหวังนำพาสังคมไทยเคลื่อนไปข้างหน้าให้ก้าวพ้นไปจาก “ทศวรรษที่สูญหาย” สู่ประเทศไทยที่มีอนาคต พรรคอนาคตใหม่มุ่งสร้างการเมืองแบบใหม่ กระตุ้นให้สังคมไทยตระหนักว่าการกลับสู่ประชาธิปไตยคือทางออกของวิกฤตการเมืองและวงจรอุบาทว์ของการรัฐประหารที่เรื้อรังมากกว่าทศวรรษ โดยชี้ให้เห็นว่าท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างคนในชาติที่ไม่อาจแสวงหาฉันทามติร่วมกันได้ กองทัพควยโอกาสเข้าครองอำนาจด้วยการทำรัฐประหารฉีกรัฐธรรมนูญแล้วซ้ำแล้ว พรรคอนาคตใหม่จึงพยายามสร้างภาพลักษณ์ของพรรคเป็นพลังใหม่ที่มุ่งฟื้นความเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยให้กลับคืนมาอีกครั้ง นำพาประเทศไทยก้าวพ้นจากห้วงภาวะวิกฤติ สร้างความเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ดีกว่าที่เป็นอยู่เพื่อไปสู่เป้าหมายระยะยาว ดังที่ทางพรรคให้ความหมายต่อชื่อของพรรคว่า อนาคตใหม่ คือ อนาคตที่อำนาจสูงสุดเป็นของ

ประชาชน (พรรคอนาคตใหม่, ม.ป.ป., ออนไลน์) สอดคล้องกับการสร้างภาพลักษณ์เป็นพลังใหม่ พรรคอนาคตใหม่จึงมีอีกภาพลักษณ์หนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกันคือ “การเป็นพรรคของคนรุ่นใหม่” ในกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวถูกนำเสนอในเพจอนาคตใหม่ ปัตตานี-Future Forward Pattani ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย กล่าวคือ ในการสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นพรรคการเมืองที่ต้องการ “สร้างความเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ดีกว่าที่เป็นอยู่” ปรากฏผ่านการนำเสนอนโยบาย เช่น การกระจายอำนาจ ทลายการผูกขาดทางเศรษฐกิจ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงทุน ทรัพยากร และสวัสดิการ มุ่งสร้างการเมืองใหม่ที่สร้างสรรค์ สร้างพรรคการเมืองที่ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ โดยมุ่งเอาชนะใจประชาชนด้วยนโยบาย (พรรคอนาคตใหม่, ม.ป.ป., ออนไลน์) ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นผ่านการนำเสนอผ่านรูปแบบที่หลากหลาย แต่ปรากฏชัดเจนที่สุดในโพสต์เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2562 ซึ่งเป็นการสรุปนโยบายเป็นอินโฟกราฟิกโดยมีตัวอย่างดังรูป

รูปที่ 1-3 อินโฟกราฟิกแสดงนโยบายของพรรคอนาคตใหม่ด้านต่างๆ โพสต์เมื่อ 16 มีนาคม 2562

ส่วนการนำเสนอเพื่อสร้างภาพลักษณ์การเป็นพรรคการเมืองที่มุ่งรื้อฟื้นความเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยและนำพาประเทศไทยก้าวพ้นจากห้วงภาวะวิกฤตินั้นแยกไม่ออกจากการนำเสนออุดมการณ์หรือจุดยืนทางการเมืองผ่านการนำเสนอในหลากหลายรูปแบบเช่นเดียวกัน ดังเห็นตัวอย่างได้จากการนำเสนออินโฟกราฟิกโคตคำพูดของ ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ แคนดิเดตนายกรัฐมนตรีและหัวหน้าพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งสะท้อนถึงอุดมการณ์ทางการเมืองในการยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยและต่อต้านรัฐประหารได้เป็นอย่างดี

การสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นพรรคตัวแทนคนรุ่นใหม่มีการนำเสนอผ่านรูปแบบที่หลากหลายเช่นกัน ข้อความหรือแฮชแท็ก (#) เช่น พรรคของคนรุ่นใหม่ #ฟ้ารักพ่อ #Futurista และ #ได้เวลาคนรุ่นใหม่แก้ไขประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ การสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวยังปรากฏผ่านการแชร์ข่าว ดังตัวอย่างในโพสต์เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2562 เป็นการแชร์ข่าวจากเว็บไซต์ MATICHON ONLINE พาดหัวว่า “อนาคตใหม่” เปิดเวทีหาดีใหญ่ คนแห่ฟัง “ธนาธร” นร.มัธยมยังไม่ได้ชอบเพราะกระแส” รวมไปถึงการโพสต์รูปภาพพร้อมข้อความประกอบ ดังเห็นตัวอย่างเมื่อครั้งหัวหน้าพรรคลงพบปะกลุ่มคนรุ่นใหม่และเยาวชนเพื่อพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองที่สวนรุกชชาติ

ห้วยแก้ว จ.เชียงใหม่ ในโพสต์วันที่ 10 มีนาคม 2562 โดยมีข้อความประกอบว่า “น่ารำกกกก..... ธนาธร สายแรงๆ กับฟ้าตัวจริงคะ น่ารักน่าซังอิอิ”

จะเห็นได้ว่าข้อความประกอบโพสต์ข้างต้นแตกต่างจากรูปแบบข้อความหาเสียงแบบเก่าที่มักพบเห็นตามแผ่นป้ายหาเสียงหรือใบปลิวและมักใช้ภาษาระดับทางการซึ่งสื่อสารถึงคนรุ่นใหม่ยาก ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเนื้อในการหาเสียงหลายโพสต์ในเพจดังกล่าวได้ลดระดับความเป็นทางการของสารลงโดยใช้ภาษาวัยรุ่นและสำนวนหรือวลีที่กำลังเป็นที่นิยมในโลกอินเทอร์เน็ต รวมไปถึงเนื้อหาของโพสต์ที่ไม่ได้

รูปที่ 4 โคตคำพูด ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ หัวหน้าพรรคอนาคตใหม่ โพสต์เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2562

เป็นภาพการหาเสียงเลือกตั้งโดยตรง สารที่ถูกสื่อในเพจ จึงมีสีสันและเข้าถึงง่ายสำหรับวัยรุ่น

รูปที่ 5 ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ และภรรยาขณะลงพื้นที่ เชียงใหม่

อีกหนึ่งพรรคการเมืองที่ลงสนามในชื่อพรรค ประชาชาติ แม้จะเป็นพรรคการเมืองใหม่แต่สมาชิก พรรคก็ล้นแล้วแต่เป็นที่คึกหน้าคึกตาขันดีในวงการ เมืองไทย พรรคประชาชาติก่อตั้งขึ้นด้วยอุดมการณ์ ที่ต้องการทำงานการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตย เพื่อสร้าง “ประชาชาติ” ซึ่งหมายถึง “ชาติของประชาชน” ให้เกิดขึ้นจริง โดยคำว่า “ชาติ” ในความหมายนี้หมายถึง ชาติที่เป็น “สังคมพหุวัฒนธรรม” ที่คนในชาติซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และความคิดความเชื่อสามารถอยู่ร่วมกันในฐานะ พลเมืองได้อย่างเสมอภาคและสันติ (พรรคประชาชาติ, ม.ป.ป., ออนไลน์) การสร้างภาพลักษณ์ของพรรคเป็น ประเด็นที่น่าสนใจเนื่องจากมีลักษณะที่ค่อนข้างขัดแย้ง

ในตัวเอง กล่าวคือ ในขณะที่พรรคพยายามสร้างภาพ ลักษณ์พรรคการเมืองของคนไทยทั่วประเทศ ของคน ทุกชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม อัตลักษณ์ และ อุดมการณ์ภายใต้แนวคิดพหุวัฒนธรรม แต่พรรคกลับ ไม่สามารถก้าวข้ามภาพลักษณ์ของการเป็นพรรคของ คนมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ติดตัว มาได้ สิ่งเหล่านี้ปรากฏผ่านสารที่ถูกนำเสนอจาก เพจประชาชาติชายแดนใต้อย่างชัดเจน

ตัวอย่างของโพสต์ที่เพจพรรคประชาชาติ ชายแดนใต้พยายามเสนอภาพลักษณ์พรรคของ ประชาชนไทยทุกชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และความเชื่อ เช่นโพสต์เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2562 มีข้อความว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” คือ หัวใจของนโยบายพรรค ประชาชาติ” พร้อมอินโฟกราฟิก ดังรูป

นอกจากนั้นเมื่อครั้งการจัดประชุมจัดตั้งพรรค การประชุมและงานแถลงข่าวถูกจัดขึ้น ณ ห้องประชุม ใหญ่ วิทยาลัยอิสลามนานาชาติ มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ไม่ใช่ศูนย์รวมอำนาจ ทางการเมืองอย่างกรุงเทพฯ เฉกเช่นพรรคอื่นๆ และ ในงานดังกล่าวยังเปิดพิธีด้วยการอ่านอัลกุรอานและใช้ เพลงภาษามลายู ประกอบกับการที่พรรคมีนายวัน มูหะมัดนอร์ มะทา เป็นหัวหน้าพรรคซึ่งเป็นคนมลายูมุสลิม คนแรกในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นหัวหน้าพรรค การเมืองอีกทั้งแกนนำของพรรคส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่ เป็นคนมลายูมุสลิม

รูปที่ 6 อินโฟกราฟิก แสดงจุดยืน และนโยบาย หลักของพรรคประชาชาติ <http://bit.ly/2PIRt5Z>

การปรากฏขึ้นของพรรคประชาชาติจึงเป็นเรื่องแปลกใหม่ในวงการการเมืองไทยและส่งผลให้คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าพรรคประชาชาติเป็นพรรคของคนมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อับดุลสุโก ดินอะ, 2561, ออนไลน์) เนื้อหาในเพจประชาชาติ ชายแดนใต้ ก็แสดงนัยยะความเป็นพรรคของคนมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างการแชร์ข่าวจากเว็บไซต์ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน เรื่อง ทหารจับคนแชร์เอกสารกองทัพทำไอโอหนุนพลังประชารัฐและคนแชร์ภาพรถทหารพาคนไปเลือกตั้ง ทางเพจได้เขียนข้อความประกอบว่า “ขอคอราร์ให้การเลือกตั้งครั้งนี้เป็น *free and fair election*” ที่เห็นชัดเจนคือ การปราศรัยของพรรคในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และเผยแพร่สดผ่านเฟซบุ๊กเพจ พบว่า ผู้สมัครส่วนใหญ่ขึ้นปราศรัยด้วยภาษามลายู รวมไปถึงการจัดทำวีดิโอประชาสัมพันธ์และแสดงวิสัยทัศน์ของผู้นำพรรคจำนวนไม่น้อยที่ใช้ภาษามลายูในการสื่อสารควบคู่ไปกับข้อความที่เขียนด้วยอักษรยาวี การปราศรัย การจัดทำวีดิโอ และการแพร่ภาพสดด้วยภาษามลายูแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายที่จะสื่อสารกับคนมลายูมุสลิมเป็นหลักเพราะยอมเข้าใจได้ว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีความเชื่อทางศาสนาและมีชาติพันธุ์อื่นยอมไม่สามารถสื่อสารภาษามลายูได้

จากประเด็นข้างต้น ผู้วิจัยไม่ได้ต้องการวิจารณ์การนำศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่มาใช้ในการหาเสียงของพรรค ในทางตรงกันข้ามผู้วิจัยเห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าวเพราะมองเห็นถึงความจำเป็นที่คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมจากคนส่วนใหญ่ของประเทศควรมีพรรคการเมืองตัวแทนของตนเองที่จะพูดแทนพวกเขา และการหาเสียงโดยประยุกต์เอาศาสนาและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารก็เป็นเรื่องที่เขาเข้าใจได้ หากแต่ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นในที่นี้

คือข้อจำกัดของรูปแบบการหาเสียงเช่นนี้ขัดแย้งกับภาพลักษณ์พรรคของประชาชาติที่เป็นพหุวัฒนธรรมตามที่พรรคต้องการนำเสนอ

ข. จุดยืนทางการเมืองกับนโยบายและจุดยืนของพรรคการเมืองต่อปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การแสดงจุดยืนทางการเมืองอย่างชัดเจนในศึกการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นสิ่งที่พรรคการเมืองไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเห็นได้จากคำอธิบายจากนักวิชาการหลายคนว่า การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการต่อสู้กันทางอุดมการณ์ระหว่างพรรคที่สนับสนุนการสืบทอดอำนาจของทหารกับพรรคฝ่ายประชาธิปไตย ขณะเดียวกันนโยบายและจุดยืนของพรรคและผู้สมัครต่อปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ก็เป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนของพื้นที่ จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าแต่ละพรรคการเมืองให้ความสำคัญในประเด็นนี้อย่างไร

เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของเนื้อหาที่เพจพรรคเพื่อไทย บัตรตานิโพสท์ ประเด็นทางเศรษฐกิจถูกให้ความสำคัญมากที่สุดซึ่งคิดเป็นสัดส่วนมากกว่าครึ่งของจำนวนโพสท์ทั้งหมด จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่และจุดยืนทางการเมืองซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการเมืองระดับชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกตั้งครั้งนี้ ทั้งยังเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับพรรคเพื่อไทยโดยตรงตลอดช่วงเวลาของความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติในช่วงกว่าทศวรรษแต่เพจพรรคเพื่อไทย บัตรตานิเลือกนำเสนออย่างน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนการโพสท์ทั้งหมด

ขณะที่เพจอนาคตใหม่บัตรตานิ-Future Forward Pattani ในส่วนนโยบายและจุดยืนของพรรคต่อปัญหาความไม่สงบในพื้นที่นั้น แม้ว่าสารที่เกี่ยวกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรงจะมีสัดส่วนการนำเสนอที่น้อยในเพจดังกล่าว แต่สารที่มีสัดส่วนน้อยเหล่านั้นก็เป็น

เนื้อหาที่มีความเข้มข้นและชี้ชัดให้เห็นแก่นของปัญหา ความไม่สงบในพื้นที่ ดังปรากฏในการปราศรัยของ หัวหน้าพรรคที่จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562 ซึ่งมีการแพร่ภาพสดและมีสรุปสาระสำคัญเผยแพร่ผ่าน เฟซบุ๊กเพจในวันต่อมาว่า “พรรคอนาคตใหม่ไม่เชื่อ ในแนวทางการนำทหารมาแก้ปัญหา หน้าซ้ายยังทำให้ สถานการณ์แย่ลง ซึ่งพรรคอนาคตใหม่เสนอวิธีการ แก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้ 3 แนวทางคือ แก้ปัญหาเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำ คืนอำนาจ ลู่ท้องถิ่นให้ท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการตัวเอง และ ใช้วิถีทางการทูตแก้ปัญหาและอย่ามองว่าปัตตานี เป็นปัญหาและเมืองแห่งความรุนแรง” (พรรคอนาคตใหม่, 2562, ออนไลน์)

ส่วนในจุดยืนหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่แสดง ผ่านเพจประชาชาติ ชายแดนใต้ พรรคประชาชาติแสดง จุดยืนทางการเมืองในการเป็นพรรคที่ชูความยึดมั่น ในหลักประชาธิปไตย มุ่งแก้ไขรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ให้มีความเป็นประชาธิปไตย เพื่อให้สถาบันหลักของชาติ อันประกอบด้วยฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ต่อประชาชนตามหลักนิติรัฐ (พรรคประชาชาติ, ม.ป.ป., ออนไลน์) ท่ามกลางความขัดแย้งทางอุดมการณ์ใน การเลือกตั้งระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยกับฝ่ายที่ถูกมอง ว่าสืบทอดอำนาจ พรรคประชาชาติถูกสื่อส่วนใหญ่ มองว่าเป็นพรรคสาขาของพรรคเพื่อไทยหรือน้อยย ก็เป็นพันธมิตรในทางปฏิบัติถึงแม้ว่าแกนนำของพรรค ประชาชาติออกมาปฏิเสธในประเด็นดังกล่าวแล้วก็ตาม (อับดุลสุโก ดินอะ, 2561, ออนไลน์) จากการรวบรวม ข้อมูลผู้วิจัยพบสารที่สื่อถึงจุดยืนของพรรคผ่านการโพสต์ ในหลายรูปแบบ ได้แก่ แคร่เว็บไซต์ข่าว การจัดทำวิดีโอ การโควตคำพูดและอินโฟกราฟิก เช่น โปสเตอร์เชิญชวนให้ ออกไปเลือกตั้งพร้อมข้อความและแฮชแท็กประกอบว่า “#24 มีนาคม จับปากกานำพาประชาธิปไตย” เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2562

รูปที่ 6 อินโฟกราฟิกจากเพจประชาชาติ ชายแดนใต้

ส่วนในประเด็นแสดงนโยบายและจุดยืนของ พรรคต่อปัญหาความไม่สงบในพื้นที่นั้น หากเปรียบเทียบกับเพจพรรคการเมืองอื่นพบว่า เพจประชาชาติ ชายแดนใต้มีนำเสนอประเด็นนี้ในสัดส่วนที่มากที่สุดและ ผ่านการนำเสนอในหลากหลายรูปแบบ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ วิดีโอที่ถูกโพสต์เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2562 เรื่อง “พรรคประชาชาติกับการดับไฟใต้แบบพหุลักษณะ” มีสาระสำคัญคือ การแก้ปัญหาไฟใต้ที่ผ่านมาประชาชน ผู้ได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากสถานการณ์ความรุนแรง แต่กลับไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีสิทธิมีเสียงต่อ การแก้ปัญหามากนัก พรรคประชาชาติจึงมุ่งมั่นที่จะให้ ประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยตรงได้เข้ามามีส่วนร่วม มีสิทธิและได้ส่งเสียงในการ แก้ปัญหาชายแดนใต้ตามแนวทางการดับไฟใต้แบบ พหุลักษณะ นอกจากวิดีโอข้างต้นแล้วการแสดงวิสัยทัศน์ ในวาระต่างๆ ของผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือแกนนำพรรค ก็เป็นอีกรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ เช่น โปสเตอร์วันที่ 4 มีนาคม 2562 เป็นการแชร์วิดีโอของ มุข สุไลมาน ตัวแทนพรรคประชาชาติที่เข้าร่วมติเบตในรายการ ทูบประเด็นในหัวข้อ ฝ่าวิกฤต จบปัญหา 3 จังหวัด ชายแดนใต้ ช่องโปรททีวี โดยมีเนื้อหาสำคัญว่า พรรค ประชาชาติเน้นย้ำรากเหง้าของปัญหาจังหวัดชายแดน ใต้คือ ความอยุติธรรมที่ต้องแก้ด้วยการถอนทหาร และแก้โดยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง อีกทั้งแนวทางการพัฒนาต้องสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น

โดยสรุปจะเห็นว่าเพลงของทั้ง 3 พรรคการเมืองได้นำเสนอผลิตภัณฑ์หรือเนื้อหาที่ใช้โน้มน้าวผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยสาระและจุดเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พรรคประชาชาติซึ่งเป็นพรรคการเมืองแรกที่แกนนำพรรคส่วนใหญ่เป็นนักการเมืองดังในพื้นที่และอาจกล่าวได้ว่ารู้จักพื้นที่แห่งนี้มากที่สุดและคนในพื้นที่ก็รู้จักบุคคลเหล่านี้มากที่สุดจึงเลือกนำเสนอสารผ่านเฟซบุ๊กเพจด้วยประเด็นในพื้นที่เป็นหลัก อีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือ เพลงประชาชาติชายแดนใต้ หยิบเอาศาสนาและอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่มาใช้ในการหาเสียง แม้ยุทธวิธีนี้ได้สร้างข้อจำกัดให้กับเพจและพรรคแต่ก็เป็นยุทธวิธีที่สร้างสรรค์และเหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งน่าจะเรียกคะแนนเสียงเป็นอย่างดี ส่วนพรรคเพื่อไทยที่ถูกมองว่าเป็นพรรคพันธมิตรกับพรรคประชาชาติมีจุดเน้นในการหาเสียงโดยใช้ความสำเร็จของพรรคในมิติทางเศรษฐกิจในอดีตมาเป็นจุดขายในการเลือกตั้งครั้งนี้ นับว่าเป็นยุทธศาสตร์หาเสียงที่น่าสนใจเพราะปัญหาปากท้องเป็นเรื่องสำคัญและเร่งด่วนที่ต้องได้รับการแก้ไขทั้งในระดับประเทศและในระดับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีระดับการพัฒนาเป็นอันดับรั้งท้ายของประเทศ ขณะที่พรรคอนาคตใหม่ แม้ว่าประเด็นปัญหาในพื้นที่จะไม่ได้เป็นเนื้อหาหลักที่ถูกนำเสนอเมื่อพิจารณาจากสัดส่วนการนำเสนอทั้งหมด แต่การสร้างภาพลักษณ์ของพรรคการเมืองดังกล่าวก็มีความโดดเด่น ในฐานะพลังคนรุ่นใหม่ที่มาพร้อมกับนโยบายที่ก้าวหน้าโดยเฉพาะนโยบายเกี่ยวกับการแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่

ความแตกต่างในแง่ของเนื้อหาหรือจุดเน้นในการหาเสียงผ่านเฟซบุ๊กของทั้ง 3 เพลงพรรคการเมืองดังได้อภิปรายข้างต้น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไร้แก่นสาร หากต้องผ่านการประเมินทั้งในแง่จุดเด่นของพรรคในฐานะผู้ส่งสาร ลักษณะของคนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้รับสาร และฐานมวลชนที่มีอยู่เดิมเป็นสำคัญแล้วจึงกำหนดเป็น

ยุทธศาสตร์ในการหาเสียงของพรรค เพื่อทำความเข้าใจการหาเสียงผ่านเฟซบุ๊กให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องพิจารณายุทธศาสตร์การหาเสียงของแต่ละพรรคเป็นสำคัญว่าพรรคการเมืองเหล่านี้วางสถานะและตำแหน่งที่ของการหาเสียงผ่านเฟซบุ๊กไว้ ณ จุดใดในองคาพยพของการหาเสียงของพรรคการเมืองนั้นๆ โดยภาพรวมซึ่งจะอภิปรายในหัวข้อต่อไป

4) กลยุทธ์การหาเสียงของสามเพลงพรรคการเมือง

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะอภิปรายกลยุทธ์การหาเสียงของสามเพลงพรรคการเมืองผ่านแนวคิดการตลาดทางการเมือง ในปฏิบัติการดังกล่าวพรรคการเมืองเหล่านี้ใช้การหาเสียงบนโลกออนไลน์ควบคู่ไปกับการหาเสียงในโลกออฟไลน์ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการคิดที่สอดคล้องกับเทคนิคขั้นพื้นฐานของแนวคิดการตลาดทางการเมือง กล่าวคือ สังคมไทยยุคปัจจุบันที่คนทั่วไปต่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคมออนไลน์ กระทั่งอาจกล่าวได้ว่าสังคมออนไลน์ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนจำนวนมากและสื่อสังคมออนไลน์อาจมีอิทธิพลมากกว่าสื่อกระแสหลักหรือผูกขาดกลุ่มคนในสังคมบางกลุ่ม นอกจากสื่อออนไลน์จะมีศักยภาพในการสื่อสารแล้วยังเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและใช้ต้นทุนต่ำในการส่งสาร จึงทำให้ผู้ส่งสารหรือสื่อมวลชนเข้ามายึดกุมและใช้ช่องทางในโลกออนไลน์เป็นอีกช่องทางสื่อสาร

ไม่เว้นแม้แต่ในพื้นที่ทางการเมือง ในศึกเลือกตั้งครั้งนี้แทบทุกพรรคใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงควบคู่ไปกับการหาเสียงรูปแบบเดิม ในกรณีของพรรคเพื่อไทยนั้นทางพรรคถึงกับมีนโยบายให้ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นช่องทางในการกระจายข่าวถึงประชาชน ส่งผลให้มีการจัดตั้งเพจในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับผู้สมัคร (ยัสมีน โตะมีนา, สัมภาษณ์, 2562, 23 กรกฎาคม) กรณีของพรรคประชาชาติ แม้จะเป็นพรรคที่ก่อตั้งและนำโดยนักการเมืองรุ่นเก่าที่มี

ฐานเสียงเดิมของตนเองอยู่แล้ว อีกทั้งบรรดาแกนนำพรรคก็มีความเท่าทันเทคโนโลยีนี้และไม่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ แต่ด้วยบริบททางสังคมที่โซเชียลมีเดียสำคัญมากยิ่งขึ้นก็เป็นปัจจัยผลักดันให้พรรคต้องจัดให้มีเฟซบุ๊กเพจของพรรคในการหาเสียง (ต่วนอิสกันดาร์ ดาโต๊ะมุสลิยอ, สัมภาษณ์, 2562, 10 กรกฎาคม) ส่วนอิสกันดาร์ ดาโต๊ะมุสลิยอ ผู้สมัครบัญชีรายชื่อและผู้ดูแลเพจพรรคประชาชาติให้เหตุผลที่พรรคประชาชาติจำเป็นต้องเปิดเพจเฟซบุ๊กในการหาเสียงไว้ 4 ข้อ กล่าวคือ หนึ่ง เนื่องจากบริบทเปลี่ยนและโซเชียลมีเดียมีอิทธิพลในการสื่อสารมากขึ้น คนจึงเปลี่ยนพฤติกรรมการติดตามข่าวสารโดยหันมาใช้โซเชียลมีเดียมากขึ้น สอง บรรดาคนรุ่นใหม่ซึ่งใช้โซเชียลมีเดียในการสื่อสารเป็นหลักมีจำนวนมากถึงเจ็ดล้านคน คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่พรรคมีโอกาสจะเลยได้ สาม ลักษณะของโซเชียลมีเดียมีความง่าย สะดวก สามารถสื่อสารกับประชาชนได้โดยตรง และ โซเชียลมีเดียเป็นช่องทางที่พรรคและผู้สมัครสามารถแก้ข้อครหา ตอบคำถามหรือตอบข้อคิดเห็นกับประชาชนได้โดยตรง ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงไม่เพียงแต่ที่ทำให้พรรคต้องหันมาใช้โซเชียลมีเดียเป็นช่องทางในการสื่อสารออนไลน์ หากแต่ผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคก็ต้องหันมาใช้ช่องทางใหม่นี้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความนิยมในได้มากที่สุดด้วยเช่นกัน (ต่วนอิสกันดาร์ ดาโต๊ะมุสลิยอ, สัมภาษณ์, 2562, 10 กรกฎาคม)

อย่างไรก็ดี ใช่ว่าทุกพรรคการเมืองจะใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงด้วยวัตถุประสงค์แบบเดียวกัน ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะอภิปรายผ่านการพิจารณาสัดส่วนการหาเสียงในเฟซบุ๊กกับการหาเสียงในโลกความเป็นจริงของพรรคอนาคตใหม่ เนื่องจากเป็นพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นมาไม่นาน ไม่มีฐานเสียงในพื้นที่ ประกอบกับพรรคเน้นนโยบายส่งผู้สมัครหน้าใหม่ลงชิงตำแหน่ง รวมไปถึงข้อจำกัดในการลงพื้นที่อันเนื่องมาจากสถานการณ์ความไม่สงบและผู้นำพรรคก็มีโอกาสลงมาหาเสียง

ในพื้นที่อย่างจำกัด จึงทำให้พรรคอนาคตใหม่ใช้พื้นที่ในโลกออนไลน์พอๆ กับการลงพื้นที่หาเสียง โดยทางพรรควางสัดส่วนการหาเสียงในโลกออนไลน์กับโลกความเป็นจริงอย่างมียุทธศาสตร์ กล่าวคือ ในพื้นที่ห่างไกลที่สื่อเข้าไม่ถึงพรรคจะให้การลงพื้นที่หาเสียงอย่างหนัก ส่วนในพื้นที่ใดที่จัดเป็นเขตเมืองและมีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่สามารถใช้โซเชียลมีเดียจำนวนมาก พรรคจะเน้นการสื่อสารผ่านทางสื่อออนไลน์มากเป็นพิเศษ (ปิยรัฐ โคตัน, สัมภาษณ์, 2562, 26 กรกฎาคม)

แตกต่างจากพรรคประชาชาติที่ผู้สมัครของพรรคเป็นนักการเมืองหน้าเก่าที่มีฐานเสียงหนาแน่นในพื้นที่อยู่แล้วจึงเน้นการหาเสียงในโลกความเป็นจริงเป็นหลัก และอาศัยการหาเสียงในโลกออนไลน์เป็นส่วนเสริม (ต่วนอิสกันดาร์ ดาโต๊ะมุสลิยอ, สัมภาษณ์, 2562, 10 กรกฎาคม) ขณะที่พรรคเพื่อไทย แม้พรรคจะมีนโยบายจัดตั้งเฟซบุ๊กเพจเพื่อการหาเสียง แต่ก็คล้ายกับพรรคประชาชาติที่ใช้การหาเสียงในโลกออนไลน์เป็นส่วนเสริม ยัสมิน โตะมีนา ผู้ดูแลเพจเพื่อไทย ปัตตานี ให้เหตุผลว่าสาเหตุที่พรรคกำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เนื่องด้วยเหตุผลด้านศักยภาพของเฟซบุ๊ก กล่าวคือ การกระจายข่าวสารผ่านเฟซบุ๊กยังไม่สามารถครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดของพรรคได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าและแรงงานหาเช้ากินค่ำ ประกอบกับการที่เพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี เป็นเพจที่เพิ่งตั้งขึ้นมาก่อนการเลือกตั้งไม่นานจึงทำให้มีเวลาจำกัดในการระดมคะแนนเสียงผ่านโลกออนไลน์ นอกจากนี้การที่พรรคตัดสินใจใช้เฟซบุ๊กเพจล่าช้าก็สะท้อนว่าพรรคไม่ได้ตั้งใจใช้เฟซบุ๊กเป็นช่องทางหลักในการหาเสียงตั้งแต่ต้น (ยัสมิน โตะมีนา, สัมภาษณ์, 2562, 23 กรกฎาคม)

หากวิเคราะห์การกำหนดแนวคิดและกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ (product concept and strategy) เพื่อทำความเข้าใจความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งแต่ละกลุ่ม การเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะเป็นฐานเสียง

กำหนดจุดยืนและแนวทางในการหาเสียง รวมไปถึง การสร้างภาพลักษณ์และผลิตนโยบายให้สอดคล้องกับ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเหล่านั้น พรรค ประชาชาติวางเนื้อหาในเพจแต่ละระดับแตกต่างกันไป ตามกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสื่อสารถึง ในเพจระดับชาติ กลุ่มเป้าหมายสำคัญของพรรคเป็นคนมุสลิมในทั่ว ทุกภูมิภาค ขณะที่เพจชายแดนใต้วางขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย ที่แคบกว่า โดยเจาะจงสื่อสารเฉพาะกลุ่มคนมลายู ในพื้นที่ชายแดนใต้เป็นหลัก ดังนั้นประเด็นหลักที่เพจ ประชาชาติ ชายแดนใต้ นำเสนอจึงเน้นอัตลักษณ์และ วาระสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นหลัก โดยเฉพาะ ภาษามลายูที่ปรากฏการใช้บนเวทีปราศรัยและ ถูกนำเสนอผ่านเพจโดยการแพร่ภาพสดไปควบคู่กัน (ทวีศักดิ์ ปิ, สัมภาษณ์, 2562, 10 กรกฎาคม)

ส่วนเพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี ถึงแม้ว่าเพจได้วาง ขอบเขตพื้นที่อย่างเฉพาะเจาะจงแต่กลุ่มเป้าหมายของ พรรคก็มุ่งสื่อสารกับประชาชนทั่วไป ดังที่ ยัสมีนา โต๊ะมีนา ผู้ดูแลเพจกล่าวว่า แม้จะเป็นเพจจังหวัดปัตตานี แต่เป้าหมายของเพจก็เป็นประชาชนทั่วประเทศเพราะ คนที่เข้าถึงเพจได้ไม่ได้มีแค่คนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังมี คนอีสาน คนเหนือปะปนมาด้วย ผลิตภัณ์หรือเนื้อหา ที่พรรคนำเสนอนั้นเป็นเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก เนื่องจาก มองว่า ประเด็นดังกล่าวเป็นจุดเด่นของพรรคเพื่อไทย เมื่อครั้งเป็นรัฐบาลในอดีต ประกอบกับตลอด 5 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลทหารบริหารประเทศล้มเหลวส่งผลให้เศรษฐกิจ ย่ำแย่ เนื้อหาประเภทการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจจึงได้ รับความสนใจและกลุ่มคนที่ให้ความสนใจกับเพจเป็น ส่วนใหญ่จึงเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่หาเช้ากินค่ำ (ยัสมีนา โต๊ะมีนา, สัมภาษณ์, 2562, 23 กรกฎาคม)

ขณะที่พรรคอนาคตใหม่ที่ชูภาพลักษณ์ พรรคการเมืองของคนรุ่นใหม่ ฐานเสียงของพรรค จึงมุ่งไปยังกลุ่มดังกล่าว ปิยรัฐ โคตัน ผู้ดูแลเพจ อนาคตใหม่ปัตตานีให้สัมภาษณ์ว่า ในช่วงแรกที่มีการตั้ง เพจไม่ได้มีการวิเคราะห์หว่ากลุ่มเป้าหมายของพรรค

จะต้องเป็นคนรุ่นใหม่ ในช่วงแรกของการตั้งเพจทาง พรรคไม่ได้ตั้งกลุ่มเป้าหมายว่าจะต้องเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ ช่วงนั้นเพจใช้การลงโฆษณา (Facebook advertising) และให้กลุ่มเพื่อนสมาชิกและทีมงานของพรรคร่วมกัน แชรเนื้อหาจากเพจเพื่อประชาสัมพันธ์ให้เพจพรรค เป็นที่รู้จักในวงกว้าง โดยคาดหวังเพียงยอดผู้ติดตาม (follower) ผลปรากฏว่ากลุ่มคนที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ ในเพจเป็นคนทุกช่วงวัย ด้วยเหตุนี้ทางเพจจึงไม่ได้ เจาะจงกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใดเป็นพิเศษ (ปิยรัฐ โคตัน, สัมภาษณ์, 2562, 26 กรกฎาคม)

เมื่อคนรุ่นใหม่ไม่ใช่เป้าหมายหลักของเพจ อนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani ในการหาเสียงเลือกตั้งครั้งนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่าเพจของ พรรคอนาคตใหม่ใช้หลักเกณฑ์ใดในการพิจารณา เลือกกลุ่มเป้าหมายและใครคือกลุ่มเป้าหมายในขณะที่ พรรคชูภาพการเป็นพรรคของคนรุ่นใหม่ เมื่อพิจารณา นโยบายของพรรคที่ต้องการเล่นการเมืองแบบใหม่ที่มี ความสร้างสรรค์ โดยส่งผู้สมัครหน้าใหม่และไม่ใช้ระบบ หัวคะแนนในการหาเสียงเลือกตั้ง ทำให้สามารถชี้ชัดได้ ในระดับหนึ่งว่ากลุ่มเป้าหมายของพรรคโดยหลักเป็น กลุ่มคนที่ไม่ได้อยู่ภายใต้เครือข่ายอุปถัมภ์ของ นักการเมืองหรือหัวคะแนนคนใด ดังที่ อภิศักดิ์ หะยิมะ ผู้สมัครเลือกตั้งปัตตานี เขต 1 กล่าวว่า เขาไม่ได้กังวลกับ คู่แข่งคนสำคัญอย่าง อันวาร สาและ ผู้สมัครจากพรรค ประชาธิปัตย์หรืออรรวิทย์ บารู ผู้สมัครจากพรรค ประชาชาติที่มีหัวคะแนนด้วยเหตุผลว่ามีกลุ่มเป้าหมาย แตกต่างกัน กล่าวคือ พรรคอนาคตใหม่เน้นกลุ่มคนอายุ ตั้งแต่ 45 ปีลงมาและด้วยสาเหตุที่ทางพรรคไม่ใช้ระบบ หัวคะแนน โขเซียมมีเดียจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการหาเสียงเลือกตั้ง (อภิศักดิ์ หะยิมะ, สัมภาษณ์, 2562, 15 กรกฎาคม)

ในแง่ของกลยุทธ์การสื่อสาร (communication and distribution strategies) อันหมายถึงการพยายาม สื่อสารหรือกระจายข่าวเพื่อผลักดันให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

ยอมรับผู้สมัครจนผู้มีสิทธิเลือกตั้งพร้อมใจเทคะแนนให้ ด้วยพลังของเทคโนโลยีในปัจจุบันดังที่ได้อภิปรายไปแล้วข้างต้นทำให้เฟซบุ๊กกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาเสียงของพรรคการเมืองและผู้สมัครในพื้นที่ จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าพรรคการเมืองทั้ง 3 พรรคใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเฟซบุ๊กในการหาเสียงในหลายระดับเพื่อกระจายสารให้เข้าถึงผู้มีสิทธิเลือกตั้งในวงกว้างที่สุด และเจาะกลุ่มคนที่มีลักษณะและความต้องการเฉพาะให้ได้มากที่สุด โดยพรรคอนาคตใหม่มีเฟซบุ๊กเพจที่ระบุพื้นที่เฉพาะเป็นเพจของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้พรรคมากที่สุด จำนวน 5 เพจ ได้แก่ เพจอนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani เพจอนาคตใหม่-นราธิวาส เพจอนาคตใหม่ YALA เพจ New Gen Pattani - คนรุ่นใหม่ – ปัตตานี และเพจ New Generasi : กลุ่มคนรุ่นใหม่ ส่วนพรรคประชาชาติมีเพจพรรค 2 เพจ ประกอบด้วย เพจ New Gen's Nation – Pattani และเพจ ประชาชาติชายแดนใต้ ขณะที่พรรคเพื่อไทยมีเพจพรรคจำนวน 2 เพจเช่นกัน ได้แก่ เพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี และเพจพรรคเพื่อไทย นราธิวาส

เมื่อพิจารณาการจัดตั้งเพจพรรคระดับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเห็นว่าทั้งพรรคอนาคตใหม่และพรรคเพื่อไทยมีการจัดตั้งเพจระดับจังหวัดที่พรรคมีการส่งตัวแทนลงชิงตำแหน่ง ส.ส. แตกต่างพรรคประชาชาติที่จัดตั้งเพจหลักครอบคลุมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้รวมกันเป็นเพจเดียว ขณะที่เมื่อพิจารณาการจัดตั้งเพจเพื่อเจาะกลุ่มคนที่มีความต้องการเฉพาะ พบว่า กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่พรรคอนาคตใหม่และพรรคประชาชาติให้ความสำคัญ โดยพรรคอนาคตใหม่ตั้งเพจเพื่อเจาะเป้าหมายคนกลุ่มนี้ 2 เพจ ขณะที่พรรคประชาชาติตั้งเพจพรรค 1 เพจ นอกจากนี้ การกระจายข่าวสารและการสื่อสารเรื่องราวของผู้สมัครและพรรคต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งนั้น เพจพรรคการเมืองได้ใช้วิธีการอื่นๆ ควบคู่

ไปกับการใช้ฟังก์ชันพื้นฐานของเฟซบุ๊ก เช่น เพจพรรคอนาคตใหม่ ปัตตานี ที่ชื่อโฆษณาในเฟซบุ๊กมากเป็นพิเศษในช่วงที่มีกิจกรรมสำคัญของพรรคในพื้นที่เพื่อให้ผู้ใช้เฟซบุ๊กเข้าถึงโพสต์ของเพจมากที่สุด (ปิยรัฐ โคตัน, สัมภาษณ์, 2562, 26 กรกฎาคม) ขณะที่ผู้ดูแลเพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานีกล่าวว่า พวกเขาให้ความสำคัญกับช่วงเวลาโพสต์ โดยเลือกโพสต์ในช่วงเวลาที่คนทั่วไปใช้โซเชียลมีเดียมากที่สุด โดยเฉพาะในช่วงโค้งสุดท้ายก่อนการเลือกตั้งที่คนหันมาสนใจการหาเสียงเลือกตั้งมากเป็นพิเศษ ทางเพจจึงโพสต์เนื้อหาในช่วงดังกล่าวมากกว่าปกติ (ยัสมิน โตะมีนา, สัมภาษณ์, 2562, 23 กรกฎาคม) จะเห็นได้ว่าแต่ละพรรคต่างให้ความสำคัญกับการกระจายสารเกี่ยวกับพรรคและผู้สมัครต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้ถึงกลุ่มคนในวงกว้างที่สุดและหลายหลากกลุ่มที่สุดคล้ายคลึงกันด้วยยุทธศาสตร์แตกต่างกันไป

บทสรุป

พัฒนาการโครงสร้างการเมืองไทยมีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของแนวทางการศึกษาการเมือง การเลือกตั้ง ดังเห็นได้ตั้งแต่อดีตที่การศึกษาการเมือง การเลือกตั้งของไทยถูกครอบงำด้วยกรอบแนวคิดระบบอุปถัมภ์และการซื้อเสียง จนกระทั่งราวทศวรรษที่ 2530 เริ่มปรากฏคำอธิบายที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารสาธารณะและการสร้างภาพลักษณ์ในการศึกษา การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและคำอธิบายดังกล่าวมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งสองทศวรรษที่ผ่านมา ในช่วงเวลาของการขึ้นสู่อำนาจของพรรคการเมืองประชานิยมของรัฐบาลทักษิณและความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างชนชั้นกลางเก่ากับชนชั้นกลางใหม่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเมืองการเลือกตั้งไทยจากที่เน้นตัวบุคคลไปสู่การเมืองที่ต่อสู้แข่งขันผ่านนโยบายของพรรคการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองมากขึ้น แนวทางการศึกษาการหาเสียงเลือกตั้งที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสาร

สาธารณะและการสร้างภาพลักษณ์มีความสำคัญมากขึ้น อย่างชัดเจนในห้วงเวลานี้ จนกระทั่งมีงานวิชาการ จำนวนหนึ่งทำการศึกษาค้นคว้าเปรียบเทียบ ระหว่างอิทธิพลของเครือข่ายอุปถัมภ์กับการสื่อสาร สาธารณะและการสร้างภาพลักษณ์ต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

เมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารมีพัฒนาการอย่างก้าว กระโดดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งถือได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในปัจจุบัน ช่องทางการสื่อสารดังกล่าวได้กลายเป็นช่องทางการ สื่อสารทางการเมืองใหม่ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการหาเสียงเลือกตั้ง เห็นได้จากผลการศึกษา ของงานชิ้นนี้ที่แม้แต่พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งระดับการพัฒนาอยู่อันดับรั้งท้ายของประเทศ ซ้ำยังประสบกับสถานการณ์ความไม่สงบที่ยืดเยื้อมากกว่า ทศวรรษ แต่พรรคการเมืองที่ลงชิงชัยในศึกการเลือกตั้ง ในพื้นที่ก็สามารถใช้เฟซบุ๊กในการหาเสียงเลือกตั้งอย่าง แพร่หลาย โดยที่แต่ละพรรคมีรูปแบบและวัตถุประสงค์ ในการใช้เครื่องมือดังกล่าวแตกต่างกันไป

การเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาในปี 2016 นอกจากการขับเคี่ยวกันอย่างเข้มข้นของ สองพรรคคู่แข่งแล้วยังเกิดการละเมิดข้อมูลส่วนตัว ครั้งใหญ่ที่สุดซึ่งเกี่ยวโยงโดยตรงกับการเลือกตั้งครั้งนั้น กล่าวคือ บริษัท Cambridge Analytica (CA) ซึ่งมี ข้อมูลของบัญชีผู้ใช้เฟซบุ๊กจำนวน 50 ล้านคนจาก การเก็บข้อมูลผ่านแอปพลิเคชัน thisisyourdigitallife โดย CA ได้นำข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้เฟซบุ๊กเหล่านั้น มาสร้างซอฟต์แวร์ที่สร้างอิทธิพลต่อพฤติกรรม การลงคะแนนเสียงและการโฆษณาทางการเมืองที่ออกแบบ เฉพาะต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งรายบุคคล โดย CA ยอมรับว่า กลยุทธ์การหาเสียงของโดนัลด์ ทรัมป์ จากพรรครีพับลิกัน ได้อาศัยข้อมูลของบริษัทและยอมรับว่าเป็นผู้อยู่ เบื้องหลังโฆษณาที่ใช้คำว่า “เอาชนะฮิลลารีซีโกง”

(crooked Hillary) ซึ่งเป็นการสร้างข่าวปลอมที่เจตนา สร้างการเบี่ยงเบนการลงคะแนนเสียงของผู้มีสิทธิ เลือกตั้ง

เมื่อการละเมิดข้อมูลส่วนตัวที่ได้มาจากสื่อสังคม ออนไลน์ ทั้งพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ที่สามารถ สะท้อนบุคลิกภาพ จุดอ่อน และความวิตกกังวลสามารถ นำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างอิทธิพลต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เฟซบุ๊กไม่ได้มีบทบาทเป็นเพียงสื่อ (medium) ในการ ส่งสารเท่านั้น แต่ยังเป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) ที่ใช้เพื่อทำความเข้าใจความคิดและพฤติกรรมของคน ในระดับมหภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกตั้ง อีกแง่ หนึ่งเฟซบุ๊กยังมีฟังก์ชันที่ใช้ครอบงำความคิดของคนใน ระดับกลุ่มย่อยของสังคมที่มีความคิดความเชื่อและ พฤติกรรมทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไปเฟซบุ๊ก จึงเป็นเครื่องมือสำคัญและอันตรายหากใช้ในทางที่ผิด ดังเช่นกรณีตัวอย่างของการสร้างข่าวปลอมเพื่อใส่ร้าย ป้ายสีคู่แข่งทางการเมือง

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาการใช้เฟซบุ๊กของ พรรคการเมืองไทย พบว่ายังมีความจำกัดในการใช้งาน อย่างมากเมื่อเทียบกับศักยภาพที่เฟซบุ๊กสามารถทำได้ และเฟซบุ๊กถูกใช้งานในบทบาทของสื่อมากกว่าที่จะเป็น ฐานข้อมูลดังเช่นการเมืองอเมริกา แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ ว่าการใช้สื่อชนิดใหม่นี้สะท้อนความเท่าทันโลกและ การตื่นตัวของบรรดาพรรคการเมืองในการเลือกใช้ เครื่องมือทางการเมืองแบบใหม่และยังส่งผลกระทบต่อ แนวทางการหาเสียงเลือกตั้งอย่างปฏิเสธไม่ได้ ดังที่ Sinan Aral ศาสตราจารย์จากสถาบันเทคโนโลยี แมสซาชูเซตส์กล่าวว่า สื่อสังคมออนไลน์ไม่ได้เป็นแค่ เพียงแหล่งบันเทิงเท่านั้นแต่ยังส่งผลกระทบต่อสังคม กรณียของ Cambridge Analytica ได้แสดงให้เห็น อย่างชัดเจนว่าสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลกระทบต่อระบบ ประชาธิปไตยและเศรษฐกิจมากเพียงใด

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ถ้วนอิสกันดาร์ ดาโต๊ะมุสลิฮอ. ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อพรรคประชาชาติและผู้ดูแลเพจพรรคประชาชาติ (ระดับกลาง). (2562, 10 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ทวีศักดิ์ ปิ. ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อพรรคประชาชาติและผู้ดูแลเพจพรรคประชาชาติ ชายแดนใต้. (2562, 10 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- นภัส ตันติเสรี. (2556). อิทธิพลของการใช้เฟซบุ๊กเพื่อการหาเสียงที่มีผลต่อการลงคะแนนเสียงของประชาชน. (การค้นคว้าอิสระวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, สาขาวิชาการบริหารสารสนเทศเพื่อการจัดการ, กรุงเทพฯ.
- บุษฉัตร พานธงรักษ์. (2555). การตลาดการเมืองพรรคเพื่อไทยและพรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์, สาขาวิชาการปกครอง, กรุงเทพฯ.
- ปานหทัย ตันติเตชา. (2546). การตลาดทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สื่อในการรณรงค์หาเสียงของพรรคไทยรักไทย เขตกรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์, สาขาวิชาการปกครอง, กรุงเทพฯ.
- ปิยรัฐ โคตัน. ผู้ดูแลเพจอนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani. (2562, 26 กรกฎาคม). สัมภาษณ์. พรรคประชาชาติ. (ม.ป.ป.) แผ่นพับแนะนำพรรคประชาชาติ. สืบค้นจาก <https://bit.ly/2PrLF0C>
- พรรคอนาคตใหม่. (ม.ป.ป.) วิสัยทัศน์. สืบค้นจาก <https://futureforwardparty.org>.
- _____. (2561). เพจ อนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani. สืบค้นจาก <http://bit.ly/2qwlInPd>.
- _____. (2562). เพจ อนาคตใหม่ปัตตานี-Future Forward Pattani. สืบค้นจาก <http://bit.ly/2qwlInPd>.
- ยัสมิน โตะมีนา. ผู้ดูแลเพจพรรคเพื่อไทย ปัตตานี. (2562, 23 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- วรา วัฒนางตุรพร. (2544). ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของอินเทอร์เน็ตในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและพฤติกรรมกรเปิดรับเนื้อหาข่าวสารการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต: ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 6 มกราคม 2544. (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, กรุงเทพฯ.
- สุรัชย์ ชูผกา. (2555). ประสิทธิภาพในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งระหว่างกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองกับกลยุทธ์ห้วคะแนนในระบบอุปถัมภ์ ศึกษากรณีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 23 ธันวาคม พ.ศ. 2550. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, กรุงเทพฯ.
- สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2525). พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนไทย: ศึกษาจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2522. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2527). *พฤติกรรมกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกดาวิจิตร และนิติ ภาวครพันธ์. (2556). *ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย*. เชียงใหม่: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อภิศักดิ์ ทยะยิมะ. ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขต ปัตตานีเขต 1 พรรคอนาคตใหม่. (2562, 15 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

อับดุลสุโก ดินอะ. (2561, กันยายน 17). *วิเคราะห์การเปิดตัวพรรคประชาชาติ: ปราบปรามใหม่ในวง การเมือง และความท้าทาย! มติชนสุดสัปดาห์*. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/special-report/article_133660.

เอกราช เจียมจุย. (2548). *กลยุทธ์การสื่อสารในการรณรงค์เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ. 2548 ของพรรคไทยรักไทยและพรรคประชาธิปัตย์*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, คณะนิเทศศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ภาษาอังกฤษ

Prajak Kongkirati. (2013). *Bosses, bullets and ballots: Electoral violence and democracy in Thailand 1975-2011*. (Doctor of Philosophy thesis) Australian National University, Department of Political and Social Change, School of International, Political, and Strategic Studies, Australia.

การแข่งขันและปัจจัยที่มีผลต่อชัยชนะการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 ของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย*

Competition and Factors Affecting Victory of House of Representatives
Candidates in Loei Province during the 2019 General Election

เทอดศักดิ์ ไปจันทิก **

Therdsak Pajjuntuek ***

ศิวัช ศรีโกคางกุล ****

Siwach Sripokangkul *****

อรรถพล เมืองมิ่ง *****

Attapol Mueangming *****

ถนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์ *****

Tanomwong Surayasimamong *****

ฉาน เรืองธรรมสิงห์ *****

Charles Ruangthamsing *****

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลยระหว่างวันที่ 24 มีนาคม 2562 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและโดยวิธีการสัมภาษณ์จากผู้สมัครรับเลือกตั้ง

บทความนี้

Received

23 มีนาคม 2563

Revised

1 มิถุนายน 2563

Accepted

26 มิถุนายน 2563

* บทความวิจัยนี้เป็นบางส่วนของรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบ วิธีการ และผลกระทบการเลือกตั้ง ภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่ จังหวัดเลย” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า ประจำปี 2562 คณะผู้วิจัยต้อง ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

** อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

*** Lecturer of Faculty of Political Science, Chaiyaphum Rajabhat University

**** รองศาสตราจารย์ ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ดร.)

***** Associate Professor of College of Local Administration, Khonkaen University (Ph.D.)

***** นักวิชาการอิสระ

***** Independent Scholar

***** นักวิจัยอิสระ

***** Researcher

***** อาจารย์ ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ดร.)

***** Lecturer of College of Local Administration, Khonkaen University (Ph.D..)

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองท้องถิ่น หัวหน้าคณะ ผู้นำชุมชน ตลอดจนประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วไป ผลการวิจัย พบว่า การแข่งขันทางการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย เป็นการ “ซบเคี้ยว” ระหว่างสามพรรคการเมือง ได้แก่ พรรคเพื่อไทย พรรคภูมิใจไทย และพรรคพลังประชารัฐ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้ง คือ การสังกัดพรรคการเมืองที่นิยมของชาวอีสาน คือ อดีตพรรคไทยรักไทย (ปัจจุบันคือพรรคเพื่อไทย) และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองระดับชาติและการเมืองท้องถิ่น โดยประเด็นการสร้างเครือข่ายระหว่างพรรคการเมืองระดับชาติและการเมืองท้องถิ่นที่เหนียวแน่น สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนจากผลการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 3 ซึ่ง “ตระกูลทิมสุวรรณ” อันมีเครือข่ายท้องถิ่นอย่างมั่นคงผ่านองค์การบริหารส่วนจังหวัด สามารถเอาชนะคู่แข่งทั้งหมดที่เป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัยและที่สังกัดพรรคเพื่อไทย

คำสำคัญ: การเลือกตั้ง, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร, ตระกูลการเมือง

Abstract

The objectives of this research are to study political competition, specifically the factors affecting victory in Loei Province in the March 24, 2019 general election and the relationships between politicians and political parties during the election. Data were collected from documents and in-depth interviews with MP candidates, local politicians, canvassers, community leaders and voters. The results showed that the political competition in Loei province was between three political parties: Pheu Thai, Bhumjaithai and Palang Pracharath. Factors affecting the voters' decisions were the political party affiliation of the MP candidate, as most voters in Northeastern Thailand still support the defunct Thai Rak Thai Party (now Pheu Thai), and also tight network building between the national party and local politicians. The latter was evident in Electoral District 3, where one candidate affiliated with Bhumjaithai who enjoyed a firm relationship with well-known local politicians in the Provincial Administrative Organization (PAO) was able to defeat the Pheu Thai candidate, as well as the Palang Pracharath candidate, who was a several-time former MP in this electoral district.

Keywords: election, members of the house of representatives, political family

บทนำ

เป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการที่ศึกษาประชาธิปไตยว่า การเลือกตั้งเป็นส่วนสำคัญและหัวใจหลักของการปกครองในระบอบดังกล่าว (Dahl, 1971, pp. 2-4; Diamond & Morlino, 2004, pp. 23-24; Schmitter & Karl, 1991, pp. 77-78) เนื่องจากเปรียบเสมือน “กระดุมเม็ดแรก” ในการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย (Democratization) (Karl, 2005, p. 9) ทั้งนี้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง (Electoral Democracy) จะสามารถตั้งมั่นดำรงอยู่ได้และพัฒนาไปเป็นประชาธิปไตยที่มีความมั่นคงและคุณภาพได้ (Democratic Consolidation) ก็เนื่องมาจากการยอมรับของเสียงส่วนใหญ่ที่ว่าประชาธิปไตยเป็น “กติกาอย่างเดียวกับที่ผู้เล่นยึดถือปฏิบัติ” (The only game in town) กล่าวคือ ประชาธิปไตยกลายเป็นระบอบการปกครองแบบเดียวที่ผู้คนและกลุ่มต่างๆ ส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับ และปราศจากต่อต้านจากสถาบันต่างๆ ที่พยายามใช้อำนาจในวิถีทางที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย (Linz and Stefan, 2001, p. 94)

การจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยที่มีขึ้นในวันที่ 24 มีนาคม 2562 พิจารณาได้ว่าเป็นผลพวงมาจากการรัฐประหารเมื่อเดือนพฤษภาคม 2557 นำโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. หากนับระยะเวลาการเลือกตั้งครั้งล่าสุดในช่วงกลางปี 2554 พบว่าประเทศห่างเหินจากกระบวนการสำคัญในระบอบประชาธิปไตยมากกว่า 8 ปี พร้อมกับตกอยู่ในระบอบที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยภายใต้การปกครองของ คสช. เป็นเวลากว่า 5 ปี ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ระบอบอำนาจนิยมภายใต้รัฐบาลทหาร ได้จัดวางกติกาสำคัญอันปูทางไปสู่การเลือกตั้งครั้งนี้ อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภาในวาระแรกจำนวน 250 คน มีที่มาจากสรรหาโดย คสช. ทั้งหมด โดยมีอำนาจในการเลือกนายกรัฐมนตรี

ผ่านที่ประชุมของรัฐสภาหรือเลือกร่วมกันกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ การเปิดช่องให้นายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น พระราชประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 ที่ใช้ระบบจัดสรรปันส่วนผสมในการคำนวณจำนวน ส.ส. ที่แต่ละพรรคการเมืองจะได้รับ การประกาศใช้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งพรรคการเมืองใดๆ ที่ใช้นโยบายหาเสียงที่ขัดต่อยุทธศาสตร์ดังกล่าวอาจส่งผลถึงการถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินลงโทษได้ จึงทำให้กติกาที่ถูกจัดวางเช่นนี้ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นความพยายามของ คสช. ในการสืบทอดอำนาจการเมืองผ่านการเลือกตั้ง (สุรชาติ บำรุงสุข, 2562, ออนไลน์) ทั้งนี้ กติกาดังกล่าวยังอาจส่งผลกระทบต่อรูปแบบการแข่งขันและพฤติกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองต่างๆ ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกติกาในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฯ ที่ออกแบบมาทำให้พรรคการเมืองที่ได้รับที่นั่งแบบเขตเกินจำนวนโควตาของคะแนนที่คำนวณจากที่นั่งโดยรวมแล้วไม่สามารถได้รับที่นั่งแบบบัญชีรายชื่อได้ ส่งผลให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่จำนวนมากกว่า 40 พรรคการเมือง (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2562, ออนไลน์) และปฏิเสธไม่ได้ว่าพรรคการเมืองสำคัญที่คาดว่าจะจะเป็นพรรคที่ทำหน้าที่สืบทอดอำนาจของรัฐบาล คสช. คือพรรคพลังประชารัฐ เนื่องจากมีอดีตส.ส. จากหลายพรรคการเมืองย้ายเข้าไปร่วมสังกัด (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2562ก, ออนไลน์) ในขณะที่พรรคการเมืองสำคัญอย่างพรรคเพื่อไทย อาจตกอยู่ใน “ที่นั่งลำบาก” เนื่องจากระบบการคำนวณคะแนน (หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ, 2562, ออนไลน์) และอาจเป็นการเปิดทางให้พรรคการเมืองระดับรองลงไป เช่น พรรคประชาธิปัตย์ พรรคภูมิใจไทย แบ่งจำนวน ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ ตลอดจนความ “ร้อนแรง” ของ (อดีต) พรรคอนาคตใหม่

ที่ชูนโยบายต่อต้านการสืบทอดอำนาจ คสช.อย่างตรงไปตรงมา (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน, 2562ข, ออนไลน์) ด้วยเหตุดังกล่าวการเลือกตั้งครั้งนี้จึงมีความสำคัญที่จะเป็นบทพิสูจน์และทดสอบทั้งการเปลี่ยนผ่านและการสร้างประชาธิปไตยผ่านสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ บทบาทของนักการเมืองและพรรคการเมืองภายใต้กติการูปแบบใหม่ และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความนิยมของประชาชนต่อพรรคเพื่อไทยในเขตภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีอยู่มากน้อยเพียงใด และการมีอยู่ดังกล่าว ได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยในปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร ผู้วิจัยได้ยกกรณีศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองในการเลือกตั้งของจังหวัดเลยมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ข้างต้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการแข่งขันทางการเมืองสูง พิจารณาจากการย้ายสังกัดพรรคการเมืองแบบ “ขั้วตรงข้าม” ของตระกูลการเมืองสำคัญคือ ตระกูลเร่งสมบุญรส และการเลือกสังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งตระกูลเดียวกันในกรณี ตระกูลทิมสุวรรณ ที่มีทั้งผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยและภูมิใจไทย ปรากฏการณ์เหล่านี้จะเป็นสิ่งอธิบายพลวัตการเมืองไทยในปัจจุบันว่าจะมีความแตกต่างจากเมื่อทศวรรษก่อนหน้าหรือไม่ อะไรเป็นตัวกำหนดการได้รับเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองมีอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองที่มีต่อผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตพื้นที่จังหวัดเลย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Case Study Research) โดยวิธีการศึกษาประกอบด้วย

1. การศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1.1 กรอบของกฎหมาย ได้แก่ ขั้นตอนการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง และบทบาทของพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560

1.2 ข้อมูลเชิงพื้นที่จังหวัดเลย ประกอบด้วย ข้อมูลประชากร ข้อมูลพรรคการเมืองที่มีผู้สมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งในปัจจุบัน การเลือกตั้งในอดีต และข้อมูลประวัติผู้ลงสมัครรับเลือกตั้ง พร้อมความเป็นเครือญาติ หรือเครือข่ายนักการเมืองเก่าทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น และผลการเลือกตั้งย้อนหลัง 3 ครั้งของจังหวัดเลย

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในจังหวัดเลย ได้แก่ ผู้รับสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองท้องถิ่น หัวหน้าแผน คณะกรรมการชุมชน ประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดเลย โดยใช้การสังเกต บันทึก และวิเคราะห์บรรยากาศทั่วไป พฤติกรรมทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง บทบาทหน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในช่วงก่อนการเลือกตั้ง ช่วงการเลือกตั้ง และช่วงเวลาหลังการเลือกตั้ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client Relationship)

ระบบอุปถัมภ์หรือความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนสองกลุ่ม คือ ผู้อุปถัมภ์ (Patron) หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจ สถานภาพ ฉันทานุมัติ (Sanction) และผู้รับอุปถัมภ์ (Client) หมายถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อุปถัมภ์ ในลักษณะผู้ที่มีอำนาจต่อยกกว่า ต้องการความช่วยเหลือหรือปกป้องคุ้มครอง โดยผู้อุปถัมภ์คาดหวังซึ่งความจงรักภักดี การสนับสนุนทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์เช่นนี้มีลักษณะต่างตอบแทน เป็นได้ทั้งสัญญาที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทว่าโดยภาพรวมแล้วผู้รับอุปถัมภ์มักเสียเปรียบเนื่องจากโดยความหมายแล้วคือ ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง (เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2558, น.8) ทั้งนี้ บทความชิ้นนี้ใช้ตัวแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของเจมส์ ซี สก็อต (James C. Scott) เป็นงานชิ้นสำคัญในการอธิบาย

สก็อต (2543, น. 47-58) อธิบายลักษณะความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ 3 ลักษณะ ดังนี้

1) รากฐานและการปฏิบัติการของการแลกเปลี่ยนโดยส่วนตัว มีลักษณะสำคัญ 3 ประการที่ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ดังนี้

1.1) ความไม่สมดุลในการแลกเปลี่ยนระหว่างสองฝ่าย ทั้งในเรื่องของทรัพย์สิน อำนาจ และสถานภาพ เป็นผลให้ผู้รับอุปถัมภ์ต้องผูกมัดตนเองอันมีลักษณะ

คล้ายการติดหนี้บุญคุณเข้าไว้กับผู้อุปถัมภ์

1.2) ลักษณะความสัมพันธ์ของคู่อุปถัมภ์ คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้ที่พบเจอกันอยู่เสมอๆ กระทั่งทำให้เกิดความไว้วางใจรักใคร่กัน เกิดคำเรียกขานที่มีลักษณะคล้ายญาติ เช่น “พ่อทูนหัว” หรือ “แม่ทูนหัว” ในกลุ่มคาทอลิก

1.3) ลักษณะความสัมพันธ์แบบไม่เจาะจงเฉพาะบางเรื่อง ทว่าเป็นการยอมรับบุคคลทั้งตัวตนมากกว่า ความสัมพันธ์เฉพาะบางส่วนและขาดความเป็นกันเอง ทำให้สายสัมพันธ์มีความยืดหยุ่นเนื่องจากการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกันไม่จำกัดด้วยเงื่อนไขของลักษณะทรัพยากรหรือเวลา ตลอดจนสายสัมพันธ์จะดำรงอยู่ได้ตราบเท่าที่ทั้งสองฝ่ายตอบแทนซึ่งกันและกันได้

2) ลักษณะเฉพาะของผู้อุปถัมภ์ มีลักษณะแสดงให้เห็นถึงตัวบุคคล (ตัวผู้อุปถัมภ์) ที่เป็นคนหนึ่งในการแลกเปลี่ยนระหว่างคน 2 คน ดังนั้น ผู้อุปถัมภ์จะแตกต่างกับ “นายหน้า” หรือ “คนกลาง” ในลักษณะที่ว่า สองคำหลังนั้น มีลักษณะเป็นบุคคลที่สามที่คอยเป็นตัวจัดการในการแลกเปลี่ยนหรือส่งผ่านสิ่งของระหว่างคู่สัมพันธ์ จึงทำให้เกิดการใช้อย่างสับสน อย่างไรก็ตาม ผู้อุปถัมภ์สามารถแสดงบทบาทเช่นคนกลางได้ยกตัวอย่างเช่น เมื่อผู้อุปถัมภ์กลายเป็นหัวคะแนนของพรรคการเมืองในหมู่บ้าน ทำให้กลายเป็นคนกลางระหว่างชาวบ้านกับนักการเมือง

3) ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ในฐานะที่เป็นกลุ่มเฉพาะ โดยความสัมพันธ์ระหว่างคู่อุปถัมภ์แบบง่ายที่สุด คือ ผู้ที่ติดตามใกล้ชิดของผู้อุปถัมภ์ในลักษณะของผู้รับอุปถัมภ์ที่ผูกพันกันโดยตรง เรียกความสัมพันธ์แบบนี้ว่า “ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์แบบกลุ่ม” (Patron-Client Cluster) ส่วนลักษณะที่สองคือ ศูนย์กลางของผู้อุปถัมภ์ยังคงมีที่เดียว ทว่ามีสายสัมพันธ์แนวตั้งที่มีจุดตรงกลางเป็นตัวเชื่อมระหว่างฐานล่างและยอดของ

สามเหลี่ยมพีระมิด (เป็นทั้งผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ในขณะเดียวกัน) เรียกว่า “ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ แบบพีระมิด” (Patron-Client Pyramid) ลักษณะ ประการหลังนี้ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แนวระนาบ ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่อยู่ตรงกลาง ซึ่งหากมีฐานะใกล้เคียง กันและร่วมเป็นพันธมิตรกัน พันธมิตรดังกล่าวมีโอกาส ที่จะเป็นฐานทำให้เกิดกลุ่มแตกแยก (Factions) ในการเมืองระดับท้องถิ่นได้ ท้ายที่สุดเครือข่ายผู้อุปถัมภ์ และผู้รับอุปถัมภ์จะไม่มีศูนย์รวมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่จะเชื่อมโยงผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ในอาณาเขตหนึ่งๆ

สรุปผลการวิจัย

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี 2562 เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 ในเขตจังหวัดเลย ผู้มีสิทธิ เลือกตั้งทั้งหมด 499,481 คน แบ่งเขตเลือกตั้งเป็น 3 เขต (จากเดิม 4 เขต) พรรคการเมืองที่ส่งผู้สมัคร รับเลือกตั้ง ส.ส. มาจากหลากหลายพรรค โดย ส.ส. ที่ได้รับ

เลือกตั้งมาจากสองพรรคการเมือง คือ พรรคเพื่อไทย (เขตเลือกตั้งที่ 1 และ 2) และพรรคภูมิใจไทย (เขตเลือกตั้ง ที่ 3) ผู้สมัครจำนวนหนึ่งมาจากตระกูลที่มีบทบาทและ ชื่อเสียงในทางการเมืองของจังหวัดเลยอย่างยาวนาน เช่น ตระกูลเร่งสมบูรณ์สุข ตระกูลสังข์ทรัพย์ และตระกูล ทิมสุวรรณ ในอดีตทั้ง 3 ตระกูลเคยทำงานร่วมกันและ สังกัดพรรคการเมืองเดียวกัน คือ พรรคไทยรักไทยและ พรรคพลังประชาชน กระทั่งปี 2552 ตระกูลสังข์ทรัพย์ ได้แยกตัวออกไปสังกัดพรรคภูมิใจไทย และในปี 2561 ตระกูลเร่งสมบูรณ์สุขได้ย้ายไปร่วมงานกับพรรค พลังประชารัฐ ส่วนพรรคอื่นๆ เช่น พรรคอนาคตใหม่ พรรคเพื่อชาติ พรรคประชาธิปัตย์ แม้จะมีการลงพื้นที่ หาเสียงโดย

แกนนำคนสำคัญของพรรค แต่การเลือกตั้งครั้งนี้กลับ ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อผู้สมัครที่มาจากตระกูลการเมือง สำคัญในจังหวัดเลยแต่อย่างใด ยกเว้นกรณีพรรคอนาคตใหม่ ในเขตเลือกตั้งที่ 3 พิจารณาจากผลคะแนนการเลือกตั้ง ส.ส. ทั้งสามเขต ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย เขตเลือกตั้งที่ 1, 2 และ 3

เขตเลือกตั้งที่ 1					
หมายเลข	ชื่อผู้สมัคร	พรรคการเมือง	คะแนน	ร้อยละ	
4	นายเลิศศักดิ์ พัฒนชัยกุล	 เพื่อไทย	53,289	40.33	
12	นายทศพล สังข์ทรัพย์	 ภูมิใจไทย	21,164	16.02	
1	นายวันชัย บุชบา	 พลังประชารัฐ	19,367	14.66	
เขตเลือกตั้งที่ 2					
11	นายศรัณย์ ทิมสุวรรณ	 เพื่อไทย	55,514	42.02	
9	นางเปล่งมณี เร่งสมบูรณ์สุข	 พลังประชารัฐ	31,105	23.54	
5	นายนิรันดร์ อินทรโฆสิต	 อนาคตใหม่	13,271	10.04	

เขตเลือกตั้งที่ 3				
หมายเลข	ชื่อผู้สมัคร	พรรคการเมือง	คะแนน	ร้อยละ
4	นายธนศ ทิมสุวรรณ	 ภูมิใจไทย	41,763	30.45
5	นายสันติภาพ เชื้อบุญมี	 เพื่อไทย	35,287	25.73
2	นายปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข	 พลังประชารัฐ	22,291	16.25
12	นายสุรยุทธ สุระท้าว	 อนาคตใหม่	11,639	8.49

ที่มา: ปรับปรุงจาก ศิวัช ศรีโกคางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ถนนวงษ์ สุรยสิมาพงษ์, ฉาน ธรรมสิงห์ และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก. (2562), น.108-109.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย

จากตารางที่ 1 ข้างต้น ในเขตเลือกตั้งที่ 1 พบว่าสามลำดับแรกที่ได้คะแนนสูงสุด มาจากตระกูลการเมืองที่เป็นอดีต ส.ส. เลย หลายสมัย อย่างนายทศพล สังขทรัพย์ จากพรรคภูมิใจไทย ทายาททางการเมืองของ พ.ต.อ.กฤษ สังขทรัพย์ ซึ่งต้องแข่งขันกับคู่แข่งสำคัญอย่างนายเลิศศักดิ์ พัฒนชัยกุล จากพรรคเพื่อไทย และนายวันชัย บุษบา อดีต ส.ส. เลย จากพรรคพลังประชารัฐ ทำให้การแข่งขันในเขตเลือกตั้งที่ 1 นี้ ก่อนหน้าการเลือกตั้งมีการวิเคราะห์ว่าผลคะแนนน่าจะสูสีและคาดการณ์ได้ยาก เนื่องจากคู่แข่งทั้ง 3 พรรคใหญ่ต่างมีศักยภาพพิจารณาจากนายทศพล และนายวันชัย ต่างเคยเป็นอดีต ส.ส. ทั้งคู่ ส่วนนายเลิศศักดิ์ แม้จะไม่เคยเป็น ส.ส. มาก่อน ทว่าความเจนจัดในการเมืองท้องถิ่นจากการเคยเป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองวังสะพุง ตลอดจนสังกัดพรรคการเมืองที่ชาวอีสานนิยมมากที่สุดอย่างพรรคเพื่อไทย จึงทำให้มีศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันผลการเลือกตั้งที่ปรากฏดังตารางข้างต้น พบว่าผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทยได้คะแนนสูงสุด ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับทั้ง 3 เขต พบว่า ในเขตเลือกตั้งที่ 1 ผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทย ยังสามารถทำคะแนนทิ้งห่าง

จากลำดับที่สองได้มากที่สุดด้วย

เมื่อวิเคราะห์ผลการเลือกตั้งของเขตเลือกตั้งที่ 1 พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้งของนายเลิศศักดิ์ คือ การสังกัดพรรคการเมืองที่เป็นที่นิยมของชาวอีสานอย่างพรรคเพื่อไทยด้วยนโยบายที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนแถบชนบทเป็นอย่างดี อันพิจารณาได้จากตั้งแต่พรรคไทยรักไทยพลังประชาชน และเปลี่ยนมาเป็นเพื่อไทย ส.ส.ที่สังกัดพรรคการเมืองดังกล่าวนี้ ยังคงได้รับความนิยมอย่างไม่เสื่อมคลาย กระทั่งกล่าวได้ว่า พรรคเพื่อไทยเริ่มได้รับความจงรักภักดีในเชิงสถาบันการเมืองต่อประชาชนผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียง เพราะแม้แต่นายเลิศศักดิ์ ผู้ชนะการเลือกตั้ง ยังให้ความเห็นสำคัญว่า “ถ้าผมลงอนาคตใหม่ก็อาจยังจะแพ้อยู่ เพราะชาวบ้านยังยึดติดกับพรรคเพื่อไทย ผมเลยตัดสินใจอยู่พรรคเพื่อไทยต่อไป” (ผู้สมัคร ส.ส. เลย คนที่ 1, สัมภาษณ์, 2562, 25 เมษายน) ตลอดจนความกังวลใจของเขา ที่แสดงออกเมื่อครั้งพรรคเพื่อไทยยังไม่สามารถระบุตัวผู้รับสมัครเลือกตั้งในเขตจังหวัดเลยทั้ง 3 เขตได้อย่างแน่นอน กระทั่งในเขตเลือกตั้งที่ 2 ซึ่งพรรคเพื่อไทยเลือกนายศรัณย์ ทิมสุวรรณ วางตัวให้เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งในนามพรรค โดยให้เลิศศักดิ์ เปลี่ยนการลงสมัครรับ

เลือกตั้งไปในเขตที่ 1 ซึ่งเขตกลาง ทั้งๆ ที่ฐานคะแนนเสียง อยู่ในเขตอำเภอวังสะพุง ซึ่งเป็นพื้นที่ของเขตเลือกตั้งที่ 2

ปัจจัยสำคัญอื่นๆ คือ ลักษณะส่วนบุคคลของ นายเลิศศักดิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางยุทธศาสตร์ การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง โดยเขาได้เผยต่อผู้วิจัยว่า ความชอบส่วนบุคคลที่มีต่อการเมือง จึงวางเป้าหมาย ชีวิตไว้ว่า อนาคตประสงค์ที่จะลงสมัครแข่งขันทางการเมืองให้ได้ในระดับชาติ โดยเริ่ม “ชีวิตทางการเมือง” ผ่านการลงสมัครเป็นนายกเทศมนตรีเมืองวังสะพุง กระทั่งได้รับเลือกตั้งและทำงานต่อเนื่องมาหลายปี ทั้งนี้ เห็นโอกาสเหมาะสมในการลงรับสมัครเลือกตั้ง ส.ส. ในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในเขตเลือกตั้งที่เคย เป็นนายกเทศมนตรีก็ตาม แต่มั่นใจว่าสามารถเอาชนะ คู่แข่งสำคัญจากอีกสองพรรคการเมืองได้ การวิเคราะห์ คู่แข่งขันของนายเลิศศักดิ์ แสดงให้เห็นว่าเขาไม่ได้มีความหนักใจมากนัก เนื่องจากความนิยมในพรรคเพื่อไทย ดังการวิเคราะห์ข้างต้น ประกอบกับลักษณะส่วนบุคคล ของคู่แข่งที่มีจุดอ่อน คือ ในกรณีนายทศพล แม้จะเป็นอดีต ส.ส. หลายสมัย ทว่าผลงานที่ผ่านมา ไม่ประจักษ์ มากนัก ตลอดจนอายุที่เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ ไม่เป็นที่ดึงดูดใจต่อประชาชน ทางด้านนายวันชัย อดีต ส.ส. หนึ่งสมัย เขาเห็นว่า

นายวันชัยได้รับเลือกตั้งจากความนิยมของพรรค เพื่อไทย แต่คุณสมบัติส่วนตัวนั้นไม่มีความโดดเด่น แต่ประการใด การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนเช่นนี้ นายเลิศศักดิ์ยังระบุต่อว่า ได้มาจากการศึกษาทางด้าน บริหารธุรกิจทั้งในระดับปริญญาตรีและโท ทั้งยังช่วยให้ เขาสามารถวางแผนในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งอย่าง ทันท่วงทีในระยะเวลาอันจำกัด กล่าวคือ การรณรงค์ หาเสียงเลือกตั้งจะใช้วิธีการพิจารณาจากคะแนนของ พรรคเพื่อไทยในการเลือกตั้งครั้งก่อนจากระดับเขต ตำบลต่างๆ ที่พรรคได้รับคะแนนเสียงน้อย และจะให้ความสำคัญกับเขตพื้นที่นั้นๆ ก่อนพื้นที่อื่น เช่น การตั้ง เวทีปราศรัย การใช้เวลากับเขตตำบลนั้นๆ ให้มากกว่า

เขตอื่น (ผู้สมัคร ส.ส. เลย คนที่ 1, สัมภาษณ์, 2562, 25 เมษายน) ผลการเลือกตั้งรายตำบลของ เขตเลือกตั้งที่ 1 พบว่า นายเลิศศักดิ์ ชนะการเลือกตั้ง รายเขตตำบลทุกตำบล ยกเว้นตำบลนาอ้อที่พ่ายให้กับ ผู้สมัครจากพรรคภูมิใจไทย โดยมีคะแนนเสียงน้อยกว่า เพียง 19 เสียง

ผลการเลือกตั้งในเขตที่ 2 พบว่า นายศรัณย์ ทิมสุวรรณ ทายาทตระกูลการเมืองสำคัญของจังหวัดเลย จากพรรคเพื่อไทย ได้รับชัยชนะเหนือคู่แข่งคนสำคัญคือ นางเปล่งมณี เร่งสมบุญสุข จากพรรคพลังประชาชน ก่อนการเลือกตั้ง การแข่งขันในเขตนี้ นับว่ามีความสำคัญ ยิ่ง เนื่องจากเป็นการต่อสู้กันระหว่างตระกูลการเมือง สำคัญของจังหวัดเลย คือ “ทิมสุวรรณ” และ “เร่งสมบุญสุข” การเลือกตั้งในปี 2554 จังหวัดเลย แบ่งเขตการเลือกตั้งเป็น 4 เขต นางเปล่งมณี ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. สังกัดพรรคเพื่อไทยในเขตเลือกตั้งที่ 3 และตระกูลทิมสุวรรณ คือ นางนันทนา ทิมสุวรรณ ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. สังกัดพรรคเพื่อไทยเช่นกันใน เขตเลือกตั้งที่ 2 ทว่าการเลือกตั้งครั้งนี้แบ่งเขตการเลือกตั้ง เป็น 3 เขต เขตเลือกตั้งที่ 2 นั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่ได้ เปลี่ยนแปลงมากนัก กล่าวคือ ยังคงพื้นที่ของอำเภอเดิม แทบทั้งหมด ได้แก่ อำเภอวังสะพุง (บางส่วน) อำเภอ ผาขาว อำเภอภูหลวง อำเภอหนองหิน และอำเภอ ภูกระดึง ส่วนที่เพิ่มเข้ามาคือ บางส่วนของอำเภอ เอรಾವัดน์ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงวิเคราะห์ได้ว่าฐานคะแนน เสียงเดิมของเขตเลือกตั้งที่สองเป็นของตระกูลทิมสุวรรณ ดังนั้น การแบ่งเขตการเลือกตั้งใหม่โดยลดจำนวน เขตเลือกตั้งลง ส่งผลให้ตระกูลเร่งสมบุญสุข ไม่มีทาง เลือกมากนัก จำเป็นต้องลงสมัครแข่งขันกับตระกูล ทิมสุวรรณที่มี “แต้มต่อ” จากฐานคะแนนเสียงเดิม ประกอบกับการที่นายปรีชา เร่งสมบุญสุข อดีต ส.ส. 9 สมัย ต้องไปลงแข่งขันในเขตเลือกตั้งที่ 3 จึงทำให้ เปล่งมณี จำเป็นที่จะต้องสู้กับคู่แข่งที่มีศักยภาพ อย่างแท้จริง ซึ่งผลการเลือกตั้งที่ปรากฏข้างต้น พบว่า

แม้ตระกูลทิมสุวรรณ จะส่งทายาททางการเมืองที่มีอายุเพียง 27 ปี อย่างนายศรัณย์ ลงเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งแทนมารดา (นางนันทนา ทิมสุวรรณ) ทว่าสามารถเอาชนะนางเปล่งมณี ได้อย่าง “ขาดลอย” โดยมีคะแนนมากกว่าประมาณ 24,000 คะแนน

นอกจากการแบ่งเขตเลือกใหม่ซึ่งทำให้ตระกูลทิมสุวรรณได้เปรียบแล้ว ยังมีปัจจัยสำคัญอื่นๆ ที่ส่งผลต่อผลการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 2 ได้แก่ ความนิยมในพรรคเพื่อไทย เมื่อรวมกับการที่นางเปล่งมณีที่เคยสังกัดพรรคเดียวกันนี้ ย้ายไปสังกัดพรรคพลังประชารัฐ ซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบชั่วคราวข้าม จึงส่งผลให้ประชาชนตัดสินใจลงคะแนนเลือกผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทยได้ไม่ยากนัก ประกอบกับการมีบัตรเลือกตั้งเพียงหนึ่งใบ จึงทำให้ประชาชนผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งต้องตัดสินใจโดยพิจารณาจากทั้ง “คนและพรรค” ซึ่งตระกูลทิมสุวรรณมีครบทั้งสองอย่าง ปัจจัยต่อมาได้แก่ คะแนนความนิยมส่วนบุคคลของนางเปล่งมณี กล่าวได้ว่า นางเปล่งมณีอาศัย “บารมีจากการเป็นคนในตระกูลเร่งสมบูรณ์สุขและพรรคเพื่อไทย” ในการได้รับเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา พิจารณาจากผลการเลือกตั้งในปี 2554 เธอสามารถเอาชนะคู่แข่งจากพรรคภูมิใจไทย ด้วยคะแนนห่างกันเพียง 710 คะแนนเท่านั้น ในขณะที่ผลการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อพรรคเพื่อไทยได้มากถึงร้อยละ 62.56 ปัจจัยสำคัญประการสุดท้ายคือ กลยุทธ์การจัดวางผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ส. ของพรรคเพื่อไทยในจังหวัดเลยระหว่างเขตเลือกตั้งที่ 1 และ 2 แสดงให้เห็นว่ามีการ “วางหมาก” เพื่อให้ นายเลิศศักดิ์ พัฒนชัยกุล” ซึ่งมีฐานเสียงเดิมในเขตเทศบาลเมืองวังสะพุง เนื่องจากเป็นอดีตนายกเทศมนตรีมาก่อน ย้ายไปรับสมัครเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 1 เพื่อ “รับมือ” กับคู่แข่งที่น่าเกรงขามถึง 2 คน จึงทำให้นายศรัณย์ มีคู่แข่งสำคัญเพียงคนเดียวนั่นคือ นางเปล่งมณี ปัจจัยสำคัญเหล่านี้ส่งผลให้ “ตระกูลทิมสุวรรณ” ชนะเลือกตั้งในเขตที่ 2 ได้ไม่ยากนัก

ผลการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 3 สร้างความประหลาดใจให้กับประชาชนชาวจังหวัดเลยพอสมควร เนื่องจากนายปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข จากพรรคพลังประชารัฐ อดีต ส.ส. 9 สมัย พ่ายการเลือกตั้งให้กับ “คนตระกูลทิมสุวรรณ” คือ นายธนยศ ทิมสุวรรณ จากพรรคภูมิใจไทย และที่น่าสังเกตคือนาย ธนยศ เป็น “ผู้สมัครรับเลือกตั้งวัยหนุ่ม” รุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นลูกพี่ลูกน้อง และลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรก เช่นเดียวกับนายศรัณย์ ทิมสุวรรณ ผู้ชนะการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 2 ยิ่งไปกว่านั้น ความพ่ายแพ้ของนายปรีชายังสามารถกล่าวได้ว่า “หมดรูป” เนื่องจากได้คะแนนเป็นลำดับที่ 3 และมีคะแนนตามผู้ชนะเกือบสองหมื่นคะแนน ขณะที่นายสันติภาพ เชื้อบุญมี ผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทย ได้คะแนนเป็นลำดับที่สอง กระทั่งกล่าวได้ว่า การเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 3 ของจังหวัดเลยนี้ เป็นเขต “ข้างชนข้าง” อย่างแท้จริง เนื่องจากการต่อสู้ระหว่างตระกูลทางการเมือง และความนิยมในพรรคการเมือง ควบคู่ไปด้วยกัน ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวชี้ขาดผลการเลือกตั้ง วิเคราะห์ได้ ดังนี้

ประเด็นแรก ชัยชนะของนายธนยศมาจากการมีเครือข่ายการเมืองระดับท้องถิ่น และการเป็นคนในตระกูลทิมสุวรรณเป็นสำคัญ พิจารณาจากบิดาของเขาคือนายธนาวุฒิ ทิมสุวรรณ อดีตนายองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย 4 สมัยติดต่อกัน ตรงกับที่นายธนยศได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยอย่างตรงไปตรงมาว่า เขตเลือกตั้งที่ 3 ไม่ได้เป็นฐานเสียงของตระกูลทิมสุวรรณโดยตรง แต่ได้อาศัยชื่อเสียงและบารมีของตระกูลที่สร้างผลงานให้กับจังหวัดเลยมายาวนาน ตั้งแต่เมื่อครั้งคุณปู่ (นายสุรรัตน์ ทิมสุวรรณ อดีตนายองค์การบริหารส่วนจังหวัดคนแรก) และปัจจุบัน เครือข่ายของบิดาใน อบจ. เลย ได้ผลักดันงบประมาณการพัฒนาจังหวัดผ่านชุมชนต่างๆ และโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมาก ตรงกับข้อมูลจากนักการเมืองท้องถิ่นผู้หนึ่งในจังหวัดเลยที่สรุปได้ว่า เครือข่ายของนายธนาวุฒิ ผู้เป็นบิดานั้น ทำงาน

ผ่าน อบจ. เลย มีการมีการผลักดันการพัฒนาจาก อบจ. เข้าสู่ชุมชนในวงกว้าง เครื่องจักรในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 3 แทบทั้งหมด และมีความมั่นคงเนื่องจากทำงานติดต่อกันเป็นเวลานาน (นักการเมืองท้องถิ่น คนที่ 1, สัมภาษณ์, 2562, 22 พฤษภาคม) แม้ว่าจะชะงักลงไปในช่วงที่ นายธนาวุฒิ ถูกสั่งให้ระงับการปฏิบัติหน้าที่ชั่วคราวในตำแหน่ง นายก อบจ.เลย จากคำสั่ง คสช.ที่ 35/2560 ก็ตาม (ปัจจุบันได้มีคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 11/2562 ให้ นายธนาวุฒิ กลับเข้าปฏิบัติหน้าที่ตามเดิม) ทว่า เครือข่ายที่นายธนาวุฒิส่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน สามารถขับเคลื่อนเพื่อเป็น “หัวคะแนน” ให้กับบุตรชาย อย่างนายธนศได้เป็นอย่างดี

ประเด็นที่สอง ความพ่ายแพ้ของนายปรีชา กล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้นายปรีชาพ่ายแพ้การเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 3 อย่างหมดรูป มาจากสาเหตุสำคัญสองประการ คือ ประการแรก การย้ายพรรคการเมือง จากพรรคเพื่อไทยไปยังพรรคพลังประชารัฐ เนื่องจากสองพรรคการเมืองนี้มีลักษณะอุดมการณ์ทางการเมืองที่แบบชัดตรงข้าม คล้ายกับกรณีในเขตเลือกตั้งที่ 2 ซึ่งภรรยาของนายปรีชา (นางเป็ลมณี) ก็พ่ายแพ้แบบหมดรูปเช่นเดียวกัน ทว่าบารมีของนายปรีชานั้น ไม่เหมือนกับภรรยา กล่าวคือ เขาเป็นอดีต ส.ส. จังหวัดเลยถึง 9 สมัย และยังเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ในกระทรวงสำคัญๆ ดังนั้น จึงพอจะมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเลยแทบทุกรุ่นอายุ กระนั้นก็ดี การย้ายพรรคด้วยเหตุผลแบบ “ฟังไม่ขึ้น” โดยระหว่างการรณรงค์หาเสียง เขากล่าวกับผู้เข้าร่วมฟังปราศรัย ในทำนองที่ว่า ตนนั้นไม่ได้ “ขายตัว” ให้กับพรรคพลังประชารัฐ แต่เป็นกระบวนการที่สามารถทำได้ตามกฎหมายเลือกตั้ง คำตอบที่ไม่ตรงกับคำถามเช่นนี้จึงอาจทำให้ประชาชนพิจารณาได้ว่านายปรีชาไม่ได้ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ของพรรคการเมืองแต่ประการใด ในขณะที่พรรคเพื่อไทยกำลังจะกลายเป็นสถาบัน

ทางการเมืองในระบบการเมืองไทย สาเหตุประการต่อมา คือ การที่วางเว้นจากการเลือกตั้งและกิจกรรมทางการเมืองโดยนักการเมืองมาเป็นเวลานานกว่า 5 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคน ทั้งนักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประชาชนผู้สนใจทางการเมืองในจังหวัดเลย กล่าวตรงกันว่า การรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในเดือนพฤษภาคม ปี 2557 ได้นำไปสู่การงดเว้นกิจกรรมทางการเมืองที่จัดขึ้นโดยนักการเมือง และการ “เก็บตัว” ที่ค่อนข้างเงียบของนายปรีชาและภรรยา ผู้นำท้องถิ่นท่านหนึ่งให้ข้อมูลต่อไปว่า เขาและภรรยาใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ที่กรุงเทพฯ เนื่องจากไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้ (นักการเมืองท้องถิ่น คนที่ 1, สัมภาษณ์, 2562, 22 พฤษภาคม) จึงส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของนายปรีชาในจังหวัดเลยหายไปด้วย ขณะที่ตระกูลทิมสุวรรณได้สร้างเครือข่ายการเมืองท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น จึงทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาเดียวกัน

ความพ่ายแพ้ของนายปรีชา ข้างต้นหากนำข้อมูลคะแนนผลการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 3 จังหวัดเลย มาวิเคราะห์ พบว่า ในการเลือกตั้งปี 2554 นายปรีชาเลือกที่จะลงรับสมัครเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 1 ประกอบไปด้วย อำเภอเมืองเลย อำเภอท่าลี่ และอำเภอภูเรือ (บางส่วน) โดยให้ภรรยา ลงรับสมัครเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 3 ประกอบไปด้วย อำเภอนาแห้ว อำเภอด่านซ้าย อำเภอภูเรือ (บางส่วน) และอำเภอวังสะพุง (ส่วนใหญ่) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเลือกตั้งในครั้งนี้จังหวัดเลยแบ่งเขตการเลือกตั้งเป็น 3 เขต จึงทำให้นายปรีชาเลือกที่จะลงรับสมัครเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 3 ประกอบด้วย อำเภอนาแห้ว อำเภอด่านซ้าย อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ อำเภอเชียงคาน อำเภอวังสะพุง (ในส่วนใหญ่ไม่รวมกับเขตเทศบาลเมืองวังสะพุง) กล่าวได้ว่า เขตเลือกตั้งที่ 3 นั้น เป็นฐานเสียงส่วนใหญ่ของภรรยาในการเลือกตั้งเมื่อปี 2554 และ

อำเภอท่าลี่ อำเภอภูเรือ (บางส่วน) เคยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 1 ซึ่งปรีชาเคยเป็น ส.ส. มาก่อน การแบ่งเขตเลือกตั้งในลักษณะนี้เอง ที่อาจเป็น “แรงเสริม” ให้นายปรีชาพิจารณาว่า แม้จะย้ายพรรคมาสังกัดพรรคพลังประชารัฐ ทว่าฐานเสียงในเขตเลือกตั้งเคยเป็นของตระกูลเร่งสมบูรณ์สุขมาก่อน อีกทั้งอำเภอท่าลี่ อำเภอภูเรือ (บางส่วน) ซึ่งตนเคยเป็น “เจ้าของพื้นที่” ยังถูกผนวกรวมกับเขตเลือกตั้งที่ 3 ด้วย ดังนั้น การย้ายเขตเลือกตั้งมายังเขต 3 จึงน่าจะเป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ทว่าผลการเลือกตั้งกลับไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเอาไว้ เนื่องจากเขตอำเภอท่าลี่ นายธนายศจากพรรคภูมิใจไทยสามารถเอาชนะได้ 3 ตำบล จากทั้งหมด 6 ตำบล โดยนายปรีชาได้รับคะแนนเสียงเป็นลำดับที่สาม มิพักจะต้องกล่าวถึง ผลการเลือกตั้งจากอำเภอภูเรือ (บางส่วน) นายธนายศสามารถเอาชนะได้ทั้ง 6 ตำบล โดยนายปรีชาได้รับคะแนนเสียงเป็นลำดับที่สาม ในส่วนพื้นที่ที่แต่เดิม นายปรีชาคาดว่าเคยเป็นฐานคะแนนเสียงของภรรยา คือ อำเภอด่านซ้าย ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า นายธนายศชนะการเลือกตั้งจากทุกตำบล โดยนายปรีชาได้คะแนนมาเป็นลำดับที่สอง (คะแนนทิ้งห่างกว่า 5,000 คะแนน) เช่นเดียวกับอำเภอวังสะพุง (บางส่วน) ที่นายธนายศชนะทุกตำบล อำเภอภูเรือ (บางส่วน) นายธนายศชนะการเลือกตั้ง 5 ตำบลจาก 6 ตำบล โดยนายปรีชาได้รับคะแนนเสียงเป็นลำดับที่สาม ส่วนที่คะแนนใกล้เคียงกันที่สุดคือ อำเภอนาแห้ว นายธนายศสามารถเอาชนะนายปรีชาด้วยคะแนนห่างกัน 120 คะแนน

ประเด็นที่สาม การเตรียมความพร้อมที่น้อยเกินไป และความประมาทของผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทย การเลือกตั้งในเขตที่ 3 พรรคเพื่อไทยส่งนายสันติภาพ เชื้อบุญมี อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านซ้าย เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง นายสันติภาพเป็นทายาททางการเมืองของนายสะดวก เชื้อบุญมี อดีต ส.ส. จังหวัดเลย 2 สมัย ทว่าชื่อเสียงของบิดาได้เลือนหายไปตามกาลเวลา ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงเขตการเลือกตั้งและการย้าย

สังกัดพรรคของ “คนตระกูลเร่งสมบูรณ์สุข” จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้รับสมัครเลือกตั้งจากพรรคเพื่อไทย นายสันติภาพให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ตนเพิ่งจะไปสมัครสมาชิกพรรค เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2561 ที่ผ่านมา และพรรคไม่ได้มีตนเพียงคนเดียวในการคัดเลือกเป็นตัวแทนของเขตเลือกตั้งที่ 3 กระทั่งพรรคตัดสินใจเลือกตน ต่อมาเมื่อมีการกำหนดพื้นที่เขตเลือกตั้งที่ 3 จากคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยอำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นฐานเสียงเนื่องจากเคยเป็นนายกเทศมนตรีตำบลด่านซ้าย หลายสมัย ถูกรวมเข้ากับเขตเลือกตั้งนี้ จึงทำให้อุปสรรคอย่างหนึ่งเพิ่มขึ้นมา คือ การแบ่งเขตพื้นที่ของเขตเลือกตั้งที่ 3 เนื่องจากบางเขตพื้นที่อย่างเช่นอำเภอนาแห้วกับอำเภอเชียงคานห่างกันด้วยระยะทาง 130 กิโลเมตร ประกอบกับเวลาที่กระชั้นชิด จึงทำให้ไม่สามารถเดินทางรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งโดยตนเองได้ทุกพื้นที่

อย่างไรก็ดี แม้นายสันติภาพจะได้แสดงถึงความไม่พร้อมของตนในการรับสมัครเลือกตั้งครั้งนี้ ทว่าอีกด้านหนึ่ง เขายอมรับว่าด้วยเช่นกันว่าการได้รับเป็นผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทยทำให้ตนมีความคาดหวังในผลการเลือกตั้งได้พอสมควร เนื่องจากกระแสความนิยมของพรรคดังกล่าวในแถบภาคอีสานยังคงมีอยู่อย่างมีเสถียรภาพ จุดแข็งดังกล่าวส่งผลให้นายสันติภาพต้องเลือกรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งจากเขตพื้นที่ที่ห่างไกลก่อน ทำให้ละเลยกับพื้นที่ที่เป็นฐานคะแนนเสียงของตนในเขตอำเภอด่านซ้าย พิจารณาจากผลคะแนนของอำเภอดังกล่าว ที่นายสันติภาพพ่ายแพ้ให้กับผู้สมัครจากทั้งพรรคภูมิใจไทยและพรรคพลังประชารัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สมัครจากพรรคภูมิใจไทยได้รับคะแนนเสียง “ทิ้งห่าง” ผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทยและพรรคพลังประชารัฐกว่าสองเท่า และแม้แต่เขตตำบลด่านซ้าย ซึ่งสันติภาพเคยเป็นนายกเทศมนตรียังพ่ายให้กับผู้สมัครจากพรรคภูมิใจไทยอยู่ดี

ประเด็นสุดท้าย การได้รับคะแนนเสียงที่เกินคาดของพรรคอนาคตใหม่ เนื่องจากต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่าอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคเพื่อไทยกับพรรคอนาคตใหม่ใกล้เคียงกัน เช่น การประกาศนโยบายการหยุดสู้บหอดอำนาจของ คสช. ในระหว่างรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ประกอบกับปัจจุบันทั้งสองพรรคการเมืองทำงานร่วมกันในฐานะพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากผลคะแนนดังตารางข้างต้น พบว่าผู้ชนะในเขตเลือกตั้งที่ 3 คือ นายธนายศ ทิมสุวรรณ เอาชนะนายสันติภาพ เชื้อบุญมี จากพรรคเพื่อไทยประมาณ 6,000 คะแนน โดยตัวแทนจากพรรคอนาคตใหม่ในเขตนี้ได้รับคะแนนเสียง 11,639 คะแนน ดังนั้นหากไม่มีผู้สมัครฯ จากพรรคอนาคตใหม่ในเขตเลือกตั้งนี้ ผลการเลือกตั้งในเขต 3 อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองที่มีต่อผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตพื้นที่จังหวัดเลย

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเขตการเลือกตั้งในจังหวัดเลยจากเดิม 4 เขต เป็น 3 เขต ตลอดจนการปรับเปลี่ยนการแบ่งเขตเลือกตั้ง ส่งผลให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลยต้องเลือกลงรับสมัครฯ ตามเขตที่ตนมีคะแนนเสียงอยู่เดิม ทั้งนี้ การปรับตัวดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการ “เผชิญหน้า” ระหว่างผู้สมัครฯ ที่มีศักยภาพ ประกอบกับการเลือกสังกัดพรรคการเมืองที่มีลักษณะของอุดมการณ์แตกต่างกัน อย่างเช่นระหว่างพรรคเพื่อไทยและพรรคพลังประชารัฐ จึงทำให้ผลการเลือกตั้งคาดการณ์ได้ยาก และมีปัจจัยหลายประการเป็นตัว “ชี้ขาด” ผลการเลือกตั้ง การวิเคราะห์ข้างต้น พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองต่อผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลยเป็นประเด็นที่มีนัยสำคัญ

หัวข้อนี้จึงจะเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นรายเขตเลือกตั้ง ดังต่อไปนี้

เขตเลือกตั้งที่ 1 การปรับเปลี่ยนพื้นที่ในเขตเลือกตั้งที่ 1 กล่าวได้ว่ามีเพียงอำเภอเมืองเลยเพียงอำเภอเดียวเท่านั้นที่ยังคงสภาพเขตการเลือกตั้งเช่นเดิม จึงส่งผลให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งฯ บางคนต้องเปลี่ยนพื้นที่การรับสมัคร ดังเช่น นายวันชัย บุชบา อดีต ส.ส. เลย 1 สมัย ในการเลือกตั้งปี 2554 สังกัดพรรคเพื่อไทย ในครั้งนี้ นายวันชัย ย้ายไปสังกัดพรรคพลังประชารัฐ พื้นฐานของเขา คือ การเป็นนักการเมืองท้องถิ่น (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำสวย และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย) ซึ่งทำงานค้ำหวอดในพื้นที่เขตเลือกตั้งที่ 1 มาก่อน ในขณะที่คู่แข่งคนสำคัญจากอีก 2 พรรคการเมือง คือ นายเลิศศักดิ์ พัฒนชัยกุล อดีต นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองวังสะพุง 2 สมัย เลิศศักดิ์ นั้น สนใจการเมืองตั้งแต่เป็นวัยรุ่น กระทั่งลงสมัครเลือกตั้งในการเมืองท้องถิ่น และในครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เขาลงรับสมัครเลือกตั้งในระดับชาติ ทว่าการแข่งขันในเขตเลือกตั้งดังกล่าวนี้ต้องต่อสู้กับคู่แข่งที่มีศักยภาพสูง และเคยเป็นอดีต ส.ส. มาก่อน อย่างไรก็ตาม ความสนใจต่อพรรคการเมืองของเลิศศักดิ์ อยู่ที่พรรคเพื่อไทย และพรรคอนาคตใหม่ ประกอบกับการย้ายสังกัดพรรคการเมืองของอดีต ส.ส. พรรคเพื่อไทยในจังหวัดเลยหลายคน จึงทำให้เขาเสนอตัวที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งในนามพรรคดังกล่าว แม้ว่าในท้ายที่สุดจะต้องแข่งขันในพื้นที่ที่ไม่ใช่ฐานคะแนนเสียงเดิมของตนก็ตาม (อำเภอวังสะพุงถูกแบ่งเป็นเขตเลือกตั้งทั้งเขต 2 และ 3) เลิศศักดิ์ อธิบายเหตุผลในการตัดสินใจครั้งนี้ว่า การได้สังกัดพรรคเพื่อไทยจะทำให้ได้รับคะแนนเสียงจากประชาชนที่นิยมในตัวพรรคการเมืองนี้อยู่ เนื่องจากประเพณีการได้รับเลือกตั้งของนายวันชัย เมื่อปี 2554 พบว่า เป็นผลมาจากคะแนนนิยมของพรรค และการย้ายพรรคของนายวันชัย ไปยังพรรคพลังประชารัฐซึ่งอยู่คนละขั้วกับพรรคเพื่อไทยอาจทำให้ความนิยมของนายวันชัย ไม่ได้

มีมากเหมือนเดิม อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญที่ทำให้ นายเลิศศักดิ์ ต้องสมัครรับเลือกตั้งฯ ในเขตเลือกตั้งที่ 1 คือ การประนีประนอมกับผู้สมัครเขตเลือกตั้งที่ 2 ในพรรคเดียวกัน ซึ่งพรรคเพื่อไทยประเมินว่า นายเลิศศักดิ์ น่าจะแข่งขันกับผู้รับสมัครเลือกตั้งฯ จากอีก 2 พรรคได้ดีกว่า เนื่องจากมีประสบการณ์สูงกว่า และมีเงินทุนพร้อม จากการมีธุรกิจตัวแทนจำหน่าย รถจักรยานยนต์ครอบคลุมทั้งจังหวัดเลยและพื้นที่ใกล้เคียง ในส่วนผู้สมัครฯ ที่มีศักยภาพอีกคนหนึ่ง คือ นายทศพล สังข์ทรัพย์ อดีต ส.ส. เลย 7 สมัย เขาเคยเป็น ส.ส. สังกัดพรรคไทยรักไทย และถูกตัดสิทธิ์ทางการเมือง เป็นระยะเวลา 5 ปีในฐานะกรรมการบริหารพรรค กระทั่งส่งภรรยาและหลานลงเลือกตั้งแทนในปี 2554 ทั้งนี้ ในการเลือกตั้งปี 2557 ได้ย้ายไปสังกัดพรรค ภูมิใจไทย และลงรับสมัครเลือกตั้งในนามพรรคดังกล่าว ทว่าพ่ายให้กับนายปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข สำหรับการเลือกตั้งครั้งนี้ นายทศพล ยืนยันสังกัดพรรค ภูมิใจไทย โดยให้เหตุผลว่าตนเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้ง พรรค และการแข่งขันในเขตเลือกตั้งนี้ คู่แข่งจากการเมืองที่มีศักยภาพอย่างพรรคเพื่อไทยและพรรคพลังประชารัฐ ถือว่ายังมีประสบการณ์น้อย

เขตเลือกตั้งที่ 2 ผู้ชนะการเลือกตั้งในเขตนี้คือ นายศรัณย์ ทิมสุวรรณ ทายาท “รุ่นใหม่” ทางการเมืองของตระกูลทิมสุวรรณ การแบ่งเขตการเลือกตั้งครั้งนี้ เขต 2 กลายเป็นฐานคะแนนเสียงสำคัญเนื่องจากมารดาของเขา คือ นางนันทนา ทิมสุวรรณ เคยเป็นอดีต ส.ส. ที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของเขตนี้มาก่อน นอกจากนี้ตระกูลทิมสุวรรณยังชนะเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่มีอาณาเขตใกล้เคียงกับเขตนี้ตั้งแต่ปี 2544 ทว่าครั้งนี้ นางนันทนา ลงรับสมัครเลือกตั้งในประเภทบัญชีรายชื่อ พรรคเพื่อไทย จึงประสงค์ที่จะส่งบุตรชายของตนลงรับสมัครแข่งขันแบบแบ่งเขตในนามของพรรค อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ตามมาคือ อำเภอวังสะพุงส่วนหนึ่งในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองวังสะพุงนั้นอยู่ในเขตเลือกตั้งนี้ และมี

ผู้ประสงค์รับสมัครเลือกตั้งในนามพรรคเพื่อไทยอีกคน คือ นายเลิศศักดิ์ พัฒนชัยกุล อดีตนายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองวังสะพุง ด้วยเหตุนี้ การประนีประนอมระหว่างผู้รับสมัครฯ จากพรรคเดียวกันจึงเกิดขึ้น ผลคือให้นายศรัณย์ เป็นผู้สมัครของพรรค ในเขตเลือกตั้งนี้ เนื่องจากไม่เคยมีประสบการณ์ทางการเมืองมาก่อน และอายุยังน้อยมาก (27 ปี) ทว่าคู่แข่งของเขามีสักยภาพ น่าจะมีเพียงคนเดียวคือ นางเปล่งมณี เร่งสมบูรณ์สุข (ภรรยาของปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข) ดังนั้นหากเลือกส่ง นายศรัณย์ ไปลงสมัครรับเลือกตั้งในเขตที่ 1 หรือเขตที่ 3 จะต้องเผชิญหน้ากับการแข่งขันที่ยากมากขึ้น เนื่องจากผู้รับสมัครในเขตเลือกตั้งที่ 1 หรือ 3 ล้วนแล้วแต่มีจำนวนและประสบการณ์สูงทั้งสิ้น การตัดสินใจของพรรคฯ และการประนีประนอมระหว่างผู้สมัครของพรรคฯ จึงส่งผลให้นายศรัณย์ ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งฯ ในเขตนี้ ด้านคู่แข่งคนสำคัญจากพรรคพลังประชารัฐ คือ นางเปล่งมณี เร่งสมบูรณ์สุข ย้ายไปสังกัดพรรคพลังประชารัฐตามสามี และกล่าวได้ว่าเขตการเลือกตั้งที่ 2 นี้ ฐานเสียงของเปล่งมณีอยู่ในเขตอำเภอวังสะพุง ทว่าหากเปรียบเทียบกับนายศรัณย์ ตระกูลทิมสุวรรณ จะมีฐานเสียงที่กว้างกว่า และทั้งสองตระกูลไม่เคยแข่งขันในเขตเลือกตั้งเดียวกันมาก่อน หรือกล่าวให้ถึงที่สุดคือ ทั้งสองตระกูลเคยร่วมมือกันมาก่อนในฐานะผู้สมัคร ส.ส. จากพรรคไทยรักไทยในอดีต อย่างไรก็ตาม ผลการเลือกตั้งในปี 2544 มีข้อสังเกตที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ แม้นางเปล่งมณี ซึ่งสังกัดพรรคเพื่อไทยจะชนะการเลือกตั้ง ทว่ามีคะแนนชนะคู่แข่งเพียง 710 คะแนนเท่านั้น ในขณะที่พรรคเพื่อไทยได้คะแนนสูงถึงร้อยละ 62.56 เป็นไปได้ว่าชัยชนะของเธอในการเลือกตั้งปี 2544 มาจากความนิยมของพรรคมากกว่าคุณสมบัติส่วนตัว และเมื่อพิจารณาจากผลการเลือกตั้งครั้งนี้ นางเปล่งมณี พ่ายให้กับนายศรัณย์ประมาณ 24,000 คะแนน ขณะที่นายศรัณย์ได้เปรียบทั้งปัจจัยด้านการเป็นทายาททางการเมืองของตระกูลทิมสุวรรณ และการสังกัดพรรคเพื่อไทย

เขตเลือกตั้งที่ 3 มีผู้สมัครรับเลือกตั้ง ที่มีศักยภาพ จาก 3 พรรคการเมือง คือ นายธนายศ ทิมสุวรรณ จากพรรคภูมิใจไทย นายสันติภาพ เชื้อบุญมี จากพรรคเพื่อไทย และนายปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข จากพรรคพลังประชารัฐ ผลการเลือกตั้งคือ นายธนายศ จากพรรคภูมิใจไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง เมื่อพิจารณาจาก ปัจจัยที่ส่งผลต่อชัยชนะดังกล่าวในการวิเคราะห์ข้างต้น พบว่าตระกูลทิมสุวรรณมีบทบาทสำคัญ เนื่องจาก บิดาของธนายศ คือธนาวุฒิ ทิมสุวรรณคือ อดีตนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลยหลายสมัย (ในขณะที่เลือกตั้ง ธนายศ ถูกคำสั่ง คสช. ให้ระงับการปฏิบัติหน้าที่ นายก อบจ. เลย ชั่วคราว และได้รับตำแหน่งคืนหลัง การเลือกตั้ง) สามารถใช้เครือข่ายหัวคะแนนในระบบ ส.อบจ. เลย ในการช่วยหาเสียง ประกอบกับโครงการ พัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ โดย อบจ. เลย ที่กระจาย ไปยังเขตเลือกตั้งนี้เป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่า ธนาวุฒิ มีสายสัมพันธ์อันดีกับแกนนำพรรคภูมิใจไทยมายาวนาน แม้พรรคเพื่อไทยจะพยายามติดต่อให้ส่งบุตรชายลง รับสมัครฯ เลือกตั้งในนามพรรคก็ตาม (นักการเมืองท้องถิ่น คนที่ 2, สัมภาษณ์, 2562, 22 พฤษภาคม; ผู้สมัคร ส.ส.เลย คนที่ 2, สัมภาษณ์, 2562, 22 พฤษภาคม) สำหรับนายปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข การประสานงานจาก แกนนำพรรคพลังประชารัฐ อย่างนายสมศักดิ์ เทพสุทิน และนายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ ส่งผลให้นายปรีชา (และ ภรรยา) ย้ายไปสังกัดพรรคพลังประชารัฐ โดยให้เหตุผล ว่าต้องการสร้างบรรยากาศความสมานฉันท์ของผู้คน ในสังคมกลับคืนมา (กรุงเทพธุรกิจ, 2561, ออนไลน์; สปริงนิวส์, 2561, ออนไลน์; คมชัดลึก, 2562, ออนไลน์) เมื่อพิจารณาจากผลการเลือกตั้งจังหวัดเลยทั้ง 3 เขต พบว่า ผู้สมัครจากพรรคพลังประชารัฐไม่สามารถเอาชนะได้ (ได้คะแนนเป็นลำดับที่ 2 ในเขตเลือกตั้งที่ 2 และลำดับ ที่สามในเขตเลือกตั้งที่ 1 และ 3) ในกรณีของนายปรีชา มีคะแนนเป็นลำดับที่ 3 เท่านั้น จึงพอจะกล่าวได้ว่า ในการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคพลังประชารัฐยังไม่สามารถ

สร้างความนิยมต่อประชาชนในจังหวัดเลยได้ ด้านพรรค เพื่อไทยส่งผู้สมัครคือ นายสันติภาพ เชื้อบุญมี อดีต นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านซ้าย 4 สมัย สาเหตุที่ เขาเลือกลงสมัครรับเลือกตั้งฯ ครั้งนี้เนื่องจากโอกาส ที่เปิดกว้างหลังจากที่นายปรีชา ย้ายไปสังกัดพรรค พลังประชารัฐ ซึ่งตนเห็นว่ากระแสความนิยมของพรรค เพื่อไทยเมื่อรวมกับฐานคะแนนเสียงเดิมในอำเภอด่านซ้าย สามารถส่งผลให้ตนได้รับเลือกตั้งครั้งนี้ได้ ดังนั้นหลังการย้ายพรรคของนายปรีชา จึงรีบสมัคร สมาชิกพรรคและเสนอตัวเพื่อลงรับสมัคร ส.ส. ทันที (ผู้สมัคร ส.ส.เลย คนที่ 3, สัมภาษณ์, 2562, 25 เมษายน)

อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรจังหวัดเลย

ระบบพรรคการเมืองและการเลือกตั้งในประเทศไทย ได้รับการศึกษาจากนักวิชาการทั้งภายในและ ต่างประเทศ โดยภาพรวมข้อค้นพบจากงานวิจัยและ งานวิชาการ พบว่าระบบพรรคการเมืองของไทยไม่ได้มี ลักษณะเช่นเดียวกับคำอธิบายพรรคการเมืองแบบ ตะวันตก (McCargo, 1997, pp. 114-131) เช่น งานของสิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ ชื่อพรรคการเมืองไทย ในยุคปฏิรูป (Thai Political Parties in the Age of Reform) (Sawasdee, 2006, pp. 4-5) ข้อเสนอของ งานชิ้นนี้มีอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก พัฒนาการ ของพรรคการเมืองไทยไม่ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ พรรคการเมืองแบบตะวันตก ดังนั้น จึงได้นำเสนอ ตัวแบบในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพรรคการเมืองไทย จากพัฒนาการทางการเมืองไทย โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรก พรรคการเมืองภายใต้ระบบราชการ ระยะ ที่สอง ช่วงเวลาแห่งการประนีประนอมกับเครือข่าย การเมืองในชนบท และระยะที่สาม พรรคการเมืองที่ถูก

ควบคุมโดยเครือข่ายธุรกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่ ประการที่สอง ผลกระทบที่ตามมาจากประเด็นแรกก่อให้เกิดการปรับตัวและการขยายตัวในความสามารถของพรรคการเมืองทั้งในเรื่องบทบาทและหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปรับเปลี่ยนในประเด็นการสรรหานักการเมืองเข้ามาในพรรค โครงสร้างและช่องทางสำหรับการเลือกตั้ง ตลอดจนการกำหนดนโยบายของพรรค โดยการเกิดขึ้นของพรรคการเมืองเครือข่ายธุรกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่หรือพรรคไทยรักไทย (ต่อมาคือพรรคพลังประชาชน และพรรคเพื่อไทย ตามลำดับ) มีสาเหตุจาก การลดงบประมาณการพัฒนาจังหวัดนำไปสู่การเสื่อมคลายของเครือข่ายอุปถัมภ์ในท้องถิ่น กฎเกณฑ์จากรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้เกิดพรรคการเมืองขนาดใหญ่ การลดบทบาทระบบราชการแบบเดิม และความทันสมัยของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่างานของสิริพรรณ มีทั้งข้อค้นพบที่สอดคล้องและไม่สอดคล้อง กล่าวคือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย พิจารณาได้จากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ การเป็นผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทย และอยู่ในตระกูลการเมืองสำคัญ ปรากฏการณ์เช่นนี้คล้ายกับรูปแบบพรรคการเมืองไทยในช่วงระยะที่สองคือ การประนีประนอมระหว่างทุนท้องถิ่นกับเครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น โดยที่นายทุนท้องถิ่นบางกลุ่มได้หันมาจับบทบาทโดยตรงในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เช่น การเข้ามาเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ไม่ว่าจะ เป็น อบต. อบจ. หรือเทศบาล และเมื่อการสะสมทุนมีมากพอ ประกอบกับบารมีจากการใช้เครือข่ายระบบอุปถัมภ์ในการเป็นนักการเมืองท้องถิ่น จึงเริ่มเข้าร่วมการเมืองระดับชาติ หรือส่งตัวแทนที่เป็นญาติพี่น้องลงสมัครรับเลือกตั้งในระดับชาติ พิจารณาจาก ทั้งศรัณย์ (เขตเลือกตั้งที่ 2) และธนายศ (เขตเลือกตั้งที่ 3) แม้ทั้งคู่จะมีอายุไม่ถึง 30 ปีและลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรก แต่ด้วยการเป็นทายาทของตระกูล

“ทิมสุวรรณ” อันมีเครือข่ายจาก อบจ. เลยของธนายศ ทิมสุวรรณ (บิดาของธนายศ) จึงได้เปรียบผู้สมัครคนอื่น และได้รับชัยชนะทั้งคู่

ความไม่สอดคล้องกับงานของสิริพรรณ อยู่ที่พัฒนาการของพรรคการเมืองไทยในระยะที่สาม อันมีลักษณะการที่พรรคการเมืองถูกครอบงำด้วยกลุ่มทุนนิยมสมัยใหม่ อย่างเช่นในช่วงการครองอำนาจนำของพรรคไทยรักไทยภายใต้การนำของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ในลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมกับการเมืองโดยตรง ทว่าสำหรับการเลือกตั้งครั้งนี้ ลักษณะของกลุ่มธุรกิจทุนนิยมสมัยใหม่ไม่ได้เด่นชัดมากนัก เนื่องจากมีส่วนผสมของเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ของการเมืองท้องถิ่นเข้ามา หากพิจารณาเฉพาะผลการเลือกตั้งในจังหวัดเลย พบว่า ตระกูลทิมสุวรรณ ซึ่งเป็นตระกูลการเมืองเก่าแก่ของจังหวัดเลย มีพื้นฐานการทำธุรกิจจากการรับงานสัมปทานของรัฐตั้งแต่อดีตคือ นายสุรรัตน์ ทิมสุวรรณ (ปู่ของนายศรัณย์และนายธนายศ ทิมสุวรรณ ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลยและได้รับการเลือกตั้งในครั้งนี้) เจ้าของกิจการโรงโม่หินในจังหวัดเลย อีกทั้งยังพยายามสร้างเครือข่ายการเมืองท้องถิ่นผ่านการลงสมัครรับเลือกตั้ง นายองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยเมื่อนายสุรรัตน์ เสียชีวิต บุตรชาย คือ นายธนายศ ทิมสุวรรณ ได้กระทำเช่นเดียวกับบิดา กระทั่งสามารถสร้างเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ท้องถิ่น เพื่อช่วยบุตรชาย คือ ธนายศ ทิมสุวรรณ ให้สามารถ “ฝ่ากระแสความนิยมของพรรคเพื่อไทย” รวมทั้ง เอาชนะอดีต ส.ส. 9 สมัยอย่างปรีชา เร่งสมบุรณ์สุข ลงได้ ในส่วนชองนายเลิศศักดิ์ แม้การสังกัดพรรคเพื่อไทยจะทำให้ภาพกลุ่มทุนสมัยใหม่ที่สร้างนโยบายถึงประชาชนโดยตรงกลายเป็นจุดเด่นสำคัญของพรรคการเมืองลักษณะนี้ก็ตาม ทว่าธุรกิจที่เลิศศักดิ์ ทำอยู่คือการเป็นตัวแทนจำหน่ายรถจักรยานยนต์รายใหญ่ในจังหวัด และกลุ่มธุรกิจรถยนต์มือสอง กล่าวได้ว่าลักษณะเช่นนี้ไม่ได้มีลักษณะของกลุ่มทุน

สมัยใหม่ปรากฏอยู่แต่ประการใด ทว่าอุดมการณ์และนโยบายของพรรคเพื่อไทยที่ตรงกับอุดมการณ์ในการทำงานของเขา และแนวโน้มในชื่อเสียงของพรรคที่มีต่อประชาชนจังหวัดเลย เป็นตัวกำหนดให้เลิศศักดิ์เลือกลงรับสมัครในพรรคการเมืองดังกล่าวมากกว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองที่มีต่อผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่จังหวัดเลย

สำหรับงานศึกษาการเมืองไทยโดยเฉพาะประเด็นของพรรคการเมือง กลุ่มการเมือง การเลือกตั้งของนักวิชาการที่น่าสนใจและค่อนข้างทันสมัย คืองานของ James Okey (2017, pp. 562-600) เรื่อง “Team Work: Shifting Patterns and Relationships in Local and National Politics in Thailand” เป็นงานวิจัยที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักการเมืองทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น นักวิชาการ หัวคะแนน ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้งหมด 24 จังหวัด กระจายทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ในส่วนภาคอีสาน จังหวัดที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลมี 6 จังหวัด ได้แก่ บุรีรัมย์ ขอนแก่น นครราชสีมา มหาสารคาม หนองคาย และอุดรธานี งานชิ้นดังกล่าวนี้มีข้อค้นพบว่า “โฉมหน้าการเมืองไทย” ในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ (พรรคไทยรักไทย ต่อมาคือพรรคพลังประชาชน และพรรคเพื่อไทย) พยายามสร้างนโยบายเพื่อลงไปตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยตรงเพื่อหวังผลคะแนนจากผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งเป็นสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบบัญชีรายชื่อ อันเป็นลักษณะเฉพาะของระบบการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 เปลี่ยนไปเป็นการพยายามสร้างการประนีประนอมระหว่างพรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นตลอดจนเครือข่ายอุปถัมภ์ของการเมืองท้องถิ่น ในขณะที่ความจงรักภักดีของ

ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและพรรคการเมือง ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการเมืองในระดับท้องถิ่นมากนัก ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นคือ พรรคการเมืองจะเลือก “ทำงานเป็นทีม” กับนักการเมืองท้องถิ่น ในลักษณะการหลีกเลี่ยงการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ เนื่องจากหากมีการกระทำผิดกฎหมายจากนักการเมืองท้องถิ่น อาจกระทบถึงขั้นยุบพรรคการเมือง ทั้งนี้ ผลประโยชน์ร่วมกันจะตกอยู่กับทั้งพรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่น เนื่องจากการกระจายอำนาจ ส่งผลให้มีการกระจายทรัพยากร (โดยเฉพาะงบประมาณ) มายังท้องถิ่น จึงส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนไปคือ ทั้งพรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นต่างฝ่ายต่างอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน ผลการวิจัยของ Okey ทำให้สามารถอธิบายพลวัตการเลือกตั้งครั้งนี้ในจังหวัดเลยในลักษณะที่ว่า พรรคการเมืองจะอาศัยนักการเมืองท้องถิ่นในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ตระกูลการเมืองที่ทำงานการเมืองมาต่อเนื่องยาวนาน” (Perpetuate Family Politics) ในขณะที่นักการเมืองท้องถิ่นก็นำพรรคการเมืองมาเป็น “จุดขาย” ในการหาเสียงเลือกตั้งท้องถิ่นเช่นเดียวกัน ในกรณีการเลือกตั้ง ส.ส. จังหวัดเลย เขต 3 พรรคภูมิใจไทยได้อาศัย “ตระกูลทีมสุวรรณ” ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับนายธนาวุฒิติมสุวรรณ แม้ความนิยมในพรรคภูมิใจไทยจะไม่มากเท่ากับพรรคเพื่อไทย ทว่าเมื่อเทียบกับบารมี เครือข่ายการเมืองท้องถิ่น และการครอบครองทรัพยากรในองค์กรปกครองท้องถิ่นขนาดใหญ่ (อบจ.) ของตระกูลทีมสุวรรณ ส่งผลให้นายธนายศ ลูกชายของนายธนาวุฒิติมสุวรรณ ที่เพิ่งลงสมัครรับเลือกตั้ง ส.ส. เป็นครั้งแรก สามารถเอาชนะคู่แข่งคนสำคัญจากพรรคเพื่อไทย และอดีต ส.ส. หลายสมัยจากพรรคพลังประชารัฐได้ ในขณะที่เขต 1 การที่พรรคเพื่อไทยเลือกนายเลิศศักดิ์ เนื่องจากมีประสบการณ์ในการเมืองท้องถิ่น และไม่สามารถใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจส่วนตัวของเขาได้เต็มที่ในการหาเสียง สุดท้ายในเขตเลือกตั้งที่ 2 การพึ่งพาซึ่งกัน

และกันระหว่างตระกูลทิมสุวรรณกับเพื่อไทยทำให้นายศรีนัย ที่แม้จะมีอายุน้อยและไม่มีประสบการณ์ทางการเมืองมาก่อน สามารถเอาชนะอดีต ส.ส. อย่างนางเปล่งมณี จากพรรคพลังประชารัฐได้อย่างขาดลอย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการไทยที่น่าสนใจและค่อนข้างทันสมัย คืองานของเวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2558, น.5, 136-143) เรื่อง ทิศบัตร์กับบุญคุณ: การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์งานชิ้นนี้มีข้อเสนอสำคัญสองประการคือ ประการแรก ระบบพรรคการเมืองที่เข้มแข็ง สนับสนุนให้เกิดกลไกแบบจักรกลทางการเมือง อันมีลักษณะการสร้างเครือข่ายฐานคะแนนเสียงที่มีผลประโยชน์ร่วมกันภายใต้ “ร่มธง” ของพรรคการเมือง กล่าวคือ พรรคการเมืองนั้นได้สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ผ่านการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างไปจากรูปแบบอุปถัมภ์แบบเดิม ที่เป็นความสัมพันธ์ต่างตอบแทนและไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ประการที่สอง การจัดตั้งเครือข่ายทางการเมืองแบบจักรกลในประการแรก ได้ก่อให้เกิดพลวัตใหม่ของระบบอุปถัมภ์ ซึ่งทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Mobility) ทั้งในแง่ของชนชั้นทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง ความเข้าใจอำนาจรัฐ ตลอดจนจนสำนึกความเป็นพลเมืองผ่านการเลือกตั้ง ผลการวิจัย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมือง และระหว่างนักการเมืองด้วยกัน มีความเปลี่ยนแปลงน้อย กล่าวคือ ความพยายามในการรักษาสถานภาพเดิม และกระบวนการตัดสินใจในคัดเลือกผู้นำในนามของพรรคการเมือง ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับหัวหน้าคะแนน เป็นไปในรูปแบบที่มีความเชื่อมโยงกับการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีปัจจัยสำคัญที่เป็นโครงสร้างในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวคือระบบราชการ อันส่งผลกระทบต่อนักการเมืองในลักษณะของการต่อรองและการอาศัยระบบดังกล่าวเพื่อรักษาอำนาจเดิม ทว่าการรัฐประหารทำให้นักการเมือง

ที่อาศัยระบบราชการมีความได้เปรียบมากขึ้น สุดท้ายในระดับประชาชน แบบแผนการตัดสินใจของประชาชนเปลี่ยนไปจากที่เคยอยู่ในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ผ่านการซื้อสิทธิขายเสียงเป็นหลัก เปลี่ยนไปในรูปแบบของการพิจารณาจากการทุ่มเทของนักการเมืองในเขตเลือกตั้งนั้นๆ อาทิ ความสนิทสนมคุ้นเคย การเข้าถึงชาวบ้าน การช่วยเหลือผ่านงานพิธีต่างๆ ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญคือ ปรากฏการณ์ของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 และ 2548 ได้ทำให้แบบแผนการตัดสินใจของประชาชนมุ่งไปที่นโยบายของพรรคการเมืองมากขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะในเชิงสถาบัน

เมื่อพิจารณาจากงานข้างต้นกับการเลือกตั้งในจังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมมีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับพรรคการเมือง เนื่องจากระบบการสรรหาผู้สมัครในนามพรรคการเมืองโดยเฉพาะพรรคใหญ่อย่างเช่นในกรณี พรรคเพื่อไทย เป็นการตกลงและการประนีประนอมผลประโยชน์ของชนชั้นนำทางการเมืองในจังหวัดเท่านั้น ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า เครือข่ายกลุ่มผลประโยชน์ขนาดใหญ่ภายในจังหวัดคือ เครือข่ายของตระกูลทิมสุวรรณ ซึ่งสะสมทุนมาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่รุ่นปู่ (สุรัตน์ ทิมสุวรรณ) ในปัจจุบัน เครือข่ายนี้ มีฐานอำนาจทางการเมืองที่สำคัญทั้งในระดับชาติผ่านการได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน 2 จากทั้งหมด 3 เขตเลือกตั้ง และการครองอำนาจอย่างยาวนานในการเมืองท้องถิ่นผ่านองค์การบริหารส่วนจังหวัด หากพิจารณาในอดีต พบว่า การสรรหาผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และผู้บริหารในองค์กรปกครองท้องถิ่นขนาดใหญ่ มักได้รับการสนับสนุนและเห็นชอบจากตระกูลดังกล่าวเสมอ แม้กระทั่งปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข อดีต ส.ส. 9 สมัย และ ทศพล สังขทรัพย์ ก็มีเส้นทางการเมืองและเติบโตมาจาก

เครือข่ายตระกูลทิมสุวรรณ สำหรับการเลือกตั้งครั้งนี้พบว่า การประนีประนอมในผลประโยชน์ผ่านการจัดสรรการลงสมัครรับเลือกตั้งในเขต 1 และเขต 2 ในนามพรรคเพื่อไทย กล่าวคือ สำหรับเขต 1 ส.ส. เดิมของพรรคเพื่อไทยย้ายไปสังกัดพรรคการเมืองอื่น จึงทำให้พรรคต้องสรรหาผู้สมัครรายใหม่ ทว่าในเขต 2 มีผู้สมัครที่มีศักยภาพและคาดว่าจะได้รับเลือกตั้งถึง 2 คน คือ ศรัณย์ ทิมสุวรรณ และเลิศศักดิ์ พัฒนชัยกุล โดยทั้งสองมีฐานเสียงส่วนใหญ่ในเขตอำเภอวังสะพุง ด้วยเหตุดังกล่าวการต่อรองและประนีประนอมผลประโยชน์จึงเกิดขึ้นซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนแต่อย่างใด ผลปรากฏว่า เลิศศักดิ์ อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองวังสะพุง ได้รับการจัดสรรให้เป็นผู้สมัครของพรรคในเขต 1 ส่วนศรัณย์ ที่ลง “เล่นการเมือง” เป็นครั้งแรกในขณะที่อายุยังไม่ถึงสามสิบปีนั้น ได้รับการจัดสรรให้เป็นผู้สมัครในเขต 2 เนื่องจากพรรคและเครือข่ายกลุ่มการเมืองในจังหวัด พิจารณาแล้วว่า หากจะให้ศรัณย์ไปลงแข่งขันในเขต 1 อาจ “พลาดท่า” ให้กับผู้สมัครที่มีประสบการณ์สูงอย่างทศพล สังขทรัพย์ และอดีต ส.ส. อีกคนหนึ่งคือ วันชัย บุชบา ทว่าหากเป็นเลิศศักดิ์ ด้วยเครือข่ายกลุ่มธุรกิจที่มีอย่างกว้างขวางในเขตอำเภอเมือง บุคลิกภาพดี มีประสบการณ์ด้านการเมือง และเป็นนักวางยุทธศาสตร์ จะสามารถรับมือกับผู้สมัครจากพรรคการเมืองอื่นได้ นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พรรคเพื่อไทยเลือกเลิศศักดิ์เป็นตัวแทน คือ ความพร้อมด้านการเงิน ที่ทำให้พรรคไม่ต้องสนับสนุนมากนัก

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่น จากข้อสังเกตของเวียงรัฐ ในสถานการณ์หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คือ ลักษณะของการเลือกตั้งที่ไม่มั่นคงและต่อเนื่อง ทำให้เครือข่ายการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดเลยไม่ได้ผูกมัดตนเองเข้ากับพรรคการเมืองใดโดยเฉพาะ พิจารณาจากเครือข่ายตระกูลทิมสุวรรณ ในเขตเลือกตั้งที่ 2 และ 3 ในกรณีเขตเลือกตั้งที่ 2 ศรัณย์ ทิมสุวรรณ เลือกที่จะลง

รับสมัคร ส.ส. ในนามพรรคเพื่อไทย ส่วนธนยศ ทิมสุวรรณ เลือกสังกัดพรรคภูมิใจไทย และทั้งสองได้รับเลือกตั้ง ในขณะที่ธนยศ ต้องแข่งขันกับผู้สมัครที่มีศักยภาพถึง 2 คน คือ ปรีชา เร่งสมบูรณ์สุข อดีต ส.ส. 9 สมัยจากพรรคพลังประชาชน และสันติภาพ เชื้อบุญมี ผู้สมัครจากพรรคเพื่อไทย ทั้งนี้เป็นเพราะเครือข่ายการเมืองท้องถิ่นของผู้เป็นบิดา (ธนาวุฒิ ทิมสุวรรณ) ที่มีครอบคลุมทั่วทั้งจังหวัดผ่านองค์การบริหารส่วนจังหวัด สามารถจัดการฐานคะแนนเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากบรรดาหัวหน้าคะแนนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดในเครือข่าย และได้รับผลประโยชน์ต่อเนื่องผ่านโครงการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่อยู่ในงบประมาณของ อบจ. ตลอดจนการช่วยเหลือและสนับสนุนงบประมาณเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดในแต่ละครั้ง กระนั้นก็ดี ความนิยมต่อพรรคเพื่อไทยของประชาชนในจังหวัดยังปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไป พบว่า พวกเขายังคงจำนโยบายของพรรคดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ตลอดจนส่งผลให้พฤติกรรมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงไปจากในช่วงก่อนหน้าการเลือกตั้งในปี 2548 คือ เริ่มที่จะพิจารณาจากนโยบายของพรรคการเมืองที่เล็งเห็นผลในทางปฏิบัติ ความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหาในชีวิตประจำวัน และการเอาใจใส่ประชาชนในพื้นที่เขตเลือกตั้งของตน

ประเด็นสุดท้ายคือ ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับประชาชน พบว่า การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลยครั้งนี้ ประชาชนตัดสินใจเลือกผู้สมัคร ส.ส. จากเหตุผลสองประการ คือ ระหว่างคุณสมบัติส่วนบุคคลโดยพิจารณาจากการเป็นบุคคลในตระกูลสำคัญที่สร้างประโยชน์กับตน และพรรคการเมืองที่นิยมอย่างพรรคเพื่อไทย ด้านพฤติกรรมการซื้อสิทธิขายเสียงพบบ้าง ทว่าประชาชนจะไม่เอ่ยชื่อพรรคการเมืองโดยตรง และให้ข้อมูลเพิ่มเติมในลักษณะ

ที่ว่า ตนนั้นรับรู้และเข้าใจว่าการเมืองเป็นอย่างไร พรรคใดหรือบุคคลใดที่ให้ผลประโยชน์ก็รับไว้ แต่ก็รู้ว่าต้องเลือกพรรคนั้นหรือบุคคลนั้นเสมอไป เนื่องจากมีพรรคการเมืองที่นิยมอยู่แล้ว กล่าวได้ว่าการซื้อเสียงไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการเลือกตั้งของจังหวัดเลย เนื่องจากประชาชนพิจารณาจากปัจจัยอื่นๆ เช่น การลงพื้นที่หาเสียง การเข้าถึงประชาชน การทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม เป็นต้น ทั้งนี้ ระบบเลือกตั้งที่ออกแบบให้มีบัตรเลือกตั้งเพียงหนึ่งใบ ทำให้การตัดสินใจลงคะแนนเสียงของประชาชนมีความซับซ้อนมากขึ้นไปด้วย เนื่องจากต้องพิจารณาจากปัจจัยหลายประการรวมกัน

หากกล่าวในเชิงทฤษฎี ปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลยครั้งนี้ บางส่วนยังสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดระบบอุปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของเจมส์ ซี สก็อต (2543, น. 100-109) อธิบายว่า ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองในความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ โดยพลวัตของการแข่งขันทางการเมืองก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็น 4 แนวทาง คือ 1) ช่วยปรับปรุงอำนาจต่อรองของผู้รับอุปถัมภ์ให้มากขึ้น 2) สนับสนุนการบูรณาการในระดับแนวตั้งของโครงสร้างแบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์จากระดับหมู่บ้านกระทั่งรัฐบาลกลาง 3) นำไปสู่การสร้างกลุ่มผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์แบบพีระมิด ต่อมาความสัมพันธ์นั้นกลายเป็นการเมือง และ 4) เสริมสร้างให้กลุ่มอุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ที่เป็นกลุ่มตรงข้ามกันยังคงยืนหยัดอยู่ได้ในระดับท้องถิ่น โดยเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดเลยคือ ตระกูลทิมสุวรรณ

ซึ่งสะสมทุนและสร้างเครือข่ายดังกล่าวมาตั้งแต่รุ่นปู่ ผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ (อบจ.เลย) และสนับสนุนบุตรชายทั้งสองทั้งสู่การเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ในการเลือกตั้งครั้งนี้ บุคคลจากตระกูลทิมสุวรรณรุ่นที่ 3 ที่เพิ่งจะเข้าสู่ “สนามการเมือง” ครั้งแรก กลับประสบผลสำเร็จทั้งคู่ กล่าวได้ว่าในอดีตยอดบนของพีระมิดในเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ตกอยู่กับตระกูลนี้ ซึ่งทั้งตระกูลเร่งสมบูรณสุขุข และสังขทรัพย์ต่างเคยพึ่งพาบารมีมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามในการเลือกตั้งครั้งนี้ ผู้วิจัยยังเห็นสอดคล้องกับงานวิจัยของเวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2558, น. 18-19) ที่กล่าวว่าความเข้มแข็งของระบบเลือกตั้งและการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองท้องถิ่น ในช่วงรัฐธรรมนูญ 2540 ได้ก่อให้เกิดการตอรองตัวทรัพยากรของผู้รับอุปถัมภ์ นั่นคือ สิทธิการเลือกตั้ง ข้อเสนอต่างๆ ของพรรคการเมือง กลายเป็นทางเลือกหนึ่งในการพิจารณาลงคะแนนเสียงของประชาชน อีกทั้งความสม่ำเสมอและการปฏิบัติอย่างเห็นเป็นรูปธรรมในตนนโยบายที่ต้องตอบสนองประชาชน อันจะเห็นได้ว่า การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นทำให้สายสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ผ่อนคลายลง และมีความหลากหลายมากขึ้น พิจารณาจากผู้สมัครรับเลือกตั้งคนอื่นๆ ที่ได้รับคะแนนเสียงเป็นลำดับต้นๆ เช่น เลิศศักดิ์ พัฒนชัยกุล, วันชัย บุษบา, สันติภาพ เชื้อบุญมี ล้วนแล้วแต่เติบโตมาจากการเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่มีผลงานเป็นรูปธรรมมาก่อน และผลก็คือเครือข่ายอุปถัมภ์จะค่อยๆ อ่อนแอลง อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตที่สำคัญที่อาจเป็นการนำไปสู่การศึกษาครั้งต่อไปที่ว่า ด้วยข้อเสนอเช่นนี้ สภาพการณ์ของการเมืองท้องถิ่นในปัจจุบัน ซึ่งว่างเว้นจากการเลือกตั้งมากกว่า 8 ปี จะทำให้เครือข่ายระบบอุปถัมภ์ในการเมืองไทยมีลักษณะเช่นใด และจะส่งผลต่อการเมืองระดับชาติอย่างไร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. ตารางความเห็นต่อร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ... สืบค้นจาก http://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=1053&filename=draftconreleate2

โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2562ก). ใครเป็นใครใน ส.ส.เขต พลังประชารัฐ. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/5277>

_____. (2562ข). เลือกตั้ง 62: เปิดจุดเด่น 8 พรรค เขามีดีอะไรเราถึงต้องเลือก. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/5236>

นักการเมืองท้องถิ่น คนที่ 1. (2562, 22 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

นักการเมืองท้องถิ่น คนที่ 2. (2562, 22 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

ปรีชา' พาเมียบขบ 'พปชร.' เชื้อปชช.ฉลาดเลือก. (2561, 19 พฤศจิกายน). *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/818917>

ปรีชา : ผู้ดูแล 5 จังหวัดอีสานตอนบน พปชร. (2561, 17 ธันวาคม). *สปริงนิวส์*. สืบค้นจาก <https://www.springnews.co.th/column/ko22nnaikhao/403465>

ปรีชา เร่งสมบรูณ์สุข พปชร. ลั่น ไม่ได้ขายตัวตามที่ถูกโจมตี. (2562, 7 มีนาคม). *คมชัดลึก*. สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/news/hotclip/364807>

ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย คนที่ 1 (2562, 25 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย คนที่ 2 (2562, 22 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย คนที่ 3 (2562, 25 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง. (2561, 12 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอน 68 ก. น. 40-97.

เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2558). *หีบบัตรกับบุญคุณ: การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาอาเซียน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศิวัช ศรีโสภางกุล, อรรถพล เมืองมิ่ง, ถนอมวงศ์ สุรยสิมาพงษ์, ฌาน เรื่องธรรมสิงค์ และเทอดศักดิ์ ไปจันทิก. (2562). *การศึกษารูปแบบ วิธีการ และผลกระทบการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่ จังหวัดเลย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

สก๊อต, เจมส์ ซี. (2543). การเมืองในระบบผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, แปล), ไน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์, (บรรณาธิการ), *ระบบอุปถัมภ์*. (หน้า 41-136). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2562, 11 สิงหาคม). รัฐบาล Transformer นายกทหารคุมกองทัพได้ แต่คุมสภาไม่ได้. *ประชาชาติธุรกิจ*. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/politics/news-359578>

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2562). *ข้อมูลพรรคการเมืองที่ยังดำเนินอยู่*. สืบค้นจาก https://www.ect.go.th/ect_th/download/article/article_20190124073441.pdf

หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ. (2562, 11 กรกฎาคม). เพื่อไทย : ถอดบทเรียนเลือกตั้ง 2562 กับ สถานการณ์ใหม่ “ชนะเลือกตั้ง แต่ตั้งรัฐบาลไม่ได้”. *บีบีซีไทย*. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-48950003>

ภาษาอังกฤษ

Dahl, R., A. (1971). *Polyarchy*. New Haven: Yale University Press.

Diamond, L and Morlino, L. (2004). The Quality of Democracy: An Overview. *Journal of Democracy*, 15(4), 20-31.

Freidenberg, F. & Levitsky, S. (2006). Informal Institutions and Party Organization in Latin America. In G. Helmke & S. Levitsky (Eds.), *Informal Institutions and Democracy: Lessons from Latin America* (pp. 178–197). Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Karl, T., L. (2005). *From Democracy to Democratization and Back: Before Transitions from Authoritarian Rule*. CDDRL Working Paper 45. California: Stanford University.

Linz, J. & Stefan, A. (2001). Toward Consolidated Democracies. In L. Diamond & M.F. Plattner (Eds.), *The Global Divergence of Democracy* (pp. 14-33). Baltimore: Johns Hopkins University Press.

McCargo, D. (1997). Thailand’s Political Parties: Real, Authentic and Actual. In K. Hewison (Ed.), *Political Change in Thailand: Democracy and Participation* (pp. 114–131). London: Routledge.

Ockey, J. (2017). Team Work: Shifting Patterns and Relationships in Local and National Politics in Thailand. *Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 32(3), 562-600.

Sawasdee, S., N. (2006). *Thai Political Parties in the Age of Reform*. Bangkok: Institute of Public Policy Studies.

Schmitter, P., C. & Karl, T., L. (1991). What Democracy Is...and Is Not. *Journal of Democracy*, 2(3), 75-88.

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นระบบเกณฑ์ทหาร หรือระบบทหารอาสาสมัคร

A Study of Socioeconomic Factors behind Military Recruitment Systems
(Conscription Versus All-Voluntary)

จารุพล เรืองสุวรรณ*

Charupol Ruangsuwan**

บทความนี้

Received

22 เมษายน 2563

Revised

1 มิถุนายน 2563

Accepted

26 มิถุนายน 2563

บทคัดย่อ

การคัดเลือกกำลังพลสำหรับกองทัพเป็นที่ถกเถียงกันอยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างระบบการเกณฑ์ทหารและระบบทหารอาสาสมัคร บทความฉบับนี้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socioeconomic factors) เพื่อศึกษาว่ามีตัวแปรใดบ้างที่มีผลต่อตัวแปรตาม ซึ่งในที่นี้คือการเลือกใช้ระบบการเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร โดยทำการศึกษาดังกล่าวด้วยวิธีเศรษฐมิติในรูปแบบของ Panel data analysis โดยการใช้ Fixed-effect Model เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลของหน่วยสำรวจหลายหน่วย (cross sectional data) ในที่นี้ได้แก่ 192 ประเทศ และเป็นข้อมูลที่เรียงตามเวลา (time series data) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 – 2017 ผลการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของตัวแปรหลายประการที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร (GDP Per Capita), เสรีภาพของสื่อมวลชน (Freedom of Press), จำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศ (Total Population), สัดส่วนจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด (Armed Forces Personnel as Percentage of Total Labor Force), และ สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล (Military Expenditure as Percentage of Total Government Expenditure) โดยตัวแปร

* อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

** Lecturer in Public Administration. Faculty of Political Science, Thammasat University.

ที่มีนัยสำคัญทางสถิติสูงสุดสองอันดับแรก ได้แก่ สัดส่วนของผู้เป็นทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด และ สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล ผลการศึกษาในบทความฉบับนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นนโยบายการเกณฑ์ทหารในอนาคต

คำสำคัญ: การเกณฑ์ทหาร, ระบบทหารอาสาสมัคร, นโยบายสาธารณะ, นโยบายการเกณฑ์ทหาร, การปฏิรูปกองทัพ

Abstract

The military personnel recruitment system has been a controversial topic in public policy and public administration for years, especially the options of having a conscription system of an all-volunteer force (AVF). This article studies the relationships between socioeconomic variables and the practice of either conscription or all-volunteer force by conducting a panel data analysis using fixed-effect model to analyze empirical data from 192 countries between 1980 and 2017. The findings of the study suggest that several independent variables are statistically significant, namely, GDP per capita, freedom of press, total population, armed forces personnel as a percentage of total labor force, and military expenditure as a percentage of total government expenditure. Despite the shortcomings in generalizations due to various differences in countries' socioeconomic conditions, the findings of this study can be considered as an underlying set of information for further studies regarding military personnel policy.

Key Words: conscription, all-volunteer force, military reforms, military personnel, military recruitment, public policy

บทนำ

กำลังพลทหารเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักด้านกำลังรบของกองทัพ มีหน้าที่หลักในการปกป้องอธิปไตยและผลประโยชน์ของชาติตลอดจนภารกิจอื่นๆ ตามแต่จะกำหนดไว้ในพันธกิจของกองทัพแต่ละประเทศ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก่อนการปฏิวัติฝรั่งเศส การเกณฑ์ทหารมิให้เห็นอยู่บ้างแต่ค่อนข้างประปราย อย่างไรก็ตามก็ตีภายใต้การปกครองของนโปเลียน การเกณฑ์

ทหารถูกยกระดับขึ้นอย่างชัดเจนและทำให้นโปเลียนสามารถขยายกองทัพได้ถึงกว่า 750,000 คนในปี 1794 ชัยชนะในสนามรบของฝรั่งเศสในห้วงเวลาดังกล่าวทำให้หลายประเทศเล็งเห็นว่าการเกณฑ์ทหารเป็นปัจจัยสำคัญของความแข็งแกร่งของนโปเลียน จนก่อให้เกิดการลอกเลียนแบบและสร้างค่านิยมให้กับระบบเกณฑ์ทหารไปทั่วยุโรป (Hall, 2011, online).

นับแต่นั้นเป็นต้นมา การระบบการเกณฑ์ทหารจึงได้รับความนิยมาจากกองทัพประเทศต่างๆ จนกลายเป็นองค์ประกอบหลักของกองทัพทั่วโลกในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง การปฏิรูประบบเกณฑ์ทหารมาสู่ระบบอาสาสมัครของสหรัฐอเมริกาในปี 1973 โดยประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ทั่วโลกเริ่มหันมาให้ความสนใจกับระบบอาสาสมัครมากขึ้น (Hall, 2011, online)

ในปัจจุบัน ระบบการได้มาซึ่งกำลังพลของกองทัพแบ่งออกได้เป็นสองระบบหลักๆ กล่าวคือ ระบบเกณฑ์ทหาร (Conscription) และระบบอาสาสมัคร (Volunteer force) โดยการปรับใช้ระบบทั้งสองในแต่ละประเทศมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละประเทศ ส่งผลให้เกิดเป็นระบบการบริหารจัดการกำลังพลที่แตกต่างกัน (Tarabar & Hall, 2016, p. 55) การถกเถียงเรื่องระบบการเกณฑ์ทหารซึ่งถือเป็นหนึ่งในนโยบายสาธารณะที่สำคัญของชาติจึงเป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากมาโดยตลอด ก่อให้เกิดการศึกษาและวิเคราะห์ในหลากหลายมิติ อาทิ ในบริบททางรัฐศาสตร์ และในบริบทของความคุ้มค่าในมิติทางเศรษฐศาสตร์ (Hall, 2011, online).

สำหรับประเทศไทย การเกณฑ์ทหารตามแนวคิดสมัยใหม่เริ่มขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์จลาจลของชาวเจ็วในมณฑลพายัพและเป็นช่วงเดียวกับการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก สยามในขณะนั้นจึงได้ออก “ข้อบังคับลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 122” ขึ้น และถือเป็นครั้งแรกที่มีการเกณฑ์ทหารในรูปแบบใหม่ และได้มีการบังคับใช้เป็นบรรทัดฐานมาอย่างต่อเนื่องจวบจนถึงปัจจุบัน (ธัญ เกตุวงศ์, 2560, น. 5-6) ในปัจจุบัน กระแสสังคมและการความต้องการการเปลี่ยนแปลงต่อระบบการเกณฑ์ทหารและการปฏิรูป

กองทัพมีให้เห็นอย่างชัดเจนขึ้นอย่างมากในสังคมไทย จนกลายเป็นหนึ่งในประเด็นหลักที่พรรคการเมืองจำนวนไม่น้อยนำมาเป็นนโยบายในการหาเสียงสำหรับการเลือกตั้งที่ผ่านมา (ไทยรัฐออนไลน์, 2562, ออนไลน์) จนอาจเป็นสัญญาณที่ชี้ให้เห็นว่าเกิดความตื่นตัวในของสังคมต่อการปฏิรูปกองทัพมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา

กระแสทางการเมืองที่ชัดเจนขึ้นในปัจจุบัน นำมาซึ่งความสงสัยของผู้เขียนว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีความสำคัญ และเป็นตัวผลักดันอยู่เบื้องหลังการใช้ระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัครของแต่ละประเทศ โดยผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาดังปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัครนั้น จะมีประโยชน์ในฐานะเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญในการแสดงให้เห็นภูมิทัศน์ทางข้อเท็จจริงของการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัคร โดยข้อมูลเหล่านี้อาจมีประโยชน์ในการนำไปใช้ในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ (policy formation or making) ต่อไป

จากข้อสงสัยข้างต้น บทความชิ้นนี้จึงต้องการหาคำตอบว่า ปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการเป็นระบบการเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร โดยจะใช้วิธีทางเศรษฐมิติ (Econometrics) ในการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ โดยใช้ข้อมูล Panel data จาก 192 ประเทศทั่วโลก ในช่วงเวลาระหว่างปี 1980 – 2017 ในการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socioeconomic factors) เพื่อศึกษาว่ามีตัวแปรใดบ้างที่มีผลต่อการเป็นระบบการเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร

โดยจะแบ่งตัวแปรออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยภายนอกกองทัพ อาทิ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร (GDP Per Capita) ดัชนีชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย (Democracy Index) จำนวนประชากรรวม (Total Population) เสรีภาพของสื่อ

(Freedom of Press) การเกิดสงครามภายใน (Inter-state War Onset) และ การเกิดสงครามระหว่างประเทศ (Inter-state War Onset) และ ปัจจัยภายในกองทัพ อาทิ สัดส่วนของจำนวนผู้เป็นทหารต่อจำนวนแรงงาน (Armed Forces Personnel as Percentage of Total Labor Force) สัดส่วนค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล (Military Expenditure as Percentage of Government Expenditure) และความสมดุลระหว่างการนำเข้า-ส่งออกอาวุธ (Balance of Arms Trades) โดยรายละเอียดของรูปแบบทางเศรษฐกิจและตัวแปรต่างๆจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

บทความฉบับนี้จะเริ่มต้นจากการอธิบายความเป็นมาและข้อถกเถียงของระบบเกณฑ์ทหารและระบบอาสาสมัคร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ระเบียบวิธีวิจัย ผลการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐกิจ ทวีวิเคราะห์ ผลการศึกษา ตลอดจนนำเสนอข้อเสนอแนะต่อไป

ความเป็นมาและข้อถกเถียงของระบบเกณฑ์ทหารและระบบอาสาสมัคร

จุดเริ่มต้นของระบบการเกณฑ์ทหารเกิดขึ้นในยุคปฏิวัติฝรั่งเศส โดยนโปเลียน โบนาปาร์ต ผู้ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้คิดค้นระบบการเกณฑ์กำลังพลในยุคสมัยใหม่ (Hall, 2011, online). ความพยายามในการขยายแนวคิดการปฏิวัติออกไปทั่วยุโรปของนโปเลียน จึงไม่ต่างอะไรกับการประกาศสงครามกับราชสำนักต่างๆ และได้นำฝรั่งเศสเข้าสู่สงครามขนาดใหญ่กับนานาประเทศในยุโรปเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การบังคับใช้ “กฎหมายเกณฑ์กำลังพล” (สุรชาติ บำรุงสุข, 2561, ออนไลน์) โดยมีเนื้อหาบังคับให้ชายชาวฝรั่งเศสทุกคนต้องเป็นทหาร จึงถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ระบบการเกณฑ์กำลังพลประสบความสำเร็จและสามารถขยายขนาดกองทัพได้อย่างรวดเร็ว ระบบการเกณฑ์ทหารจึงมักถูกดำเนินการควบคู่ไปกับวาทกรรมชาตินิยม

ในเรื่องของความรักชาติและการรับใช้ชาติ ความสำเร็จดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงนัยสำคัญที่บุคคลยอมรับถึงความผูกพันต่อรัฐในฐานะของการเป็นพลเมือง และในทางกลับกันก็สะท้อนให้เห็นความไว้วางใจของรัฐต่อพลเมืองระดับล่างจากการที่รัฐอนุญาตให้คนชั้นล่างถืออาวุธอันเป็นความเสี่ยงที่จะนำไปสู่การโค่นล้มระบอบการปกครองได้ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2561, ออนไลน์) ภายใต้ระบบเกณฑ์กำลังพลในรูปแบบนี้ การสูญเสียกำลังพลในสนามรบจึงไม่ใช่ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความพ่ายแพ้แต่อย่างใดแม้แต่ในสงครามขนาดใหญ่ที่ยืดเยื้อนับแต่นั้นเป็นต้นมา ระบบการเกณฑ์ทหารจึงได้รับความนิยมและเป็นแนวทางในการได้มาซึ่งกำลังพลของกองทัพทั่วโลก (Hall J., 2011, online).

ระบบการเกณฑ์ทหารมีอยู่ด้วยกัน 5 ประเภท ได้แก่ 1) ระบบที่ทุกคนต้องเป็นทหารทั้งหมด เช่น ประเทศอิสราเอล 2) ระบบจับฉลาก เช่น ประเทศไทย 3) ระบบทหารอาสาสมัคร (All-volunteer Force: AVF) เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา 4) ระบบการเกณฑ์ตามเงื่อนไขชนชั้น (ระบบโบราณในยุโรป) และ 5) ระบบที่บุคคลพลเรือนเข้ารับการศึกษาแล้วนำอาวุธเก็บไว้ที่บ้าน สำหรับการเรียกใช้เมื่อเกิดสงคราม เช่น ประเทศสวีเดนแลนด์ (สุรชาติ บำรุงสุข อ้างถึงใน ขวัญชาย ดำรงค์ขวัญ, 2560, ออนไลน์)

ผู้สนับสนุนการเกณฑ์ทหารให้เหตุผลว่า ในด้านเศรษฐกิจ ระบบอาสาสมัครเป็นระบบที่มีต้นทุนด้านงบประมาณสูง รัฐจึงต้องการแรงงานราคาถูกจากการเกณฑ์ทหารเพื่อพร้อมรับมือกับสงคราม การก่อการร้าย หรือภัยคุกคามอื่นๆ (Poutvaara & Wagener, 2007, p. 7) นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลนอกเหนือจากเหตุผลทางเศรษฐกิจหลายประการที่สนับสนุนการเกณฑ์ทหาร อาทิ ระบบเกณฑ์ทหารสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ ระบบเกณฑ์ทหารสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการบริหารงานภาครัฐ ตลอดจนจนระบบเกณฑ์ทหารสร้างศักยภาพที่จำเป็นในด้านต่างๆ ให้แก่ประชาชนที่ผ่านการฝึกและ

การแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกันในขณะเป็นทหาร เช่น การทำงานเป็นทีม ความรับผิดชอบ การบริหารจัดการ ความเสี่ยงและภาวะวิกฤติ ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญต่อการพัฒนาในด้านอื่นๆ รวมถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวม (Ayres, 2018, online; Braw, 2017, online)

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา แนวความคิดในการเปลี่ยนแปลงระบบการเกณฑ์ทหาร ไปสู่ระบบอาสาสมัคร (All Volunteer Force: AVF) เริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบอาสาสมัครของกองทัพสหรัฐโดยประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกซัน ในปี ค.ศ. 1973 (Hall, 2011, p. 1) โดยแนวความคิดที่มีอิทธิพลมากในขณะนั้นคือ **แนวคิดเชิงเศรษฐศาสตร์** ของนักเศรษฐศาสตร์ชื่อดังจำนวนหนึ่ง อาทิ Walter Y. Oi (1966) และ Milton Friedman (1966) ที่ได้ทำการศึกษาเชิงลึกถึงต้นทุนทางเศรษฐกิจของระบบเกณฑ์ทหารและประโยชน์ของระบบอาสาสมัคร และได้ให้ข้อสรุปไปในแนวทางเดียวกันว่า **ระบบอาสาสมัครมีต้นทุนทางสังคมที่ต่ำกว่าระบบการเกณฑ์ทหาร** (Tarabar & Hall, 2016, p. 56)

ในทางเศรษฐศาสตร์ การเกณฑ์ทหารสามารถอธิบายได้ในรูปแบบของภาษี ซึ่งเป็นภาษีในรูปแบบที่ประชาชน “จ่าย” เป็นบริการให้แก่รัฐ (Tax in kind) โดยประชาชนถูกกำหนดให้เป็นแรงงานในบริการสาธารณะที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ภาษีในรูปแบบนี้เปิดโอกาสให้รัฐจัดเก็บภาษีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรายได้ในอัตราที่น้อยลง จึงมักได้รับความนิยมในประเทศกำลังพัฒนาที่ประสบปัญหาในการจัดเก็บภาษีรายได้ ในขณะที่ทหารอาชีพ (ชั้นยศสูงกว่าพลทหารขึ้นไป) จะได้รับค่าตอบแทนอันมาจากภาษีของประชาชน ดังนั้นกองทัพในระบบเกณฑ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับภาษีสองรูปแบบหลักๆ ได้แก่ ภาษีบริการ (Tax in kind) และภาษีรายได้ (Tax in cash) (Poutvaara & Wagener, 2009,

pp. 4-6) ซึ่งในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มองว่า การนำพลเมืองที่อาจมีความสามารถแตกต่างกันมาเป็นทหารเหมือนกันเปรียบเสมือนเป็นการละลายต่อหลักการความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานและงานเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ (Poutvaara & Wagener, 2007, p.7). นอกจากนี้ นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ยังคงเห็นด้วยว่าระบบการเกณฑ์ทหารละลายการคำนวณต้นทุนค่าเสียโอกาส (opportunity cost) ที่ประชาชนบางกลุ่มอาจสามารถสร้างรายได้ได้มากกว่าจากการไม่เป็นทหาร (Gregorio, 2018, online) จากเหตุผลดังกล่าว นักเศรษฐศาสตร์จำนวนไม่น้อยจึงไม่เห็นด้วยกับระบบการเกณฑ์ทหารและสนับสนุนระบบทหารอาสาสมัคร

Milton Friedman (1966, p. 200) กล่าวไว้ว่า “ความสับสนในด้านความเข้าใจเกี่ยวกับต้นทุนของระบบเกณฑ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แนวความคิดอนุรักษนิยมของข้าราชการยังคงอยู่อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวความคิดที่ว่าระบบอาสาสมัครมีต้นทุนที่สูงกว่าและไม่มีความเป็นไปได้ทางด้านการงบประมาณ” (Friedman, 1966, p. 200) แต่ในความเป็นจริงแล้วต้นทุนของกองทัพอาสาสมัครมีต้นทุนที่ถูกกว่ากองทัพที่มาจากการเกณฑ์ โดย Friedman ให้ทัศนะไว้ว่า กองทัพที่เป็นระบบอาสาสมัครจะทำให้กำลังพลมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้เกิดผลดีที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในบริบททางเศรษฐศาสตร์ อาทิ **ส่งผลให้เพิ่มประสิทธิภาพของกองทัพ** แม้ขนาดอาจจะเล็กลงแต่ก็ยังคงความแข็งแกร่ง นอกจากนี้ระบบอาสาสมัครยังเป็นการรักษาไว้ซึ่ง **สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ลดปัญหาการเลือกปฏิบัติ** **แก้ไขปัญหาความไม่แน่นอนในชีวิต** ทำให้ประชาชนสามารถกำหนดทิศทางชีวิตของตนได้ **ลดผลกระทบต่อสังคม** และ **แก้ไขปัญหาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากการเกณฑ์ทหาร** เช่น ความเหลื่อมล้ำ การสิ้นเปลืองงบประมาณ และผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น (Friedman M.,

1966, pp. 201-202) อย่างไรก็ตามการจะทำระบบอาสาสมัครให้สำเร็จได้นั้น *กองทัพจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านค่าตอบแทน และการยกเลิกการบังคับ* ซึ่งจะเป็นผลดีต่อภาพลักษณ์ของกองทัพและการดึงดูดกำลังพลเข้าสู่ระบบ รัฐจะได้ประโยชน์จากระบบอาสาสมัครโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากคำนวณในรูปแบบของภาษีที่รัฐพึงได้ทั้งในรูปแบบของภาษีที่มาจากการบริการ (Tax in kind) และภาษีที่เป็นเงิน (Tax in Cash) โดยรัฐจะมีรายจ่ายน้อยลงอย่างชัดเจน (Friedman, 1966, pp. 201-202).

เช่นเดียวกัน Oi W. Y. (1966, pp. 221-251) ได้ทำการศึกษาโดยคำนวณค่าตอบแทนของทหารในระบบอาสาสมัครตลอดจนงบประมาณในการผลักดันระบบอาสาสมัครออกมาเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ และพบว่า งบประมาณในการเปลี่ยนเป็นระบบอาสาสมัคร และการปรับขึ้นค่าตอบแทนของทหารในระบบอาสาสมัครยังคงอยู่ในกรอบที่กองทัพสามารถทำได้จริงอย่างไม่มีผลกระทบเชิงลบในด้านงบประมาณ นอกจากนี้งบประมาณในการใช้ระบบอาสาสมัครยังน้อยกว่ามากเมื่อเปรียบเทียบกับระบบเกณฑ์ Walter Y. Oi จึงถือว่าเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบการเกณฑ์ทหารของสหรัฐ (Warner & Hogan, 2015, pp. 1-5)

ผลการศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวมามีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบอาสาสมัครเต็มรูปแบบของกองทัพสหรัฐในปี ค.ศ. 1973 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำให้เกิดความเข้าใจในด้านต้นทุนและผลลัพธ์เปรียบเทียบกันระหว่างระบบเกณฑ์ทหารและระบบอาสาสมัครในหมู่ผู้มีอำนาจตัดสินใจในขณะนั้น (Hall, 2011, p. 2)

Bernard Rostker (2006, p. 2) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบอาสาสมัครของสหรัฐไว้ในหนังสือ *I want you!: the evolution of the All-*

Volunteer Force ว่า เหตุผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นระบบอาสาสมัครของกองทัพสหรัฐ มีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ ได้แก่ “1) สหรัฐไม่มีปฏิธานในการเกณฑ์ทหาร 2) ขนาดของกลุ่มผู้ถึงวัยเกณฑ์ทหารในช่วงทศวรรษ 1960 มีขนาดใหญ่แต่ความต้องการของกองทัพมีน้อย นอกจากนี้การเกณฑ์ทหารยังสูญเสียความนิยมในหมู่ชาวอเมริกันในช่วงปลายทศวรรษ 1960 3) สงครามเวียดนามไม่ได้รับการสนับสนุนจากชาวอเมริกัน 4) คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อในภาระผูกพันทางศีลธรรมกับรัฐ โดยเฉพาะในการเป็นทหาร และ 5) กองทัพประสบปัญหาวินัยกำลังพลที่มาจากระบบเกณฑ์ในสงครามเวียดนาม” (Rostker, 2006, p. 2) ซึ่งเหตุผลดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิด “ความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงของกองทัพ” ในที่สุด (Rostker, 2006, p. 2)

จากตัวอย่างของประเทศสหรัฐอเมริกา สังเกตได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งจากปัจจัยทางด้านเศรษฐศาสตร์ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางการเมือง กล่าวคือ 1) คำแนะนำของนักเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ 2) ปัจจัยทางสังคมเช่น การไม่เคยมีปฏิธานของการเกณฑ์ทหาร ประกอบกับการต่อต้านจากประชาชนอเมริกันและ ค่านิยมความเชื่อที่เปลี่ยนไป และผนวกรวมกับ 3) ปัจจัยทางการเมืองที่ส่งผลมาจากสงครามเวียดนาม ทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นระบบอาสาสมัคร เป็นสิ่งที่เหมาะสมและจะส่งผลดีต่อทั้งภาพรวมของประเทศ และตัวผู้มีอำนาจตัดสินใจเอง จนนำไปสู่ความพร้อมและความต้องการการเปลี่ยนแปลงของกองทัพ

แนวคิดและทฤษฎี

การได้มาซึ่งกำลังพลทหารของกองทัพ ไม่ว่าจะเป็นตัวระบบเกณฑ์ หรือระบบอาสาสมัคร ล้วนแล้วแต่เป็นนโยบายสาธารณะหนึ่งที่มีความสำคัญต่อทุกประเทศ

ในที่นี้จะกล่าวถึงตัวแบบในการกำหนดนโยบายต่างๆ พอสังเขปเพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ต่อไป

ตัวแบบชนชั้นนำ (Elite Model) เป็นตัวแบบที่ใช้อธิบายการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ใช้ได้ดีในการอธิบายการกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบอำนาจนิยม อาทิ ประเทศที่ปกครองด้วยผู้ปกครองเพียงผู้เดียว หรือ คณะบุคคลที่มีอำนาจเด็ดขาด ซึ่งปรากฏให้เห็นค่อนข้างมากในประเทศกำลังพัฒนา โดยอธิบายว่า นโยบายเป็นผลลัพธ์จากค่านิยมและความต้องการของกลุ่มชนชั้นนำที่มีอำนาจกำหนดและตัดสินใจนโยบายสาธารณะอย่างเด็ดขาด (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2560, น. 219) ซึ่งอาจเป็นคนกลุ่มน้อยแต่มีอำนาจมากในสังคม มีการแบ่งคนออกเป็นสามกลุ่มได้แก่ กลุ่มชนชั้นนำ กลุ่มข้าราชการประจำและผู้บริหาร และกลุ่มประชาชน โดยมีชนชั้นนำเป็นผู้กำหนดนโยบาย มีข้าราชการเป็นผู้นำนโยบายเหล่านั้นไปปฏิบัติ ในขณะที่ประชาชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่และเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายกลับไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองหรือกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะ กล่าวโดยนัยได้ว่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์แบบบนลงล่าง (Top-Down) (สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, 2560, น. 340; สัญญา เคนาภูมิ, 2559, น. 7) ดังนั้นในรูปแบบนี้ กล่าวได้ว่า ข้อเท็จจริงทางเศรษฐศาสตร์อาจมีผลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเห็นและความต้องการของชนชั้นนำเป็นหลัก

จากรูปแบบดังกล่าว บทความฉบับนี้มองว่ามีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของกองทัพในหลายประเทศอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการปฏิรูปโครงสร้างกองทัพที่ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมกับการเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้เนื่องจากในหลายประเทศที่มีการปกครองด้วยระบอบอำนาจนิยม กลุ่มผู้ปกครองที่มีอำนาจมากโดยส่วนใหญ่มักมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับกองทัพ หรืออาจเป็นตัวกองทัพเองที่มี

บทบาทเป็นผู้ปกครอง อาทิ การปกครองด้วยระบอบเผด็จการทหาร อำนาจตัดสินใจตลอดจนการกำหนดนโยบายของกองทัพจึงมักถูกสงวนไว้สำหรับกองทัพเองเท่านั้นและเป็นการยากที่จะแทรกแซงหรือปรับเปลี่ยนหากไม่ได้เป็นความต้องการของกลุ่มชนชั้นนำหรือตัวกองทัพเอง

ตัวแบบกลุ่ม (Group Model) อธิบายว่า นโยบายสาธารณะเป็นผลลัพธ์จากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคม โดยความสัมพันธ์เกิดขึ้นจากกลุ่มผลประโยชน์ที่ตกลงประนีประนอมกัน แต่เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีอิทธิพลไม่เท่ากัน ดังนั้นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากจะมีอำนาจต่อรองสูงกว่า เมื่อกลุ่มผลประโยชน์ใดมีการเปลี่ยนแปลงอิทธิพล นโยบายสาธารณะจะเอนเอียงไปในทิศทางของกลุ่มที่มีอิทธิพลมากกว่า ซึ่งอิทธิพลในที่นี้ขึ้นอยู่กับ จำนวนสมาชิกในกลุ่ม ความมั่งคั่ง ความแข็งแกร่ง ตลอดจนความใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจตัดสินใจ (สัญญา เคนาภูมิ, 2559, น. 8; สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, 2560, น. 341; สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2560, น. 229) ตัวแบบนี้มีความสอดคล้องกับไปกับการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัครในลักษณะที่คล้ายคลึงกับตัวแบบชนชั้นนำ กล่าวคือ การตัดสินใจนโยบายเกณฑ์ทหารเกิดจากความสัมพันธ์ของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ซึ่งนโยบายเกณฑ์ทหารอาจเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์

ในขณะที่ตัวแบบสถาบัน (Institutional Model) อธิบายว่า นโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตของสถาบันทางการเมือง ได้แก่ สถาบันนิติบัญญัติ สถาบันบริหาร สถาบันตุลาการ พรรคการเมือง โดยมีสถาบันราชการและประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติตาม (สัญญา เคนาภูมิ, 2559, น. 7; สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์, 2560, น. 342). ในกรณีนี้ สถาบันราชการจะมีบทบาทในการกำหนดคุณลักษณะของนโยบายสาธารณะในมิติของการเป็น ผู้รับรองความชอบธรรม (legitimacy) การทำให้เกิดความครอบคลุมทั้งสังคม (universality) และการเป็น

ผู้ผูกขาดอำนาจการบังคับใช้ (coercion) (สมบัติ อารงธัญวงศ์, 2560, น. 245-246) ในกรณีนี้นโยบายการเกณฑ์ทหารจึงเป็นผลลัพธ์ของสถาบันต่างๆ ที่มีอำนาจผูกขาดการบังคับใช้การเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัคร

ตัวแบบทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ (Public Choice Theory) เป็นตัวแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory) ตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้อธิบายการตัดสินใจ นโยบายสาธารณะ มีสมมติฐานหลักที่ว่า ปัจเจกบุคคลรวมถึงตัวแสดงทางการเมืองเป็นผู้มีเหตุผล (Rational) โดยในที่นี้หมายความว่าความสามารถในการกำหนดความพึงพอใจตลอดจนจัดลำดับความพึงพอใจในเรื่องต่างๆ และจะตัดสินใจบนพื้นฐานของการตอบสนองความต้องการส่วนตัว ดังนั้น ปัจเจกบุคคลจะตัดสินใจโดยแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุดให้กับตนเองอยู่เสมอ อาทิ นักการเมืองแสวงหาชัยชนะในเวทีการเลือกตั้ง ข้าราชการที่แสวงหาเกียรติยศตำแหน่ง หรือแม้แต่ผู้บริโภคสินค้าและบริการทั่วไปที่มักแสวงหาสินค้าและบริการที่ดีและราคาถูกที่สุด (สัญญา เคนาภูมิ, 2561, น. 101; สมบัติ อารงธัญวงศ์, 2560, น. 256)

ดังนั้น ในบริบทนี้ นโยบายสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจร่วมกันโดยคำนึงถึงความพึงพอใจในระดับปัจเจกบุคคล จึงจำเป็นต้องมีทางเลือกหลายทางให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เลือกในสิ่งที่ตรงกับความพึงพอใจของผู้นั้นมากที่สุด จึงกล่าวได้ว่า เมื่อแต่ละบุคคลมุ่งแสวงหาประโยชน์สูงสุดแก่ตัวเอง การตัดสินใจนโยบายสาธารณะจึงเป็นการตัดสินใจจากภาพรวมของประโยชน์ของแต่ละบุคคล (Policy as collective decision making by self-interested individuals) อย่างไรก็ตามการตัดสินใจเลือกนโยบายสาธารณะอาจมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ อาทิ ค่านิยมและความเชื่อที่มาจากสภาพสังคมและการเมืองที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้มีอำนาจตัดสินใจ ความสัมพันธ์กับ

ผู้มีอำนาจทางการเมือง ผลประโยชน์เขตเลือกตั้งซึ่งเกี่ยวพันโดยตรงกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่มติมหาชน และประโยชน์ของสาธารณะ เป็นต้น (สัญญา เคนาภูมิ, 2561, น. 101).

ตัวแบบทางเลือกสาธารณะ (Public Choice Theory) สามารถใช้อธิบายได้ทั้งการเลือกระบบการเกณฑ์ทหารและระบบอาสาสมัคร Poutvaara P. & Wagener A. (2009, pp. 9-10) อธิบายการเลือกเป็นระบบเกณฑ์ทหารของบางประเทศผ่านทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ (Public Choice Theory) โดยอธิบายว่า “แม้ว่าระบบเกณฑ์ทหารจะมีประสิทธิภาพต่ำและอยู่ติธรรม แต่ประเทศประชาธิปไตยจะเลือกที่จะรักษาไว้ซึ่งระบบเกณฑ์ หากผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนใหญ่เห็นว่าระบบเกณฑ์ทหารมีต้นทุนที่ต่ำกว่า หรือมีประโยชน์กับสังคมมากกว่าระบบอาสาสมัคร” (Poutvaara & Wagener, 2009, p. 9) โดยเป็นการแสดงให้เห็นถึงการรับฟังเสียงของประชาชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน Poutvaara P. & Wagener A. (2009, pp. 4-5) อธิบายว่าการเกณฑ์ทหารถือเป็นการเก็บภาษีในรูปแบบหนึ่ง ที่ผู้ถูกเกณฑ์เสียให้แก่รัฐในรูปแบบแรงงาน ดังนั้นผู้ที่ได้รับกระทบจากการเกณฑ์ทหารจึงเป็นกลุ่มที่เล็กกว่ากลุ่มคนทั่วไปที่ไม่ได้รับผลกระทบ รูปแบบการเกณฑ์ทหารจึงถูกมองว่ามีผู้ได้รับผลกระทบ (ทางภาษี) น้อยกว่า ในขณะที่ภาระทางภาษีต่อบุคคลทั่วไปในสังคมจะสามารถเห็นได้ชัดเจนกว่าในรูปแบบกองทัพอาสาสมัคร (ภาษีที่ทุกคนต้องจ่ายเพื่อนำไปจ้างทหารอาสาสมัคร) ดังนั้นระบบเกณฑ์ทหารจึงมีแนวโน้มที่สามารถดำรงอยู่ได้แม้ว่าต้นทุนที่แท้จริงจากการคำนวณทางเศรษฐศาสตร์จะสูงกว่าระบบทหารอาสาสมัครก็ตาม หากประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้เลือก

ในขณะที่ Flynn G. Q. (2002, p. 254) พบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้สหรัฐอเมริกามีการเปลี่ยนไปใช้ระบบอาสาสมัคร คือ ความไม่เป็นที่นิยมของการคัดเลือกกำลังพลภายใต้ระบบเกณฑ์ที่เริ่มต้นขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960

อันเป็นช่วงสงครามเวียดนาม ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ Rostker B. (2006, p. 2) ที่กล่าวไปข้างต้นว่าเหตุผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นระบบอาสาสมัครของกองทัพสหรัฐ มีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ ได้แก่ “1) สหรัฐไม่มีพื้นฐานในการเกณฑ์ทหาร 2) ขนาดของกลุ่มผู้ถึงวัยเกณฑ์ทหารในช่วงทศวรรษ 1960 มีขนาดใหญ่แต่ความต้องการของกองทัพมีน้อย นอกจากนี้การเกณฑ์ทหารยังสูญเสียความนิยมในหมู่ชาวอเมริกันในช่วงปลายทศวรรษ 1960 3) สงครามเวียดนามไม่ได้รับการสนับสนุนจากชาวอเมริกัน 4) คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อในภาระผูกพันทางศีลธรรมกับรัฐ โดยเฉพาะในการเป็นทหาร และ 5) กองทัพประสบปัญหาวินัยกำลังพลในสงครามเวียดนามที่มาจากระบบเกณฑ์” (Rostker, 2006, p. 2) โดยชี้ให้เห็นว่าความต้องการของประชาชนมีผลกระทบต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง และส่งผลให้เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะ และการปฏิบัติของหน่วยงานราชการ

จากที่ได้กล่าวไปข้างต้น ทฤษฎีทางเลือกสาธารณะได้ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจของประชาชน โดยเน้นการบริหารแบบประชาธิปไตยและการประยุกต์ใช้หลักการกลไกตลาดที่จะมีส่วนกำหนดความพึงพอใจของประชาชนและนโยบายของรัฐ (สุธิณี อัครถาวร, 2560, น. 37) ดังนั้น ในที่นี้ ระดับความเป็นประชาธิปไตย และ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น อาจเป็นตัวแปรที่ส่งผลให้ในแต่ละประเทศมีการเลือกใช้ระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัคร

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology)

ปัจจัยสำคัญในข้อถกเถียงระหว่างผู้สนับสนุนระบบเกณฑ์ทหารและระบบอาสาสมัคร และตัวแบบการกำหนดนโยบายสาธารณะดังที่กล่าวไปข้างต้น ได้ถูกหยิบยกมาเป็นตัวแปรในการศึกษาในบทความฉบับนี้ โดยในที่นี้จะอธิบายในรายละเอียดของ ตัวแปรตาม (Dependent Variable) และ ตัวแปรต้น

(Independent Variable) อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของ Empirical model ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

Level of conscription: ระดับความเป็นระบบอาสาสมัครในการคัดเลือกทหาร ตั้งแต่ 0-10 แสดงถึงความผ่อนปรนหรือการเพิ่มความเข้มข้นในการเกณฑ์ทหาร โดยวัดจากเวลาในการเป็นทหาร (length of conscription term) ประเทศที่มีระยะเวลาในการเป็นทหารเกณฑ์ต่ำ แสดงถึงความผ่อนปรนที่สูง จะได้รับคะแนนสูง โดย:

- ประเทศที่ไม่มีช่วงเวลากเกณฑ์เลย (ระบบอาสาสมัคร) ได้คะแนน 10
- ประเทศที่มีช่วงเวลากเกณฑ์ทหาร 6 เดือนหรือน้อยกว่า ได้คะแนน 5
- ประเทศที่มีช่วงเวลากเกณฑ์ทหาร ระหว่าง 6 – 12 เดือน ได้คะแนน 3
- ประเทศที่มีช่วงเวลากเกณฑ์ทหาร ระหว่าง 12 – 18 เดือน ได้คะแนน 1
- ประเทศที่มีช่วงเวลากเกณฑ์ทหาร นานกว่า 18 เดือน ได้คะแนน 0 (Source: Economic Freedom of the World)

ข้อมูลของตัวแปรนี้มาจากการเก็บข้อมูลในการจัดทำ Economic Freedom of the World (EFW) ซึ่งมองว่าการเกณฑ์ทหารเป็นตัวแปรหนึ่งที่ขัดขวางเสรีภาพทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการที่ถูกบังคับให้ทำงานใดงานหนึ่ง และเป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญในการจัดทำ EFW index (Hall, 2011, p. 2)

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ในที่นี้จะจัดเป็นกลุ่ม ปัจจัยภายนอกกองทัพ และ ปัจจัยภายในกองทัพ

ปัจจัยภายนอกกองทัพ

1. **GDP Per Capita in Log Form: ผลผลิตถั่งัณท์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร** เป็นตัวแทนของความมั่งคั่ง (wealth) หรือความสามารถทางการผลิต (productivity) อันเป็นตัวชี้วัดสภาพเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างความมั่งคั่งหรือความสามารถทางการผลิตกับการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร สาเหตุที่เลือกตัวแปรนี้เพราะเชื่อว่าสภาพความมั่งคั่งที่แตกต่างกันอาจมีอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและสร้างความแตกต่างของระบบเกณฑ์กำลังพล แต่เนื่องจากหน่วยของข้อมูลมีค่าค่อนข้างมากและอาจทำให้เกิดปัญหาในการแสดงผล จึงดำเนินการในรูปแบบของ Log Form (Source: World Bank)
2. **Democracy Index: ดัชนีชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย** เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเป็นประชาธิปไตยกับการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร โดยมีระดับตั้งแต่ -10 ถึง 10 โดยค่าที่มากขึ้นหมายความว่ามีการมีระดับความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ในขณะที่ -10 เท่ากับเผด็จการเต็มรูปแบบ สาเหตุที่เลือกตัวแปรนี้เพราะเชื่อว่าความเป็นประชาธิปไตยอาจมีอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและสร้างความแตกต่างของระบบเกณฑ์กำลังพล นอกจากนี้ความเป็นประชาธิปไตยยังคงเป็นเหตุผลที่บุคคลทั่วไปให้ความสนใจและสามารถใช้เป็นตัวแทนระดับความร่วมมือร่วมของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง (Source: Project Polity)
3. **Total Population in Log Form: จำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศ** เป็นตัวแปร

ที่คาดว่าจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศกับการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร โดยเชื่อว่าจำนวนประชากรที่แตกต่างกันอาจมีอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและสร้างความแตกต่างของระบบเกณฑ์กำลังพล ดำเนินการในรูปแบบ Log Form เช่นเดียวกับ GDP Per Capita (Source: World Bank)

4. **Freedom of Press: เสรีภาพของสื่อ** เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพของสื่อกับการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร มีช่วงคะแนนระหว่าง 1-10 โดยคะแนนมากเท่ากับมีเสรีภาพของสื่อมาก โดยเชื่อว่า สื่อมีอิทธิพลในการผลักดันกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ และอาจส่งผลกระทบต่อ การเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัคร (Source: Freedom House)
5. **Intra-state War Onset: การเกิดสงครามภายในประเทศ** เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีสถานการณ์สงครามภายในประเทศกับการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร โดยเชื่อว่าการเกิดสงครามภายในประเทศอาจมีอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและสร้างความแตกต่างของระบบเกณฑ์กำลังพล โดยอาจมีความต้องการจำนวนกำลังพลเพิ่มขึ้น (เป็น Dummy variable 0 = ไม่มีความขัดแย้ง 1 = มีความขัดแย้งในปีนั้น) (Source: Correlates of War project)
6. **Inter-state War Onset: การเกิดสงครามระหว่างประเทศ** เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีสถานการณ์สงครามระหว่างประเทศกับการเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร โดยเชื่อว่าการเกิดสงคราม

ระหว่างประเทศอาจมีอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและสร้างความแตกต่างของระบบการเกณฑ์กำลังพล โดยอาจมีความต้องการจำนวนกำลังพลเพิ่มขึ้น (เป็น Dummy variable 0 = ไม่มีความขัดแย้ง 1 = มีความขัดแย้งในปีนั้น) (Source: Correlates of War project)

ปัจจัยภายในกองทัพ

1. **Armed Forces personnel (Percent of total Labor Force):** สัดส่วนจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด เป็นตัวแทนโดยนัยของขนาดและความต้องการกำลังพลของกองทัพ โดยจำนวนคนที่เป็นทหารจะเป็นตัวชี้วัดถึงความต้องการกำลังพลของกองทัพ เพื่อตอบสนองต่อโครงสร้างของกองทัพในการปฏิบัติการกิจรับมือกับภัยคุกคาม โดยหน่วยงานความมั่นคงและกองทัพมักมีอิทธิพลค่อนข้างมากในการตัดสินใจ จึงเป็นสิ่งบ่งชี้โดยนัยถึงอำนาจในการตัดสินใจของกองทัพต่อการดำเนินการภายในที่มีผลเกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะในภาพรวม (กองทัพที่มีอิทธิพลมากคาดว่าจะสามารถทำให้มีสัดส่วนผู้เป็นทหารต่อแรงงานทั้งหมดสูงกว่า) ตัวแปรนี้จึงคาดว่าจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของกองทัพกับการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัคร (Source: World Bank)
2. **Military Expenditure as Percentage of Government Expenditure:** สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล เป็นตัวแทนโดยนัยของงบประมาณกระทรวงกลาโหมและนัยของขนาดตลอดจนอิทธิพลกองทัพของแต่ละประเทศ และเป็นตัวแปรที่คาดว่าจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างงบประมาณกระทรวงกลาโหมกับการเป็นระบบเกณฑ์หรือ

ระบบอาสาสมัคร โดยเชื่อว่าค่าใช้จ่ายทางทหารมีความเชื่อมโยงกับระบบการเกณฑ์ทหารและส่งผลต่อการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัคร (Source: Sipri)

3. **Balance of Arms trades in Log Form:** ความสมดุลระหว่างการนำเข้าและการส่งออกอาวุธ เป็นตัวแทนของการพัฒนาเทคโนโลยีทางทหาร และเป็นตัวแปรที่คาดว่าจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีทางทหารกับการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัคร โดยเชื่อว่าหากประเทศมีการส่งออกอาวุธมากกว่าการนำเข้า ประเทศดังกล่าวจะมีการลงทุนและพัฒนาเทคโนโลยีทางทหารที่ทันสมัย และอาจมีการใช้เทคโนโลยีทดแทนเพื่อลดความต้องการกำลังพลทหาร ทำให้มีความต้องการกำลังพลทหารในจำนวนที่น้อยกว่า ในขณะที่ประเทศที่มีการนำเข้ามากกว่าส่งออกจะมีการลงทุนและพัฒนาเทคโนโลยีทางทหารที่ค่อนข้างน้อย จึงยังคงมีโครงสร้างกองทัพที่ยังคงต้องการกำลังพลจำนวนมากอยู่ ค่าของตัวแปรที่สูงแสดงว่ากองทัพมีเทคโนโลยีระดับสูง ในขณะที่ค่าติดลบแสดงให้เห็นว่า มีเทคโนโลยีในระดับต่ำและมีการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างชาติ (Source: Sipri)

ตารางที่ 1: ตารางสรุปสถิติภาพรวม

Statistic	N	Mean	St. Dev.	Min	Pctl(25)	Pctl(75)	Max
Conscription	6,004	4.661	4.569	0.000	0.000	10.000	10.000
GDPPC in Log Form	6,458	8.287	1.522	4.752	7.080	9.441	11.879
Democracy Index	6,194	2.059	7.014	-10.000	-6.000	9.000	10.000
Total Population in Log Form	6,458	15.504	2.127	9.105	14.492	16.921	21.050
Armed Forces Personnel (% of Total Labor Force)	6,130	1.647	1.855	0.000	0.517	1.976	34.697
Military Expenditure as Percentage of Government Expenditure	6,139	0.084	0.070	0.000	0.036	0.108	0.575
Freedom of Press	6,836	6.762	4.098	0.000	3.000	11.000	12.000
Balance of Arms Trades in Log Form	7,372	8.557	0.138	0.000	8.574	8.577	9.139
Intra-state War	7,372	0.067	0.251	0	0	0	1
Inter-state War	7,372	0.010	0.102	0	0	0	1

Country: 192

Year: 1980 - 2017

Model

จากตัวแปรต่างๆ ที่ได้อภิปราย/บรรยายไปข้างต้น
สามารถสรุปเป็น empirical model ได้ดังนี้

$$\begin{aligned}
 \text{Conscription}_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \text{GDPPC}_{it} + \beta_2 \text{Democracy Index}_{it} + \beta_3 \text{Freedom of Press}_{it} + \\
 & \beta_4 \text{Population}_{it} + \beta_5 \text{Arms Force}_{it} + \beta_6 \text{Military Expenditure}_{it} + \\
 & \beta_7 \text{Balance of Arms Trade}_{it} + \beta_8 \text{Interstate War}_{it} + \\
 & \beta_9 \text{Intrastate War}_{it} + \alpha_i + \epsilon_{it}
 \end{aligned}$$

บทความฉบับนี้ใช้รูปแบบของ Panel data sectional data) ในที่นี้ได้แก่ 192 ประเทศ และ analysis โดยการใช Fixed-effect Model เป็นการ เป็นข้อมูลที่เรียงตามเวลา (time series data) ตั้งแต่ วิเคราะห์ข้อมูลของหน่วยสำรวจหลายหน่วย (cross ปี ค.ศ. 1980 – 2017

ผลการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติ

ตารางที่ 2: สรุปผลการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติ

Coefficient	Conscription Index		
	Estimates	Conf. Int (95%)	P-Value
GDP Per Capita in Log Form	1.57	1.33%o-1.81%o	<0.001
Democracy Index	-0.01	-0.04%o-0.02%o	0.364
Freedom of Press	0.16	0.10%o-0.21%o	<0.001
Total Population in Log Form	0.84	0.48%o-1.20%o	<0.001
Armed forces personnel (% of Total Labor Force)	-0.38	-0.46%o-0.31%o	<0.001
Military Expenditure as Percentage of Total Government Expenditure	-5.45	-7.87%o-3.03%o	<0.001
Balance of Arms Trades in Log Form	0.08	-0.39%o-0.55%o	0.733
Intra-state War Onset	0.11	-0.17%o-0.40%o	0.449
Inter-state War Onset	0.35	-0.26%o-0.96%o	0.259

Observations 4911

R²/adjusted R² 0.124 / 0.097

เนื่องจากตัวแปรตาม (DV) เป็นเชิงตัวเลขที่แสดงถึงระดับของการเกณฑ์ทหาร จากจำนวนปีที่เกณฑ์ทหารเกณฑ์ ตั้งแต่ระดับ 0 -10 ดังนั้น การตีความในที่นี่จะสามารถตีความได้ว่า “ตัวแปรอิสระใดๆ จะมีผลต่อการผ่อนปรนหรือการเพิ่มความเข้มข้นของระบบการเกณฑ์ทหาร” โดย ค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นบวก (+) ของตัวแปรอิสระ จะหมายถึงการผ่อนปรนระบบเกณฑ์ทหาร หรือ การขยับเข้าสู่ระบบอาสาสมัครมากขึ้น ในขณะที่ ค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นลบ (-) จะหมายถึงการมีระยะเวลาในการเป็นทหารเกณฑ์นานขึ้น ซึ่งหมายความถึงการเข้าสู่ระบบการเกณฑ์ทหารที่เข้มข้นขึ้น

1. GDP Per Capita: ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร: ค่าสัมประสิทธิ์ของ GDPPC

มีค่าเป็นบวก ดังนั้น หากค่า GDPPC เพิ่มขึ้น 1 % คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะเพิ่มขึ้น 0.0157 คะแนน เป็นเหตุให้มีการผ่อนปรนการเกณฑ์ทหารมากขึ้น และทำให้มีความใกล้เคียงระบบอาสาสมัครมากขึ้น ตัวแปรนี้มีนัยสำคัญทางสถิติสูงมาก (P-value < 0.001) ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความมั่งคั่งหรือความสามารถทางการผลิตของประเทศที่สูงขึ้นมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบทหารอาสาสมัครอย่างมีนัยสำคัญ

2. Democracy Index ดัชนีชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย: ค่าสัมประสิทธิ์ของ Democracy Index มีค่าเป็น ลบ ดังนั้น หากค่า Democracy Index เพิ่มขึ้น 1 หน่วย คาดว่าระดับของระบบ

อาสาสมัครจะลดลง 0.01 คะแนน เป็นเหตุให้มีการเพิ่มระยะเวลาของการเกณฑ์ทหารมากขึ้นและทำให้มีความเป็นระบบเกณฑ์ทหารมากขึ้น อย่างไรก็ตามตัวแปรนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P\text{-value} = 0.364$) ดังนั้นกล่าวได้ว่า ความเป็นประชาธิปไตยไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร

3. Freedom of Press เสรีภาพของสื่อมวลชน:

ค่าสัมประสิทธิ์ของ Freedom of Press มีค่าเป็นบวก ดังนั้น หากค่า Freedom of Press เพิ่มขึ้น 1 หน่วย คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะเพิ่มขึ้น 0.16 คะแนน เป็นเหตุให้มีการผ่อนปรนการเกณฑ์ทหารมากขึ้น และทำให้มีความใกล้เคียงระบบอาสาสมัครมากขึ้น ตัวแปรนี้มีนัยสำคัญทางสถิติสูงมาก ($P\text{-value} < 0.001$) ดังนั้น กล่าวได้ว่า เสรีภาพของสื่อที่มากขึ้นมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบทหารอาสาสมัครอย่างมีนัยสำคัญ

4. Total Population in Log Form จำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศ:

ค่าสัมประสิทธิ์ของจำนวนประชากรรวม มีค่าเป็นบวก ดังนั้น หากค่าจำนวนประชากรรวมเพิ่มขึ้น 1 % คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะเพิ่มขึ้น 0.0084 คะแนน เป็นเหตุให้มีการผ่อนปรนการเกณฑ์ทหารมากขึ้น และทำให้มีความใกล้เคียงระบบอาสาสมัครมากขึ้น ตัวแปรนี้มีนัยสำคัญทางสถิติสูงมาก ($P\text{-value} < 0.001$) ดังนั้น กล่าวได้ว่าจำนวนประชากรรวมที่มากขึ้นมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบทหารอาสาสมัครอย่างมีนัยสำคัญ

5. Armed Forces personnel (Percent of total Labor Force): สัดส่วนจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด:

ค่าสัมประสิทธิ์

ของสัดส่วนร้อยละของจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานมีค่าเป็นลบ ดังนั้น หากค่าสัดส่วนร้อยละของจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานเพิ่มขึ้น 1 จุดเปอร์เซ็นต์ (Percentage point) คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะลดลง 0.38 คะแนน เป็นเหตุให้มีการเพิ่มระยะเวลาของการเกณฑ์ทหารมากขึ้นและทำให้มีความเป็นระบบเกณฑ์ทหารมากขึ้นตัวแปรนี้มีนัยสำคัญทางสถิติสูงมาก ($P\text{-value} < 0.001$) ดังนั้น กล่าวได้ว่า สัดส่วนร้อยละของกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานที่มากขึ้นมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเกณฑ์ทหารอย่างมีนัยสำคัญ

6. Military Expenditure as a Percent of Government Expenditure: สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล:

ค่าสัมประสิทธิ์ของสัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาลมีค่าเป็นลบ ดังนั้น หากค่าสัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาลเพิ่มขึ้น 1 จุดเปอร์เซ็นต์ (Percentage point) คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะลดลง 5.45 คะแนน เป็นเหตุให้มีการเพิ่มระยะเวลาของการเกณฑ์ทหารมากขึ้นและทำให้มีความเป็นระบบเกณฑ์ทหารมากขึ้น ตัวแปรนี้มีนัยสำคัญทางสถิติสูงมาก ($P\text{-value} < 0.001$) ดังนั้น กล่าวได้ว่า สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาลที่มากขึ้นมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเกณฑ์ทหารอย่างมีนัยสำคัญ

7. Balance of Arms trades in Log Form: ความสมดุลระหว่างการนำเข้าและการส่งออกอาวุธ:

ค่าสัมประสิทธิ์ของ ความสมดุลระหว่างการนำเข้าและการส่งออกอาวุธ มีค่าเป็นบวก ดังนั้น หากค่า ความสมดุลระหว่างการนำเข้าและ

การส่งออกอาวุธเพิ่มขึ้น 1 % คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะเพิ่มขึ้น 0.0008 คะแนน เป็นเหตุให้มีการผ่อนปรนการเกณฑ์ทหารมากขึ้น และทำให้มีความใกล้เคียงระบบอาสาสมัครมากขึ้น อย่างไรก็ตามตัวแปรนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (P-value = 0.733) ดังนั้นกล่าวได้ว่า ความสมดุลระหว่างการนำเข้าและการส่งออกอาวุธไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบอาสาสมัครหรือระบบเกณฑ์ทหาร

8. Intra-state War Onset: การเกิดสงครามภายในประเทศ: ค่าสัมประสิทธิ์ของ การเกิดสงครามภายในประเทศ มีค่าเป็นบวก ดังนั้นหากมีสงครามภายในประเทศ คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะเพิ่มขึ้น 0.11 คะแนน เป็นเหตุให้มีการผ่อนปรนการเกณฑ์ทหารมากขึ้น และทำให้มีความใกล้เคียงระบบอาสาสมัครมากขึ้น อย่างไรก็ตามตัวแปรนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (P-value = 0.449) ดังนั้นกล่าวได้ว่า การเกิดสงครามภายในประเทศไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบอาสาสมัครหรือระบบเกณฑ์ทหาร

9. Inter-state War Onset: การเกิดสงครามระหว่างประเทศ: ค่าสัมประสิทธิ์ของ การเกิดสงครามระหว่างประเทศมีค่าเป็น บวก ดังนั้นหากมีสงครามระหว่างประเทศ คาดว่าระดับของระบบอาสาสมัครจะเพิ่มขึ้น 0.35 คะแนน เป็นเหตุให้มีการผ่อนปรนการเกณฑ์ทหารมากขึ้น และทำให้มีความใกล้เคียงระบบอาสาสมัครมากขึ้น อย่างไรก็ตามตัวแปรนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (P-value = 0.259) ดังนั้นกล่าวได้ว่า การเกิดสงครามระหว่างประเทศไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบอาสาสมัครหรือระบบเกณฑ์ทหาร

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ประกอบด้วย **ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร (GDP Per Capita)**, **เสรีภาพของสื่อมวลชน (Freedom of Press)**, **จำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศ (Total Population)**, **สัดส่วนจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด (Armed Forces Personnel as Percentage of Total Labor Force)**, และ **สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล (Military Expenditure as Percentage of Total Government Expenditure)** โดยตัวแปรที่อาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลมากที่สุดคือ **สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล (Military Expenditure as Percentage of Total Government Expenditure)**

บทวิเคราะห์ผลการศึกษา

ปัจจัยภายนอกกองทัพ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ **ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร (GDP Per Capita)**, **เสรีภาพของสื่อมวลชน (Freedom of Press)**, **จำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศ (Total Population)**

ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร (GDP Per Capita) ค่าบวก (แปรผันตรง) ของค่าสัมประสิทธิ์และความมีนัยสำคัญทางสถิติที่สูงมากของตัวแปรนี้แสดงให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร ซึ่งเป็นตัวแทนโดยนัยของความมั่งคั่งของประเทศ (Wealth of nation) มีอิทธิพลแบบแปรผันตรงต่อความเป็นระบบอาสาสมัคร กล่าวคือเมื่อประเทศมีความมั่งคั่งมากขึ้น จะเป็นเหตุให้มีระยะเวลาในการเกณฑ์ทหารน้อยลงหรือเข้าใกล้ความเป็นระบบอาสาสมัครมากขึ้นนั่นเอง ในที่นี้อนุมานได้ว่าเมื่อประเทศมีความมั่งคั่งหรือมีความสามารถทางการผลิตสูงขึ้น อาจส่งผลให้ความต้องการหรือ

ความยินยอมในการเข้ารับการเกณฑ์ทหารของประชาชนลดน้อยลง เนื่องจากรายได้ที่สามารถสร้างได้อาจมีแนวโน้มที่สูงกว่าการเข้ารับราชการทหาร นอกจากนี้ การที่รัฐมีความมั่งคั่งสูงขึ้นอาจส่งผลให้รัฐมีงบประมาณในการใช้จ่ายมากขึ้น จนมีผลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะและทำให้ประเทศมีความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนระบบเข้าสู่ความเป็นระบบอาสาสมัครที่มีค่าตอบแทนที่สามารถจูงใจประชาชนได้ แต่หากประเทศมีความมั่งคั่งลดลง ก็จะมีแนวโน้มที่จะเลือกระบบเกณฑ์ทหารที่เข้มข้นขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของผู้สนับสนุนระบบเกณฑ์ทหารที่มองว่าการเป็นระบบอาสาสมัครมีค่าใช้จ่ายที่สูงและไม่เหมาะกับประเทศกำลังพัฒนา

เสรีภาพของสื่อมวลชน (Freedom of Press)

ค่าบวกของค่าสัมประสิทธิ์และความมีนัยสำคัญทางสถิติที่สูงมากของตัวแปรเสรีภาพของสื่อมวลชน แสดงให้เห็นว่าเสรีภาพของสื่อมวลชน อาทิ การนำเสนอข่าวสาร ข้อเสนอแนะ ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายสาธารณะ มีอิทธิพลในรูปแบบแปรผกผันตรงกับการเป็นระบบอาสาสมัคร ซึ่งเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวอาจส่งผลให้เกิดแรงกดดันต่อรัฐบาล กองทัพ หรือผู้มีอำนาจตัดสินใจในการกำหนดนโยบายสาธารณะ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระยะเวลาในการเกณฑ์ทหารให้น้อยลงหรือเข้าใกล้ความเป็นระบบอาสาสมัครมากขึ้น และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบของการเกณฑ์กำลังพลของกองทัพได้ในที่สุด เป็นหนึ่งในตัวแปรที่สอดคล้องกับตัวแปรทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ ทั้งนี้อิทธิพลของเสรีภาพของสื่อมวลชนต่อการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบอาสาสมัครอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ โดยอาจมีความเชื่อมโยงกับระบอบการปกครอง ตลอดจนสภาพสังคมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในบางประเทศอาจมีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากกว่าอาจทำให้เสรีภาพของสื่อมีอิทธิพลมากกว่าประเทศที่มีลักษณะทางการเมืองและสังคมแบบอำนาจนิยม

จำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศ (Total Population)

ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่สูงมากของตัวแปรจำนวนประชากรรวม แสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรมีอิทธิพลที่ส่งผลให้คะแนนระดับความเป็นระบบอาสาสมัครสูงขึ้น และมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความเป็นระบบอาสาสมัคร ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่า ในประเทศที่มีจำนวนประชากรมาก หรือเมื่อจำนวนประชากรในประเทศมีมากขึ้น อาจเกิดความไม่สมดุลกันระหว่างความต้องการกำลังพลของกองทัพกับจำนวนประชากร สอดคล้องกับการเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบอาสาสมัครของสหรัฐในปี ค.ศ. 1973 ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น (Rostker, 2006, p. 2) ทำให้ไม่สามารถใช้วิธีการเกณฑ์โดยการกำหนดช่วงอายุได้อีกต่อไป การปรับไปใช้ระบบที่มีความเป็นอาสาสมัครมากขึ้นจึงอาจเป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพและความคุ้มค่ามากกว่าระบบเกณฑ์

อย่างไรก็ดีในกลุ่มของปัจจัยภายนอกกองทัพ ตัวแปรดัชนีชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย (Democracy index) ให้ผลลัพธ์ที่น่าสนใจ กล่าวคือ ค่าสัมประสิทธิ์ที่เป็นลบของตัวแปรนี้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อมีระดับความเป็นประชาธิปไตยมากอาจมีแนวโน้มนำไปสู่ระบบเกณฑ์ทหาร ซึ่งอาจสวนทางกับความรู้สึกพื้นฐานของบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตามผลการวิจัยของตัวแปรนี้กลับสอดคล้องกับการอธิบายของ Poutvaara P. & Wagener A. (2009, p. 9) ผ่านทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ (Public Choice Theory) และแนวคิดด้านภาษี โดยอธิบายว่า “แม้ว่าระบบเกณฑ์ทหารจะมีประสิทธิภาพต่ำและอ ยุติธรรม แต่ประเทศประชาธิปไตยจะเลือกที่จะรักษาไว้ซึ่งระบบเกณฑ์ หากผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนใหญ่เห็นว่าระบบเกณฑ์ทหารมีต้นทุนที่ต่ำกว่า หรือมีประโยชน์กับสังคมมากกว่าระบบอาสาสมัคร” (Poutvaara & Wagener, 2009, p. 9) ซึ่งอาจชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบที่เป็นประชาธิปไตยสูงซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ อย่างไรก็ตาม

ตัวแปรนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติจึงไม่สามารถบอกได้ว่า ตัวแปรนี้มีผลต่อการเป็นระบบเกณฑ์หรือระบบ อาสาสมัครจริง

ปัจจัยภายในกองทัพ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ สัดส่วนจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงาน ทั้งหมด (Armed Forces Personnel as Percentage of Total Labor Force), และ สัดส่วน ร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล (Military Expenditure as Percentage of Total Government Expenditure)

สัดส่วนจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงาน ทั้งหมด (Armed Forces Personnel as Percentage of Total Labor Force) ค่าลบของ ค่าสัมประสิทธิ์และความมีนัยสำคัญทางสถิติที่สูงมาก ของตัวแปรนี้ แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนของจำนวนผู้เป็น ทหารในจำนวนแรงงานทั้งหมดของประเทศที่มากขึ้น มีอิทธิพลที่จะทำให้ระดับความเป็นระบบอาสาสมัคร ลดลง และมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ระบบเกณฑ์มากขึ้น (แปรผกผัน) ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่าจำนวนของประชากร ที่เป็นทหารนั้นเป็นจำนวนที่ถูกกำหนดโดยกองทัพ โดยขึ้นอยู่กับความต้องการกำลังพลทหารที่กองทัพเป็นผู้วิเคราะห์และกำหนดเพื่อตอบสนองต่อโครงสร้าง ของกองทัพในการรับมือกับภัยคุกคาม จึงเป็นสิ่งบ่งชี้ โดยนัยถึงอำนาจในการตัดสินใจของกองทัพต่อการ ดำเนินการภายในที่มีผลเกี่ยวข้องกับนโยบาย สาธารณะในภาพรวม ซึ่งจากผลการศึกษาแสดงให้เห็น ว่า เมื่อขนาดของกองทัพใหญ่ หรือมีความต้องการ กำลังพลมาก จะมีแนวโน้มที่จะเป็นระบบเกณฑ์อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่าปัจจัยภายในกองทัพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการของกองทัพเอง โดยเฉพาะในด้านขนาดของกองทัพและจำนวนกำลังพล เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางรูปแบบ การได้มาซึ่งกำลังพล

สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่าย ของรัฐบาล (Military Expenditure as Percentage of Total Government Expenditure) ค่าลบของค่าสัมประสิทธิ์และความมี นัยสำคัญทางสถิติที่สูงมากของตัวแปรนี้ แสดงให้เห็นว่า ค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายทั้งหมดของรัฐบาล ที่สูงขึ้นจะมีอิทธิพลทำให้ระดับความเป็นระบบ อาสาสมัครลดลง และมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ระบบเกณฑ์ มากขึ้น ตัวแปรตัวนี้ถือว่าเป็นตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์ สูงที่สุดในบรรดาตัวแปรทุกตัว (5.45) ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความสำคัญของตัวแปรต่อการเป็นระบบเกณฑ์หรือ ระบบอาสาสมัคร ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่า รายจ่ายทาง ทหารของรัฐอาจมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากเกี่ยวกับงานด้าน กำลังพล อีกนัยหนึ่ง สัดส่วนค่าใช้จ่ายทางทหารต่อ ค่าใช้จ่ายทั้งหมดของรัฐบาล กล่าวคือ งบประมาณกระทรวง กลาโหมที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาล เป็นตัวแทน โดยนัยถึงความสำคัญหรืออิทธิพลของกองทัพ ดังนั้น ในประเทศที่กระทรวงกลาโหมหรือกองทัพได้รับความ สำคัญและได้รับงบประมาณจำนวนมากอาจเลือก ระบบเกณฑ์ทหารเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ของกองทัพเอง อย่างไรก็ตามผลลัพธ์ดังกล่าวเป็นแนวโน้ม ที่ได้จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเท่านั้นจึงอาจมี ความคลาดเคลื่อนได้ตามบริบทของความเป็นจริง ในแต่ละประเทศ

ในส่วนของตัวแปร **Balance of Arms trades in Log Form: ความสมดุลระหว่างการนำเข้าและ การส่งออกอาวุธ** ที่เป็นตัวแทนโดยนัยของการพัฒนา เทคโนโลยีทางทหารในประเทศต่างๆ ค่าสัมประสิทธิ์ ที่เป็นบวกแสดงให้เห็นว่า การมีการพัฒนาเทคโนโลยี ทางทหารจะทำให้เกิดแนวโน้มที่จะเป็นระบบอาสาสมัคร ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ว่า เมื่อกองทัพ มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีทางทหารจะมีการปรับลด กำลังพลลงและจะมีการนำระบบอาสาสมัครมาใช้ อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ตัวแปรดังกล่าว

ไม่ได้มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงมีอาจสรุปได้ว่าค่ากล่าวนี้เป็นจริง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติในที่นี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของตัวแปรหลายประการที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเกณฑ์ทหารหรือระบบอาสาสมัคร ได้แก่ **ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อประชากร (GDP Per Capita), เสรีภาพของสื่อมวลชน (Freedom of Press), จำนวนประชากรรวมในแต่ละประเทศ (Total Population), สัดส่วนจำนวนกำลังพลทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด (Armed Forces Personnel as Percentage of Total Labor Force), และ สัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล (Military Expenditure as Percentage of Total Government Expenditure)**

ผลการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบว่าตัวแปรใดบ้างที่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ มีอิทธิพลต่อการเป็นระบบอาสาสมัครหรือระบบเกณฑ์ทหาร ตลอดจนทิศทางของอิทธิพลของตัวแปรนั้นๆ อย่างไรก็ดี การนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ในการวิเคราะห์อาจได้ผลลัพธ์ที่แตกต่างไปตามตัวบ่งชี้ นโยบายสาธารณะต่างๆ ที่มีข้อสันนิษฐานแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ในส่วนของ **ตัวแบบชนชั้นนำ (Elite model)** เชื่อว่า นโยบายสาธารณะเป็นผลมาจากความเชื่อและค่านิยมของชนชั้นนำผู้ซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจนโยบายสาธารณะในรูปแบบบนลงล่าง (top-down) จากผลการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติ พบว่าตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สูงสุดสองอันดับแรกและมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ตัวแปรสัดส่วนของผู้เป็นทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด และตัวแปรสัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล ซึ่งถือเป็นตัวแปรที่เป็นตัวแทนขนาดและอิทธิพล

ของกองทัพ ประเทศต่างๆ ที่มีกองทัพที่มีขนาดใหญ่และอิทธิพลค่อนข้างสูงอาจแสดงถึงอิทธิพลของกองทัพในระบบการเมืองด้วยเช่นกัน ดังนั้น จึงอาจกำหนดให้มีระบบเกณฑ์ทหารที่เข้มข้นเพื่อตอบสนองความเชื่อและค่านิยมของกองทัพ ตลอดจนผลประโยชน์ที่กองทัพในฐานะ “ชนชั้นนำ” ต้องการจะรักษาไว้จากการมีระบบเกณฑ์ทหาร ในทางกลับกัน ในกรณีของประเทศที่มีกองทัพขนาดใหญ่และมีงบประมาณทางทหารสูง แต่มีระบบทหารอาสาสมัครเต็มรูปแบบ อาทิ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร อาจเป็นผลมาจากการที่กองทัพในประเทศดังกล่าวไม่ได้มีฐานะเป็นชนชั้นนำเหมือนเช่นในประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ในขณะที่ชนชั้นนำในสังคมอาจเป็นสถาบันทางการเมืองตลอดจนประชาชนที่มีค่านิยมและความต้องการสอดคล้องไปกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

ดังนั้น หากวิเคราะห์ด้วยตัวแบบชนชั้นนำควบคู่ไปกับผลการศึกษาด้วยวิธีเศรษฐมิติ อาจกล่าวได้ว่าหากมีความต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบอาสาสมัครในประเทศที่มีลักษณะอำนาจนิยมค่อนข้างสูง อาจจำเป็นต้องลดบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองของกองทัพลง หรืออาจต้องสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อค่านิยม ตลอดจนผลประโยชน์ที่ชนชั้นนำหรือกองทัพจะได้รับ อันจะเป็นการสร้างความสมัครใจของกองทัพเองในการเปลี่ยนแปลง

ในส่วนของ ตัวแปรที่เป็นตัวแทนความมั่งคั่ง (GDPPC) จากผลการศึกษาพบว่ามีความนัยสำคัญทางสถิติในรูปแบบแปรผันตรงกับการเป็นระบบอาสาสมัคร เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของผู้มีอำนาจทางการเมืองตามข้อสันนิษฐานของตัวแบบชนชั้นนำ ดังนั้นการจะเปลี่ยนแปลงเป็นระบบอาสาสมัคร จึงอาจเป็นผลจากการที่ชนชั้นนำในสังคมมีค่านิยมที่สอดคล้องไปกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ และเมื่อประเทศมีความมั่งคั่ง

มากขึ้นจึงมีการเลือกระบบอาสาสมัครเพื่อรักษาไว้ซึ่งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ หรืออาจมีการพัฒนากองทัพไปสู่รูปแบบทันสมัยมากขึ้น อันจะเป็นการตอบสนองต่อความต้องการและค่านิยมของชนชั้นนำ ในที่นี้หากมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นโดยให้มีความสอดคล้องไปกับประโยชน์ที่จะได้รับของกลุ่มชนชั้นนำ การเลือกนโยบายระบบทหารอาสาสมัครก็อาจเกิดขึ้นได้

ในส่วนของ **ตัวแบบกลุ่ม (Group Model)** ที่ให้ความสำคัญกับสมดุลทางอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์จากผลการศึกษาตัวแปรสัดส่วนของผู้เป็นทหารต่อจำนวนแรงงานทั้งหมด และ ตัวแปรสัดส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อค่าใช้จ่ายของรัฐบาล ซึ่งถือเป็นตัวแปรที่แสดงให้เห็นถึงขนาดและอิทธิพลของกองทัพ ในกรณีนี้อธิบายได้ว่า ในกรณีที่กองทัพเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเมื่อมีความเป็นชนชั้นนำที่มีอิทธิพลทางการเมือง กองทัพที่มีขนาดใหญ่และมีอิทธิพลจะสามารถผลักดันนโยบายที่สอดคล้องและโน้มเอียงไปกับความต้องการของตน โดยกลุ่มของประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงไม่มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายให้โน้มเอียงไปในรูปแบบที่ตนเองต้องการ จึงอาจเป็นผลทำให้กองทัพที่มีขนาดใหญ่และมีอิทธิพลทางการเมืองเลือกนโยบายเกณฑ์ทหารซึ่งมีประโยชน์กับกองทัพในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลสูง และไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบอาสาสมัคร และคล้ายคลึงกับตัวแบบชนชั้นนำ ตัวแปรที่เป็นตัวแทนความมั่งคั่ง (GDPPC) ที่มีนัยสำคัญทางสถิติในรูปแบบแปรผันตรงกับการเป็นระบบอาสาสมัคร จึงอาจเป็นผลจากการที่กลุ่มผลประโยชน์ในประเทศได้รับประโยชน์จากรูปแบบอาสาสมัครมากกว่า ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับความมั่งคั่งของประเทศที่สูงขึ้น อาจกล่าวได้ว่า หากกลุ่มผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจมีอิทธิพลสูง นโยบายทหารอาสาสมัครอาจถูกนำมาใช้เพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับเศรษฐกิจในภาพรวม หรือกล่าวได้ว่าเกิดนโยบายที่

โน้มเอียงไปยังความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่อิทธิพลสูงนั่นเอง

ตัวแบบทางเลือกสาธารณะ (Public choice theory) มีความสอดคล้องกับตัวแปรเสรีภาพของสื่อและความมั่งคั่ง ซึ่งในที่นี้มีนัยสำคัญทางสถิติสูงมาก และมีความสัมพันธ์แบบแปรผันตรงกับการพัฒนาเป็นระบบอาสาสมัคร แสดงให้เห็นว่าเสรีภาพของสื่อและการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายอย่างเสรี อาจส่งผลให้ความต้องการของประชาชนมีความสำคัญและทำให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจนโยบายละเลยความต้องการของประชาชนได้ยากขึ้น และส่งผลต่อให้การออกนโยบายสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในกรณีที่มีเสรีภาพของสื่อในระดับสูงจึงมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นระบบอาสาสมัครมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้ตัดสินใจนโยบายตัดสินใจจากความต้องการของประชาชนเพื่อประโยชน์ของตนในเวทีการเมือง ในขณะที่เดียวกัน ตัวแปรความมั่งคั่งของประเทศ (GDPPC) อาจส่งผลต่อความต้องการของประชาชนในมิติทางเศรษฐกิจจนเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบอาสาสมัคร อย่างไรก็ดี ภายใต้ตัวแบบนี้ หากความต้องการของประชาชนโน้มเอียงไปทางรูปแบบการเกณฑ์ทหารเนื่องด้วยเหตุผลใดก็ตาม ก็อาจเป็นผลให้เกิดการเลือกนโยบายการเกณฑ์ทหารเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้เช่นกัน

ในการวิเคราะห์และอธิบายการเลือกนโยบายเกณฑ์ทหารหรือนโยบายอาสาสมัคร ตัวแบบต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีมติในการวิเคราะห์และอธิบายที่แตกต่างกัน ดังนั้นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบอาสาสมัครจึงอาจมีความแตกต่างกันไปตามตัวแปรที่ใช้วิเคราะห์และสภาพความเป็นจริงในแต่ละประเทศ

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาในบทความฉบับนี้สามารถเป็นข้อมูลพื้นฐานที่นำไปปรับใช้ในการศึกษาเชิงลึกในประเด็นต่างๆ ต่อไปได้ในระดับหนึ่ง โดยต้อง

มีหลังลิ้มข้อจำกัดของการศึกษาเชิงสถิติที่มีสามารถ นำข้อมูลเชิงลึกทั้งหมดของประเทศต่างๆ มาวิเคราะห์ ได้อย่างครอบคลุมและเจาะลึก การวิเคราะห์และการนำไปใช้ประโยชน์ของข้อค้นพบในบทความฉบับนี้ จึงขึ้นอยู่กับตัวแบบนโยบายสาธารณะที่ผู้สนใจศึกษาจะนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาในอนาคต ประกอบกับข้อมูลเชิงลึกที่จำเป็นในการตอบคำถามที่ผู้มีความสนใจจะศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะจากบทความฉบับนี้เป็นเพียงการวิเคราะห์โดยอาศัยผลลัพธ์จากกระบวนการศึกษา

แบบเศรษฐมิติเท่านั้น การจะตอบคำถามที่ว่า “ทำอะไรกองทัพจึงจะเกิดความต้องการในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบอาสาสมัคร?” เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและแสวงหาคำตอบในหลากหลายมิติต่อไป การศึกษาการปฏิรูปกองทัพซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองสูงในสังคมไทยมีอาจกระทำได้โดยสมบูรณ์ด้วยการวิเคราะห์ในมิติของการบริหารรัฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องบูรณาการความรู้จากหลากหลายสาขาทั้งการเมืองการปกครอง การบริหารรัฐกิจ ตลอดจนองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ จึงจะเป็นคำตอบที่ครบถ้วนสมบูรณ์

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ขวัญชาย ดำรงค์ขวัญ. (2560). กองทัพขนาดใหญ่ไม่ใช่คำตอบของสถานการณ์ความมั่นคงในอนาคต ศ. ดร.สุรชาติ บำรุงสุข. สืบค้นจาก <https://thematter.co/pulse/big-army-interview/22354#>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2562). เปิดนโยบาย 4 พรรคการเมือง ปฏิรูปกองทัพ ตัดงบกลาโหม ลดไขมันส่วนเกิน!. ไทยรัฐออนไลน์. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/1500955>
- ธัญญ์ เกตวงกต. (2560). ประวัติศาสตร์การเกณฑ์ทหารในสังคมไทย. สืบค้นจาก <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/thailand/14043.pdf>
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2560). นโยบายสาธารณะ: แนวความคิด การวิเคราะห์ และกระบวนการ. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. (2560). รัฐประศาสนศาสตร์: แนวคิดและทฤษฎี. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2559). กรอบแนวคิดการศึกษานโยบายสาธารณะ. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 11(33), 1 – 16.
- _____. (2561). กระบวนทัศน์ทางเลือกสาธารณะ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 9(2), 92-104.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2561). สุรชาติ บำรุงสุข: ปฏิรูประบบกำลังพลทหาร/ทหารเกณฑ์ vs ทหารอาสา. มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_112225
- สุฉิณี อัดถากร. (2560). ทฤษฎีทางเลือกสาธารณะ: ฐานคติและการนำไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงการบริหารภาครัฐของไทย. สืบค้นจาก <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwiDs8qerpjAhVFu48KHAdUB8UQFjAEegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Fwww.tci-thaijo.org%2Findex.php%2Fppmjournal%2Farticle%2Fdownload%2F91044%2F71521%2F&usq=AOvVaw1jQ4G8WNoprUMC2aOZF570>

ภาษาอังกฤษ

- Ayres, C. (2018). *10 Meaningful Pros and Cons of Mandatory Military Service*. Retrived from <https://connectusfund.org/10-meaningful-pros-and-cons-of-mandatory-military-service>
- Berck, P. & Lipow, J. (2011). Military Conscription and the (Socially) Optimal Number of Boots on the Ground. *Southern Economic Journal*, Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/227577789_Military_Conscription_and_the_Socially_Optimal_Number_of_Boots_on_the_Ground
- Braw, E. (2017). *The Benefits of Conscription are Economic as well as Military*. Retrieved from <https://www.ft.com/content/66f6fd18-94b9-11e7-83ab-f4624cccbabe>

- Flynn, G. Q. (2002). *Conscription and Democracy: The Draft in France, Great Britain, and the United States*. Retrieved from <https://epdf.tips/queue/conscription-and-democracy-the-draft-in-france-great-britain-and-the-united-stat.html>
- Friedman, M. (1966). Why Not a Voluntary Army?. In Sol Tax, *The Draft: A Handbook of Facts and Alternatives* (pp. 200 – 207). Chicago: The University of Chicago Press.
- Gregorio, N. D. (2018). *Draft Time: This Is Why and How America Should Have Compulsory Military Service*. Retrieved from <https://nationalinterest.org/feature/draft-time-why-and-how-america-should-have-compulsory-military-service-28747>
- Hall, J. (2011). *The Worldwide Decline in Conscription: A Victory for Economics?*. Retrieved from <https://www.econlib.org/library/Columns/y2011/Hallconscription.html>
- Oi, W. Y. (1966). The Costs and Implications of an All-Volunteer Force. In Sol Tax, *The Draft: A Handbook of Facts and Alternatives* (pp. 221–251). Chicago: The University of Chicago Press.
- Poutvaara, P. & Wagener, A. (2007). Conscription: Economic Costs and Political Allure. *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 6–15.
- Poutvaara, P. & Wagener, A. (2009). *The Political Economy of Conscription*. CESifo Working Paper No. 2821. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/46464005_The_Political_Economy_of_Conscription
- Rathod, P. B. (2007). *Comparative Public Administration*. Delhi: ABD Publishers.
- Rostker, B., (2006). *I Want You! : the Evolution of the All-Volunteer Force*. Retrieved from <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG265.html>
- Tarabar, D. & Hall, J. (2016). Explaining the Worldwide Decline in the Length of Mandatory Military Service, 1970 – 2010. *Public Choice*, 168 (1-2), 55–74.
- Warner, J. T. & Hogan, P. F. (2015). *Walter Oi and His Contributions to the All-Volunteer Force: Theory, Evidence, Persuasion*. Retrieved from https://www.cna.org/CNA_files/PDF/all-volunteer-force/Walter-Oi-Contributions-AVF.pdf

ภาคผนวก (Appendix)

แหล่งที่มาของข้อมูลเชิงปริมาณ (Empirical Data)

Conscription:	Index of Economic Freedom: https://www.heritage.org/index/
GDP Per Capita:	World Bank: https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.pcap.cd
Total Population:	World Bank: https://data.worldbank.org/indicator/sp.pop.totl
Democracy index:	Polity IV Project: https://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm
Freedom of Press:	Freedom House: https://freedomhouse.org/report-types/freedom-press
Inter-state war onset:	Correlates of War project: http://www.correlatesofwar.org/data-sets
Intra-state war onset:	Correlates of War project: http://www.correlatesofwar.org/data-sets
Armed Forces personnel:	World Bank: https://data.worldbank.org/indicator/ms.mil.totl.tf.zs
Military Expenditure:	Sipri: https://www.sipri.org/databases/milex
Balance of Arms Trades:	Sipri: https://www.sipri.org/databases/armstransfers

การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบของนโยบาย การเพิ่มอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้น*

Study on the Suitability and Impact of the Policy
of Increasing Excise Tax on Rolling Tobacco

อรรถกฤต ปัจฉิมนันท์^{***}

Attakrit patchimnan^{***}

มานา ปัจฉิมนันท์^{****}

Mana patchimnan^{****}

บทคัดย่อ

การวิจัยทางเศรษฐมิติช่วยเสนอแนวทางของการกำหนดนโยบายภาษียาเส้นให้มีความเหมาะสมภายใต้การศึกษาภาษีหรือควบคู่กัน และสามารถนำมาซึ่งแนวทางของนโยบายที่สะท้อนถึงผลดีต่อการจัดเก็บรายได้ภาครัฐอย่างแท้จริง โดยผลการศึกษาสามารถสรุปได้ คือ การออกแบบนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องคำนึงถึงการเพิ่มระดับภาษีที่สูงขึ้นเพียงเท่านั้น เพื่อลดปริมาณการบริโภค โดยเฉพาะสินค้ายาเส้น ที่มีปริมาณการบริโภคที่ลดลงไม่มากจากระดับภาษีในปัจจุบัน และถือว่าเป็นนโยบายที่เร่งด่วน โดยการใช้ภาษีแบบขั้นบันไดอาจจะต้องนำ GDP มาเป็นเครื่องมือในการจัดการ นอกจากนี้ รายได้ประชาชาติมีผลต่อ ปริมาณการขายยาเส้น ดังนั้น เมื่อประเทศมีรายได้ประชาชาติที่สูงขึ้น ภาครัฐมีความจำเป็นในการเพิ่มอัตราภาษีที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดปริมาณการบริโภคอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: อัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้น, ปริมาณการบริโภค, สินค้ายาเส้น

บทความนี้

Received

18 พฤษภาคม 2563

Revised

23 มิถุนายน 2563

Accepted

29 กรกฎาคม 2563

* สนับสนุนทุนจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.)

** รองศาสตราจารย์ ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ดร.)

*** Associate professor, Faculty of Political Science, Thammasat University (Ph.D.)

**** รองอธิการบดีฝ่ายสื่อสารการตลาดและวิเทศสัมพันธ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (ดร.)

***** Vice president of marketing and foreign affairs / Assistant professor, School of Communication Arts, University of Thai Chamber of Commerce (Ph.D.)

Abstract

Econometric research helps for designing a suitable tobacco tax policy, and leads to policy guidelines that reflect actual benefits for government revenue collection. The study concludes that effective policy strategy must take into account only the increasing tax levels in order to diminish consumption. For example, tobacco products for consumption has not decreased at the current tax level are considered urgent subjects of policy. The design of the optimal tax rate may require use of GDP as a management tool. In addition, national income affects the amount of tobacco sold; therefore, when the country has a higher national income, the government needs to continually increase the tax rate as long as consumption declines at the optimal level.

Keywords: excise duty rate, tobacco consumption, tobacco products

1. ความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเกี่ยวกับการปรับอัตราภาษีสรรพสามิต ยาเส้นให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมเพื่อให้มีการลดจำนวน ผู้สูบและปริมาณการบริโภคยาสูบโดยรวมจำเป็นต้อง คำนึงถึงระดับอัตราภาษีและราคาที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการตอบสนองของการผลิตและการบริโภค ต่อราคายาเส้นที่เปลี่ยนแปลงเมื่อมีการเก็บภาษี แต่การพิจารณาอัตราภาษียาสูบจะต้องคำนึงถึงสินค้า ทดแทนเช่นกัน โดยเฉพาะ สินค้าทดแทนระหว่างสินค้า บุหรี่มวน หรือ สินค้ายาเส้น และบุหรี่ ดังนั้น การวิจัย ทางเศรษฐมิติเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งซึ่งจะช่วย เสนอแนวทางของการกำหนดนโยบายภาษียาเส้นให้มีความเหมาะสมภายใต้การศึกษาภาษีบุหรี่ควบคู่กัน และสามารถนำมาซึ่งแนวทางของนโยบายที่สะท้อนถึงผลดี ต่อการจัดเก็บรายได้ภาครัฐอย่างแท้จริง

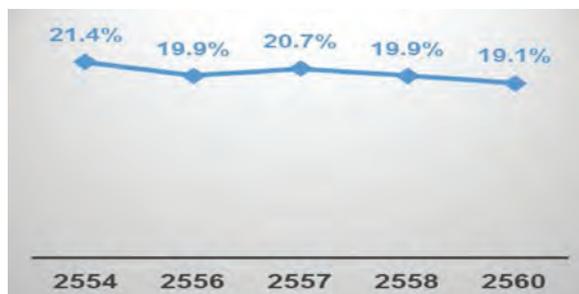
ปัจจุบันยาเส้นมีการเสียภาษีในระดับที่ต่ำมาก เมื่อเทียบกับบุหรี่มวน ซึ่งปัญหาของโครงสร้างภาษี ดังกล่าว ส่งผลให้นักสูบจำนวนหนึ่งเปลี่ยนไปสูบบุหรี่ แขนงบุหรี่ ด้วยปัจจัยด้านราคา กล่าวคือในขณะที่บุหรี่

มีราคาแพงขึ้นอันเกิดจากภาษีที่เสียนั้นสูงขึ้น ช่องว่าง ราคาระหว่างบุหรี่และยาเส้นก็กว้างขึ้นจนทำให้ผู้สูบ จำนวนมากหันมาสูบบุหรี่แทนบุหรี่ ข้อมูลในทาง วิชาการได้แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์นี้ อาทิเช่น การศึกษาของ White and Ross (2015, pp. 11-13) ซึ่งศึกษาภาวะตลาดบุหรี่และยาเส้นของไทย ระบุว่า การขึ้นราคาบุหรี่ 10 บาทต่อซอง สามารถลดการสูบ บุหรี่ลงได้ 24 เปอร์เซ็นต์ ขณะเดียวกันก็ทำให้อัตรา การเพิ่มของผู้สูบบุหรี่มวนเองราว 12 เปอร์เซ็นต์ และ เพิ่มอัตราผู้สูบที่สูบทั้งบุหรี่และยาเส้นอีก 12 เปอร์เซ็นต์ แสดงให้เห็นว่า 24 เปอร์เซ็นต์ ที่ลดลงนั้นไม่ได้มีผลต่อ ภาพรวมการบริโภคยาสูบแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงการ ย้ายตลาดการบริโภคเท่านั้น นอกจากนี้ จากผลสำรวจ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562, น. 15) ในทุกสามปี พบว่า แม้อัตราการบริโภคยาสูบในภาพรวมจะค่อยๆ ลดลง แต่เมื่อเทียบอัตราผู้สูบบุหรี่และผู้สูบบุหรี่ แขนงในการสำรวจทุกครั้ง จำนวนผู้สูบบุหรี่ไม่ได้ลดลงอย่าง มีนัยสำคัญ ยังคงเป็นอัตราร้อยละ 50 ของจำนวน ผู้บริโภคยาสูบ โดยตัวเลขล่าสุดปี 2560 ผู้บริโภคยาสูบ มีจำนวน 10.7 ล้านคน เป็นผู้สูบบุหรี่มวนเองจำนวน

5.3 ล้านคน

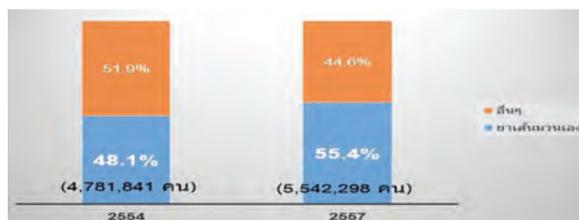
ถ้าพิจารณาจากสภาพปัญหาการบริโภคบุหรี่มือตนเอง หรือ “ยาเส้น” ในประเทศไทยจะเห็นได้ว่า สัดส่วนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่สูบบุหรี่ลดลงอย่างช้าๆ (แผนภูมิที่ 1) และ สัดส่วนของผู้ที่สูบบุหรี่มือตนเองหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ยาเส้น” เป็นประจำเพิ่มขึ้น (แผนภูมิที่ 2) นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาจากสัดส่วนผู้สูบบุหรี่ยาเส้นที่อยู่ในเขตเทศบาลเพิ่มขึ้น แต่ผู้สูบบุหรี่ส่วนใหญ่ยังอาศัยนอกเขตเทศบาล (แผนภูมิที่ 3)

แผนภูมิที่ 1 สัดส่วนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่สูบบุหรี่ ปี 2554-2560

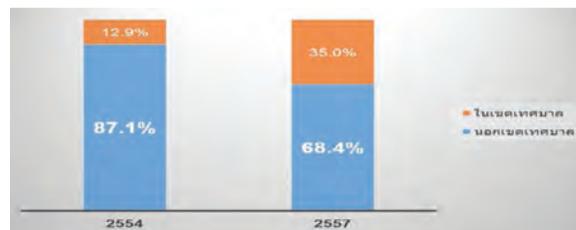
ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, (2562), น. 19.

แผนภูมิที่ 2 จำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่สูบบุหรี่มือตนเองเป็นประจำและสัดส่วนเมื่อเทียบกับผู้ที่สูบบุหรี่เป็นประจำทั้งหมด

ที่มาข้อมูล: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, (2558), น. 30.

แผนภูมิที่ 3 สัดส่วนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่สูบบุหรี่มือตนเองเป็นประจำ ใน-นอกเขตเทศบาล

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, (2558), น. 27.

อย่างไรก็ตาม ถ้ามาตรการภาษีทำให้ระดับราคา ยาเส้นและระดับราคาบุหรี่มีระดับที่ใกล้เคียงกันอาจทำให้ปริมาณการบริโภคยาสูบลดลงทั้งในส่วนของบุหรี่และยาเส้น เนื่องจากผู้บริโภคขาดการบริโภคสินค้าทดแทน ซึ่งภาครัฐอาจต้องใช้มาตรการทางด้านประชาสัมพันธ์โทษของการบริโภคยาสูบมากขึ้น แน่แน่นอนว่าผลกระทบจากการลดอัตราการบริโภคอาจส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตยาเส้นในประเทศและผู้สูบบุหรี่ส่วนใหญ่มีรายได้น้อย เพื่อบรรเทาผลกระทบดังกล่าวรัฐบาลอาจมีการปรับมาตรการภาษียาสูบยาเส้นและแผนการขึ้นภาษียาเส้นในระยะ 3-5 ปี ทั้งนี้เพื่อให้เวลาและโอกาสแก่ผู้บริโภคและผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมยาสูบได้มีการปรับตัวและวางแผนทางธุรกิจเพื่อลดผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากการขึ้นภาษี ซึ่งเป็นแนวทางที่รัฐบาลทั้งไทยและต่างประเทศใช้เมื่อมีการเสนอใช้มาตรการใดมาตรการหนึ่งหรือมีการปรับเปลี่ยนอัตราภาษี เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเชิงลบแบบกะทันหัน อันจะส่งผลกระทบต่อระบบตลาดโดยรวมของสินค้าที่ถูกเก็บภาษีเพิ่มขึ้นหรือของสินค้าที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการที่นำมาใช้ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม และอาจช่วยในประเด็นของการจัดเก็บรายได้เพิ่มขึ้นในระยะกลางและระยะยาว

นอกจากนั้น การสูบบุหรี่นั้นก่อให้เกิดผลกระทบภายนอกทางลบ (Negative externalities) โดยเฉพาะแก่ผู้บริโภค นั่นคือ ทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพ ซึ่งใน

ความเป็นจริงแล้ว สิ่งใดๆ ก็ตามที่มีการบริโภคเกินขนาด (over consume) ก็ล้วนแล้วแต่จะส่งผลเสียต่อสุขภาพทั้งสิ้น ประเด็นสำคัญก็คือ รัฐบาลควรเพิ่มอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้นหรือไม่ หากมีการขึ้นภาษีสรรพสามิตยาเส้นแล้วจะทำให้รายได้ของรัฐบาลจากการจัดเก็บภาษีสรรพสามิตยาเส้นเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการคือ ความยืดหยุ่น (elasticity) ของการบริโภคยาเส้นต่อราคายาเส้นที่เปลี่ยนไป และราคาสินค้าทดแทนยาเส้น (substitutes) ซึ่งก็คือราคาบุหรี่นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเกี่ยวกับการปรับอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้นให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมเพื่อให้มีการลดจำนวนผู้สูบบุหรี่และปริมาณการบริโภคยาสูบโดยรวมโดยการศึกษาเฉพาะอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้นเพียงอย่างเดียวจะไม่ช่วยแก้ปัญหาการบริโภคยาสูบในภาพรวมได้ ดังที่งานศึกษาของกนต์ธีร์ นุชสุวรรณ และคณะ (2553, น. 17-18) ได้แสดงให้เห็นว่า ยาเส้นมวนเองมีราคาถูกมาก การขึ้นภาษีสรรพสามิตยาเส้นในอัตราปกตินอกจากจะไม่ส่งผลให้รัฐมีรายได้ภาษีสรรพสามิตเพิ่มขึ้นแล้ว ที่สำคัญผู้บริโภคยาสูบก็ไม่บริโภคลดลงด้วยเนื่องจากราคายังไม่สูงเกินอำนาจการซื้อของผู้บริโภคยาเส้น โครงการวิจัยนี้จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงอัตราภาษีและราคาที่แตกต่างระหว่างบุหรี่มวนและยาเส้น และการตอบสนองของการผลิตและการบริโภคต่อราคายาเส้นที่เปลี่ยนแปลงหากมีการเก็บภาษี ภาครัฐจึงต้องมีแนวทางในการกำหนดนโยบายภาษีสรรพสามิตยาเส้นที่เหมาะสม และสามารถนำไปใช้พิจารณาควบคู่ไปกับการขึ้นภาษีบุหรี่ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยหากมีการขึ้นภาษีสรรพสามิตบุหรี่แล้ว รัฐบาลมีข้อมูลเพียงพอที่จะตอบได้ว่า ควรขึ้นอัตราภาษียาเส้นมวนเองในอัตราเท่าไร เพื่อให้ อัตราการสูบบุหรี่โดยรวมลดลง (อัตราผู้สูบบุหรี่ทั้งบุหรี่และยาเส้น และอัตราการเพิ่มของผู้สูบบุหรี่มวนเองน้อยกว่า การลดลงของอัตราการใช้บุหรี่) และยังคงผลิต

ต่อการจัดเก็บรายได้ภาษียาสูบของภาครัฐ และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเกษตรกรที่ปลูกยาเส้นและยาสูบเกินความจำเป็น

ดังนั้น คำถามวิจัยที่สำคัญ คือ “หากมีการขึ้นภาษีสรรพสามิตบุหรี่แล้ว ภาครัฐควรขึ้นภาษียาเส้นมวนเองในอัตราเท่าไร เพื่อให้ อัตราการสูบบุหรี่โดยรวมลดลง (อัตราผู้สูบบุหรี่ทั้งบุหรี่และยาเส้น และอัตราการเพิ่มของผู้สูบบุหรี่มวนเองน้อยกว่า การลดลงของอัตราการใช้บุหรี่)” โดย วัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อราคา (price elasticity of demand : E_p) ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้ (income elasticity of demand : E_i) และความยืดหยุ่นไขว้ระหว่างยาเส้นและบุหรี่ (cross price elasticity of demand : E_c) โดยใช้ข้อมูลจากกรมสรรพสามิตและแหล่งข้อมูลอื่นๆ ร่วมกับเทคนิคในการปรับข้อมูลรายปีไปสู่ข้อมูลรายเดือน และที่สำคัญเพื่อเสนอแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมเกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนของการตั้งระดับอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้นอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อมีการปรับเปลี่ยนภาษีบุหรี่และยาเส้นตั้งแต่ 0 เปอร์เซ็นต์ 10 เปอร์เซ็นต์ 20 เปอร์เซ็นต์ 30 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้ งานวิจัยชิ้นนี้จะศึกษาจากระบบการปรับเปลี่ยนและจัดเก็บภาษีของประเทศพัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา

2. วิวัฒนาการระบบภาษียาเส้นในประเทศไทย

ถ้าศึกษาจากวิวัฒนาการระบบภาษียาเส้นในประเทศไทยจะเห็นอย่างเป็นประจักษ์ว่าแนวทางภาษียาเส้นได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะระดับภาษีที่มีการปรับก่อน 16 ก.ย. 2560 และหลัง 16 ก.ย. 2560 ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- ๑ ก่อน 16 ก.ย. 2560 ยาเส้นที่ทำจากใบยาพันธุ์ยาสูบพื้นเมืองได้รับยกเว้นภาษี

๑ หลัง 16 ก.ย. 2560

- มีการปรับลดอัตราภาษียาเส้นลง 50 เปอร์เซ็นต์ จากกรัมละ 0.01 บาท เหลือกรัมละ 0.005 บาท
- อัตราภาษียาเส้นต่ำกว่าภาษีบุหรีชิกาเรต ถึง 360 เท่าตัว (ประมาณจาก 1 มวน = 1 กรัม)
- ราคาขายปลีกยาเส้นต่ำกว่าบุหรีชิกาเรต 5-10 เท่าตัว (เปรียบเทียบ ยาเส้น 1 ห่อ กับ บุหรี 1 ซอง)

60	1.2 บาท/มวน + 20% หรือ 40% ของ ราคาปลีก	35.2
5-10	0.005 บาท/กรัม	0.15

หมายเหตุ * ประมาณการณ์ภาระภาษีสรรพสามิตขั้นต่ำเท่านั้น ไม่รวมภาษีอื่นๆ

ที่มา: กรมสรรพสามิต, (2562), ออนไลน์

2.1 มาตรการทางภาษีก่อนวันที่ 16 กันยายน 2560

“ยาเส้น” และ “ยาเส้นปรุง” ถูกควบคุมตามพระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. 2509 เช่นเดียวกับบุหรีและผลิตภัณฑ์ยาสูบชนิดอื่นๆ โดยให้ค่านิยามว่าดังนี้

“ยาเส้น หมายความว่า ไบยาหรือยาอัดซึ่งได้หั่นเป็นเส้นและแห้งแล้ว”

“ยาเส้นปรุง หมายความว่า ไบยาซึ่งมิใช่ไบยาพันธุ์ยาสูบพื้นเมืองหรือยาอัด ซึ่งได้หั่นเป็นเส้นและปรุงหรือปนด้วยวัตถุอื่นนอกจากน้ำ”

ตารางที่ 1 การกำหนดอัตราภาษีหรือค่าแถมปียาสูบสำหรับยาเส้น ยาเส้นปรุง เมื่อเทียบกับบุหรีชิกาเรต ไว้ดังนี้

	พ.ศ. 2552	ส.ศ. 2555	ก.พ. 2559
ยาเส้น	0.1 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 0.01 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)	10 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 0.01 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)	10 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 0.01 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)
ยาเส้นปรุง	10 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 0.05 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)	20 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 1 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)	20 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 1 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)
บุหรีชิกาเรต	85 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า	87 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 1 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)	90 เปอร์เซ็นต์ ของราคาหน้าโรงงานหรือราคานำเข้า หรือ 1.1 บาท/กรัม (เลือกอัตราที่ให้มูลค่าภาษีสูงกว่า)

ที่มา: กรมสรรพสามิต, (2562), ออนไลน์

อย่างไรก็ตาม พ.ร.บ.ฯ ได้ยกเว้นการติดแสตมป์ยาสูบสำหรับผู้ประกอบอุตสาหกรรมยาสูบที่ผลิตจากใบยาพันธุ์ยาสูบพื้นเมือง โดยให้คำนิยามของ “พันธุ์ยาสูบพื้นเมือง” ไว้เพียงว่า “ต้นยาสูบที่ปลูกในประเทศไทยมาแต่ดั้งเดิมและเมื่อป่นด้วยแดดแล้วใบเป็นสีน้ำตาล” ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบได้ในทางปฏิบัติว่า ผลิตภัณฑ์ยาเส้นใดทำจากพันธุ์ยาสูบพื้นเมือง นอกจากนี้ การตรวจสอบว่าผลิตภัณฑ์ใดเป็นยาเส้นปรุงหรือยาเส้นนั้นในทางปฏิบัติก็ทำได้ยาก กลายเป็นช่องโหว่ให้เกิดการหลีกเลี่ยงภาษี ดังนั้น ภาครัฐควรหามาตรการในการควบคุมและกำกับให้ถูกต้อง

2.2 มาตรการทางภาษีตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2560

‘ยาเส้น’ และ “ยาเส้นปรุง” ถูกควบคุมตามพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2560 เช่นเดียวกับ บุหรี่และผลิตภัณฑ์ยาสูบชนิดอื่นๆ โดยให้คำนิยามว่า ดังนี้

“ยาเส้น หมายความว่า ใบยาหรือยาอัดซึ่งได้หั่นเป็นเส้นและแห้งแล้ว”

“ยาเส้นปรุง หมายความว่า ใบยาหรือยาอัด ซึ่งได้หั่นเป็นเส้นและปรุงหรือปนด้วยวัตถุอื่นนอกจากน้ำ”

ตารางที่ 2 การกำหนดอัตราภาษีหรือค่าแสตมป์ยาสูบสำหรับยาเส้น ยาเส้นปรุง เมื่อเทียบกับบุหรี่ซิการ์เรต

	อัตราภาษี
ยาเส้น	0.005 บาท/กรัม
ยาเส้นปรุง	10 เปอร์เซ็นต์ ของราคาขายปลีกแนะนำ + 1.2 บาท/กรัม
บุหรี่ซิการ์เรต	<p>16 ก.ย.2560 – 30 ก.ย.2562</p> <p>1) หากราคาขายปลีกแนะนำไม่เกินซองละ 60 บาท: 1.2 บาท/มวน + 20 เปอร์เซ็นต์ ของราคาขายปลีกแนะนำ</p> <p>2) หากราคาขายปลีกแนะนำเกินซองละ 60 บาท: 1.2 บาท/มวน + 40 เปอร์เซ็นต์ ของราคาขายปลีกแนะนำ</p> <p>1 ต.ค.2562 เป็นต้นไป</p> <p>1.2 บาท/มวน + 40 เปอร์เซ็นต์ ของราคาขายปลีกแนะนำ</p>

ที่มา: กรมสรรพสามิต, (2562), ออนไลน์

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า พ.ร.บ.ฯ มิได้ยกเว้นการติดแสตมป์สรรพสามิตยาสูบสำหรับผลิตภัณฑ์ยาสูบที่ทำจากใบยาพันธุ์ยาเส้นพื้นเมือง ทำให้ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ยาเส้นและยาเส้นปรุงทั้งหมดต้องติดแสตมป์สรรพสามิตยาสูบ อย่างไรก็ตาม ภาระภาษีสรรพสามิตของยาเส้นต่ำกว่าภาษีบุหรี่ซิการ์เรตอยู่มากถึง 360 เท่า และในทางปฏิบัติการตรวจสอบว่าผลิตภัณฑ์ใดเป็นยาเส้นปรุงหรือหรือยาเส้นนั้นในทางปฏิบัติยังคงทำได้ยาก ทำให้ยังคงมีช่องโหว่ให้เกิดการหลีกเลี่ยงภาษี

3. การศึกษารณกรรม

รายงาน ASEAN Tobacco Tax Index 2017 ของเครือข่ายการควบคุมการบริโภคยาสูบแห่งอาเซียน (SEATCA) ได้สนับสนุนให้ประเทศในอาเซียนหันมาใช้โครงสร้างภาษีตามปริมาณแบบอัตราเดียว (Uniform specific tax system) หรือระบบภาษียาสูบแบบผสม ที่ให้ความสำคัญกับอัตราภาษีตามปริมาณมากกว่า ภาษีตามมูลค่า ดังเช่นในประเทศบรูไน มาเลเซีย และ

สิงคโปร์ การเพิ่มประสิทธิภาพระบบภาษียาสูบด้วยการปฏิรูปโครงสร้างระบบภาษีให้เป็นไปตามแนวทางข้างต้น นอกจากจะช่วยสร้างเม็ดเงินภาษีให้รัฐได้เพิ่มขึ้นและปฏิบัติได้จริงแล้ว ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพนโยบายด้านสาธารณสุขด้วย โดยผลการวิจัยของศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ (ศจย.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปี พ.ศ. 2553 ที่ระบุว่า การขึ้นภาษีที่ผ่านๆ มามีประสิทธิภาพจำกัดจากการที่ผู้สูบบุหรี่หันไปสูบบุหรี่ยี่ห้อที่มีราคาถูกกว่า (Trade Down Effect) ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกิดจากระบบภาษีสรรพสามิตบุหรี่ไทยใช้ในปัจจุบัน

นอกจากนั้น สำหรับการกำหนดนโยบายภาษีสรรพสามิตยาสูบ ได้แก่ ภาษีบุหรี่ซิการ์และภาษียาเส้นนั้น มีวัตถุประสงค์ในการจัดเก็บภาษีสรรพสามิต 2 ด้าน ควบคู่กันไป คือ 1) เพื่อควบคุมหรือจำกัดการบริโภคยาสูบของประชาชนในประเทศ เนื่องจากยาสูบเป็นสินค้าที่มีผลเสียต่อสุขภาพทั้งต่อตัวผู้สูบเองและผู้อื่น และ 2) เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่รัฐบาล โดยที่ผ่านมารวมสรรพสามิตได้มีการปรับปรุงอัตราภาษีสรรพสามิตยาสูบเป็นระยะๆ แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นการปรับเพิ่มอัตราภาษีเฉพาะบุหรี่ โดยไม่มีการปรับอัตราภาษีสรรพสามิตสินค้ายาสูบอื่นๆ โดยเฉพาะยาเส้น แม้จะมีคนสูบบุหรี่หนึ่งซองของผู้สูบทั่วประเทศ ทั้งนี้ กนต์ธีร์ นุชสุวรรณ และคณะ (2553, น. 18) เห็นว่าการปรับขึ้นอัตราภาษีสรรพสามิตยาสูบไม่สามารถลดปริมาณและจำนวนผู้บริโภคยาสูบลงได้อย่างมีนัยสำคัญ และยังพบว่า จำนวนผู้บริโภคนิโคตินของประเทศไทยเกือบครึ่งหนึ่งเป็นผู้บริโภคนิโคตินซึ่งอาจเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยหันมาบริโภคสินค้ายาเส้นทดแทนบุหรี่มากขึ้น ดังนั้น การพิจารณามาตรการภาษีที่เหมาะสมในการจำกัดการบริโภคยาสูบในภาพรวมควรพิจารณาในนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับยาเส้นควบคู่ไปด้วย

กนต์ธีร์ นุชสุวรรณ และคณะ ได้ศึกษาโดยใช้แบบจำลองอุปสงค์สิ่งเสพติดแบบไมโอปิก (Myopic Addiction Demand Model) และแบบจำลองอุปสงค์สิ่งเสพติดแบบมีเหตุมีผล (Rational Addiction Demand Model) เพื่อใช้คำนวณใน Demand Behavior Model โดยผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ค่าความยืดหยุ่นของบุหรี่ที่ผลิตในประเทศไทยและบุหรี่ที่นำเข้าจากต่างประเทศมีค่าเป็นลบ ในขณะที่ค่าความยืดหยุ่นของยาเส้นมีค่าเป็นบวก แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งหมายถึงราคาไม่มีผลต่อการบริโภคในสินค้าประเภทยาเส้น นอกจากนี้ หากราคายาเส้นยี่ห้ออื่นมีราคาต่ำลง ผู้บริโภคนิโคตินและบุหรี่ที่ผลิตในประเทศจะมีแนวโน้มเปลี่ยนไปบริโภคนิโคตินและบุหรี่ในประเทศที่มีราคาต่ำกว่าในรูปแบบ Trade Down Effect ทำให้มาตรการด้านภาษีสรรพสามิตต่อยาเส้นจะมีประสิทธิภาพอย่างจำกัดในการลดการบริโภคสินค้าประเภทยาเส้นและบุหรี่ จึงได้เสนอแนะว่า ในการออกมาตรการภาษียาเส้นที่มีประสิทธิภาพให้คำนึงถึงการบริโภคทดแทนโดยเฉพาะบุหรี่ที่ผลิตในประเทศและยาเส้น เพราะการเพิ่มของอัตราภาษีสรรพสามิตจะทำให้ผู้บริโภคนิโคตินไปสูบบุหรี่ประเภทเดิมแต่เปลี่ยนเป็นยี่ห้อที่มีราคาถูกกว่า

นอกจากนั้น ภาครัฐควรพิจารณาและควรตั้งคำถามว่าผลกระทบจากนโยบายทางด้านภาษีสามารถส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพของประชาชนที่ติขึ้นได้หรือไม่ และมีเงื่อนไขใดบ้างที่สามารถบอกได้ว่านโยบายทางด้านภาษีส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนที่ติขึ้น เนื่องจาก มีเงื่อนไขหลายประการที่สามารถนำมาสรุปได้ว่า นโยบายภาษียาสูบส่งผลกระทบต่อสุขภาพเชิงลบและรายจ่ายทางสวัสดิการ ตัวอย่างเช่น การปรับขึ้นราคาขายปลีกของเครื่องดื่มที่เสียภาษีต้องมียาสูบตรงต่อราคาที่สูงขึ้นและยังต้องส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มในกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้ การบริโภคเครื่องดื่มที่ลดลงจะต้องนำไปสู่การบริโภคน้ำตาลและ/

หรือการได้พลังงานจากการบริโภคอาหารและเครื่องดื่ม โดยรวมที่ลดลงเช่นกัน และที่สำคัญปัจจัยในเรื่องของความเสียหายทางสรีรวิทยา (physiological risks) จะต้องส่งผลให้สุขภาพของประชาชนดีขึ้น การจัดเก็บภาษีในส่วนนี้จะต้องส่งผลให้เกิดผลต่อเนื่องกัน 5 ขั้นตอนที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 1) นโยบายภาษีดังกล่าวจะต้องส่งผลให้มีการปรับขึ้นราคาขายปลีกของเครื่องดื่มที่เสียภาษี
- 2) ราคาที่เพิ่มสูงขึ้นนั้นจะต้องส่งผลให้มีการลดการบริโภคเครื่องดื่มกลุ่มดังกล่าว (สามารถนำมาประยุกต์กับสินค้าบุหรี่ยาสูบ)
- 3) การบริโภคเครื่องดื่มที่ลดลงจะต้องนำไปสู่การบริโภคน้ำตาลและ/หรือการได้พลังงานจากการบริโภคอาหารและเครื่องดื่มโดยรวมที่ลดลง
- 4) พลังงานที่ได้จากการบริโภคที่ลดลงตามข้างต้นจะต้องส่งผลให้เกิดความเสียหายทางสรีรวิทยา (physiological risks) ที่ลดลง
- 5) ปัจจัยความเสียหายทางสรีรวิทยาที่ลดลงตามข้างต้นจะต้องส่งผลให้สุขภาพของประชาชนดีขึ้น

ดังนั้น ผลสรุปจากงานวิจัยอาจสะท้อนเพียงแค่การขึ้นภาษีโดยทั่วไปมักจะส่งผลให้เกิดการขึ้นราคาขายปลีกของผลิตภัณฑ์ แต่ยังไม่สามารถสรุปภาพรวมได้ว่านโยบายภาษีสามารถส่งผลให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดีขึ้นได้ ทั้งนี้รวมถึงสินค้าบุหรี่ยาสูบ (สินค้าทดแทน) เนื่องจาก ยังไม่ปรากฏหลักฐานใดๆ ที่บอกได้ว่านโยบายภาษีส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนที่ดีขึ้น ภาครัฐจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบในการใช้นโยบายทางภาษีที่ครอบคลุม รวมถึงจะต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคในระยะยาวที่ได้รับผลกระทบต่อนโยบายภาษีอย่างต่อเนื่องก่อนที่จจะนำนโยบายภาษีไปปฏิบัติ นอกจากนี้ภาครัฐควรคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ เช่น 1) ระดับสัดส่วนทางภาษีที่ได้มี

การผลกระทบจากผู้ผลิตไปให้กับผู้บริโภคซึ่งส่งผลต่อการบริโภคสินค้าทดแทน 2) ระดับความยืดหยุ่นด้านอุปสงค์ 3) จำนวนและชนิดของสินค้าทดแทนในตลาด และ 4) ปัญหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้บริโภคจนเกิดเป็นวิถีชีวิตที่ไม่สมดุล เป็นต้น

4. ผลการศึกษา : ผลการประมาณสมการอุปสงค์ยาสูบ

ผู้วิจัยได้ทำการประมาณการอุปสงค์ของยาสูบ 2 ประเภทหลัก ได้แก่ บุหรี่ซิการ์เรต และยาเส้น โดยรายได้ภาษีสรรพสามิตจากยาสูบ 2 ประเภทหลักดังกล่าว คิดรวมเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 99.7 ของรายได้จากภาษียาสูบทั้งหมด โดยสามารถสรุปแหล่งที่มาของข้อมูล และลักษณะของข้อมูลที่ใช้ในการประมาณสมการอุปสงค์ ระหว่างเดือนมกราคม 2551 ถึงเดือนธันวาคม 2562 สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3 อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ได้ต่อยอดงานวิจัยในเรื่องโครงการวิจัยการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบของนโยบายการเพิ่มอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้นเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษา 1. เพื่อศึกษาความยืดหยุ่นต่อราคา (Price elasticity) และความยืดหยุ่นต่อรายได้ (Income Elasticity) ของสินค้ายาเส้น และบุหรี่ยาสูบ โดยใช้ข้อมูลจากกรมสรรพสามิต ร่วมกับเทคนิคในการปรับข้อมูลรายเดือน 2. เพื่อศึกษาแนวโน้มสินค้าทดแทน (Substitution) ของสินค้า ได้แก่ สินค้าบุหรี่ยาเส้นและสินค้ายาเส้น 3. เพื่อศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ (Economic impact) หากมีการเพิ่มภาษีสรรพสามิตทั้งในแง่ผลกระทบต่อการจัดเก็บรายได้ภาครัฐและผลกระทบต่อประชาชนผู้บริโภค (ในกรณีมีข้อมูล) และ 4. เพื่อศึกษาผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Economic activities) หากภาครัฐตัดสินใจในการเพิ่มระดับภาษีสรรพสามิต โดยเฉพาะผลกระทบต่ออุตสาหกรรม และผู้บริโภคภายใต้แนวทางของภาครัฐที่จะมีการยกระดับภาษี

สรรพสามิตอย่างต่อเนื่อง (ถึงแม้ว่ารายได้จากการเก็บภาษีจะเพิ่มขึ้นก็ตาม)

ตารางที่ 3 ได้เปรียบเทียบอัตราการผลิตเปลี่ยนแปลงปริมาณการขายบุหรี่ซิการ์เรต (Δ Tobac.sales) จากกรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง ซึ่งเป็นการปรับอัตราการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนผู้สูบบุหรี่ต่อผู้สูบบุหรี่ทั้งหมด โดยการประมาณการเชิงเส้น (linear fit) อ้างอิงข้อมูลจาก “รายงานการสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่และการดื่มสุราของประชากร” สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554; 2557; 2560) นอกจากนั้น การประเมินมูลค่า

ภาษีสรรพสามิตบุหรี่ซิการ์เรตต่อหน่วยอาจะมีข้อจำกัดจาก ข้อมูลราคาขายของบุหรี่ซิการ์เรตและยาเส้นที่มีปรากฏ ในประเด็นของคำนวณจากรายได้ภาษีสรรพสามิตรายปีจากบุหรี่ซิการ์เรต ระหว่างปี 2554-2556 และขยายข้อมูลครอบคลุมระหว่างปี 2551-2562 ได้ถูกวิเคราะห์ความสัมพันธ์บัญญัติไตรยางค์ จากการปรับค่าเฉลี่ยรายได้ภาษีสรรพสามิตจากยาสูบประเภทนั้นๆ ระหว่างปี 2554-2560 กับการเปลี่ยนแปลงรายได้สรรพสามิตจากยาสูบทุกประเภท ระหว่างปี 2551-2562 จากกรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง

ตารางที่ 3 ข้อมูลที่ใช้ในการประมาณการสมการอุปสงค์

ตัวแปร	คำอธิบาย	แหล่งที่มา	ความถี่
Cigarette .sales	ปริมาณบุหรี่ซิการ์เรตที่ชำระภาษีสรรพสามิต (ใช้แทนยอดขายบุหรี่ซิการ์เรต)	กรมสรรพสามิต, การคำนวณของคณะผู้วิจัย	รายปี โดยใช้วิธี Cubic Spline แปลงข้อมูลเป็นรายเดือน
RYO.sales	ปริมาณยาเส้นที่ชำระภาษีสรรพสามิต (ใช้แทนยอดขายยาเส้น)	กรมสรรพสามิต, การคำนวณของคณะผู้วิจัย	รายปี ระหว่างปี 2560-2561 และขยายข้อมูลครอบคลุมระหว่างปี 2551-2560 และปี 2561 โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์บัญญัติไตรยางค์ และใช้วิธี Cubic Spline แปลงข้อมูลเป็นรายเดือน
Cigarette .tax.unit	มูลค่าภาษีสรรพสามิต บุหรี่ซิการ์เรตต่อหน่วย (ใช้แทนราคาบุหรี่ซิการ์เรต)	กรมสรรพสามิต, การคำนวณของคณะผู้วิจัย	คำนวณจากรายได้ภาษีสรรพสามิตรายปีจากบุหรี่ซิการ์เรต ระหว่างปี 2554-2556 และขยายข้อมูลครอบคลุมระหว่างปี 2551-2562 โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์บัญญัติไตรยางค์ จากนั้นจึงใช้วิธี Cubic Spline แปลงข้อมูลเป็นรายเดือน
RYO.tax .unit	มูลค่าภาษีสรรพสามิต บุหรี่ซิการ์เรตต่อหน่วย (ใช้แทนราคายาเส้น)	กรมสรรพสามิต, การคำนวณของคณะผู้วิจัย	คำนวณจากรายได้ภาษีสรรพสามิตรายปีจากยาเส้น ระหว่างปี 2554-2556 และขยายข้อมูลครอบคลุมระหว่างปี 2551-2562 โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์บัญญัติไตรยางค์ จากนั้นจึงใช้วิธี Cubic Spline แปลงข้อมูลเป็นรายเดือน
TH.GDP	ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ	สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศแบบปริมาณลูกโซ่ปรับฤดูกาล (GDP-CVM, Seasonally-Adjusted) รายไตรมาส ระหว่างไตรมาสที่ 1 ปี 2551 - ไตรมาสที่ 4 ปี 2562 โดยใช้วิธี Cubic Spline แปลงข้อมูลเป็นรายเดือน

ที่มา: คณะผู้วิจัย

4.1 ผลการประมาณการสมการอุปสงค์บุหรี่ซิกาแรต

ในการจำลองสมการอุปสงค์บุหรี่ซิกาแรต ผู้วิจัยได้ใส่ตัวแปรหุ่นรายเดือนเพื่อช่วยปรับปรุงความแม่นยำในการอธิบายแบบจำลอง สามารถแสดงได้ดังนี้

$$\ln(\text{Cigarette.sales}) = b_0 + b_1 \ln(\text{RYO.tax.unit}) + b_2 \ln(\text{Tobac.tax.unit}) + c_3 \ln(\text{TH.GDP}) + d_1 M_1 + d_2 M_2 + \dots + d_{11} M_{11} + u$$

โดยมีตัวแปรหุ่นรายเดือน ได้แก่

$M_1 = 1$ เมื่อเป็นเดือนมกราคม และ $= 0$ เมื่อเป็นเดือนอื่น ๆ

$M_2 = 1$ เมื่อเป็นเดือนกุมภาพันธ์ และ $= 0$ เมื่อเป็นเดือนอื่น ๆ

...

$M_{11} = 1$ เมื่อเป็นเดือนพฤศจิกายน และ $= 0$ เมื่อเป็นเดือนอื่น ๆ

วิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์ ใช้วิธี 2SLS เพื่อแก้ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์กันเองของตัวแปรสุ่มคลาดเคลื่อน (Autocorrelation) และจะมีการใช้ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานที่ช่วยปัญหาความแปรปรวนไม่คงที่ (Heteroscedasticity-robust Standard Error) ซึ่งหากพบว่าตัวแปรหุ่นรายเดือนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จะตัดตัวแปรหุ่นออกทีละตัวจนเหลือเฉพาะตัวแปรหุ่นที่มีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถแสดงผลการประมาณค่าสมการอุปสงค์บุหรี่ซิกาแรตได้ในตารางที่ 4 นอกจากนี้ ค่าพารามิเตอร์ ใช้วิธี 2SLS โดยกำหนดให้ตัวแปรอัตราภาษีของบุหรี่ซิกาแรต และอัตราภาษีของยาเส้น (หน่วย: ร้อยละ) เป็น Instrumental Variables ของสมการอุปสงค์บุหรี่ซิกาแรต และสมการอุปสงค์ยาเส้นตามลำดับ เนื่องจากเป็นตัวแปรส่งผลกระทบต่อตัวแปรต้น “มูลค่าภาษีต่อหน่วย (หน่วย: บาท)” โดยตรง ในขณะที่ IVs ดังกล่าวไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับปริมาณการบริโภค จึงไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับตัวแปรตามปริมาณการขายบุหรี่ซิกาแรต และมีศักยภาพในการใช้เป็น IVs

ตารางที่ 4 ผลจากวิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์สมการบุหรี่ซิกาแรต โดยวิธี 2SLS

	Dependent variable:		
	log (Cigarette.sales)	instrumental variable	Robust SE coefficient test
	(1)	(2)	(3)
log(Cigarette.tax.unit)	-1.503*** (0.303)	-1.521*** (0.303)	-1.521*** (0.209)
log(RYO.tax.unit)	0.082*** (0.031)	0.080** (0.031)	0.080*** (0.029)
log(TH.GDP)	1.954*** (0.450)	1.983*** (0.450)	1.983*** (0.317)
M1	-0.018 (0.048)		

M2	-0.019 (0.048)		
M3	-0.017 (0.048)		
M4	-0.013 (0.048)		
M5	-0.012 (0.048)		
M6	-0.013 (0.048)		
M7	-0.018 (0.048)		
M8	-0.018 (0.048)		
M9	-0.013 (0.048)		
M10	-0.004 (0.048)		
M11	0.001 (0.048)		
Constant	-16.302*** (5.058)	-16.647*** (5.065)	-16.647*** (3.602)
Observations	144	144	
Residual Std. Error	0.117 (df = 129)	0.113 (df = 140)	

Note: *p**p***p<0.01

ซึ่งผลการประมาณการข้างต้นเขียนเป็นสมการได้ ดังนี้

$$\begin{aligned} \ln(\widehat{Cigarette. sales}) \\ = -16.647 - 1.521 \ln(Cigarette. tax. unit) \\ + 0.080 \ln(RYO. tax. unit) + 1.983 \ln(TH. GDP) \end{aligned}$$

โดยสามารถสรุปวิธีแปลความหมายค่าสัมประสิทธิ์ในสมการดังกล่าวได้ ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ข้อมูลที่ใช้ในการประมาณการสมการอุปสงค์บุหรี่ซิการ์เรต

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์	ความหมาย	นัยสำคัญ
ln(Cigarette.tax.unit)	-1.521	ถ้าภาษีสรรพสามิตที่แท้จริงของบุหรี่ซิการ์เรตเพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ปริมาณการบริโภคบุหรี่ลดลง 1.52% ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์บุหรี่ซิการ์เรตต่อภาษีสรรพสามิต คือ -1.52	มีนัยสำคัญที่ p-value = 1%
ln(RYO.tax.unit)	0.080	ถ้าภาษีสรรพสามิตที่แท้จริงของยาเส้นเพิ่มขึ้น 1% อาจส่งผลให้ปริมาณการขายบุหรี่ซิการ์เรตเพิ่มขึ้น 0.08% สามารถสรุปได้ว่าบุหรี่ซิการ์เรตและยาเส้นเป็นสินค้าที่ใช้ทดแทนกัน โดยมีความยืดหยุ่นไขว้เท่ากับ 0.08	มีนัยสำคัญที่ p-value = 1%
ln(TH.GDP)	1.983	ถ้า GDP เพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ปริมาณการขายบุหรี่ซิการ์เรตเพิ่มขึ้น 1.98% แสดงให้เห็นว่าบุหรี่ซิการ์เรตจัดอยู่ในประเภทสินค้าฟุ่มเฟือย	มีนัยสำคัญที่ p-value = 1%

ที่มา: คณะผู้วิจัย

จากการพิจารณาผลการวิเคราะห์สมการถดถอย พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของสมการประมาณการอุปสงค์ของบุหรี่ซิการ์เรตมีทิศทางเป็นไปตามสมมติฐานเบื้องต้นของการศึกษา โดยบุหรี่ซิการ์เรตมีความยืดหยุ่นต่อภาษีสรรพสามิตเป็นลบ มีความยืดหยุ่นไขว้ระหว่างยาเส้นเป็นบวก แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของการบริโภคทดแทนกัน และมีความยืดหยุ่นต่อรายได้เป็นบวก ที่บ่งบอกว่าบุหรี่ซิการ์เรตจัดเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย

4.2 ผลการประมาณการสมการอุปสงค์ยาเส้น

ในส่วนของการจำลองสมการอุปสงค์ยาเส้น ผู้วิจัยได้ใส่ตัวแปรหุ่นรายเดือนเพื่อช่วยปรับปรุงความแม่นยำในการอธิบายแบบจำลอง สามารถแสดงได้ดังนี้

$$\ln(\text{RYO.sales}) = b_0 + b_1 \ln(\text{RYO.tax.unit}) + b_2 \ln(\text{Tobac.tax.unit}) + c_3 \ln(\text{TH.GDP}) + d_1 M_1 + d_2 M_2 + \dots + d_{11} M_{11} + u$$

โดยใช้ตัวแปรหุ่นรายเดือนเช่นเดียวกับในแบบจำลอง

อุปสงค์บุหรี่ซิการ์เรตในส่วนก่อนหน้านี้นี้ ได้แก่

$M_1 = 1$ เมื่อเป็นเดือนมกราคม และ $= 0$ เมื่อเป็นเดือนอื่น ๆ

$M_2 = 1$ เมื่อเป็นเดือนกุมภาพันธ์ และ $= 0$ เมื่อเป็นเดือนอื่น ๆ

...

$M_{11} = 1$ เมื่อเป็นเดือนพฤศจิกายน และ $= 0$ เมื่อเป็นเดือนอื่น ๆ

วิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์ ใช้วิธี 2SLS เพื่อแก้ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์กันเองของตัวแปรสุ่มคลาดเคลื่อน (Autocorrelation) และจะมีการใช้ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานที่ช่วยปัญหาความแปรปรวนไม่คงที่ (Heteroscedasticity-robust Standard Error) ซึ่งหากพบว่าตัวแปรหุ่นรายเดือนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จะตัดตัวแปรหุ่นออกทีละตัวจนเหลือเฉพาะตัวแปรหุ่นที่มีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถแสดงผลการประมาณค่าสมการอุปสงค์ยาเส้นในตาราง

ที่ 6 ค่าพารามิเตอร์ ใช้วิธี 2SLS ได้กำหนดให้ตัวแปร ดังกล่าวไม่ได้รับผลกระทบจากตลาดยาเส้น จึงไม่มี อัตราการระภาษีของยาเส้นและอัตราการระภาษีที่ของ ความสัมพันธ์โดยตรงกับตัวแปรตามปริมาณการขาย บุหรี่ซิกาแรตเป็น Instrumental Variables เนื่องจาก ยาเส้น ส่งผลกระทบต่อตัวแปรต้น RYO.tax.unit ในขณะที่ IVs

ตารางที่ 6 ผลจากวิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์สมการยาเส้น โดยวิธี 2SLS

	Dependent variable:		
	log(RYO.sales) instrumental variable		Robust SE coefficient test
	(1)	(2)	(3)
log(Cigarette.tax.unit)	4.000*** (0.822)	4.050*** (0.824)	4.050*** (0.536)
log(RYO.tax.unit)	-0.269*** (0.085)	-0.265*** (0.084)	-0.265*** (0.085)
log(TH.GDP)	-4.046*** (1.221)	-4.126*** (1.224)	-4.126*** (0.765)
M1	0.051 (0.131)		
M2	0.049 (0.131)		
M3	0.042 (0.131)		
M4	0.030 (0.131)		
M5	0.027 (0.130)		
M6	0.030 (0.130)		
M7	0.040 (0.130)		
M8	0.040 (0.130)		

M9	0.031 (0.130)		
M10	0.011 (0.130)		
M11	0.001 (0.130)		
Constant	41.490*** (13.731)	42.424*** (13.776)	42.424*** (8.570)
Observations	144	144	
Residual Std. Error	0.318 (df = 129)	0.309 (df = 140)	

Note: *p**p***p<0.01

ซึ่งผลการประมาณการข้างต้นเขียนเป็นสมการได้ ดังนี้

$$\begin{aligned} \ln(\widehat{RYO. sales}) &= 42.424 + 4.050 \ln(Cigarette. tax. unit) \\ &\quad - 0.265 \ln(RYO. tax. unit) - 4.126 \ln(TH. GDP) \end{aligned}$$

โดยสามารถสรุปวิธีแปลความหมายค่าสัมประสิทธิ์ในสมการดังกล่าวได้ ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ข้อมูลที่ใช้ในการประมาณการสมการอุปสงค์ยาเส้น

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์	ความหมาย	นัยสำคัญ
ln(Cigarette.tax.unit)	4.050	ถ้าภาษีสรรพสามิตที่แท้จริงของบุหรี่ซีกาเรตเพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ปริมาณการขายยาเส้นเพิ่มขึ้น 4.05% สามารถสรุปได้ว่าบุหรี่ซีกาเรตและยาเส้นเป็นสินค้าที่ใช้ทดแทนกัน โดยมีความยืดหยุ่นไขว้เท่ากับ 4.05	มีนัยสำคัญที่ p-value = 1%
ln(RYO.tax.unit)	-0.265	ถ้าภาษีสรรพสามิตที่แท้จริงของยาเส้นเพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ปริมาณการขายยาเส้นลดลง 0.27% ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ยาเส้นต่อภาษีสรรพสามิต คือ -0.27	มีนัยสำคัญที่ p-value = 1%
ln(TH.GDP)	-4.126	ถ้า GDP เพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ปริมาณการขายยาเส้นลดลง 4.13% ในทางกลับกัน หาก GDP ลดลง 1% จะทำให้ปริมาณการขายยาเส้นเพิ่มขึ้น 4.13% เช่นกัน แสดงให้เห็นว่าบุหรี่ซีกาเรตจัดอยู่ในประเภทสินค้าด้อยคุณภาพ	มีนัยสำคัญที่ p-value = 1%

ที่มา: คณะผู้วิจัย

จากการพิจารณาพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของสมการประมาณการอุปสงค์ของยาเส้นมีทิศทางเป็นไปตามสมมติฐานเบื้องต้นของการศึกษา โดยยาเส้นมีความยืดหยุ่นต่อภาษีสรรพสามิตเป็นลบ มีความยืดหยุ่นไขว้ระหว่างบุหรี่ซิการ์แรตเป็นบวก ทำให้ยาเส้นและบุหรี่ซิการ์แรตมีลักษณะการเป็นสินค้าทดแทนกัน และมีความยืดหยุ่นต่อรายได้เป็นลบ ส่งผลให้ยาเส้นถูกจำแนกอยู่ในประเภทสินค้าด้อยคุณภาพ ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์อุปสงค์ยาสูบทั้งสองชนิด สามารถสรุปความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษีสรรพสามิตในยาสูบทั้งสองชนิดได้ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 สรุปความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษีสรรพสามิตของยาสูบทั้ง 2 ประเภท

ประเภทยาสูบ	ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษีสรรพสามิต	ความยืดหยุ่นไขว้ระหว่างสินค้า
บุหรี่ซิการ์แรต	-1.521294	0.080459
ยาเส้น	-0.264800	4.050446

ที่มา: คณะผู้วิจัย

จากการพิจารณา ผลการประมาณการสมการอุปสงค์ทั้ง 2 ประเภทที่กล่าวมา พบว่าถึงแม้ทั้งบุหรี่ซิการ์แรตและยาเส้นจะมีความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษีสรรพสามิตเป็นลบ กล่าวคือ เมื่อมีการขึ้นอัตราภาษีสรรพสามิต จะทำให้การบริโภคลดลง แต่บุหรี่ซิการ์แรตจะมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีสูงกว่าประมาณ 5.75 เท่าตัว หมายความว่าเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของภาษีสรรพสามิตทุกๆ 1% จะทำให้ปริมาณการบริโภคลดลงกว่า 1.52% ในทางกลับกัน การบริโภทยาเส้นจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงราคาในอัตราที่ต่ำกว่า โดยในกรณีที่มีการเพิ่มขึ้นของราคาทุกๆ 1% จะส่งผลให้ปริมาณการบริโภคลดลงเพียง 0.26% นอกจากนี้ สินค้าทั้งสองประเทศยังมีลักษณะการบริโภคทดแทนกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยการขึ้นภาษี

สรรพสามิตของบุหรี่ซิการ์แรตจะส่งผลต่อการบริโภคไขว้มากกว่าการขึ้นภาษีสรรพสามิตของยาเส้นถึง 50.63 เท่าตัว ดังนั้น การขึ้นภาษีสรรพสามิตของบุหรี่ซิการ์แรต 1% จะส่งผลให้ผู้บริโภคหันไปบริโภทยาเส้นทดแทนเพิ่มขึ้นถึง 4.05% ในขณะที่การปรับเพิ่มภาษีสรรพสามิตยาเส้น 1% จะส่งผลให้ผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงมาบริโภคบุหรี่ซิการ์แรตเพิ่มขึ้นเพียง 0.08%

5. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่จะกล่าวถึง ได้แก่ ผลกระทบทางด้านราคาขาย ปริมาณขาย มูลค่าขาย รายได้ภาษีสรรพสามิต และผลกระทบต่อภาระค่าใช้จ่ายของผู้บริโภค หลังจากทีอัตราภาษีสรรพสามิตเพิ่มขึ้นโดยสำหรับบุหรี่ซิการ์แรต จะจำแนกการวิเคราะห์ออกเป็น 3 กรณี ได้แก่ 1) กรณีอัตราภาษีตามมูลค่าของภาษีสรรพสามิตเพิ่มขึ้นเป็น 25% ของราคาขายปลีกแนะนำ 2) กรณีอัตราภาษีตามมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 30% ของราคาขายปลีกแนะนำ และ 3) กรณีอัตราภาษีตามมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 40% ของราคาขายปลีกแนะนำ

นอกจากนี้ สำหรับยาเส้นจะแยกการวิเคราะห์ออกเป็น 4 กรณี ประกอบด้วย 1) กรณีอัตราภาษีตามปริมาณของภาษีสรรพสามิตเพิ่มขึ้นเป็น 0.2 บาท/กรัม 2) กรณีอัตราภาษีตามปริมาณเพิ่มขึ้นเป็น 0.5 บาท/กรัม 3) กรณีอัตราภาษีตามปริมาณเพิ่มขึ้นเป็น 1.0 บาท/กรัม และ 4) กรณีอัตราภาษีตามปริมาณเพิ่มขึ้นเป็น 1.2 บาท/กรัม ทั้งนี้ ในแต่ละกรณีจะใช้ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษีสรรพสามิตที่เป็นผลลัพธ์จากการวิเคราะห์ของหัวข้อที่แล้ว เพื่อคำนวณร้อยละการเปลี่ยนแปลงของปริมาณขายบุหรี่ซิการ์แรตและยาเส้น จากนั้นจะประมาณมูลค่าขายหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีสรรพสามิต ภาระค่าใช้จ่ายของผู้บริโภค ผลกระทบต่อรายได้ภาษีมูลค่าเพิ่ม ผลกระทบต่อภาษีอื่นๆ และเงินบำรุงทั้งหมด และผลกระทบต่อรายได้เงินนำส่งรัฐ ทั้งนี้ รายละเอียด

การวิเคราะห์ที่ขึ้นอยู่กับความพร้อมของข้อมูลประกอบการคำนวณ

การคำนวณกรณีที่มีการปรับอัตราภาษีสรรพสามิตของบุหรี่ยาสูบจาก 20% เป็น 25% 30% และ 40% สามารถสรุปผลได้ ดังตารางที่ 9 ซึ่งถ้าพิจารณาจากตารางที่ 9 ค่าปริมาณขายเฉลี่ย (ซอง) จะถูกกำหนดให้ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อราคาเท่ากับค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษีสรรพสามิต ในส่วนของกำไรเบื้องต้นเฉลี่ยของผู้ประกอบการ (บาท) นั้นได้คำนวณโดยอ้างอิงโครงสร้างค่าใช้จ่าย ภาษี และค่าธรรมเนียมอื่นๆ จากบทความของ Thai Publica (ไทยพับลิก้า, 2561, ออนไลน์) และปรับปรุงการคำนวณเพิ่มเติมโดยคณะผู้วิจัย นอกจากนั้น ผลกระทบต่อภาษีอื่นๆ และ

เงินบำรุงทั้งหมด ได้คำนวณภาษีอื่นๆ ประกอบด้วยภาษีมหาดไทย ภาษีองค์การบริหารส่วนจังหวัด และภาษี Earmarked ได้แก่ เงินบำรุง สสส. เงินบำรุงกองทุนกีฬา เงินบำรุงผู้สูงอายุ และเงินบำรุง Thai PBS ส่วนของเงินนำส่งรัฐของ ยสท. แสดงถึงโรงงานยาสูบต้องนำส่งเงิน ร้อยละ 88 ของกำไรสุทธิให้แก่รัฐบาล (รายงานผลกระทบจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2560 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง - โรงงานยาสูบ, 2560) ทั้งนี้ ระหว่างปี 2561-2562 ยสท. ขอยกเว้นการนำส่งเงินรายได้จากผลการดำเนินงานเพื่อรักษาสภาพคล่องทางการเงินให้มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอ

ตารางที่ 9 ผลกระทบจากการขึ้นอัตราภาษีตามมูลค่าของภาษีสรรพสามิต เป็น 25%, 30%, และ 40% ของราคาขายปลีกแนะนำ

ตัวแปร	ก่อนขึ้นภาษี	หลังขึ้นเป็น 25%	หลังขึ้นเป็น 30%	หลังขึ้นเป็น 40%
ราคาขายปลีกเฉลี่ย (บาท/ซอง)	60	66	73	93
ปริมาณขายเฉลี่ย (ซอง)	1,644,369,264.10	1,394,212,354.58	1,102,362,626.80	326,996,531.24
มูลค่าขายเฉลี่ยต่อปี (บาท)	98,662,155,846.17	92,018,015,402.04	80,472,471,756.08	24,971,082,338.8
มูลค่าขายเฉลี่ยต่อปี				
ไม่รวมภาษีมูลค่าเพิ่ม (บาท)	92,199,784,638.24	85,990,835,393.21	75,201,524,856.05	23,335,476,445.6
กำไรเบื้องต้นเฉลี่ยของผู้ประกอบการ (บาท)	345,317,545.46	962,006,524.66	1,201,575,263.21	639,044,902.86
ผลกระทบต่อภาษีสรรพสามิต				
รายได้ภาษีสรรพสามิตเฉลี่ยต่อปี (บาท)	68,180,470,755.97	56,465,600,360.34	50,598,444,569.92	16,432,583,216.
ผลกระทบต่อภาษีสรรพสามิต		(11,714,870,395.6)	(17,582,026,186.)	(51,747,887,539)
ผลกระทบต่อภาษีมูลค่าเพิ่ม				
รายได้ภาษีมูลค่าเพิ่มเฉลี่ยต่อปี (บาท)	6,462,371,207.92		5,270,946,900.02	1,635,605,893.19
ผลกระทบต่อรายได้ภาษีมูลค่าเพิ่มต่อปี				
หลังขึ้นภาษีสรรพสามิต (บาท)		(435,191,199.09)	(1,191,424,307.90)	(4,826,765,314.7)

ตัวแปร	ก่อนขึ้นภาษี	หลังขึ้นเป็น 25%	หลังขึ้นเป็น 30%	หลังขึ้นเป็น 40%
ผลกระทบต่อภาษีอื่นๆ และเงินบำรุงทั้งหมด				
รายได้ภาษีอื่นๆ เฉลี่ยต่อปี (บาท)	118,312,368,552.2	110,344,936,802	96,499,905,714.16	29,944,489,571
ผลกระทบต่อรายได้ภาษีอื่นๆ และเงินบำรุงต่อปี หลังขึ้นภาษีสรรพสามิต (บาท)		(7,967,431,749.25)	(21,812,462,838.0)	(88,367,878,980)
ผลกระทบต่อเงินนำส่งรัฐของ ยสท. (กำหนดให้ รยส. มีส่วนแบ่งการตลาดคงที่ที่ 60%)				
เงินนำส่งรัฐของ ยสท.	182,327,664.00	507,939,445.02	634,431,738.97	337,415,708.71
ผลกระทบต่อเงินนำส่งรัฐของ ยสท. หลังขึ้นภาษีสรรพสามิต (บาท)		325,611,781.02	155,088,044.71	155,088,044.71
ผลกระทบต่อภาษีนิติบุคคล (กำหนดให้บริษัทผู้ผลิตอื่น ๆ มีส่วนแบ่งการตลาดคงที่ที่ 40%)				
รายได้ภาษีนิติบุคคลเฉลี่ย (บาท)	27,625,403.64	76,960,521.97	96,126,021.06	51,123,592.23
ผลกระทบต่อรายได้ภาษีเงินได้นิติบุคคล หลังขึ้นภาษีสรรพสามิต (บาท)		49,335,118.34	68,500,617.42	23,498,188.59

ที่มา: คณะผู้วิจัย

สำหรับการคำนวณในกรณีการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีสรรพสามิตของยาเส้น จะคำนวณในกรณีที่ภาษีสรรพสามิตปรับเพิ่มขึ้น จาก 0.1 บาท/กรัม เป็น 0.2 บาท/กรัม (+200%), 0.5 บาท/กรัม (+500%) และ 1.0 บาท/กรัม (+1,000%) ตามลำดับ สามารถสรุปผล

ได้ดังตารางที่ 4.6 ทั้งนี้ ผลลัพธ์การวิเคราะห์ไม่ครอบคลุมถึงการคำนวณผลกระทบบางรายการ อาทิ ผลกระทบต่อกำไรเบื้องต้น เงินส่งคืนรัฐของ รยส. และรายได้ภาษีนิติบุคคล เนื่องจากมีข้อมูลไม่เพียงพอสำหรับประมาณการดังกล่าว

ตารางที่ 10 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีสรรพสามิตต่ออุตสาหกรรมยาเส้น

ตัวแปร	ก่อนขึ้นภาษี (0.1 บาท/กรัม)	หลังขึ้นภาษีเป็น 0.2 บาท/กรัม	หลังขึ้นภาษีเป็น 0.5 บาท/กรัม	หลังขึ้นภาษีเป็น 1.0 บาท/กรัม	หลังขึ้นภาษีเป็น 1.2 บาท/กรัม
ราคาขายปลีกเฉลี่ย (บาท/ถุง 30 กรัม)	15	19	28	43	50
ปริมาณขายเฉลี่ย (กิโลกรัม)	26,663,595.39	24,780,790	20,544,478	13,483,957.94	10,189,048.58
มูลค่าขายเฉลี่ยต่อปี (บาท)	13,331,797,693.3	15,694,500,357	19,174,846,135	19,327,006,386	16,981,747,639
ผลกระทบต่อภาษีสรรพสามิต					
รายได้ภาษีสรรพสามิต เฉลี่ยต่อปี (บาท)	2,666,359,538	4,956,158,007	10,272,239,001	13,483,957,944	12,226,858,300
ภาระที่ผู้บริโภคต้องจ่ายเพิ่มขึ้นต่อปี หลังขึ้นภาษีสรรพสามิต (บาท)		2,289,798,468	7,605,879,462	10,817,598,405	9,560,498,761

ตัวแปร	ก่อนขึ้นภาษี (0.1 บาท/กรัม)	หลังขึ้นภาษีเป็น 0.2 บาท/กรัม	หลังขึ้นภาษีเป็น 0.5 บาท/กรัม	หลังขึ้นภาษีเป็น 1.0 บาท/กรัม	หลังขึ้นภาษีเป็น 1.2 บาท/กรัม
ผลกระทบต่อภาษีอื่น ๆ และเงินบำรุงทั้งหมด					
รายได้ภาษีอื่นๆ เฉลี่ยต่อปี (บาท)	462,168,986	515,440,432	640,987,713.68	654,421,425.56	565,152,561.45
ผลกระทบต่อรายได้ภาษี อื่นๆ และเงินบำรุงต่อปี หลังขึ้นภาษีสรรพสามิต (บาท)		53,271,446	178,818,726.98	192,252,438.86	102,983,574.74

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ถ้าพิจารณาจากตารางที่ 10 ราคาขายปลีกเฉลี่ย ได้อ้างอิงราคาขายปลีกแนะนำของยาเส้น หลังวันที่ 8 พ.ค. 2562 และปรับราคาขึ้นตามการเปลี่ยนแปลง ภาษีสรรพสามิต รวมถึงภาษีอื่น ๆ และเงินบำรุงทั้งหมด โดยสมมติให้มี margin ของกำไรและค่าใช้จ่ายอื่นๆ คงที่ ปริมาณขายเฉลี่ย (กิโลกรัม) กำหนดให้ความยืดหยุ่นของ อุปสงค์ต่อราคาเท่ากับความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษี สรรพสามิต

6. ข้อเสนอแนะ

ถ้าพิจารณาจากนโยบายแล้ว หากรัฐบาลต้องการ ปรับเพิ่มภาษีสรรพสามิตเพื่อจำกัดการบริโภคยาสูบ โดยให้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผู้บริโภคต่ำที่สุดในการบริโภคยาสูบประเภทอื่นทดแทน กัน รัฐบาลควรปรับภาษีสรรพสามิตของบุหรี่ยาสูบ และยาเส้นไปในทิศทางเดียวกัน โดยกรณีปรับขึ้นภาษี สรรพสามิตของบุหรี่ยาสูบเพิ่มขึ้น 1% รัฐบาล ควรปรับเพิ่มอัตราภาษีสรรพสามิตของยาเส้นเพิ่มขึ้น ประมาณ 15.3% เป็นอย่างน้อย เพื่อให้ปริมาณ การบริโภคยาเส้นไม่ปรับตัวสูงขึ้น ในขณะที่กรณี การปรับขึ้นภาษีสรรพสามิตของยาเส้นเพิ่มขึ้น 1% ควรมีการปรับเพิ่มอัตราภาษีสรรพสามิตของบุหรี่ ยาสูบเพิ่มขึ้นต่ำประมาณ 0.05% จึงสามารถสรุปได้ว่า ในการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีสรรพสามิตบุหรี่ ยาสูบ ทุกๆ 1% (อัตราการเปลี่ยนแปลง) ควรมี

การเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีสรรพสามิตยาเส้นระหว่าง 15.3-18.9% หากประสงค์ให้การปรับภาษีสรรพสามิต ของสินค้าใดสินค้าหนึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชน เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปบริโภคสินค้าอีกชนิดทดแทน กันน้อยที่สุด นอกจากนั้น ถึงแม้ทั้งบุหรี่ยาสูบและ ยาเส้นจะมีความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อภาษีสรรพสามิต เป็นลบ กล่าวคือ เมื่อมีการขึ้นอัตราภาษีสรรพสามิต จะทำให้การบริโภคลดลง แต่บุหรี่ยาสูบจะมีความ อ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีสูงกว่าประมาณ 5.75 เท่าตัว หมายความว่าเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของภาษี สรรพสามิตทุกๆ 1% จะทำให้ปริมาณการบริโภคลดลง กว่า 1.52% ในทางกลับกัน การบริโภคยาเส้นจะได้รับ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงราคาในอัตราที่ต่ำกว่า โดยในกรณีที่มีการเพิ่มขึ้นของราคาทุก ๆ 1% จะส่งผล ให้ปริมาณการบริโภคลดลงเพียง 0.26% และที่สำคัญ สินค้าทั้งสองประเทศยังมีลักษณะการบริโภคทดแทนกัน อย่างมีนัยสำคัญ โดยการขึ้นภาษีสรรพสามิตของบุหรี่ ยาสูบจะส่งผลกระทบต่อบริโภคไขว้มากกว่าการขึ้นภาษี สรรพสามิตของยาเส้นถึง 50.63 เท่าตัว ดังนั้น การขึ้น ภาษีสรรพสามิตของบุหรี่ยาสูบ 1% จะส่งผลให้ ผู้บริโภคหันไปบริโภคยาเส้นทดแทนเพิ่มขึ้นถึง 4.05% ในขณะที่การปรับเพิ่มภาษีสรรพสามิตยาเส้น 1% จะส่งผลให้ผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงมาบริโภคบุหรี่ยาสูบ เพิ่มขึ้นเพียง 0.08%

ข้อสรุปที่สำคัญในการนำไปดำเนินการในการ ออกแบบนโยบาย

1) การออกแบบนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องคำนึงถึงการเพิ่มระดับภาษีที่สูงขึ้นเพียงเท่านั้น เพื่อลดปริมาณการบริโภค โดยเฉพาะสินค้ายาเส้น ที่มีปริมาณการบริโภคที่ลดลงไม่มากจากระดับภาษี ในปัจจุบัน และถือว่าเป็นนโยบายที่เร่งด่วน โดยการใช้ ภาษีแบบขั้นบันไดอาจจะต้องนำ GDP มาเป็นเครื่องมือ ในการจัดการ

2) ระบบภาษีสรรพสามิตที่ดีควรมีโครงสร้างที่ เรียบง่าย ทันสมัยและยึดหลักปฏิบัติตามหลักสากล ตอนนี้อยู่ที่สินค้ากลุ่มสุราและยาสูบที่ยังรออัตรา ภาษีใหม่อยู่ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นสุราหรือยาสูบก็ใช้หลัก เดียวกัน คือเก็บภาษีตามผลต่อสุขภาพเป็นหลัก นั่นคือ ต้องวัดกันตามปริมาณไม่ใช่ราคา หากโครงสร้างภาษีใหม่ เปิดช่องให้ของราคาถูกจ่ายภาษีถูกกว่าของราคา แพงแล้ว โดยเฉพาะหากมีการใช้ราคาเป็นเกณฑ์ใน การแข่งขันอัตราภาษี สิ่งที่จะตามมาคือการขยาย ตัวอย่างรวดเร็วของสุราและยาสูบราคาถูกแน่นอน ดังนั้น สำหรับอุตสาหกรรมยาสูบ ภาครัฐคงพิจารณา อย่างรอบคอบในการจัดเก็บภาษีสรรพสามิตใหม่ ทั้งสองขา คือ มูลค่าและปริมาณอย่างมีประสิทธิภาพ และเสมอภาค เป็นธรรมกับทุกฝ่าย โดยรัฐไม่ควรให้น้ำหนัก เรื่องการปกป้องผู้ผลิตในประเทศในการจัดเก็บด้วย เหตุผลที่บอกไป แต่ควรจะไปที่วัตถุประสงค์เรื่อง สุขภาพและควบคุมการบริโภคด้วยระบบภาษีที่ไม่สร้างความเหลื่อมล้ำด้านราคามากกว่า

3) ประเทศไทยต้องตั้งเป้าหมายลดการจำหน่าย ผู้สูบบุหรี่อย่างชัดเจนตามระดับนานาชาติต่อองค์การอนามัย

โลก (NCD Global Targets) ที่กำหนดเป้าหมายลด การบริโภคยาสูบลงให้ได้ร้อยละ 30 ภายในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งสำหรับประเทศไทยคือการลดอัตราผู้บริโภคนยาสูบ ลงเหลือร้อยละ 14.7 ให้ได้ภายในปี พ.ศ. 2568 โดยเฉพาะ ตั้งเป้าปริมาณการบริโภคยาเส้น

4) รัฐควรปรับปรุงนโยบายแบบองค์รวม อย่างมุ่งเน้น แต่การขึ้นภาษี ควรต้องหันไปทบทวนประสิทธิภาพของ นโยบายด้านการรณรงค์เพื่อลดอุปสงค์ด้วย กำหนด ตัวชี้วัดความสัมฤทธิ์ผลของการรณรงค์ที่ชัดเจน เหมือนการวัด Return on Investment หรือ ROI ของ การรณรงค์ที่ใช้งบประมาณจากภาษีบาปด้วยว่า ค่าเพียงใด สามารถทำให้จำนวนผู้สูบบุหรี่หรือจำนวนผู้ป่วย จากการสูบบุหรี่ลดลงได้กี่คน คิดเป็นสัดส่วนเท่าไร เป็นต้น

5) การกำหนดนโยบายภาษีจะต้องเปิดเผยหลักคิด ต่อสาธารณชนมากขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจกับ ผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการจะได้สามารถเข้าใจ ผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ถูกต้องและสามารถเตรียม ความพร้อมรองรับได้อย่างทันที่

ดังนั้น การขึ้นภาษียาเส้นเป็นภารกิจสำคัญของ ภาครัฐในการปรับจุดสมดุลด้านสุขภาพและผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจะตกอยู่กับผู้ประกอบการและชาวไร่ยาสูบ อย่างไม่รู้ตัวตามภาครัฐอาจมีการปรับการขึ้นภาษีแบบ ขั้นบันไดและต้องหาทางออกเชิงนโยบายให้กับชาวไร่ ยาสูบ และที่สำคัญการปรับขึ้นภาษียาสูบเป็นแบบอัตรา เดียวถือเป็นนโยบายที่ดีและน่าสนับสนุน และที่สำคัญ ที่สุด

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนต์ธีร์ นุชสุวรรณ และคณะ. (2553). ผลของการเปลี่ยนแปลงมาตรการภาษีและไม่ใช้ภาษีต่อพฤติกรรมการบริโภคยาสูบของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ.
- กรมสรรพสามิต. (2562). การบริหารจัดการเก็บภาษีสินค้ายาสูบ. สืบค้นจาก <https://www.excise.go.th/cs/groups/public/documents/document/mjaw/mdyx/edisp/webportal16200061655.pdf>
- ไทยพับลิก้า. (2561). แกะซองราคาบุหรี่ยี่ตลาดบน ตลาดล่าง หลังปรับโครงสร้างภาษี ทั้งระบบรายได้หายกำไรหดบุหรี่ยี่ 1 ซอง เงินภาษีไปไหนครับ. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/1018/09/tobacco-tax-restructuring-29-9-2561/>
- ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ. (2553). สรุปสถานการณ์?การควบคุมการบริโภคยาสูบของประเทศไทย พ.ศ. 2553. สืบค้นจาก <http://www.trc.or.th/th/media/attachments/2562/01/29/2554.pdf>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2553). รายงานประจำปี 2553. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). การสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่และดื่มสุราของประชากร. กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- _____. (2562). การสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่และดื่มสุราของประชากร. กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.

ภาษาอังกฤษ

- ASEAN Tobacco Tax Index. (2017). *Implementation of WHO Framework Convention on Tobacco Control Article 6 in ASEAN Countries*. Retrieved from <https://seatca.org/dmdocuments/SEATCA%20TOBACCO%20TAX%20INDEX%20ART6%202017-WEB%281AUG17%29.pdf>
- White, J.S. & Ross, H. (2015). Smokers' Strategic Responses to Sin Taxes: Evidence from Paneldata in Thailand. *Health Econ*, (24), 127–141.

ร่องรอยความคิดเรื่องพลเมืองดีและการศึกษาสำหรับพลเมืองไทย สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์: พิจารณาจากผลงานของ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)

Tracing the Concept of Good Citizens and Thai Civic Education
in the Absolute Monarchy Era: Analyzing the Writings of Chaophraya
Phrasadet Sunrentharathibodi (M.R. Pia Malakul)

จากรุวรรณ แก้วมะโน*

Jaruwan Kaewmano**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาร่องรอยแนวคิดความเป็นพลเมืองดี (good citizen) และการศึกษาสำหรับพลเมือง (civic education) ในสังคมไทย สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผ่านการศึกษาบทประพันธ์ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) จำนวน 7 ชิ้น การศึกษากระทำโดยการอ่านตัวบทอย่างใกล้ชิดเพื่อค้นหาคำสำคัญ (key term) และใช้การตีความคำสำคัญ โดยคำนึงถึงบริบทแวดล้อมของตัวบท (text) และสังคมในขณะนั้น ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดเรื่องพลเมืองดีและการศึกษาสำหรับพลเมือง เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นอย่างเป็นพัฒนาการมิได้เกิดขึ้นแบบกะทันหันทันทีนับแต่ที่ประเทศสยามมีการปฏิรูปการศึกษาและผลัดต้นการศึกษาทั่วไปแก่สาธารณะชน แนวคิดเรื่องพลเมืองดีเป็นความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการจัดการศึกษาเพื่อสร้าง “คนดี” มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา สูการสร้าง “ผู้ดี” และสร้าง “พลเมืองดี” ตามลำดับ โดยมีความแตกต่างกันออกไปในระดับความสัมพันธ์กับรัฐ บทบาทของพลเมืองดีในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์สามารถเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดรัฐสมัยใหม่และแนวคิดองคาพยพทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับลำดับขั้นในการปกครอง บทบาทของ

บทความนี้

Received

21 พฤษภาคม 2563

Revised

24 สิงหาคม 2563

Accepted

21 พฤศจิกายน 2563

* นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

** Senior Researcher, Citizen Political Promotion Office, King Prajadhipok's Institute

พลเมืองในยุคนี้จึงถูกจัดวางให้เป็น “พลัง” ของบ้านเมืองในการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจและทรัพยากรให้แก่บ้านเมืองเป็นสำคัญ ส่งผลให้การจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองในยุคนี้เน้นไปที่การศึกษาทั่วไป อันเป็นความรู้ตามสายสามัญศึกษา ร่วมกับการอบรมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา และอีกด้านคือการส่งเสริมให้เกิดอาชีพในสายวิสามัญ จึงอาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองในยุคนี้เน้นไปที่การสร้าง “ความรู้คู่คุณธรรม” สุดท้าย การศึกษาเรื่องพลเมืองดีและการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองนั้นไม่อาจศึกษาได้โดยลำพังแต่จำเป็นต้องทำความเข้าใจแบบองค์รวมไปพร้อมๆ กับการทำความเข้าใจระบบการเมืองการปกครอง บทบาทและตำแหน่งของตัวแสดงทางการเมืองอื่น เพื่อชี้ให้เห็นการจัดวางตำแหน่งแห่งหนทางการเมืองของพลเมืองว่าเป็นเช่นใด

คำสำคัญ: พลเมืองดี, การศึกษาสำหรับพลเมือง, เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล), การจัดการศึกษา

Abstract

This research paper aims to trace the concept of good citizens and Thai civic education in the absolute monarchy era by analyzing seven pieces of literature by Chaophraya Phrasadet Sunrentharathibodi (M.R. Pia Malakul). The study was done using content analysis to find the key terms for interpretation concerning the context of the literature and society at that time. The study found that the concept of good citizens and civic education were not suddenly instituted in Thai society after general education was introduced to the public. The concept of good citizens arose from the practice of educational management to create “good people” with Buddhist morality, “gentlemen”, and finally “good citizens”, who respectively have different levels of relations with the state. The role of good citizens in the absolute monarchy era can be linked to the concepts of the modern state and the body politic, which focus on the hierarchy of government. Hence, the role of citizens in this era is positioned as the “energy” of the country who would give support, especially regarding the economy and resources, to the country. So, education management for citizens in this era focused on general education together with Buddhist ethical training and career training. It can be said that education provision for citizens in Thailand’s absolute monarchy era was “knowledge-virtue education”. Finally, the study revealed that having an understanding of good citizens cannot be achieved through study of citizens alone. It is necessary to understand the political regime holistically together with the roles and positions of other political actors to point out what the “good citizen” is.

Keyword: good citizens, civic education, chaophraya phrasadet sunrentharathibodi (mr. pia malakul), education management

บทนำ

พลเมืองคือองค์ประกอบหนึ่งที่รัฐสมัยใหม่ (modern state) ให้ความสนใจ เนื่องจากความอยู่รอดและความก้าวหน้าของประเทศหนึ่งๆ ขึ้นอยู่กับทัศนคติและพฤติกรรมของคนในประเทศนั้นๆ ทำให้การส่งเสริมการศึกษาสำหรับพลเมือง (civic education) กลายเป็นประเด็นสำคัญที่รัฐสมัยใหม่กล่าวถึงในฐานะเครื่องมือที่รัฐสามารถใช้เพื่อสร้างพลเมืองที่พึงปรารถนา สำหรับประเทศไทยการศึกษาสำหรับพลเมืองโดยทั่วไปปรากฏชัดเจนขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับตั้งแต่ที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริปฏิรูปราชการทั้งระบบ ซึ่งรวมไปถึงการปฏิรูปการศึกษาด้วย อันนำมาสู่การจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2430 เพื่อดูแลเรื่องการศึกษาให้ขยายออกไปสู่สามัญชนมากยิ่งขึ้น (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 160-161)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาอย่างมาก ทว่าด้วยเหตุจำเป็นในขณะนั้นที่สยามตกอยู่ภายใต้ “วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112” (พ.ศ. 2436) ทำให้งบประมาณแผ่นดินถูกทุ่มไปยังกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทย กระทบต่องบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการให้ถูกลดทอนลงไป ประกอบกับไม่มีผู้รับผิดชอบยกร่างหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติขึ้นอย่างจริงจัง จึงทำให้การปฏิรูปการศึกษาล่าช้าออกไป ต่อเมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ได้รับพระบรมราชโองการให้ยกร่าง “**โครงการศึกษาสำหรับชาติ พ.ศ. 2441**” ขึ้น ก็ได้สร้างความตื่นตัวในเรื่องการปฏิรูปการศึกษาอีกครั้ง กระทั่งนำไปสู่การวางรากฐานการศึกษาทั่วไปของประเทศสยามในขณะนั้น และเป็นแบบแผนในการจัดการศึกษาของประเทศไทยในเวลาต่อมา (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 220; กระทรวงศึกษาธิการ, 2507, น. 113-114, 173)

นอกจากแนวทางการจัดการศึกษาโดยทั่วไปแล้ว เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดียังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองไว้อย่างเป็นระบบ โดยท่านเป็นผู้ผลักดันข้อเสนอเรื่องการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้มีการสอนเรื่อง “**จรรยา**” ตามแบบของประเทศญี่ปุ่น ทั้งยังได้แต่งตำราที่ว่าด้วยการสอนจรรยาแก่พลเมืองหลายเล่ม อาทิ หนังสือเรื่องพลเมืองดี จรรยาแพทย์ และสมบัติผู้ดี เป็นต้น โดยที่ข้อเสนอของท่านหลายเรื่องได้รับการต่อยอดโดยบุคคลสำคัญอีกหลายท่านในเวลาต่อมา อาทิ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงรับแนวคิดเรื่อง ‘ฟรีเอดูเคชัน’ (Free education) มาบรรจุไว้ใน **พระราชบัญญัติประถมศึกษา** ประกาศใช้เมื่อ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464 โดยกำหนดให้ผู้ที่อายุถึงเกณฑ์เล่าเรียนฟรีทุกคน อีกผู้หนึ่งคือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ผู้ที่สานต่อแนวคิดเรื่องการศึกษาขั้นพื้นฐานและอาชีวศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลักดันให้เกิดการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศสยาม ตามข้อเสนอเรื่องสกลวิทยาลัยหรือยูนิเวอร์ซิตี ที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้เคยเสนอไว้เพื่อ “**อุดหนุนการศึกษาอย่างสูงสุด**” ภายหลังจากได้ “**จัดตั้งโรงเรียนฝึกสอนความรู้วิชาชั้นต่ำและชั้นกลางมั่นคงแล้ว**” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507, น. 255)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาแนวคิดเรื่องพลเมืองดีและการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองในประเทศไทย จึงไม่อาจละเลยความคิดทางการเมืองของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความคิดทางการเมืองของท่านในฐานะที่เป็นจุดตั้งต้นในการทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องพลเมืองดีและการศึกษาสำหรับพลเมืองในสังคมไทย ทั้งในเรื่องของมโนทัศน์ต่อพลเมือง บทบาทหน้าที่ของพลเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพลเมือง เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องพลเมืองและการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองในสังคมไทย อันจะเป็น

ประโยชน์ต่อการพัฒนาต่อยอดการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองไทยในสังคมปัจจุบันต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นกรวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาความคิดทางการเมืองของบุคคล โดยผู้เขียนเลือกใช้แนวทางการศึกษาของ Quentin Skinner (1969, pp.1-53) ที่เสนอให้มองหา “คำสำคัญ” (Key terms) ที่ได้รับการกล่าวถึงบ่อยครั้งในตัวบท (text) เพื่อค้นหาแนวคิดและความตั้งใจทางการเมืองที่ผู้เขียนต้องการสื่อสารออกมา จากนั้นจึงใช้การวิเคราะห์ตีความนัยความหมายของคำสำคัญภายใต้บริบทเฉพาะของตัวบทและสังคมการเมืองในขณะนั้น

จากแนวทางของ Quentin Skinner ข้างต้น ผู้เขียนได้วางแนวทางสำหรับศึกษาร่องรอยความคิดเรื่องพลเมืองดีและการศึกษาสำหรับพลเมืองไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเริ่มจากสำรวจวรรณกรรมที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นผู้ประพันธ์และเลือกผลงานที่มีความเกี่ยวข้องและเข้าถึงได้เพื่อใช้ในการศึกษา จากนั้นอ่านตัวบทอย่างละเอียดเพื่อค้นหาคำสำคัญที่มีปรากฏในงานแต่ละชิ้น สุดท้ายจึงตีความคำสำคัญพร้อมทั้งดูวิธีการใช้คำสำคัญเหล่านั้นภายใต้บริบทเฉพาะเพื่อค้นหาร่องรอยความคิดทางการเมืองของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ เกี่ยวกับพลเมืองดีและการศึกษาสำหรับพลเมืองที่ปรากฏอยู่ในตัวบทภายใต้บริบทแวดล้อมเฉพาะ

จากการสำรวจตัวบทที่เกี่ยวข้องพบว่าเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นผู้มีผลงานหลากหลายประเภท เนื่องด้วยท่านมีบทบาทหน้าที่มากมายนับตั้งแต่การเป็นข้าราชการประจำ การเป็นพระอภิบาลของพระบรมโอรสาธิราชฯ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอหลายพระองค์ รวมไปถึงการเป็นอัครราชทูตประจำกรุงลอนดอน อย่างไรก็ตาม บทความ

ชิ้นนี้ผู้เขียนจะทำการศึกษาเฉพาะตัวบทที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ท่านประพันธ์ขึ้น ซึ่งผู้เขียนพบว่ามีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจำนวนทั้งสิ้น 94 ชิ้น แบ่งเป็นเอกสารที่พบหลักฐานหรือมีหลักฐานหลงเหลืออยู่จำนวน 87 ชิ้น แต่ด้วยข้อจำกัดด้านเวลา บทความนี้จึงคัดเลือกเฉพาะหนังสือ ตำรา และรวมคำกราบบังคมทูลมาใช้จำนวน 7 ชิ้น ประกอบด้วยเอกสารพระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจและพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ พ.ศ. 113-118 พ.ศ. 2437-2442) รวมถึงเซอร์ที่ชื่อว่าจรรยาแพทย์ (พ.ศ. 2452) หนังสือเรื่องสมบัติผู้ดี (พ.ศ. 2454) หนังสือเรื่องพลเมืองดีตอนต้น พลเมืองดีตอนกลาง พลเมืองดีตอนปลาย (พ.ศ. 2455) และหนังสือเตือนเพื่อน ซึ่งท่านเขียนเป็นเรื่องสุดท้ายในปี 2458 ก่อนที่จะถึงแก่อสัญกรรมเมื่อปี 2459

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

สำหรับทฤษฎีหลักที่ผู้เขียนเลือกนำมาใช้เป็นจุดตั้งต้นเพื่อทำความเข้าใจต่อผลการศึกษาที่ได้คือแนวคิดเรื่องรัฐสมัยใหม่ (modern state) ทั้งนี้เพราะภายใต้แนวคิดเรื่องรัฐสมัยใหม่ “ประชากร” คือ 1 ใน 4 องค์ประกอบสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึง นอกเหนือจากดินแดน (territory) รัฐบาล (government) และอำนาจอธิปไตย (sovereignty) (สมเกียรติ วันทะนะ, 2551, น. 161-174) โดยที่รัฐสมัยใหม่มีแนวคิดที่เปลี่ยนไปจากรัฐก่อนสมัยใหม่หลายด้าน ชัดเจนที่สุดคือเรื่องของฐานอำนาจทางการเมืองที่เปลี่ยนจากการอิงอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติและความสัมพันธ์ส่วนตัวมาสู่กฎหมายและหลักเหตุผล (rationality) ทั้งยังมีการรวมศูนย์อำนาจอย่างชัดเจน ดังที่ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ชี้ให้เห็นว่าภายใต้รัฐสมัยใหม่ผู้คนจะเน้นการกระทำด้วยเหตุผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายมากกว่าอิงอยู่กับประเพณี อารมณ์ หรือค่านิยมดังที่เป็นมาในอดีต อีกทั้งรัฐสมัย

ใหม่ยังเป็นผู้ที่ผูกขาดการใช้อำนาจความรุนแรงอีกด้วย (โคเซอร์, 2537, น. 2-13)

ดังนั้น ในรัฐสมัยใหม่เราจึงเห็นบทบาทของรัฐที่มีต่อประชากรภายใต้ดินแดนและอำนาจการปกครองของรัฐมากขึ้น การให้บริการแก่ประชากรในมิติต่างๆ รวมไปถึงการกำหนดระเบียบเพื่อจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนจึงเป็นอีกบทบาทหนึ่งของรัฐสมัยใหม่ ในฐานะแหล่งที่มาของความชอบธรรมและเพื่อประสิทธิภาพในการปกครอง แต่นั่นก็นำมาสู่คำถามว่ารัฐจะให้บริการกับใครบ้างและผู้ที่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐจะต้องมีบทบาทอย่างไรในการตอบแทน การตีกรอบอาณาเขตและประชากรจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่รัฐเลือกใช้เพื่อกำหนดขอบเขตของการปกครองและการบริการของรัฐให้ชัดเจน

ว่าการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางโดยการใช้กำลังควบคุมนั้นไม่เพียงพอต่อการจัดการความสัมพันธ์ของผู้ใต้ปกครองให้สนับสนุนต่อการสร้างรัฐสมัยใหม่ที่ต้องการความเป็นปึกแผ่น แม้แต่การมอบสัญชาติให้แก่คนในรัฐก็ไม่เพียงพอที่จะสร้างความภักดีให้เกิดขึ้นแก่รัฐได้ ดังนั้น การสร้างความคิดของคนในรัฐให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรัฐจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อความชอบธรรมและความอยู่รอดของอาณาจักร ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษา (education) จึงมักเป็นเครื่องมือที่รัฐเลือกใช้เพื่อกล่อมเกลாதศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในรัฐ นักปรัชญาการเมืองผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดอย่างพลาโตและอริสโตเติล ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาให้แก่คนในสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อให้พวกเขามีศนคติและพฤติกรรมสอดคล้องและสนับสนุนต่อระบอบการปกครอง พลาโตให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมาก ผลงานของเขาหลายเรื่องต่างก็ให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมาก สำหรับเขาแล้ว การศึกษานั้นจะต้องเหมาะสมกับธาตุแท้ของคนในสังคม ซึ่งจะแตกต่างกันออกไป โดยในงานเรื่อง Republic นั้น

พลาโตแบ่งคนออกเป็น 3 ประเภท คือ คนที่เป็นธาตุทองหรือผู้ปกครอง ซึ่งคนกลุ่มนี้จะต้องใช้ปัญญา ความรู้และคุณธรรมในการปกครอง ดังนั้น การศึกษาที่สำคัญสำหรับคนกลุ่มนี้ก็คือการศึกษาเรื่องปรัชญา ส่วนคนที่เป็นธาตุเงินหรือนักรบนั้นจำเป็นต้องได้รับการอบรมเรื่องความกล้าหาญและความภักดีต่อคนในนคร สุดท้ายคือกลุ่มคนที่เป็นธาตุทองแดงซึ่งหมายถึงบุคคลทั่วไปที่มักจะมุ่งแสวงหากำไรเป็นหลัก คนกลุ่มนี้นอกจากจะต้องได้รับการอบรมเรื่องความเชี่ยวชาญชำนาญต่างๆ แล้ว ยังจำเป็นต้องได้รับการอบรมเรื่องความพอประมาณไปพร้อมกันด้วย (วีระ สมบูรณ์, 2561, น. 113-156)

ด้านอริสโตเติล นับเป็นอีกผู้หนึ่งที่เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษา โดยเขาชี้ให้เห็นว่าการที่มนุษย์จะสามารถบรรลุชีวิตที่ดีงามได้จะต้องมีการสั่งสมนิสัยในการกระทำร่วมกับผู้อื่นเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของนครรัฐโดยรวม แน่นนอนว่ารัฐอาจจะบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อเป็นแบบแผนให้แก่คนในสังคม ทว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมชีวิตที่ดีและรัฐที่ดี เพราะคนเกิดมาแตกต่างกันและมีความเหมาะสมในการทำหน้าที่แตกต่างกัน มนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อทำหน้าที่ตามความถนัดของตน พร้อมทั้งเรียนรู้คุณค่าความดีความชั่วและความเป็นธรรม สิ่งนี้เป็นการศึกษาทางการเมืองที่พลเมืองจะต้องเรียนรู้เพื่อพัฒนาไปสู่ชีวิตที่ดีงามกับทั้งตนเองและผู้อื่นให้ได้มากที่สุด (วีระ สมบูรณ์, 2561, น. 160-165)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า การส่งเสริมการศึกษาจากมุมมองของเพลโตและอริสโตเติล ไม่ได้จำกัดเฉพาะประชาชนเท่านั้นแต่มุ่งจัดการศึกษาให้แก่พลเมืองทุกกลุ่มเป็นการเฉพาะเพื่อให้มีความเหมาะสมกับตำแหน่งและบทบาททางสังคมของตน ซึ่งฐานคิดเช่นนี้เกิดจากการนำรัฐไปเปรียบเทียบกับการทำงานของร่างกายเพื่อชี้ให้เห็นว่าร่างกายที่สมบูรณ์และแข็งแรงนั้นทุกส่วนในร่างกายจะต้องทำหน้าที่ของตน แม้ว่าแต่ละฝ่ายจะทำ

หน้าที่หนักหนามากมายแตกต่างกันแต่สุดท้ายทุกฝ่ายก็จะได้รับประโยชน์กันถ้วนหน้า อริสโตเติลชี้ให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ ไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยแยกขาดจากกัน ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายของสิ่งนั้นๆ กระทั่งบรรลุไปสู่เป้าหมายสูงสุดในการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งได้ ในที่นี้เขายกตัวอย่างร่างกายที่ดำรงอยู่ได้ด้วยการทำงานของอวัยวะน้อยใหญ่ที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันโดยต่างทำหน้าที่ของมันเพื่อบรรลุไปสู่เป้าหมายของการเป็นอวัยวะนั้น ดังนั้น เพื่อให้ทุกคนในสังคมบรรลุเป้าหมายสูงสุดร่วมกันในการแสวงหาสิ่งที่ดีภายใต้รัฐที่ดี พวกเขาจะต้องยอมยกให้รัฐมีสถานะเหนือกว่าครัวเรือนและปัจเจกบุคคล ประดุจดั่งร่างกายที่ย่อมสำคัญกว่าอวัยวะน้อยใหญ่ที่ประกอบกันขึ้น ในแง่นี้การศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อบ่มเพาะให้บุคคลมีความสามารถตามความถนัดของตนและร่วมกันทำหน้าที่เสมือนอวัยวะน้อยใหญ่ในร่างกาย (Aristotle, 1253a18 อ้างถึงใน วีระ สมบูรณ์, 2561, น. 160-171)

แท้จริงแล้วแนวคิดที่นำการทำงานของร่างกายไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ รวมไปถึงการเมืองการปกครองเป็นแนวคิดที่มีมานานกว่า 1,500 ปีก่อนคริสตกาล โดยปรากฏอยู่ในวรรณคดีพระเวท “ฤคเวท” (Rigveda) ตำราเก่าแก่ของศาสนาฮินดู ที่อธิบายระบบวรรณะของเอเชียใต้โดยการเปรียบเทียบฐานะของปุโรหิตเสมือนเป็น “ปาก” ทหารเป็น “แขนทั้งสองข้าง” เปรียบคนเลี้ยงสัตว์เป็น “ต้นขา” และเปรียบชาวนาเป็นเสมือน “เท้า” ของมนุษยชาติ คาดกันว่าแนวคิดดังกล่าวรู้จักเป็นที่แพร่หลายเมื่ออีสป (Aesop) นักแต่งนิทานผู้เป็นตำนานชาวกรีกได้นำแนวคิดนี้มาเผยแพร่ในงานเรื่อง “ท้องและพรรคพวก” (The Belly and the Members) ราว 600 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการกล่าวถึงในยุคกรีกอย่างมากไม่เพียงแต่จะได้รับการกล่าวถึงโดยเพลโตและอริสโตเติล เท่านั้น แต่ยังมีงานของ Aristophanes นักประพันธ์ชื่อดังของกรีกสมัยนั้นในงาน

เรื่อง The Wasps อีกด้วย แนวคิดนี้ได้รับการสานต่อมากระทั่งยุคโรมันโดย Titus Livius หรือ Livy โดยเขาอ้างอิงไปถึงนิทานที่อีสปเป็นผู้แต่งไว้เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวุฒิสภาที่จะทำหน้าที่ย่อยอาหารหรือทรัพยากรต่างๆ ที่ชาวนาและแรงงานป้อนเข้ามาเพื่อส่งกลับไปยังพวกเขาเหล่านั้นคล้ายกับการทำหน้าที่ของกระเพาะอาหารที่ย่อยอาหารกลับเข้าสู่เลือดและเส้นเลือดของสาธารณรัฐอีกครั้ง ดังนั้นทั้ง 2 กลุ่มจึงควรร่วมมือกันเพื่อพลังของสาธารณรัฐโรมัน แนวคิดนี้ได้รับการนำไปขยายความต่อโดยพระคริสตในยุคคลางโดยเปรียบเทียบพระคริสต์เป็นเสมือนหัวของร่างกายหรือหัวหน้าของอาณาจักร ส่วนกษัตริย์และเจ้าชายเป็นส่วนต่างๆ ของร่างกาย แม้ต่อมาในศตวรรษที่ 18 อาณาจักรจะประชันการเป็นผู้นำกับคริสตจักรโดยพยายามเปลี่ยนส่วนหัวของอาณาจักรให้เป็นกษัตริย์และเจ้าชายแทน แต่แนวคิดดังกล่าวก็ยังคงอยู่

แม้ในศตวรรษต่อมาการนำร่างกายมาเปรียบเทียบกับการเมืองการปกครอง (body politics) จะได้รับการกล่าวถึงน้อยลง ทั้งยังได้รับการกล่าวถึงเชิงวิพากษ์มากขึ้นว่าขัดต่อหลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค เพราะจัดวางตำแหน่งให้แก่คนในสังคมอย่างไม่เท่าเทียมกัน ไม่สอดคล้องกับระบอบการเมืองประชาธิปไตย จึงทำให้เริ่มมีการปรับคำอธิบายมานั้นความเท่าเทียมของประชาชนมากขึ้น อีกทั้งยังเปลี่ยนมาศึกษาร่างกายกับการเมืองในลักษณะของการกตัญถ่วงร่างกายโดยการปฏิบัติทางอำนาจเพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางร่างกายมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่นำการเมืองมาเปรียบเทียบกับร่างกายเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่และความพร้อมเพรียงกันของส่วนต่างๆ ในการขับเคลื่อนบ้านเมืองก็ยังคงอยู่เรื่อยมา แม้จะไม่ใช่นักคิดที่มีพลังในการกำหนดทิศทางทางสังคมดังเช่นแต่ก่อน (Rollo-Koster, 2010, online)

ประวัติและผลงานของเจ้าพระยา พระเสด็จสุเรนทราธิบดี

ก่อนนำเสนอผลการศึกษาผู้เขียนขอกล่าวถึงประวัติของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีโดยสังเขปเพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงสายธารความคิดที่ปรากฏในงานวรรณกรรมของท่านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) กำเนิดเมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2410 เป็นโอรสพระองค์ใหญ่ในพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ (หม่อมเจ้าจร มาลากุล) กับ หม่อมเปียม มีพระอัยกา คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ (ต้นราชสกุลมาลากุล) ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ 65 ไพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก โดยพระองค์ทรงตัดจุกให้พร้อมพระราชทานเบี้ยหวัดปีละ 20 บาท เหตุที่เป็นเช่นนี้คาดว่าเนื่องจากวงศาวลีของท่านเป็นปนัดดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ผู้สำเร็จราชการในพระราชสำนักในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงเท่านั้น ม.ร.ว.เปีย ยังได้รับกรุณาธิคุณจากพลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้บัญชาการโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก รับเป็นนักเรียนในสังกัดและได้เข้าเรียนในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบกระทั่งสำเร็จการศึกษาเป็นทหารมหาดเล็กอีกด้วย

ม.ร.ว.เปีย เป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านการศึกษาเป็นที่ประจักษ์ ท่านเป็นนักเรียนคนแรกที่สามารถสอบได้บริบูรณ์ทั้ง 2 ประโยคแม้ว่าจะอยู่โรงเรียนมาเพียงปีเดียว เมื่อสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแล้ว ในปี 2429 ม.ร.ว.เปีย ได้บรรจุเป็นเสมียนนายเวรในกรมศึกษาธิการที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นอธิบดีอยู่ โดยท่านได้รับ

มอบหมายจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพให้แต่งตำราพงศาวดารใหม่ให้สั้นลงตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนสำเร็จได้ในหนึ่งปีหรือปีครึ่ง แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเชื่อมั่นในความปรารถนาดีด้านหนังสือของ ม.ร.ว.เปีย มาลากุล อยู่ไม่น้อย ต่อมาในปี 2430 ม.ร.ว.เปีย จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์และเป็นนายเวรพิเศษของอธิบดีกรมศึกษาธิการ โดยระหว่างที่รับราชการที่กรมศึกษาธิการนี้ท่านได้พยายามขวนขวายฝึกภาษาอังกฤษเพิ่มเติมด้วยตนเอง ซึ่งความวิริยะดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อท่านอย่างยิ่งเมื่อท่านได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถให้รับราชการเป็นพระอภิบาลและพระอาจารย์พิเศษ ส่วนพระองค์ สมเด็จพระลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และพระเจ้าลูกยาเธออีกหลายพระองค์ในเวลาต่อมา ซึ่งทำให้ท่านต้องโดยเสด็จสมเด็จพระลูกยาเธอทั้งหลายไปประจำอยู่ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ นับแต่ปี 2436-2441 กระทั่งทางพระนครเรียกตัวของท่านกลับมาด่วนเพื่อให้รับหน้าที่ยกร่างแผนการศึกษาของประเทศสยามในเวลานั้น (ประพัฒน์ ตรีณรงค์, 2504, น. 1-535)

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี นับเป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้รับ ความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถอย่างมาก ดังความที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาและพระราชเสาวนีย์หลายช่วงหลายตอน อาทิ พระราชหัตถเลขาที่พระราชทานแก่พระมนตรีพจนกิจ (บรรณดาศักดิ์ของ ม.ร.ว.เปีย ในขณะนั้น) เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2437 ความว่า “ด้วยเราเห็นว่าเจ้าได้ออกมาอยู่กับลูกชายมหาวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร โดยความเต็มใจจงรักภักดีแต่เดิมมา บัดนี้

จึงได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ย้ายมาอยู่ในกรมมหาดเล็กและให้เหรียญคุณภุชมาลา ขอให้รับไว้เป็นเครื่องหมายไว้วางใจของเรา...” และในพระราชเสาวนีย์เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2440 ความว่า “ด้วยลูกคนเล็กจะออกไปเล่าเรียนนี้ฉันขอฝากด้วย จงเป็นธรรมาดแล้วตักเตือนทั้งการดีแลชั่วทุกอย่างไป เช่น ลูกโต ขอให้เข้าใจว่า ดวงตาของฉันทั้งคู่นี้ ฝากให้พระยาวิสุทธสุริยรักษาไว้...”

จากความไว้วางพระราชหฤทัยดังกล่าว ได้ชักนำให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้มีโอกาสใช้ชีวิตในต่างประเทศ และมีโอกาสได้พบกับวัฒนธรรมตะวันตก และสิ่งใหม่ๆ มากมาย ทว่าท่านกลับไม่ได้หลงใจให้กับตะวันตก ตรงกันข้ามท่านกลับพยายามขบคิดถึงแนวทางที่สยามจะพัฒนาและไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอยู่เสมอ โดยท่านได้แสดงความคิดเห็นต่อการจัดการบ้านเมือง ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่บ่อยครั้ง ครั้งหนึ่งท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการบ้านเมืองผ่านการส่งเสริมการศึกษาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2438 โดยชี้ให้เห็นว่า คนในสังคมนั้นมิได้อยู่ 3 กลุ่มแบ่งตามงานที่ทำคือกลุ่มคนที่ใช้สมองในการทำงาน กลุ่มคนที่ใช้ศิลปะหรือทักษะในการทำงาน และกลุ่มคนที่ใช้แรงงานในการทำงาน โดยท่านได้เสนอขั้นตอนในการปฏิรูปบ้านเมืองไว้ว่าจะต้องมีการจัดการแก้ไขการงานที่ไม่จำเป็นเพื่อลดพระราชภาระด้านงบประมาณ การปลูกกำลังคนโดยให้การศึกษา ปรับปรุงความคิดพฤติกรรมและส่งเสริมให้คนในสังคมประกอบอาชีพ เพราะสำหรับท่านแล้ว “คนของเรามีใจโง่ตื้อเลื่อนไปหมด ดังชาวปากีหาไม่ ที่ฉลาดดีก็มีถมไป หากได้ความรู้และความประพฤติดีเป็นเครื่องประดับ... กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี”

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า ท่านเป็นผู้ที่มีความคิดอ่านทางด้านการเมืองการปกครองอยู่น้อยน้อยไปกว่าเรื่อง

การศึกษา ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าด้วยเหตุดังกล่าว ประกอบกับความไว้วางใจที่มีอยู่ก่อนหน้าจึงทำให้ท่านได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้รับหน้าที่ด้านการต่างประเทศในฐานะ “อุปทูต ณ กรุงลอนดอน” อีกหนึ่งตำแหน่งโดยมิได้เป็นไปตามธรรมเนียมที่นิยมปฏิบัติทางการทูต ดังความปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระราชทานเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2441 ว่า “...อนึ่ง ส่วนการที่ตั้งพระยาวิสุทธสุริยเป็นทูตครั้งนี้ก็เป็นด้วยเหตุซึ่งเราวางใจอย่างเดียว แต่ว่าตามธรรมเนียมการซึ่งตั้งเสนาบดีขึ้นเป็นทูตในเมืองเดียวกันนั้น ผิดธรรมเนียมที่เมืองอื่นเขาทำกัน...เจ้าต้องคิดว่าการที่ได้เป็นทูตครั้งนี้เร็วกว่าอายุ แลไม่ได้เดิมตามทาง ก็เป็นเพราะเราได้เชื่อในตัวเจ้า เจ้าต้องทำให้เป็นเกียรติยศสมแก่ที่ได้ยกย่องและต้องคิดอ่านคบผู้คนที่กว้างขวางดีกว่าที่เป็นมาแล้วให้จงได้...”

เมื่อกล่าวถึงการทูตนับเป็นภาระกิจที่สำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ประเทศสยามกำลังอยู่ภายใต้การจับจ้องของประเทศมหาอำนาจตะวันตก การแต่งตั้งเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ขึ้นเป็นอุปทูตในครั้งนี้จึงเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงความไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อท่าน แม้ว่ามิบางครั้งความคิดเห็นที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ทูลเกล้าฯ ถวายอาจจะแตกต่างจากพระราชดำริของพระองค์อยู่บ้างก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น ความเห็นให้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการศึกษาถวายสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกยาเธอโดยเน้นไปที่วิชาการด้านอื่นๆ อาทิ การเมืองการปกครอง การเกษตร การคลัง การค้า และวิศวกรรม นอกเหนือจากการศึกษาด้านการทหารตามธรรมเนียมปฏิบัติแต่เดิมของชาติขัตติยะ เป็นต้น โดยท่านให้เหตุผลว่าเพื่อให้เกิดความหลากหลายด้านการศึกษานั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปบ้านเมืองในเวลานั้น (หนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2440 และวันที่ 24 เมษายน

พ.ศ. 2441) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงเห็นด้วยเท่าใดนัก ดังความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขา พระราชทานแก่พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2440 กระนั้น พระองค์ก็ทรงแต่งตั้งเจ้าพระยาพระเสด็จฯ เป็นอุปทูตโดยไม่เป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยต่อเจ้าพระยาพระเสด็จฯ เป็นอย่างมาก

นอกจากนั้น การที่พระเจ้าลูกยาเธอหลายพระองค์ ได้หันเหไปเรียนทางอื่นอยู่บ้านนอกเนื่องจากการเรียนทหารตามธรรมเนียม อาทิ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร ที่ทรงหันไปศึกษาทางวิศวกรรมและต่อมาได้เป็นผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง อดีตเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และผู้ริเริ่มการค้าหาปิโตรเลียมในสยามเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ด้านพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ ที่หันไปทรงเล่าเรียนด้านการเกษตร ซึ่งต่อมาได้รับราชการในกระทรวงเกษตรธิการ สิ่งนี้แสดงให้เห็นได้ว่า ความเห็นของเจ้าพระยาพระเสด็จฯได้รับการยอมรับจากหลายฝ่าย อันที่จริงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ เจ้าพระยาพระเสด็จฯ จะมีความเห็นแตกต่างกันบ้างในเรื่องการจัดการศึกษาถวายสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกยาเธอ แต่สุดท้ายก็เป็นไปในลักษณะของการเติมเต็มซึ่งกันและกัน ที่สำคัญทั้งสองต่างมีความเห็นตรงกันในการจัดการศึกษาทั่วไปแก่ราษฎร การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกเจ้าพระยาพระเสด็จกลับมาจัดทำแผนการศึกษาของชาติในปี 2441 ทั้งๆ ที่ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอฯ ยังไม่สำเร็จการศึกษา นับเป็นการยืนยันให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้การยอมรับความคิดเห็นของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ มากเพียงใด

โดยภายหลังจากเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้รับพระบรมราชโองการให้สำรวจรูปแบบการจัดการศึกษาของชาติ ต่อมาท่านจึงได้ทูลเกล้าฯ ถวาย “ความเห็นที่จะจัดการศึกษาของนักเรียนสยามในประเทศอังกฤษ”

แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในหนังสือกราบบังคมทูลฯ ลงวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2441 ซึ่งได้กระตุ้นให้เกิดการพูดคุยกันเรื่อง การจัดการศึกษาอย่างจริงจังอีกครั้ง (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 161) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก กระทั่งทรงตัดสินพระราชหฤทัยเรียกตัวของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ กลับมาทำหน้าที่เป็นผู้วางแผนด้านการจัดการศึกษาทั่วไปของสยาม แม้ว่าภารกิจในการเป็นพระอภิบาลจะยังไม่เสร็จสิ้นลงก็ตาม ดังความปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ลงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2441 ความว่า “เราขอชมความอุตสาหพยายามแลความคิดตรិตรองโดยรอบคอบแลเฉียบแหลมของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ซึ่งได้คิดอ่านแนะนำมายังกระทรวงในครั้งนี้เป็นอันมาก และขอยืนยันว่า ได้เห็นชอบในความคิดนั้นทุกอย่าง”

ไม่เพียงเท่านั้นพระองค์ยังทรงมีพระราชหัตถเลขาปรึกษาเรื่องการจัดการศึกษาของไทยตามแผนการของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2441 กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลตอบพระราชหัตถเลขาตั้งกล่าวเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2441 ระบุว่า เห็นด้วยกับข้อเสนอของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ว่ามี “เค้าความดีอยู่” แต่เห็นควรเพิ่มเติมความรู้ที่จะส่งเสริม “คุณธรรมในสันดาน” ไปพร้อมกันด้วยจึงทรงเสนอให้มีการเพิ่มเติมการสอนพระพุทธศาสนาเข้าไปในทุกชั้นเรียนเพื่อชักนำความประพฤตินักเรียนอีกทางหนึ่ง (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 233) ด้านสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีหนังสือตอบกลับในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2441 เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว (ประพัฒน์ ตรีณรงค์, 2504, น. 275-286) ด้านพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้สำเนา

หนังสือความคิดเห็นของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์แนบไปพร้อมกับร่างของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อนำเข้าที่ประชุมประจำปีของข้าหลวงเทศาภิบาล ซึ่งพบว่าไม่มีข้อเสนอใดแตกต่างไปจากที่เอกสารทั้งสองฉบับเสนอมากนัก

ในแผนการศึกษาของชาติที่พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้จัดทำขึ้นเพื่อทูลเกล้าฯ นั้น แบ่งแนวทางการศึกษาออกเป็นสายสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาที่เน้นการศึกษาเฉพาะด้านเพื่อการประกอบอาชีพ โดยผู้เรียนจะต้องผ่านการศึกษาระดับมูลศึกษาก่อนเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับขึ้นชั้นระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาต่อไป ซึ่งผู้เรียนอาจเลือกได้ว่าจะเรียนต่อในสายสามัญหรือสายวิสามัญ ส่วนการศึกษาในระดับสูงสุดนั้นก็คือ ระดับอุดมศึกษา ซึ่งในขณะนั้นระดับชั้นที่มีการเรียนการสอนโดยทั่วไปตามวัด ทั้งในกรุงและหัวเมืองมีเพียงระดับประถมศึกษา ส่วนระดับมัธยมศึกษาในช่วงเริ่มแรกจะมีตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น ส่วนการอุดมศึกษานั้นต้องรอให้ถึงเวลาที่การศึกษาพื้นฐานทั้งสองระดับมั่นคงเสียก่อน (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 223-232)

ต้องยอมรับว่าการจัดการศึกษาของชาติในช่วงเริ่มแรกนั้นไม่ถนัด เพราะยังปรากฏว่ามีผู้ที่ไม่เข้าใจเรื่องการเข้ารับการศึกษากระทั่งทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเรื่อง “ประกาศโรงเรียน” เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องคุณูปการของการเรียนหนังสือและเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการตั้งโรงเรียนเพื่อเกลี้ยกล่อมให้เด็กเป็นทหาร (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 300-301) ต่อมาความนิยมการศึกษาเล่าเรียนในกลุ่มคนทั่วไปก็เพิ่มมากขึ้น ข้อมูลจาก David K. Wyatt (1985 อ้างถึงใน วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 285) ชี้ให้เห็นว่า แต่เดิมจำนวนนักเรียนจะเพิ่มขึ้นระหว่าง 2,000-2,500 คนต่อปี นับตั้งแต่มีโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกในปี 2437 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีจำนวนนักเรียนที่เข้ารับการศึกษาเพิ่มขึ้นเพียงหลักร้อยในช่วง 12 ปีที่ผ่านมา

ต่อเมื่อมีข้อเสนอเรื่องโครงการศึกษาแห่งชาตินับตั้งแต่ปี 2441 เป็นต้นมา ก็ส่งผลให้จำนวนผู้เรียนเพิ่มสูงขึ้นเป็นหลักหลายพันในแต่ละปี อัตราการเพิ่มขึ้นของนักเรียนเพิ่มขึ้นจาก 5 พันเป็น 1 แสน 3 หมื่นกว่ารายเมื่อผ่านไป 14 ปี นอกจากนั้นโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือนที่พระยาวิสุทธฯ เป็นอธิบดีอยู่นั้น ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมก็เรียกขานกันว่า “โรงเรียนเจ้าคุณวิสุทธ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ท่านเป็นที่รู้จักในเรื่องของการจัดการศึกษาแก่ผู้คนในสังคมเป็นวงกว้าง กระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนมหาดเล็กเพื่อไม่ให้เข้าใจผิด (หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554, ออนไลน์)

แม้ว่าในช่วงเริ่มแรกการจัดการศึกษาจะไม่ได้เริ่มต้นครบถ้วนทุกระดับและทุกที่ แต่ปัจจุบันแนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าวก็ยังคงได้รับการปฏิบัติและดำเนินการเรื่อยมาทั้งโครงสร้างในการจัดการศึกษาและเนื้อหาสาระบางส่วนที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้เสนอไว้ในงานของท่านรวมไปถึงในหนังสือกราบบังคมทูลซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ.2448 ความว่า “...ข้อสำคัญจะต้องวางรูปการศึกษาลงไปเป็นสองแผนก็คือ การศึกษาสำหรับจะให้ราษฎรทั่วไปได้ความรู้วิชาซึ่งควรจะเป็นพื้นฐานสำหรับพลเมือง กล่าวคือให้รู้หนังสือและเลขสำหรับใช้ในกิจธุระสามัญ กับให้รู้การบริหารร่างกายที่จะรักษาตัวรักษาชีวิต สอนธรรมจริยาเพื่อให้ความรู้ความดีความชั่วจะได้ประพฤติสุจริตตลอดจนให้มีความสักตัญญู นี้จัดเป็นการศึกษาสามัญแผนก ๑ กับส่วนวิชาความรู้สำหรับผู้มีฐานะ...เป็นต้นว่าทำการช่าง การเพาะปลูก การค้าขาย...ทำราชการในหน้าที่ต่างๆ นี้จัดเป็นการศึกษาพิเศษแผนก ๑” จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า พลเมืองสำหรับพระเสด็จแล้ว นอกจากจะต้องมีความรู้ประกอบวิชาชีพได้แล้วจะต้องมีจรรยาด้วย ด้านกรมศึกษาธิการ ก็ได้กำหนดให้ “จรรยา” เป็น

1 ใน 4 วิชาบังคับที่นักเรียนต้องเรียนในยุคนั้น นอกเหนือจากวิชาภาษาไทย เลข และการรักษาตัว (รักษาสุขภาพ) ส่วนวิชาไม่บังคับมีอาทิ วิชาวิทยา ศิลปะขับร้อง และการทหาร (วุดซัย มูลศิลป์, 2554, น. 274)

การผลักดันการศึกษาในครั้งนั้นของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้กลายเป็นหลักให้แก่การจัดการศึกษาในเวลาต่อมา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507, น. 113-114) ดังจะเห็นได้ว่าการศึกษาของพลเมืองไทยในปัจจุบันหลายเรื่อง ยังคงตั้งอยู่บนเค้าโครงที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้วางไว้ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนบ้างแต่ก็เป็นการปรับเปลี่ยนในเรื่องของเนื้อหาในทันสมัยขึ้นเท่านั้น ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในการศึกษาให้ต่างออกไปจากเดิม การเรียนการสอนยังมี 4 ระดับชั้น คือ มูลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ขณะที่ แบบเรียนและตำราที่ท่านประพันธ์ขึ้นเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองให้แก่คนในยุคนั้น หลายเรื่องก็ยังคงได้รับการกล่าวถึงในปัจจุบัน อาทิ หนังสือสมบัติผู้ดี และหนังสือพลเมืองดี โดยที่หนังสือสมบัติผู้ดีนั้นได้รับการบรรจุให้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับประถมศึกษาอีกด้วย ขณะที่แนวคิดเรื่องพลเมืองดีที่ท่านได้กล่าวถึงทั้งในหนังสือกราบบังคมทูลและในหนังสือสมบัติผู้ดีนั้น ก็ยังได้รับการสานต่อโดยกระทรวงศึกษาธิการและหลายรัฐบาล โดยเฉพาะรัฐบาลของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) ที่มีนโยบายให้กระทรวงศึกษาธิการเพิ่มหลักสูตรเสริมสร้างความเข้มแข็งของประเทศโดยเน้นหน้าที่พลเมืองให้มากขึ้น (ไทยรัฐออนไลน์, 2558, ออนไลน์) ภายหลังจากวิชาดังกล่าวถูกรวมเข้ากับกลุ่มวิชาสังคมศึกษา นับตั้งแต่มีการประกาศหลักสูตรหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2503 เป็นต้นมา

ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจการศึกษาสำหรับพลเมืองและแนวคิดเรื่องพลเมืองดีของสังคมไทยจึงสามารถเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจความคิดของ

เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้เพราะแนวคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในแบบเรียนที่ท่านเป็นผู้ประพันธ์อย่างชัดเจน อีกทั้งท่านยังเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบหลักในการยกร่างโครงการศึกษาแห่งชาติขึ้นมาซึ่งได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองในสมัยนั้น อีกทั้ง แนวคิดเรื่อง จรรยา ผู้ดี และพลเมืองดี ที่ท่านเป็นผู้เสนอไว้อย่างเป็นระบบก็ยังมีอิทธิพลเรื่อยมาตราบจนปัจจุบัน

ผลการศึกษา

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงผลการศึกษาตัวบททั้ง 7 ชิ้นซึ่งประกอบด้วย หนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่รวบรวมไว้ในเอกสารที่ชื่อว่า พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจและพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ พ.ศ. 113-118 พ.ศ. 2437-2442) รวมถึงเซอร์จรรยาแก่นักเรียนแพทย์ที่ชื่อจรรยาแพทย์ (พ.ศ. 2452) หนังสือเรื่องสมบัติผู้ดี (พ.ศ. 2454) หนังสือเรื่องพลเมืองดีตอนต้น พลเมืองดีตอนกลาง พลเมืองดีตอนปลาย (พ.ศ. 2455) และหนังสือเรื่องเดือนเพ็ญ โดยใช้แนวทางของ Quentin Skinner ที่มุ่งทำความเข้าใจความคิดทางการเมืองผ่านการมองหาคำสำคัญที่ปรากฏอยู่ในตัวบท (text) ก่อนที่จะตีความคำสำคัญนั้นภายใต้บริบทเฉพาะ

ผลการศึกษาตัวบททั้ง 7 ชิ้นเรียงตามลำดับการประพันธ์ ผู้เขียนพบว่าคำสำคัญ (key term) ที่ได้รับการกล่าวซ้ำบ่อยครั้งในการนำเสนอความคิดเห็นของเจ้าพระยาพระเสด็จคือคำว่า “จรรยา” ซึ่งเริ่มปรากฏให้เห็นในงานที่ชื่อว่าจรรยาแพทย์ ซึ่งเป็นการรวมเล็กเซอร์เรื่องจรรยาที่ท่านมีต่อนักเรียนแพทย์ เมื่อ พ.ศ. 2451 ก่อนที่จะทำการรวบรวมเป็นหนังสือขึ้นใน พ.ศ. 2452 ความน่าสนใจของงานชิ้นนี้อยู่ที่ แม้ชื่อเรื่องจะระบุว่าเป็นการบรรยายให้แก่แก่นักเรียนแพทย์ ทว่าเมื่อ

พิจารณาในรายละเอียดจะพบได้ว่า กลุ่มเป้าหมายของหนังสือเล่มนี้ไม่ได้มีเพียงแต่นักเรียนแพทย์เท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงบุคคลทั่วไปซึ่งได้รับการกล่าวถึงเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดในการเล่นอีกด้วย นอกจากนี้ แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะมีชื่อเรื่องที่ว่าด้วย “จรรยา” แต่ในตอนท้ายกลับพบว่า มีการกล่าวถึงคำว่า “จรรยา” น้อยลงไปเรื่อยๆ และเน้นไปที่ “ธรรม” เป็นหลัก

ในเรื่องนี้ ผู้เขียนมองว่าการค่อยๆ หายไปของคำว่า “จรรยา” และการปรากฏขึ้นมาของคำว่า “ธรรม” ไม่ได้ทำให้คำว่า “จรรยา” หมดความสำคัญลงไป ทว่ายิ่งย้าให้เห็นถึงความสำคัญของคำว่า “จรรยา” ในฐานะคำสำคัญของหนังสือเล่มนี้ ทั้งนี้เพราะหากพิจารณาความหมายของคำว่า “จรรยา” ที่ท่านได้ให้ไว้ว่า หมายถึง “การรู้โดยควรโดยชอบ” แล้ว จะเห็นได้ว่า “จรรยา” เป็นคำที่มีความหมายใหญ่กว่าคำว่า “ธรรม” ซึ่งท่านได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็น “เครื่องรักษาความประพฤติ” จากนิยามที่ท่านได้ให้ไว้จะเห็นได้ว่า สองคำนี้มีความเชื่อมโยงกัน ในแง่ที่ว่าธรรมเป็นพื้นฐานของจรรยาหรือการแสดงออกโดยรู้ควรรู้ชอบโดยมีธรรมเป็นเครื่องรักษาความประพฤติ

สำหรับ “ธรรม” ที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ กล่าวถึงในงานเรื่องนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากโดยทั้งหมดนำมาจากคำสอนของศาสนาพุทธ ประกอบด้วย ธรรมทั่วไป และการเลือกปฏิบัติชอบไม่ผิดธรรม (สัตตสัทธัมม 7, อธิธัมม 4) ธรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่การงานอย่างเป็นธรรม (อคติ 4) ซึ่งท่านกล่าวถึงโดยรวมกับคุณธรรมอื่นๆ อาทิ ความหมั่นเพียร อดทนและความมีเมตตากรุณา เป็นต้น ส่วนสุดท้ายเป็นธรรมสำหรับคนทั่วไปซึ่งผู้เขียนอ่านแล้วจับความได้ว่า สามารถแบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้ กลุ่มที่ว่าด้วยธรรมดาของโลก อาทิ การมีลาภเสื่อมลาภมียศเสื่อมยศ (โลกธรรม 8) กลุ่มที่ว่าด้วยการประพฤติชอบธรรมและผิดธรรม (อุปกิเลส 16, นิ वर्ณ 5, พรหมวิหาร 4, อบายมุข 6 ประการ) ธรรม

ที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของการผูกมิตรการอยู่ร่วมกันของคนกลุ่มต่างๆ (ทิต 6) และธรรมในการครองเรือน (คฤหบดีธรรม และ ทัพฐธัมมิกัตถ)

ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้คือการร้อยเรียงหลักคำสอนต่างกรรมต่างวาระให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่พึงประสงค์ให้แก่คฤหัสถ์ มีการเลือกสรรธรรมที่จะนำมากล่าวถึงให้ร้อยเรียงเป็นเหตุเป็นผลสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายใหญ่ 2 ประการคือ การเป็นผู้ประกอบวิชาชีพที่ดี และการเป็นคฤหัสถ์ที่ดี ซึ่งทั้ง 2 จะต้องมียุติกรรมบางประการที่เรียกว่า “จรรยา” ทัวไปและจรรยาเฉพาะวิชาชีพ วิธีการเรียบเรียงเช่นนี้ต้องผ่านการคิดไตร่ตรองเป็นอย่างดี จะหยิบธรรมใดมากล่าวถึงบ้างและจะกล่าวถึงในลักษณะใดให้ร้อยเรียงจนเป็นเรื่องราวเดียวกัน ดังนั้น “จรรยา” จึงเป็นคำสำคัญที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ต้องการนำเสนอในงานชิ้นนี้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเอกสารในลำดับถัดมากลับพบว่างานเหล่านั้นมีคำสำคัญที่ไม่ใช่ “จรรยา” อีกต่อไป กล่าวคือในงานเรื่องสมบัติผู้ดี (2454) มีการกล่าวถึงคำว่า “จริยา” ไม่ใช่ “จรรยา” กระนั้น งานชิ้นนี้ก็ยังคงเน้นไปที่ความประพฤติเช่นเดิมแต่ที่ต่างออกไปคือการชี้ชัดลงไปถึงการประพฤติตัวของผู้ที่ควรได้ชื่อว่า เป็น “ผู้ดี” ว่าควรถึงพร้อมบริบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน คือ กาย จริยา วจจริยา มโนจริยา หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 10 ภาค โดยแต่ละภาคจะระบุถึงการประพฤติตัวในด้าน กาย วาจา ใจ เพื่อให้มีความเป็นผู้ดีไว้โดยมีรายละเอียด ดังนี้ ภาคที่ 1 ผู้ดีย่อมรักษาความเรียบร้อย ภาคที่ 2 ผู้ดีย่อมไม่ทำอุจาดลามก ภาคที่ 3 ผู้ดีย่อมมีสัมมาคารวะ ภาคที่ 4 ผู้ดีย่อมมีกิริยาเป็นที่รัก ภาคที่ 5 ผู้ดีย่อมเป็นผู้มีสง่า ภาคที่ 6 ผู้ดีย่อมปฏิบัติกิจการงานดี ภาคที่ 7 ผู้ดีย่อมเป็นผู้ใจดี ภาคที่ 8 ผู้ดีย่อมไม่เห็นแก่ตัวแต่ถ้อยเดียว ภาคที่ 9 ผู้ดีย่อมรักษาความสุจริตซื่อตรง ภาคที่ 10 ผู้ดี

ย่อมไม่ประพจน์ชั่วปองร้ายหรือทำร้ายผู้อื่น

ผู้เขียนมองว่า “จริยา” คือคำสำคัญของงานชิ้นนี้ เพราะเมื่อพิจารณาคำแวดล้อมอื่นๆภายในงานชิ้นนี้ จะพบได้ว่าคำเหล่านั้นล้วนแล้วแต่มีลักษณะมุ่งขยายความคำว่า “จริยา” ทั้งสิ้น เช่น เคารพ สุภาพ เกรงใจ มีกิริยาและความประพฤติดี เป็นต้น “จริยา” ในที่นี้จึงมีลักษณะของการระวางท่าทีและความประพฤติซึ่งคล้ายคลึงกับคำว่า “จรรยา” ที่หมายถึงการประพฤติ โดยรู้ควรรู้ชอบที่ปรากฏในงานชิ้นแรก อันที่จริง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ระบุความหมายของคำว่า “จรรยา” และ “จริยา” ไว้อย่างเดียวกันว่า หมายถึงความประพฤติหรือ กิริยาที่ควรประพฤติ ดังนั้น สำหรับผู้เขียนแล้วแม้คำสำคัญของงานเรื่องสมบัติผู้ดีจะเน้นไปที่ “จริยา” ทว่าโดยนัยความหมายที่ต้องการสื่อออกมายังเป็นเรื่องของความประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งยังมีลักษณะของการขยายความคำว่า “จรรยา” ในงานชิ้นแรกให้ชัดเจนมากขึ้น โดยชี้ให้เห็นรูปธรรมของการปฏิบัติในชีวิตประจำวันว่า การปฏิบัติอย่างมีจรรยาหรือมีจริยานั้นสามารถปฏิบัติอย่างไร ได้บ้าง หลายฝ่ายอาจเกิดคำถามว่างานเรื่องสมบัติผู้ดีทำไมคำสำคัญจึงไม่ใช่คำว่า “ผู้ดี” เนื่องจากมีการกล่าวซ้ำในหลายที่เช่นกัน ในเรื่องนี้สำหรับผู้เขียนแล้วแม้ชื่อเรื่องจะระบุไว้ถึง “ผู้ดี” ทว่าเนื้อหาสำคัญที่จะส่งเสริมให้ผู้นั้นได้ชื่อว่าผู้ดีก็คือความประพฤติที่มีจริยา

สำหรับงานชิ้นหลังๆ ของท่านนั้นจะเห็นได้ว่ามีคำว่า “จรรยา” และ “จริยา” ปรากฏน้อยลงแทบหาไม่พบกรณีของผลงานที่ชื่อว่าพลเมืองดีตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย จะเห็นได้ว่าคำสำคัญที่ได้รับการกล่าวซ้ำมากที่สุดคือคำว่า “บ้านเมือง” และ “แผ่นดิน” ภายใต้นี้เนื้อความที่เป็นการกล่าวถึงการปรับปรุงพัฒนาตนให้เป็น “พลเมืองดี” เป็นผู้ที่ทำประโยชน์แก่ “บ้านเมือง” ผ่านการเล่านิทานเรื่องนายเมืองที่แต่เดิมเป็นคนป่าชื่อนายเถื่อนที่มีนิสัยหยาบกระด้างปราศจากความรู้ แต่ต่อมาสามารถปรับปรุงตนเองให้มีพฤติกรรมดีขึ้น

ภายหลังจากได้รับการอบรมและเรียนรู้จากผู้ที่มีคุณธรรม กระทั่ง นายเมืองได้กลายเป็นแพทย์และได้ทำคุณประโยชน์ต่อคนอื่นและประเทศชาติมากมาย จนเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือจากคนทั่วไปและนครบาล ทั้งยังได้รับการยกย่องให้เป็นคหบดีใหญ่ของตำบลปกครองลูกบ้านให้ร่มเย็นต่อไป

ในงานชิ้นนี้ แม้ว่าจะไม่ได้กล่าวถึงจรรยา หรือ จริยา ไว้มากมายหลายที่ ดังเช่นงานชิ้นก่อนหน้า ทว่าข้อสรุปเกี่ยวกับการก้าวข้ามจากคนธรรมดาไปสู่พลเมืองดีที่รู้ดี รู้ชั่ว ขนขวายหมั่นศึกษา และเพียรพยายามตั้งใจทำหน้าที่ของตนนั้น สุดท้ายแก่นแกนของพลเมืองดีทั้ง 3 ตอนก็ยังคงอยู่ที่เรื่องความประพฤติเช่นเดียวกับงาน 2 ชิ้นก่อนหน้า กระนั้น การทำความเข้าใจแนวคิดหลักที่อยู่เบื้องหลังงานชิ้นนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากอ่านงานชิ้นดังกล่าวโดยลำพัง การทำความเข้าใจความคิดเบื้องหลังของงานชิ้นนี้จำเป็นต้องอ่านแบบเรียงลำดับเพื่อให้เกิดความเข้าใจความคิดเกี่ยวกับพลเมืองดีในภาพรวม

นอกเหนือจากเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นฐานของพลเมืองดีแล้ว ในงานชิ้นนี้ยังได้กล่าวถึงบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพลเมืองอย่างไม่เคยกล่าวถึงในงานชิ้นใด โดยกล่าวไว้อย่างชัดเจนในบทที่ 2 ว่าด้วยเรื่องนายเมืองเป็นหนี้แผ่นดินและต้องตอบแทนแผ่นดินด้วยการกระทำ 4 ประการ ประกอบด้วย 1. ประพฤติความดีแก่บ้านเมืองนับตั้งแต่ต้องบำรุงเลี้ยงบุตรหญิงชายของตน ดูแลบิดามารดา ประพฤติดี ทำมาหากินโดยชอบธรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ประทุษร้ายต่อบ้านเมืองและผู้ปกครองบ้านเมือง 2. ช่วยกำลังบ้านเมือง คือ เสียภาษีอากร 3. ช่วยรักษาบ้านเมืองให้สงบราบคาบ โดยรับหน้าที่เป็นผู้ใหญ่หรือสมครอาสาเป็นพลตระเวน พลตำรวจภูธร รักษาท้องที่ ตรวจตราจับกุมผู้ประพฤติผิดกฎหมายและผู้ร้าย 4. ช่วยรักษาความยุติธรรมและการปกครองบ้านเมือง นับตั้งแต่เป็นพยานในศาลและให้การโดยตรงโดยจริง นับถือเชื่อฟังผู้มีหน้าที่ทำการของรัฐบาลและไม่แฉ่งความเท็จ ซึ่งบทบาทของพลเมือง

ในที่นี้เป็นไปเพื่อตอบแทน “บุญคุณ” ของรัฐที่ป้องกันชีวิต ให้ความสำราญ ป้องกันทรัพย์สินสมบัติ และมอบความยุติธรรมให้แก่พลเมืองนั่นเอง

งานชิ้นสุดท้ายเรื่อง “เตือนเพื่อน” แม้จะแตกต่างออกไปจากงานชิ้นอื่นของท่านเนื่องจากไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของพลเมืองโดยตรง กระนั้น การทำงานชิ้นนี้เน้นกล่าวถึงบทบาทของข้าราชการกลับยิ่งดทำให้เห็นแนวคิดเรื่อง รัฐสมัยใหม่ และร่องรอยบทบาทของพลเมืองในเชิงเปรียบเทียบได้ชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ ขณะที่คนทั่วไปนั้นอาจมีอิสรภาพที่จะคิดแตกต่างออกไปจากรัฐชาติสมัยใหม่ แต่ข้าราชการไม่อาจกระทำได้ ข้าราชการจะต้องทำหน้าที่ตอบสนองความคิดของรัฐชาติสมัยใหม่ซึ่งในที่นี้ก็คือพระมหากษัตริย์เท่านั้น อันที่จริงการอ่านเช่นนี้อาจชวนให้เกิดข้อสงสัยว่าทำไมท่านเสนอแนวคิดเช่นนั้น เรื่องนี้จำเป็นต้องอ่านไปพร้อมกับงานชิ้นอื่นของท่าน รวมไปถึงความเห็นของท่านในที่ต่างๆ ด้วย ซึ่งในที่นี้ก็คือ หนังสือกราบบังคมทูลของท่านที่ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงจะทำให้เห็นได้ว่า ข้อเสนอดังกล่าวมีความสอดคล้องกับความเชื่อทางการเมืองของท่านที่มองว่า รัฐเป็นธรรมชาติและการปกครองนั้นเป็นแบบองค์การโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำนั่นเอง ดังความปรากฏในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2439 ความว่า “... ต้องประดับประดาองค์ตนให้ดำรงไว้ซึ่งหน้าที่และตำแหน่งราชการด้วย ฉะนั้น ข้าพทูลละอองธุลีพระบาท ย่อมเปรียบว่าเป็นเหมือนส่วนองค์การแห่งพระบรมกษัตริย์ตามคุณงามความดีมากและน้อย แม้แต่ไม่เป็นประโยชน์เท่าถึงพระกรและพระบาทก็ดี ก็จะสามารถแต่เส้นพระโลหิตอันประดับประดาพระขมได้บ้าง...”

วิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า คำสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงในงานชิ้นต่างๆ ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีทั้ง 7 ชิ้นที่เลือกมาทำการศึกษาชิ้นนี้ ไม่ได้

เป็นคำเดียวกันทั้งหมด กระนั้น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดความหมายและบริบทแวดล้อมภายในตัวบทแล้วจะเห็นได้ว่าคำสำคัญเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นคำสำคัญที่ว่าด้วยเรื่อง จรรยา จริยา ผู้ดี พลเมือง บ้านเมือง และอิสรภาพ ต่างก็มีจุดหมายในการปรับพฤติกรรมของผู้คนในสังคมด้วยกันทั้งสิ้น โดยคำสำคัญเหล่านี้มีความร้อยเรียงกันตามลำดับของชิ้นงานที่ประพันธ์ขึ้น มีลักษณะของการเติมเต็มซึ่งกันและกันกระทั่งนำไปสู่ข้อเสนอสุดท้ายในเรื่องของ “พลเมืองดี” ดังจะเห็นได้จากคำว่า “จริยา” ในงานเรื่องสมบัติผู้ดีนั้น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบได้ว่าการกล่าวถึงรูปธรรมของการแสดงออกอย่างมี “จรรยา” ในชีวิตประจำวันที่ได้รับการกล่าวถึงในงานเรื่องจรรยาแพทย์ให้เห็นชัดเจนขึ้น ขณะที่คำสำคัญเรื่อง “บ้านเมือง” และ “แผ่นดิน” ในงานเรื่องพลเมืองดีนั้น ก็เป็นการขยายความเรื่องพฤติกรรมของผู้ดีที่ไม่ได้ดีเฉพาะตัวแต่ดีเพื่อส่วนรวมเพื่อบ้านเมืองในฐานะพลเมืองให้ชัดเจนขึ้น ด้านคำว่า “อิสรภาพ” แม้จะไม่เกี่ยวกับคนทั่วไปแต่เป้าหมายก็ยังเป็นเรื่องของการปรับพฤติกรรมเช่นเดียวกัน เพียงแต่กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนจากคนทั่วไปเป็นข้าราชการเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การอ่านเพื่อทำความเข้าใจความคิดเบื้องหลังเกี่ยวกับพลเมืองดีจึงต้องอ่านภายใต้ 3 บริบท บริบทแรกคือภายใต้บริบทของงานชิ้นเดียวกัน บริบทที่สองคือ บริบทระหว่างงานประพันธ์ชิ้นอื่นเรียงตามลำดับเวลา และบริบทที่สามคือ บริบทสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น

เมื่อสยามตกอยู่ใน “ตาโลก”

รวมหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชหัตถเลขาที่พระองค์ทรงตอบกลับมา นับเป็นอีกแหล่งข้อมูลที่เชื่อมโยงให้เห็นร่องรอยความคิดเบื้องหลังแนวคิดเรื่องพลเมืองดีและการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองไทยในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ชัดเจนมากขึ้น เพราะอันที่จริง

เรื่องการจัดการความประพฤติของคนในสังคมนั้นได้รับการกล่าวถึงในจดหมายกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ มาเป็นเวลานานแล้ว ยกตัวอย่างเช่นในหนังสือกราบบังคมทูล ลงวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2439 มีการกล่าวถึงการ “ดัดแปลงพระอัยยาศัย” ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกยาเธอให้เข้าทางอันสมควรแก่พระวัยและสมัย และในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2439 ที่ท่านได้กล่าวถึงการดัดแต่งสันดานของคน 3 กลุ่มในสังคมที่ท่านได้แบ่งตามงานที่ทำ ประกอบด้วยกลุ่มเจ้านายที่ใช้สมองในการทำงาน กลุ่มข้าราชการที่ใช้ศิลปะและทักษะในการทำงาน และกลุ่มคนทั่วไปที่ใช้แรงในการทำงาน เจ้าพระยาพระเสด็จฯ มองว่าคนทั้ง 3 กลุ่มนี้จำเป็นต้องมีการศึกษาอบรมคุณธรรมและการบำรุงที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ขณะที่กลุ่มเจ้านายผู้ซึ่งต้องประกอบด้วยความคุณธรรมหลายประการในการปกครองและต้องใช้สมองในการทำงานพึงเน้นการบำรุงจิตใจเพื่อให้สมองสามารถขบคิดเรื่องราวต่างๆ ได้ดีขึ้น ด้านข้าราชการนั้นพึงต้องดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมในการไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวงและปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้านายได้เป็นอย่างดี ขณะที่คนทั่วไปจำเป็นต้องได้รับการอบรมเพื่อให้ประกอบอาชีพอย่างสุจริตและมีคุณธรรมไม่เกียจคร้านจึงต้องบำรุงร่างกายเป็นหลัก

เมื่อพิจารณาในแง่นี้จะเห็นได้ว่าเจ้าพระยาพระเสด็จฯ เป็นผู้ที่มีความสำคัญกับการปรับ แต่งความคิดและพฤติกรรมของผู้คนทุกกลุ่มในสังคมไม่เฉพาะแต่ประชาชนมานานแล้ว อาจด้วยการที่ท่านเป็นพระอภิบาลและได้มีโอกาสใกล้ชิดกับผู้ปกครองในเวลานั้น จึงทำให้ท่านมีโอกาสและช่องทางในการมอบข้อเสนอแนะต่างๆ ประกอบกับสถานการณ์ของบ้านเมืองในขณะนั้นไม่สู้ดีกำลังตกอยู่ในสภาวะล่าอาณานิคมโดยประเทศมหาอำนาจ ดังข้อมูลจากหนังสือกราบบังคมทูลฉบับหนึ่ง ร.ศ. 117 ไม่ระบุวันที่ ที่กล่าวว่า “ประเทศสยามทุกวันนี้ซึ่งอยู่ในเวลาเป็นที่มุ่งมองของตาโลกและมีศัตรู

คอยคั่นเขี้ยวให้เปิดเผยอยู่เสมอ ฉะนั้นแล้ว เมื่อการสิ่งใดจะกระทำก็ทำให้เต็มทีและให้ได้จริงจึงให้เล่าลือปรากฏเสียดีกว่า ตาโลกทั้งหลายก็จะเห็นไปว่าอาการอันกระทำให้ได้จริงเพื่อจะเปลี่ยนแปลงเข้าหาความนิยมของโลกแท้ ...” (หนังสือกราบบังคมทูล, 2508, น. 309-313)

ด้วยเหตุนี้ การจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับคนแต่ละกลุ่มเพื่อเป็นหนทางรับมือกับการจับจ้องของ “ตาโลก” จึงเป็นหนทางหนึ่งที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยท่านได้แสดงความเห็นเรื่องการ “ปลูกกำลังคน” ไว้ในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2439 ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ข้างต้น

องค์ภาพพ

กล่าวได้ว่าเจ้าพระยาพระเสด็จฯ สุเรนทราธิบดี มีฐานคิดเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับคนทุกกลุ่มในสังคมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ก่อนที่จะประพันธ์แบบเรียนต่างๆ ขึ้นในเวลาต่อมา ด้วยเหตุนี้ หนังสือและแบบเรียนที่ท่านประพันธ์ขึ้นในภายหลังจึงมีเป้าหมายในการปรับความคิดและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมไม่เฉพาะประชาชนทั่วไปเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงกลุ่มเจ้านายและข้าราชการด้วย ดังปรากฏในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2439 ที่ชี้ให้เห็นว่า สำหรับท่านแล้วคนในสังคมมีอยู่ 3 กลุ่มหลักๆ และแต่ละกลุ่มนั้นก็จำเป็นต้องได้รับการอบรมศึกษาแตกต่างกันออกไปตามงานที่พวกเขาต้องทำและคุณธรรมที่พวกเขาพึงมี เพื่อให้ทุกฝ่ายทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดและเมื่อประกอบกันเข้าก็จะทำให้บ้านเมืองเดินหน้าต่อไปได้

ข้อความที่ปรากฏในหนังสือกราบบังคมทูลหลายฉบับและในงานประพันธ์ของท่านที่เลือกมาศึกษา จะเห็นได้ว่าท่านเป็นผู้ที่เชื่อใน “กลไก” การทำงานที่สอดประสานกันไปของภาคส่วนต่างๆ ในการสนับสนุนกันและกันด้วยการทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด คล้ายกับ

ร่างกายและเครื่องจักรที่จะเดินไปได้ต่อเมื่อทุกฝ่ายทำหน้าที่ตามตำแหน่งของตนได้เป็นอย่างดี ความเห็นดังกล่าวปรากฏชัดในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2439 ความว่า “การทำงานนั้นเป็นเหมือนเครื่องจักรไอน้ำ... พอไอน้ำดันลูกสูบเคลื่อนออกมาตัวขึ้นเครื่องจักรอื่นๆ ที่มีหน้าที่จะต้องเดินต่อไปตามแบบที่วางไว้ก็เคลื่อนตามๆ กันไปตามหน้าที่ของตนนั้น” และอีกครั้งที่ท่านได้เปรียบตนเองในฐานะ “ชุด” ว่าเป็น “ชุดกล” ไว้ในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2441 ความว่า “ชุดควรที่จะประพฤติตนให้เป็นชุดกล ซึ่งมีจักรกลใยลานอยู่พร้อมมูลอาศัยพระบรมราชานภาพเป็นกุญแจให้กระทำ...”

ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจความคิดเรื่องพลเมืองดีและการจัดการศึกษาสำหรับพลเมือง จึงไม่อาจกระทำได้โดยลำพังหรือโดยแยกขาดจากการพิจารณาระบบของการปกครองและบทบาทของภาคส่วนอื่นในสังคม แต่จำเป็นต้องทำความเข้าใจการจัดวางตำแหน่งของตัวแสดงทางการเมืองอื่นๆ ประกอบกัน ซึ่งในที่นี้การที่เจ้าพระยาพระเสด็จได้แบ่งคนออกเป็น 3 กลุ่มโดยกำหนดให้กลุ่มเจ้านายและผู้ปกครองเป็นผู้ที่ใช้สมองทำงานและเปรียบตนเองเป็นเสมือนเส้นขนหน้าแข้งของพระมหากษัตริย์หากไม่สามารถเปรียบได้กับแขนและขาที่จะช่วยเหลือพระองค์ได้นั้น สะท้อนให้เห็นความคิดชุดหนึ่งที่มีสายธารอยู่ในยุคนั้น ซึ่งก็คือชุดความคิดที่นำเอาการเมืองการปกครองไปเปรียบกับการทำงานของร่างกาย (body politics) เพื่อชี้ให้เห็นว่าร่างกายที่ดีที่จะสามารถบรรลุสู่ความสมบูรณ์แข็งแรงได้นั้น ภัยวาระน้อยใหญ่จะต้องทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ ซึ่งความคิดเช่นนี้มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีพระเวท “ฤคเวท” (Rigveda) ซึ่งเป็นตำราเก่าแก่ของศาสนาฮินดูที่ส่งอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของประเทศอินเดียแหล่งวัฒนธรรมหลายด้านที่ประเทศสยามรับเข้ามา รวมไปถึงยังปรากฏอยู่ในแนวคิดการปกครองของกรีกโบราณที่ส่งอิทธิพลต่อประเทศตะวันตกในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็น

กลุ่มประเทศที่ราชสำนักสยามได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย ทั้งด้านการทูต การค้า และการศึกษา นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและชัดเจนมากขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความคิดดังกล่าวจึงอาจส่งอิทธิพลต่อนักคิดในเมืองไทยหลายท่านในขณะนั้นก็เป็นได้ ดังที่เอกลักษณะ ไชยภูมิ (2562, น. 23-100) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น เอกสารของอริสโตเติลได้รับความสนใจจากนักวิชาการและปราชญ์ชาวไทยหลายคนในเวลานั้น คนที่สำคัญเช่น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ขุนจรสขวนะพันธ์ และ พระยาพณิชยศาสตร์วิชาญ เนื่องจากพบการใช้คำว่า “อริสโตเติล” หรือ “อริสโตเติล” ในบทประพันธ์ของคนเหล่านี้

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมองว่าเป็นไปได้ว่าอย่างน้อยที่อิทธิพลทางความคิดเกี่ยวกับลำดับชั้นขององคาพยพในการปกครองและคุณธรรมของคนกลุ่มต่างๆ ที่ปรากฏในงานของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ อาจได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดดังกล่าวไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อันเป็นพื้นฐานในการออกแบบการจัดการศึกษาให้แก่สยามในเวลาต่อมา โดยกำหนดให้พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนส่วนหัวของร่างกายที่ทำหน้าที่คิดวางแผนให้แก่ส่วนอื่นของร่างกายซึ่งก็คือข้าราชการและพลเมืองได้ทำหน้าที่ของตนตามแผนที่พระองค์ทรงกำหนดไว้ ดังนั้น ในงานเรื่องพลเมืองดีตอนต้นจึงกล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงบทบาทของพลเมืองดีที่พึงมีต่อรัฐอันประกอบด้วย การดูแลตนเองและครอบครัว การประกอบอาชีพ การจ่ายภาษี การอาสาพลเป็นตระเวน และเป็นพยานในคดีต่างๆ ในแง่นี้บทบาทของพลเมืองจึงถูกขบขันไปยัง “หน้าที่” เป็นหลัก แม้ว่าพลเมืองจะมีอิสรภาพในการเลือกประกอบอาชีพ ทว่าบทบาทในการมีส่วนร่วมในการปกครองก็ไม่ใช่ว่าหน้าที่ของพลเมืองในยุคนั้น แต่เป็นของกลุ่มผู้ปกครองและข้าราชการที่จะทำหน้าที่เสมือนแขนและขาของผู้ปกครอง บทบาทของพลเมืองจึงถูก

กำหนดให้เป็นฝ่ายสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ ในการบำรุงรักษาและสนับสนุนการปกครองบ้านเมืองของกลุ่มผู้ปกครองเป็นหลักตามแนวคิดของคณาพททางการเมือง

อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนความคิดของผู้คนที่แต่เดิมอาศัยอยู่อย่างอิสระมิได้มีการกำกับควบคุมและมีสังกัดกระจัดกระจายตามมณฑลต่างๆ ให้มาขึ้นตรงกับศูนย์กลางที่กรุงเทพมหานครนั้นก็มิใช่เรื่องง่าย การจัดการศึกษาทั่วไปนับเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะปรับแต่งทัศนคติและพฤติกรรมของผู้คนให้สนับสนุนต่อนโยบายและแนวทางการปกครองของรัฐบาลกลางได้ แต่คำถามสำคัญอยู่ที่ว่าจะให้การศึกษานในเรื่องใด

คุณธรรมจรรยา

จากเอกสารหลายชิ้นไม่ว่าจะเป็นประกาศเรื่องโรงเรียนหรือพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีหลายฉบับ ต่างแสดงให้เห็นว่าความพยายามจัดการศึกษาที่ผ่านมานั้นมีปัญหาอยู่เป็นระยะ ทั้งเรื่องของความล่าช้าและการขาดระบบแบบแผนที่ชัดเจน ดังเช่นในพระราชหัตถเลขาพระราชทานแก่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ เมื่อ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2441 ความว่า “...ตั้งแต่ได้รับหนังสือมาแล้วยังไม่เห็นกระทรวงบอกกล่าวประการใดเลย ทั้งที่กำลังเคี้ยวเชียวกระทรวงนั้นอยู่เป็นเนืองๆ มา บัดนี้ต้องเดือนถามออกไป...” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ปกครองเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะอบรมให้แก่คนในสังคมมีความเป็นพลเมืองตระหนักถึงความสัมพันธ์กับรัฐในลักษณะที่พร้อมจะเสียสละและทำนุบำรุงรัฐให้อยู่รอดไปด้วยกัน

แต่เดิมนั้นการศึกษาไทยเน้นไปที่ คณิต ภาษา การแต่งหนังสือ และธรรมเนียมปฏิบัติในราชสำนัก เพื่อให้สามารถเข้ารับราชการเป็นเสมียนตราได้เท่านั้น โดยแบบเรียนหลักที่ใช้เป็นของพระยาศรีสุนทรโวหาร

(น้อย อาจารย์ยางกูร) ซึ่งมีทั้งสิ้น 6 เล่ม ประกอบด้วย มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังคโยค พิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และ พิศาลการ์นต์ ซึ่งเนื้อหาเพียงเท่านี้ไม่เพียงพอต่อการปรับความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคมให้หันมาประกอบอาชีพและเห็นความสำคัญต่อการให้ความร่วมมือกับรัฐแต่ประการใด

ตำราที่ว่าด้วยความสำคัญของรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพลเมืองที่ชัดเจนที่สุดหนีไม่พ้นงานเรื่อง “พลเมืองดี” ทั้ง 3 ตอน ซึ่งประพันธ์ขึ้นโดยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี กระจุนั้น ตำราเล่มดังกล่าวก็ได้รับการประพันธ์ขึ้นในปี 2455 นับเป็นเวลากว่า 14 ปี ภายหลังจากมีแผนการศึกษาทั่วไปของสยามในปี 2441 และเป็นเวลากว่า 20 ปี นับแต่มีการตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นมา สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองนอกจากจะต้องมีลักษณะเฉพาะแล้ว โดยตัวเนื้อหาที่จะจัดให้มีการเรียนการสอนก็เป็นข้อท้าทายต่อการตกลึกอย่างมาก

สำหรับผู้เขียนแล้ว ผู้ที่ทำให้ทิศทางของการปรับแตงนิสัยใจคอของคนทั่วไปมีความชัดเจนว่า ควรเป็นไปในทิศทางของ “ศีลธรรมจรรยา” ก็คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาเข้าไปในการเรียนการสอน ซึ่งเรื่องดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นพ้องด้วย ต่อเมื่อสยามหันเหจากแนวทางการจัดการเรียนการสอนตามแบบของสหราชอาณาจักรมาเป็นประเทศญี่ปุ่นที่ให้ความสำคัญกับจรรยา (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554, น. 268) การเลือกรับเอาแนวคิดเรื่องจรรยามาเป็นธงนำในการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองจึงชัดเจนมากขึ้น กระจุนั้น โจทย์ใหญ่ที่ยังต้องหาคำตอบก็คือ “จรรยา” ในเรื่องใด

ดูเหมือนว่าคำตอบในเรื่องนี้จะปรากฏชัดเจนขึ้นในงานเรื่องจรรยาแพทย์ ที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้นำเอาหลักพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อขยายความคำว่า

“จรรยา” ว่าหมายถึงการประพฤติดีประพฤติชอบ ประพฤติตามธรรม โดยมี “ธรรม” เป็นเสมือน เครื่องรักษาความประพฤติ อย่างไรก็ตาม ในงานชิ้นนี้ ก็เป็นเพียงการยกเอาธรรมะตามหลักพระพุทธศาสนา หลายเรื่องมากกล่าวไว้โดยตรงโดยไม่ได้อธิบายยกตัวอย่าง ให้เข้าใจมากนักว่าธรรมที่จะช่วยรักษาความประพฤติ หรือสร้างจรรยาให้แก่คนทั่วไปในทางปฏิบัติจะกระทำ ได้อย่างไร กระทั่ง งานเรื่องสมบัติผู้ดีจึงได้มีการ ขยายความจรรยาในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการเลือกสรรและจัดหมวดหมู่ “จรรยา” ที่เกี่ยวข้อง กับการปรับแต่งความประพฤติออกเป็น 3 หมวด เรียกว่า กายจรรยา วาจาจรรยา และ มโนจรรยา โดยยังอิงอยู่กับ คำสอนของพุทธศาสนา ส่วนงานชิ้นต่อมาเรื่องพลเมืองดี ทั้ง 3 ตอน ที่แม้ว่าจะไม่ได้มีคำว่าจรรยาหรือจรรยา ปรากฏในงานชิ้นนี้นัก กระนั้นข้อปฏิบัติในการเป็น พลเมืองดีที่ปรากฏในงานชิ้นนี้ก็ยังคงอิงอยู่บนฐานของ พุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอ่อนน้อมถ่อมตน คบบัณฑิต หมั่นใฝ่หาความรู้ ประกอบอาชีพสุจริต เป็นต้น แต่โดยที่เพิ่มเติมบทบาทของพลเมืองดีที่พึงมีต่อ รัฐเข้าไปด้วย

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าคุณธรรมที่ได้รับการปมเพาะ ให้กับพลเมืองในยุคหนึ่งจะอิงอยู่กับพระพุทธศาสนาเป็น หลัก แต่โดยที่เริ่มมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง พลเมืองและรัฐมากขึ้นในงานชิ้นหลังๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียน จึงแบ่งการเป็นพลเมืองดีตามแนวคิดของเจ้าพระยา พระเสด็จฯ ออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับของการเป็นคนดี ตามหลักพระพุทธศาสนาหรือกล่าวคือเป็นผู้ที่มีศีลธรรม ประจำใจ อาทิ ไม่โลภ ไม่ต้อดิ่ง ไม่อยากได้ของผู้อื่น คบผู้มีปัญญาและหาเลี้ยงชีพโดยชอบ เป็นต้น ซึ่งมี ลักษณะของการเป็นความดีเฉพาะตัวและมีลักษณะของ การเป็น “คนดี” มากกว่าเป็น “พลเมืองดี” ระดับที่ 2 คือการเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมีความ หมั่นเพียรในการประกอบอาชีพซึ่งเริ่มเผยแพร่คุณธรรม ออกไปสู่คนในสังคมผ่านการประกอบอาชีพมากขึ้น และ

ระดับที่ 3 คือการเป็นพลเมืองดีที่พร้อมจะสนับสนุน บ้านเมืองในทุกด้านซึ่งเป็นระดับที่ความดีเฉพาะตัว เริ่มขยายออกไปสู่สังคมและประเทศชาติในวงกว้าง มากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาสำหรับ พลเมืองในยุคนี้เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะของ “ความรู้คู่คุณธรรม”

จาก “คนดี” สู่ “ผู้ดี” และสู่ “พลเมืองดี”

Patrick Jory (2015, pp. 357-375) เป็นอีกผู้หนึ่ง ที่สนใจศึกษาเรื่อง “ผู้ดี” ของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ โดยชี้ให้เห็นว่าท่านเป็นบุคคลที่มีบทบาทอย่างมาก ในการจัดการศึกษายุคแรกๆ และมีความชัดเจนว่า ท่านมุ่งเน้นการอบรมเรื่องศีลธรรมจรรยาแก่ผู้คน ในสังคมเพื่อสร้าง “ผู้ดี” อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้เขียน แล้ว “ผู้ดี” ไม่ใช่จุดสิ้นสุดของข้อเสนอที่เจ้าพระยา พระเสด็จฯ ต้องการสร้างแต่เป็นเพียงหนทางในการสร้าง คำอธิบาย “ความคิดรวบยอด” เกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐและคนในรัฐเท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่าสุดท้าย ได้ปรากฏคำว่า “พลเมืองดี” ขึ้นมาในลักษณะที่เป็น การรวมผู้ที่มีความประพฤติดีตามศีลธรรมเข้ากับ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ต่อรัฐ กระนั้น คำว่า “พลเมืองดี” ที่หมายถึงผู้ที่เป็นคนของรัฐและมีความสัมพันธ์กับรัฐ ทั้งในแง่ของผู้รับและผู้ให้ก็เป็นคำที่เพิ่งปรากฏชัดเจน ในผลงานเรื่องพลเมืองดีทั้ง 3 ตอนซึ่งตีพิมพ์ในปี 2455 อันเป็นผลงานชิ้นหลังๆของท่านซึ่งผ่านมาแล้วกว่า 14 ปี ภายหลังจากที่ท่านได้ยกร่างแผนการศึกษาของชาติขึ้น ในปี 2441 สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า “พลเมืองดี” เป็น แนวคิดที่เกิดขึ้นอย่างมีพัฒนาการและ “ผู้ดี” ไม่ใช่ คำตอบสุดท้ายของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ดังจะเห็นได้ ว่าการจัดการศึกษาสำหรับคนในสังคมช่วงเริ่มแรกไม่ได้มี การกล่าวถึง “พลเมือง” ในทันที แต่เริ่มจากความคิด เรื่องการสร้าง “คฤหัสถ์” ที่ดี ผู้ที่รู้ควรไม่ควร รู้หลักเลียง อบรมมุข รู้ความพอดี รู้จักคบบัณฑิต รู้จักทำงาน และ รู้หน้าที่ตามบทบาทสถานะทางสังคมเท่านั้น “จรรยา”

ที่มีการอบรมกันในช่วงแรกจึงยังไม่ได้ก้าวข้ามจากการเป็น “คนดี” มาสู่พลเมืองดีที่มีความสัมพันธ์กับรัฐอย่างชัดเจน

ต่อมาในงานเรื่อง สมบัติผู้ดี จะเห็นได้ถึงพัฒนาการอีกขั้นของความคิดก่อนไปสู่พลเมืองดี แม้ว่าในงานชิ้นนี้จะยังคงเน้นไปที่เรื่องของความประพฤติที่มีจรรยา แต่การที่งานชิ้นนี้ได้นำเสนอคำว่า “ผู้ดี” เพิ่มเติมขึ้นมา ก็ทำให้เห็นความคิดรวบยอดของผู้ที่มีจรรยาหรือจริยาชัดเจนมากขึ้น ซึ่งแท้จริงแล้วคำว่า “ผู้ดี” เป็นคำที่มีใช้กันในสังคมมานานแล้วแต่จะอิงอยู่กับชาติตระกูลเป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้ที่เกิดในตระกูลเจ้านายและขุนนางจึงได้ชื่อว่าเป็น “ผู้ดี” การที่เจ้าพระยาพระเสด็จฯ นำเอาคำว่า “ผู้ดี” มาใช้เพื่ออธิบายผู้ที่มีจรรยาหรือจริยา ในแง่หนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นความพยายามของท่านในการสร้างคำอธิบายต่อกลุ่มคนที่มีคุณลักษณะที่รัฐสมัยใหม่ต้องการ แต่เมื่อหาคำอธิบายไม่ได้ คำว่า “ผู้ดี” จึงถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นทางเลือกหนึ่ง เนื่องจากเป็นคำที่เชื่อมกับจรรยาอยู่ในที่ เพราะการเป็นผู้ดีตามชาติตระกูลนั้นย่อมมาพร้อมกับการเรียนรู้ธรรมเนียมประเพณีของราชสำนัก จึงอาจมองได้ว่า ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้คำว่า “ผู้ดี” ถูกนำมาใช้อธิบายถึงผู้ที่มีจรรยา กระนั้นคำว่า “ผู้ดี” เองก็ยังไม่ได้ชี้ชัดลงไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมกับรัฐแต่อย่างใด กระทั่งเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้ประพันธ์งานเรื่องพลเมืองดี ตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลายขึ้นมา จึงปรากฏคำว่า “พลเมืองดี” ผู้ที่ไม่ได้มีเพียงจรรยาหรือมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมเท่านั้นแต่ยังมีบทบาทหน้าที่ต่อรัฐออกอย่างชัดเจน จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องพลเมืองดีนั้นเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นอย่างมีพัฒนาการ ไม่ใช่แนวคิดที่รับมาแล้วสวมทับลงไปสู่คนในสังคมได้ทันที แต่เป็นความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการจัดการศึกษาเพื่อสร้างคนดี สู่การสร้างผู้ดี และสร้างพลเมืองดีตามลำดับ โดยมีความแตกต่างกันในระดับความสัมพันธ์กับรัฐ

กล่าวโดยสรุป

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องพลเมืองดีนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อการปรับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคนในสังคม ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายที่พึงมีต่อกันเพื่อความอยู่รอดของรัฐโดยรวม กระนั้น แนวคิดเรื่องพลเมืองดีก็ไม่ใช่นโยบายสำเร็จรูปที่รับมาและสวมทับลงไปในสังคมได้ แต่เป็นแนวคิดที่ก่อรูปขึ้นอย่างเป็นพัฒนาการ สามารถปรับแต่งและจัดการให้สอดคล้องกับการปกครองและบริบทแห่งยุคสมัยได้ สำหรับพลเมืองดีของสังคมไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น โดยตำแหน่งแห่งหนขององค์ภาพแล้วพลเมืองเปรียบได้กับผละกำลังที่จะคอยสนับสนุนการทำงานของระบบราชการและการคงอยู่ของรัฐ คุณธรรมที่สำคัญของคนกลุ่มนี้ก็คือความขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพอย่างสุจริต กระนั้น บ้านเมืองที่มีแต่คนขยันโดยปราศจากความพอดีและคุณธรรม ไม่รู้จักผู้ปกครองและกตีกาในการปกครองก็อาจสร้างปัญหาได้ไม่น้อยไปกว่าบ้านเมืองที่มีแต่นักเลงและคนคร้าน ด้วยเหตุนี้ การจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างสำนักพลเมืองกลับไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่อาจกระทำได้เพียงการจัดการศึกษาให้ผู้คนอ่านออกเขียนได้หรือประกอบอาชีพได้เท่านั้น เพราะไม่เพียงพอที่จะสร้างความภักดีของพลเมืองแก่รัฐได้ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงเลือกที่จะนำพระพุทธศาสนามาใช้เพื่ออบรมสำนึกของพลเมืองในนามของจรรยา ความเป็นพลเมืองดีของไทยในยุคนี้จึงประกอบกันเข้าระหว่างพลเมืองดีทางศีลธรรมและพลเมืองดีทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ (moral-economy citizen) ซึ่งแน่นอนว่าย่อมแตกต่างออกไปจากแนวคิดเรื่องพลเมืองดีภายหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบรัฐธรรมนูญใน พ.ศ. 2475 ที่ทำให้สิทธิของพลเมืองและการมีส่วนร่วมของพลเมืองในทางการปกครองได้รับการกล่าวถึงมากขึ้น กระนั้น ผู้อ่านพึงระลึกว่าความเป็นพลเมือง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2507). *ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2435-2507*. พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- โคเซอร์, ลิวอิส เอ. (2537). *แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา ตอน แมกซ์ เวเบอร์* [Master of Sociological Thought : Ideas in Historical and Social Context] (อังกาบ กอศรีพร, ผู้แปล). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2508). *พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี* (แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจและพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ พ.ศ. 113-118 พ.ศ. 2437-2442). หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเสี่ยมพระเสด็จสุเรนทราธิบดี.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2558). *ศธ.เดินหน้าปรับปรุงวิชาหน้าที่พลเมือง เพิ่มค่านิยม 12 ประการ*. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/513689>
- ประพัฒน์ ตรีณรงค์. (2504). *ชีวิตและงานของเจ้าพระยาพระเสด็จ (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี)*. พระนคร: อุดมศึกษา.
- วีระ สมบูรณ์. (2561). *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2554). *สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2551). *กำเนิดรัฐสมัยใหม่. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 34(1), 161-174.*
- สุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยาพระเสด็จ. (2445). *แบบเรียนจรรยา “สมบัติของผู้ดี” ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. พิมพ์ครั้งที่ 15. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.
- _____. (2464). *จรรยาแพทย์ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.
- _____. (2477). *เพื่อนเพื่อน. หนังสือในงานฌาปนกิจศพท่านเจ้าอธิการเคล้าธมมปาโล*. ม.ป.พ.
- _____. (2479). *พลเมืองดี ตอนต้น ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.
- _____. (2480). *พลเมืองดี ตอนกลาง ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.
- _____. (ม.ป.ป.). *พลเมืองดี ตอนปลาย ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.
- หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2554). *112 ปีพระราชทานกำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. สืบค้นจาก <http://www.memohall.chula.ac.th/article/>
- เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. (2562). *บทสำรวจเบื้องต้นว่าด้วยอาริสโตเติลในสยาม*. ใน โสรจจ หงศ์ดารมภ์, ปกรณ์ สิงห์สุริยา และเจ็ด บรรดาศักดิ์ (บรรณาธิการ), *อาริสโตเติลในสังคมไทย* (น. 23-100). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Jory, P. (2015). Thailand's Politics of Politeness: Qualities of a Gentleman and the Making of 'Thai Manners'. *South East Asia Research*, 23(3), 357-375.
- Loos, Tamara. (1998). Issaraphap Limits of Individual Liberty in Thai Jurisprudence. Crossroads: An Interdisciplinary. *Journal of Southeast Asian Studies*, 12(1), 35-75.
- Rollo-Koster, Joelle. (2017). Body Politic. In *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/body-politic>
- Skinner, Quentin. (1969). Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*, 8(1), 3-53.

การปลูกฝังค่านิยมอันเป็นเอกลักษณ์ให้กับนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า

Instilling Values that Characterize Students of King Prajadhipok's Institute

ณัชชาภัทร อมรกุล*

Natchapat Amorngul**

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีที่มาจากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมและคู่มือการเรียนรู้บนฐานคิดผู้นำทรงภูมิปัญญา (Wise Leadership) เพื่อส่งเสริมค่านิยม KPI DNA สำหรับกลุ่มผู้เรียนสถาบันพระปกเกล้า” มีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรก เพื่อวิเคราะห์เอกลักษณ์ของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า และประการที่สอง เพื่อสร้างกิจกรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังค่านิยมเหล่านั้นให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า ผลการศึกษาพบว่า

1. นักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้าควรมีค่านิยม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ร่วมกัน เพื่อให้การมาเรียนในสถาบันพระปกเกล้า ทั้งนี้ค่านิยมที่สถาบันพระปกเกล้าจะปลูกฝังให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้าประกอบไปด้วย ค่านิยมที่เกี่ยวกับการใช้วิชาความรู้ และการใช้ข้อมูล ความจริง เพื่อการตัดสินใจ (Knowledge-K) ค่านิยมที่เกี่ยวกับการมีจิตสาธารณะและการไม่ย่อมนย่อที่จะสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนและสังคม (Public Mind-P) และค่านิยมที่มุ่งมั่นที่จะทำสิ่งที่ถูกต้อง (Integrity-I) รวมเรียกว่า KPI-DNA

2. ในการปลูกฝังค่านิยมดังกล่าว จะกระทำผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้ออกแบบมาเพื่อสอดคล้องกับธรรมชาติของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า

บทความนี้

Received

14 พฤษภาคม 2563

Revised

10 กรกฎาคม 2563

Accepted

21 สิงหาคม 2563

* นักวิชาการผู้ชำนาญการ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า

** Senior Research fellow, The College of Politics and Governance,
King Prajadhipok's Institute

ที่มีความเป็นผู้ใหญ่ มีประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบ ได้แก่ กิจกรรม Perspective, กิจกรรม KPI the Idol และกิจกรรม Reflection Link โดยกิจกรรมทั้ง 3 นั้นเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้นำสิ่งที่ดีที่สุดของแต่ละคนออกมาให้เรียนรู้ได้ร่วมกัน เปิดโลกทัศน์และทัศนคติ และได้ย้อนทบทวนถึงสิ่งที่ได้เรียนมาด้วยกัน เพื่อเป็นคำมั่นสัญญาที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

คำสำคัญ: กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้, การปลูกฝังค่านิยม, ผู้นำทรงภูมิปัญญา นักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า, สถาบันพระปกเกล้า--การศึกษา

Abstract

This article is derived from research entitled “Developing Activities and Learning Manuals Based on the Principle of Wise Leadership to Build KPI DNA Values among Students of King Prajadhipok’s Institute”. This article has two objectives: to analyze the values and KPI DNA identities desired of students at King Prajadhipok’s Institute, and to develop learning activities to instill those values and KPI DNA identities. The results of the study are as follow. 1) Students of King Prajadhipok’s institute should uphold shared values which are a shared identity among the students. The shared identity consists of: “Knowledge-K”—the value that relates to the use of knowledge, information and facts for everyday decision-making; “Public mind-P”—the value that relates to public consciousness and the determination to work for the overall society; and “Integrity-I”, the value that strengthens the will-power to only act with virtuousness. 2) To encourage the students to uphold these values, a set of learning activities must be designed to fit the character of students, who are mature, experienced, and reliable. Those activities are “the Perspective”, “the Idol”, and “the Reflection Link”. The activities aim to promote the positive character of all students and broaden their worldview as well as perspective. The activities will help students to review and reflect on themselves to their classmates to commit themselves to the public interest.

Keywords: learning activity, instilling values, wise leadership, students of King Prajadhipok’s Institute, King Prajadhipok’s Institute -- education

1. ความนำ

ปัจจุบัน หลายองค์กรได้มีการจัดหลักสูตรพิเศษ หลังปริญญาขึ้น บางหลักสูตรได้รับความนิยมมาก เช่น หลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สำหรับนักบริหารระดับสูง (ปปร.), หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.), หลักสูตรพัฒนาการเมือง การเลือกตั้งระดับสูง (พตส.), หลักสูตรผู้บริหารระดับสูง สถาบันวิทยาการตลาดทุน (วตท.), หลักสูตรผู้บริหารระดับสูงด้านการค้าและการพาณิชย์ (TEPCot) หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) เป็นต้น หลักสูตรเหล่านี้เป็นหลักสูตรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะพัฒนาบุคลากรของประเทศในด้านต่างๆ เช่น ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ด้านความมั่นคงของประเทศ ด้านการพัฒนาการเลือกตั้ง ด้านการเงินและตลาดทุน ด้านการค้า และด้านการบริหารงานยุติธรรม แต่ก็ต้องยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นว่า มีหลายคนที่หวังว่านอกจากจะได้รับความรู้แล้ว การได้เข้ามาเรียนในหลักสูตรเหล่านี้ยังได้สร้างเครือข่าย ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อการทำงานและการดำรงชีวิตของตน

หลักสูตรหลังปริญญาหลายหลักสูตรได้กลายเป็น ที่นิยม เพราะการรู้จักกัน การคุ้นเคยกัน มีช่องทาง ในการติดต่อสื่อสารกัน ทำให้การดำเนินงานต่างๆ ราบรื่น สะดวกสบายมากขึ้น คนไทยจึงนิยมส่งลูกหลาน ไปเรียนในโรงเรียนเก่าแก่ เพราะเชื่อว่าการเรียนจบ มาด้วยกันจากโรงเรียนมัธยมเดียวกัน หรือมหาวิทยาลัย เดียวกัน เป็นปัจจัยบวกที่เอื้อให้คนเข้ามาทำความ รู้จักกัน

การมีเครือข่ายนั้นเป็นสิ่งที่มีความจริง ในการทำงาน และการดำรงชีวิต เพราะทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันและกันในกลุ่มคนที่ทำงาน ในวงการที่แตกต่างกัน มีช่องทางในการติดต่อสื่อสาร ระหว่างกัน ซึ่งหากใช้ในทางที่เหมาะสมแล้ว จะทำให้

เกิดพลังที่ยิ่งใหญ่ในการร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา ประเทศในทุกๆ ด้าน แต่ในทางตรงกันข้าม หากใช้ใน ทางที่ไม่ถูกต้องก็อาจจะยังผลร้ายให้เกิดขึ้นในสังคม เช่นกัน

สถาบันพระปกเกล้าเป็นสถาบันวิชาการสถาบันหนึ่ง ที่มีหลักสูตรหลังปริญญาจำนวน 33 หลักสูตร แบ่งเป็นหลักสูตรระดับสูงจำนวน 5 หลักสูตร หลักสูตร ประกาศนียบัตรจำนวน 10 หลักสูตร หลักสูตร สัมฤทธิบัตรจำนวน 2 หลักสูตร หลักสูตร รุขฉัตร จำนวน 13 หลักสูตร และหลักสูตรอื่นๆ 3 หลักสูตร วัตถุประสงค์โดยทั่วไปของทุกหลักสูตรในสถาบัน พระปกเกล้าคือ การส่งเสริมให้ผู้เข้าได้มาร่วมแบ่งปัน ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะคิด ค่านิยม พฤติกรรม และ แนวคิด โดยการชี้แนะจากนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยของไทย เพื่อสันติสุขสภาพร อย่างแท้จริงแก่คนไทยทั้งชาติ นักศึกษาที่เรียนจบจาก สถาบันพระปกเกล้า จึงได้รับการคาดหวังว่าจะเป็น “นักพัฒนาประชาธิปไตย” เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ มีคุณธรรม และมีจิตสาธารณะ สมกับเป็น ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศ

ผู้ที่เข้ามารับการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า เป็นผู้ที่เรียนจบในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และ ปริญญาเอก ทำงานอยู่ในหลากหลายวงการ ทั้งจาก ภาคเอกชน ภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และภาคประชาสังคม ทั้งกิจการขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ บางส่วน เป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งด้วยลักษณะและ ศักยภาพของนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้าที่ได้กล่าว มาแล้ว สถาบันพระปกเกล้าเล็งเห็นว่า นอกจากวิชาความรู้ และประสบการณ์จากวิทยากรแต่ละคนที่สถาบันฯ ได้เฟ้นหามาเติมเต็มให้กับนักศึกษาแล้ว ควรจะมีการสร้างเสริม “ค่านิยม” ที่เหมาะสมให้กับนักศึกษา เพื่อที่นักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้าสามารถนำ “ค่านิยม” ที่ตนเองได้สร้างจากการเรียนหนังสือกับ

หลักสูตรต่างๆ ของสถาบันพระปกเกล้า ติดตัวออกไป
ไปพัฒนาให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน เป็นพลัง
อันสำคัญและยิ่งใหญ่ให้กับการพัฒนาประเทศ มากกว่า
ที่จะมาเรียนหนังสือเพื่อให้ได้ความรู้ และได้มีเครือข่าย
ซึ่งอาจจะเกิดประโยชน์เฉพาะตนเพียงอย่างเดียว

ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การทำงานวิจัยฉบับนี้ เพื่อค้นหา
ว่านักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้าควรจะมีค่านิยม
ที่เป็นเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างไร และควรจะมีกิจกรรมใด
ที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์
เหล่านั้นให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า เพื่อให้
นักศึกษาเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และสามารถ
นำเครือข่ายที่ตนเองได้รับนั้นมาสร้างประโยชน์ให้กับ
สังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ของ
ตนเอง และมีความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อที่จะทำสิ่งที่ถูกต้อง

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและเอกลักษณ์ KPI-DNA
เพื่อระบุพฤติกรรมที่พึงประสงค์
2. การเสนอกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา
พฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามค่านิยม KPI-DNA

3. การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า เป็น
นักศึกษาผู้ใหญ่ มีความแตกต่างจากนักศึกษา
ในวัยเด็กที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์การทำงานมาก่อน
ซึ่งในทางวิชาการแล้วมีแนวคิดการเรียนการสอนสำหรับ
ผู้ใหญ่หลากหลายทฤษฎี ในบทความฉบับนี้จะหยิบยก
ขึ้นมา 3 หมวดแนวคิด ได้แก่

3.1 แนวคิดที่เสริมสร้างคุณลักษณะ (Character)

1) จิตวิทยาเชิงบวก เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นมาโดย
Seligman (2004) เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ชี้ทิศทาง
โดยรวมในงานวิจัยชิ้นนี้ เป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับ

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มีความหมายว่า เป็นการใช้
กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการสำรวจ และ
สร้างเสริมความสามารถของบุคคล โดยเนื้อหาแล้ว
แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ใหม่กว่าแนวคิดจิตวิทยาทั่วไป
เพราะเป็นแนวคิดที่แยกออกมาในภายหลัง ความแตกต่าง
ของแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกกับแนวคิดจิตวิทยา คือ
จิตวิทยาเชิงบวกเป็นศาสตร์ในการส่งเสริมและ
สร้างแรงจูงใจให้กับคนปกติ เป็นการสร้างจุดแข็งของคน
มาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ในขณะที่จิตวิทยา
เป็นศาสตร์ที่ไว้ใช้รักษาผู้ที่มีความผิดปกติ (สุภารัตน์
ตันติวิวัฒน์, 2560, น. 279)

Seligman (2011) ได้กล่าวถึงแนวคิดนี้ไว้ว่า
เป็นแนวคิดที่เน้นการเรียนรู้ในสามประเด็นหลักดังต่อไปนี้คือ (1) *อารมณ์เชิงบวก* หมายถึง ความรู้สึกที่ทำให้
คนรู้สึกว่าคุณค่า และมีความสุข เช่น การมองโลก
ในแง่ดี ความหวัง และความสุข ทั้งนี้อารมณ์เชิงบวก
มีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชีวิตมีความสุข ไม่มี
ความหวาดกลัว กังวลใจ และสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้
(2) *คุณลักษณะเชิงบวก* คือการพัฒนาบุคลิกเชิงบวก
ต่าง ๆ หรือการพัฒนาความเป็นจุดแข็งของแต่ละคน
ได้แก่ ปัญญาและความรู้, ความเข้มแข็ง กล้าหาญ
ทางจิตใจ, การเข้าใจและสัมผัสถึงความเป็นมนุษย์,
ด้านความยุติธรรม, ด้านการยับยั้งชั่งใจ และการรู้จัก
ความจริงของโลกและชีวิต (3) *สถาบันและโครงสร้าง
ของการปฏิบัติ* ในวัฒนธรรมหรือสังคมที่ส่งเสริมและ
พัฒนาจุดแข็งของมนุษย์ รวบรวมและส่งเสริมจุดแข็ง
ต่างๆ เหล่านี้ และที่ส่งเสริมบุคคลให้เป็นพลเมืองที่ดีขึ้น
มีความรับผิดชอบ มีความเอาใจใส่ต่อผู้อื่น มีความสุภาพ
มีความอดทน และมีจริยธรรมในการทำงาน

2) การศึกษาเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (andragogy)

Lindeman (1926) ได้กล่าวถึงการศึกษาเรียนรู้สำหรับ
ผู้ใหญ่ (andragogy) คือการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับ
บุคคลที่โตแล้ว มีวุฒิภาวะ พึ่งพาตนเองได้ และมีบทบาท

ด้วยเหตุนี้จึงมีแนวโน้มที่จะแสวงหาความรู้แบบนำตนเอง (self-directed) เน้นภาระงาน (task-oriented) และมีความสนใจในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานที่ตนเองทำอยู่ และมีเป้าหมายที่ชัดเจนกว่าเด็กทำให้ผู้ใหญ่มักจะเลือกการศึกษาแบบไม่เป็นทางการอยู่นอกห้องเรียน และพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของพวกเขา (Ross-Gordon, Rose & Kasworm, 2017, p. 3)

ทฤษฎีนี้จึงเหมาะสมกับลักษณะเด่นของนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า ที่เรียนจบการศึกษาอย่างน้อยในระดับปริญญาตรีมาแล้ว และได้ทำงานมาในระยะหนึ่งแล้ว ต้องเป็นการเรียนการสอนที่ไม่บีบบังคับ แต่เปิดโอกาสให้นักศึกษามีบทบาทในการนำตนเองสามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจได้ การเรียนรู้ในแนวทางนี้จะทำให้นักศึกษาได้ลงลึกกับความสามารถพิเศษกับประสบการณ์ของตนเองมากขึ้น ซึ่งจะเชื่อมโยงกับความสนใจของนักศึกษาได้ นักศึกษาสามารถได้เรียนรู้เพิ่มเติมในสิ่งที่ตนเองถนัดได้

3) ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ Experiential Learning Theory (ELT) ทฤษฎีนี้เป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างประสบการณ์และความสนใจของผู้เรียน ซึ่งเหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ทำงานมาแล้วในระดับหนึ่ง และเปิดโอกาสให้นักศึกษาแต่ละคนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของเพื่อนร่วมรุ่นที่มีประสบการณ์ในด้านอื่นๆ (Klob, 1984, p. 21) หัวใจของทฤษฎีนี้คือมองว่า การเรียนรู้ของคนเราเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกัน 4 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนแรกคือประสบการณ์เชิงรูปธรรม (Concrete experience) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้จากความรู้ดั้งเดิมของตนเอง อาจจะทำโดยการให้คำถามก่อนเข้าสู่บทเรียน เพื่อเชื่อมโยงตนเองเข้ากับสิ่งใหม่ที่กำลังจะเรียนรู้ หรือทำให้เราออกจากสภาพพื้นที่ปลอดภัยที่เราคุ้นเคย ในขั้นตอนนี้ทำให้ผู้เรียนได้ถูกดึงประสบการณ์ของตนเอง ผ่านการตอบคำถามก่อนเข้าสู่

บทเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความคิดและประสบการณ์ของตน ผสมผสานกับประสบการณ์ใหม่ในห้องเรียน จนเกิดความรู้และความเข้าใจในบทเรียนมากขึ้น

ขั้นตอนต่อมาคือ *ขั้นการสังเกตไตร่ตรอง (Observation and reflection)* คือการนำประสบการณ์และความรู้ของผู้เรียนเข้ามาไตร่ตรองสะท้อนคิด โดยการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียน หรือทดลองตอบปัญหาจากแบบฝึกหัดหรือใบงาน เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ที่มากขึ้น และต่อเนื่องไปถึงขั้นตอนที่สามคือ *การสรุปหลักการที่เป็นรูปแบบนามธรรม (Formation of abstract concepts and generalization)* ซึ่งมีประโยชน์ตรงที่เราจะนำความรู้หรือประสบการณ์ที่ได้มาไปแก้ไขความผิดพลาดที่เราเคยทำ หรือทำให้เราทำงานได้ดีขึ้น หากมีการปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างแล้ว และขั้นตอนสุดท้ายคือ *การนำความรู้ไปปฏิบัติ (Testing implications of concept in New situations)* ขั้นตอนนี้คือการปฏิบัติจริง คือการนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนในขั้นที่หนึ่งถึงสาม ไปลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนนี้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่รู้จบตลอดไป

การเรียนรู้ทั้ง 4 ขั้นตอนของทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์นี้ เหมาะสมกับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า คือเป็นการเรียนรู้ที่นักศึกษาสามารถนำความรู้ใหม่ที่ได้มาไปประยุกต์ใช้กับบริบทของสังคมและวิชาชีพของตนเองได้เลย เพราะนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้ามีต้นทุนทางสังคมและวิชาชีพของตนเองอยู่พร้อมสรรพแล้ว การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงเป็นการเพิ่มศักยภาพของนักศึกษาที่มีอยู่แล้วให้แจ่มชัดขึ้นกว่าเดิมได้

4) การเรียนแบบนำตนเอง (Self-Directed Learning) การเรียนแบบนำตนเองเหมาะกับลักษณะ

ของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ เป็นการเรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนขยายความรู้ของตนเอง ไปเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ด้วยความสนใจที่เป็นแบบเฉพาะของตน ผู้เรียนในลักษณะนี้จะต้องเริ่มต้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นลักษณะของความมีวินัยในตนเองของผู้เรียนจึงค่อนข้างมีความสำคัญมาก เพราะเป็นผู้ทำกระบวนการเรียนทั้งหมด ตั้งแต่การค้นหาความต้องการในการเรียนรู้ เป้าหมายในการเรียนรู้ และหาทรัพยากรบุคคลและเครื่องมือต่างๆ ในการเรียน ตลอดจนเลือกวิธีการในการเรียนต่างๆ ด้วยตนเอง ในการเรียนแบบนี้ การเรียนรู้แบบนำตนเองเป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า เพราะเป็นการเรียนที่ผู้เรียนมีศักยภาพในระดับหนึ่งแล้ว ผู้เรียนมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีความมุ่งมั่นที่จะเดินไปสู่เป้าหมายนั้น และเป็นผู้ที่มีความกระหายใคร่รู้ในสิ่งที่ตนเองต้องการ ซึ่งเป็นแนวทางในการเรียนรู้ของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า

3.2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้

ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้นั้น บทความฉบับนี้ได้หยิบยกแนวทาง 2 แนวทางมาเป็นหลักการในการสร้างกระบวนการการเรียนรู้ได้แก่ การเรียนรู้เรื่อง การเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้ผ่านเกม เนื่องจากเป็นการนำแนวคิดในการศึกษาหาความรู้แนวใหม่ที่เน้นการเรียนรู้แบบสองทาง โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง และพัฒนาต่อยอดทักษะของตนเองผ่านการช่วยเหลือของเพื่อนร่วมชั้นเรียน ดังต่อไปนี้

1) การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative learning) Mezirow (1977) ได้พูดถึงทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไว้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (disruptive change) โดยความหมายแล้วคือ กระบวนการสร้างความหมายใหม่ให้แก่ประสบการณ์เดิม หรือเพื่อชี้้นำการกระทำของตนในอนาคต เป็นการเรียนที่มุ่งให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ให้เกิดความเข้าใจในตนเอง เข้าใจโลก และความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้ที่เรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงต้องเข้าใจว่า ไม่มีความรู้ใดๆ ที่ไม่ล้ำสมัย ต้องพัฒนาตนเองโดยการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ สะท้อนคิด มีความคิด สร้างสรรค์ และจินตนาการอยู่เสมอ

ซึ่งในส่วนของแนวทางการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น Mezirow ได้นำเสนอแนวทางการเรียนรู้ใน 4 แบบด้วยกันคือ 1) โดยการใคร่ครวญพิจารณากรอบอ้างอิงที่มีอยู่ (Elaborating Existing Frames of Reference) 2) โดยการเรียนรู้กรอบอ้างอิงใหม่ (Learning New Frames of References) 3) โดยการเปลี่ยนแปลงมุมมอง (Transforming Points of View) และ 4) โดยการเปลี่ยนแปลงจิตนิสัย (Transforming Points of View) ทั้งนี้ ประโยชน์ของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงคือ ทำให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างรอบด้านมากขึ้น (inclusive) สามารถแยกแยะวินิจฉัยได้มากขึ้น (discriminating) สามารถเปิดรับฟังสิ่งต่างๆ ได้มากขึ้น (open) มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงเชิงอารมณ์มากขึ้น (emotionally capable of change) มีการสะท้อนคิดมากขึ้น (reflective)

2) การเรียนรู้ผ่านเกม (Game-based learning - GBL) ในการเรียนการสอนปัจจุบันนั้นต้องยอมรับว่าการเรียนการสอนโดยใช้ตำราเรียนอย่างเดียว อาจเป็นเรื่องที่ค่อนข้างแน่นิ่งและล้าสมัย Jan & Gaydos (2016, pp. 8-19) ได้อธิบายถึงการใช้การเรียนรู้ผ่านเกมไว้ว่า เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะสร้างระบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน โดยให้การเรียนการสอนขึ้นอยู่กับความต้องการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสำคัญ หากนักเรียนสามารถหาข้อมูลหรือมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้อะไรก็ได้ พวกเขา ก็จะได้รับความรู้มากขึ้นเท่านั้น การเรียนรู้จึงไม่ใช่การตีกรอบ หรือสร้างคำจำกัดความที่แคบๆ

ในการทำความเข้าใจโลกหรือสถานการณ์เท่านั้น แต่การเรียนรู้กลายเป็นสิ่งที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ ในสถานการณ์ต่างๆ กัน เพราะความสามารถในการเรียนรู้ทำให้ผู้ตัดสินใจสามารถปรับตัวและทักษะให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่วนครูก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบ (designers) เพื่อให้ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ตามความต้องการของเขา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตรงกับความต้องการของตน

ในปัจจุบัน การเรียนรู้ผ่านเกม เป็นเทคโนโลยีของการเรียนการสอนที่เข้ามาเสริมรูปแบบการสอนผ่านทางตำราที่เป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม ซึ่งการเรียนรู้ผ่านเกมจะใช้เกมเป็นตัวกลางเชิงโต้ตอบ (interactive medium) ที่ช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking Skill) ซึ่งเป็นทักษะการเรียนรู้ ช่วยเสริมสร้างความรู้ความสามารถที่ไม่เพียงแต่การนำความรู้และประสบการณ์ที่เขาเคยพบหรือเคยแก้ไขปัญหาในอดีตเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การมีความสามารถที่จะปรับเปลี่ยนทักษะของเขาเพื่อให้เข้ากับการสถานการณ์ใหม่ๆ ได้อีกด้วย (Lavigne & Mouza, 2012, pp. 1-2)

3.3 แนวคิดผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติ

แนวคิดผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติ เป็นหนึ่งในแนวคิดหลักที่มีการถ่ายทอดควบคู่ไปกับการเรียนการสอนใน 2 หลักสูตรของสถาบันพระปกเกล้า คือ หลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง และหลักสูตรผู้นำยุคใหม่ในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่ผู้นำแบบดั้งเดิมจะทำความเข้าใจและบริหารจัดการเพื่อจัดการความเปลี่ยนแปลงได้ทั้งหมด เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเทคโนโลยีภาพถ่ายได้ทำให้บริษัท 2 บริษัท คือบริษัทฟูจิและโกดัก มีการตอบสนองการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันไป โดยโกดักเลือกที่จะใช้

จุดแข็งของตนเองต่อต้านเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ ในขณะที่ฟูจิตพยายามปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกดิจิทัล มีการลดการให้ความสำคัญของกลุ่มฟิล์มให้มีความสำคัญกับเทคโนโลยีเกิดใหม่ยิ่งขึ้น ผลจากการมองและปรับตัวกับสถานการณ์ที่มีความแตกต่างกัน เช่นนี้ทำให้บริษัทฟูจิประสบความสำเร็จจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่บริษัทโกดักต้องประสบกับความล้มละลาย

Nonaka & Takeuchi (2011, pp. 58-67) ได้ศึกษาบทเรียนของฟูจิและโกดัก ตลอดจนอีกหลากหลายองค์กรที่จำเป็นจะต้องอยู่ท่ามกลางความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันนั้น ทำให้ต้องสร้างผู้นำที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะรับมือกับความผันผวนดังกล่าวได้ ซึ่ง เขาได้ย้ำให้เห็นถึงจำเป็นต้องหรือสร้างแนวคิดดั้งเดิมที่เกี่ยวกับผู้นำ ทั้งผู้นำในภาครัฐ เอกชน และงานบริการสังคม ซึ่งผู้นำในยุคใหม่นั้นจะต้องเป็นผู้รอบรู้เชิงปฏิบัติ (practical wisdom) คือ ผู้ที่สามารถตัดสินใจได้ว่าควรทำอะไร เมื่อใด และอย่างไร สามารถตัดสินใจในการเลือกทางปฏิบัติที่เกิดประโยชน์สูงสุดบนพื้นฐานของกรอบจริยธรรม เข้าใจในบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เลือกแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม ในช่วงเวลาที่จำกัดต่างๆ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนจำนวนมาก ไม่ใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะหน้าหรือของคนใดคนหนึ่ง หรือแค่บริษัทหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง นำมาสู่การสร้างตัวแบบของผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีลักษณะ 6 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความสามารถในการคิดและตัดสินใจเพื่อสร้างสิ่งที่ดีแก่องค์กรและสังคม โดยผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติ สามารถตัดสินใจได้อย่างชัดเจนว่า อะไรคือสิ่งที่ดีงาม ไม่เฉพาะกับประโยชน์เฉพาะหน้าของตนเองและองค์กรที่สังกัดเท่านั้น แต่ต้องมองไปถึงประโยชน์ร่วมกันของประเทศชาติและสังคม อันเป็นประโยชน์ร่วมกันของมวลมนุษยชาติ การตัดสินใจของผู้นำทรงภูมิปัญญาจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค์ในเชิงศีลธรรมและจริยธรรม เพราะหากขาดไปซึ่งทั้งสองสิ่งนี้แล้ว สังคมจะ

อยู่ไม่ได้ เช่น หากเป็นผู้นำในองค์กรเอกชนก็จะไม่คิด เฉพาะผลกำไรที่ตนเองและองค์กรจะได้ เช่นเดียวกัน หากเป็นผู้นำในองค์กรภาครัฐก็ไม่ได้เพียงต้องการบรรลุ ตัวชี้วัดหรือสร้างผลงานที่เห็นผลในระยะสั้น แต่ต้องเป็น ผลประโยชน์ที่จะเกิดผลที่ดีต่อสังคมในองค์กรรวม

2. ความสามารถในการทำความเข้าใจสาระสำคัญของสถานการณ์ และสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงอย่างลึกซึ้ง และรอบด้าน ในการทำงานต่างๆ นั้น นอกจากจะเป็น ผู้เห็นภาพกว้างที่แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของความเป็น ผู้นำแล้ว ผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติจะต้องสามารถเก็บ รายละเอียดของสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและหลากหลาย รอบด้านให้ได้มากที่สุด ทั้งจากประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศของแต่ละพื้นที่ ข้อมูล และประสบการณ์ต่างๆ จะต้องถูกเก็บอย่างละเอียด ลึกซึ้งถ่องแท้ และเข้าใจ เพราะถ้าผู้นำไม่สามารถเข้าใจ สาระสำคัญของปัญหาต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน จะทำให้พวกเขาไม่สามารถตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ได้อย่าง มีประสิทธิภาพ

3. ความสามารถในการสร้างพื้นที่และความร่วมมือ ที่เอื้อให้ทุกคนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้าง องค์กรความรู้ใหม่ ในภาษาญี่ปุ่น ba แปลว่า พื้นที่ หรือ พุงกว้าง ภายใต้ ba นี้เองที่จะเป็นที่แลกเปลี่ยนข้อมูล ระหว่างกัน เพื่อทำความเข้าใจกัน และต่อยอดความรู้ ต่อกันและกัน ผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติ มักจะเปิดพื้นที่ให้ กับพนักงานในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบริหารถึงระดับ ปฏิบัติการมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งอาจจะทำในรูปแบบ ของความเป็นทางการ เช่น ห้องประชุม หรือความไม่ เป็น ทางการ เช่น เครือข่ายสังคม (social media) หรือเป็น ระบบอินทราเน็ตของบริษัท หรือมุกาแพยามเข้า ของสถานที่ทำงาน การได้ใช้เวลาร่วมกันจะช่วยลด ความขัดแย้งซึ่งกันและกัน และสามารถมองเป้าหมาย เดียวกันของทีมงานได้

4. ความสามารถในการสื่อสารสาระสำคัญของ สถานการณ์และสิ่งต่างๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจ ผู้นำปัญญา

เชิงปฏิบัติไม่จำเป็นที่จะต้องต่อสู้กับการทำงานที่ทำหาย ด้วยตัวคนเดียวเสมอไป เพราะงานที่มีความท้าทายมาก ก็ย่อมต้องการผู้ร่วมงานที่มาจากหลากหลายภาคส่วน มากขึ้นไปเรื่อยๆ ผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติสามารถใช้เทคนิค วิธีการที่หลากหลายเพื่อการสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจ เช่น การจับประเด็นสำคัญ การทำความเข้าใจสารและ ผู้รับสาร การยกตัวอย่างประกอบ การสร้างทัศนคติ เชิงบวกให้กับผู้ฟัง การเปรียบเทียบให้เห็นภาพ และ การรับฟังความต้องการของผู้ฟัง เพื่อสื่อสารให้ผู้อื่น ได้เข้าใจสาระสำคัญที่ตนเองต้องการโดยไม่สร้าง ความเข้าใจผิดในเนื้อหาสาระ

5. ความสามารถบริหารจัดการอำนาจเพื่อขับเคลื่อน ให้ทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้ ในสังคมหนึ่งๆ มีคนที่ มีความรู้ความสามารถแตกต่างกัน และมีความต้องการ แตกต่างกัน และในบางครั้งความแตกต่างเหล่านี้อาจนำ มาสู่ความขัดแย้งได้ ซึ่งความพิเศษของผู้นำปัญญา เชิงปฏิบัติคือ การบริหารจัดการบุคคลที่มีความแตกต่าง กัน ให้ร่วมกันทำงานจนบรรลุเป้าหมายร่วมกันได้ โดยผู้นำจะต้องทราบว่า จะตัดสินใจอย่างไร และ ต้องปฏิบัติเมื่อใด ที่จะบรรลุความสำเร็จได้

6. ความสามารถในการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ที่มีปัญญา เชิงปฏิบัติ ผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติจะต้องมีความสามารถ ที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นทรัพยากรที่มีค่า นอกจากนี้ ยังต้องส่งเสริมพนักงานในทุกๆ ระดับให้สามารถรับมือ กับทุกๆ การเปลี่ยนแปลง ดังนั้นไม่ใช่ว่าพนักงาน ในระดับผู้บริหารเท่านั้นที่จะต้องได้รับการพัฒนาทักษะ ใหม่ๆ และถูกกระตุ้นให้สร้างการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่พนักงานในระดับล่าง และระดับปฏิบัติการก็จะต้อง รู้ทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วย

4. ขอบเขต ประชากรเป้าหมาย

ประชากรและพื้นที่ที่จะนำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ ผู้บริหารระดับสูงของสถาบันพระปกเกล้า ได้แก่ เลขาธิการ และรองเลขาธิการของสถาบันพระปกเกล้า

พนักงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมของสถาบันพระปกเกล้า และนักศึกษาที่กำลังศึกษาในหลักสูตรต่างๆ ของสถาบันพระปกเกล้า

5. รูปแบบการทำวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิจัยจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะ (Character) ในทางจิตวิทยา และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และได้วิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อสำรวจความต้องการ และแนวคิดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stake holders) ของการนำเครื่องมือไปใช้

ขั้นตอนที่ 2 การลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัย วิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวคิดจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกับ ทฤษฎี แนวคิดทางจิตวิทยา และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อกำหนดเป้าหมายในการออกแบบและพัฒนา ชุดเครื่องมือ ที่ตอบสนองต่อความต้องการและเงื่อนไข การนำไปใช้ พัฒนาชุดเครื่องมือ กิจกรรมการสร้างและ ปลูกฝังค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์ให้กับนักศึกษาของ สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาเป้าหมาย และแนวคิดที่ได้จากการสังเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 มาเป็น กรอบในการพัฒนา โดยได้ตรวจสอบคุณภาพและความ เหมาะสมของเครื่องมือ/กิจกรรม และได้เสริมสร้าง ศักยภาพให้พนักงานสถาบันพระปกเกล้าให้สามารถเป็น ผู้นำกิจกรรมในการปลูกฝังค่านิยม พร้อมทั้งทดลองใช้ ชุดเครื่องมือ/กิจกรรมปลูกฝังค่านิยม ในกลุ่มนักศึกษา ของสถาบันพระปกเกล้า 2 ครั้งเพื่อให้ได้กิจกรรมที่มี การออกแบบอย่างเหมาะสมกับนักศึกษาของสถาบัน พระปกเกล้า ในการปลูกฝัง KPI-DNA

6. วิธีการวิจัยหรือการเก็บข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมี แนวทางดังนี้

- *การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ* ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดย การส่งแบบสอบถามให้กับพนักงานฝึกอบรมและบริหาร โครงการของสถาบันพระปกเกล้าจำนวน 26 คน เพื่อ วิเคราะห์ความจำเป็น โอกาส และข้อจำกัดในการสร้าง กิจกรรมเพื่อฝึกอบรมให้กับนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า

- *การสังเกตแบบมีส่วนร่วม* โดยให้ทีมงาน ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้วิจัยในฐานะพนักงานวิชาการและ พนักงานฝึกอบรมและบริหารโครงการทำหน้าที่เป็น ผู้สังเกตและบันทึกพฤติกรรม และการตอบสนองของ นักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557- 2560 โดยได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะและ อัตลักษณ์ของนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า และ นำกิจกรรมที่ได้ออกแบบมาไปทำการทดลองใช้กับ พนักงานฝึกอบรมที่เป็นทีมงานเดียวกันจำนวน 3 ครั้ง และนำไปทดลองให้กับพนักงานในสำนักงานอื่น จำนวน 1 ครั้ง เพื่อออกแบบเป็นกิจกรรมต้นแบบ และนำ กิจกรรมต้นแบบนี้ไปทดลองกับนักศึกษาของสถาบัน พระปกเกล้าจำนวน 1 ครั้ง

- *การสัมภาษณ์เชิงลึก* ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key-informants) ได้แก่ผู้บริหารระดับ สูงของสถาบันพระปกเกล้า พนักงานฝึกอบรมและ บริหารโครงการ และผู้เชี่ยวชาญด้านการคิดค้นเกมจาก หน่วยงานภายนอก เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า (KPI- DNA) และแนวทางการพัฒนากิจกรรมให้กับนักศึกษา ของสถาบันพระปกเกล้า

7. การอภิปรายผล

7.1 เอกลักษณ์ของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า

1. จากการวิเคราะห์ความสามารถของผู้นำในทฤษฎี ผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติทั้ง 5 ประการ ได้แก่ 1. ความสามารถในการคิดและตัดสินใจเพื่อสร้างสิ่งที่ดีแก่องค์กรและ สังคม 2. ความสามารถในการสร้างพื้นที่และความร่วมมือ

ที่เอื้อให้ทุกคนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ 3. ความสามารถในการสื่อสารสาระสำคัญของสถานการณ์และสิ่งต่างๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจ 4. ความสามารถบริหารจัดการอำนาจเพื่อขับเคลื่อนให้ทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้ 5. ความสามารถในการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ที่มีปัญญาเชิงปฏิบัติ ดังรายละเอียดข้างต้น จึงได้มีการสังเคราะห์ออกมาใหม่เพื่อให้เป็นค่านิยมของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า 3 ข้อ เพื่อให้นักศึกษาทุกหลักสูตรของสถาบันพระปกเกล้าสามารถเรียนรู้ และนำไปประยุกต์ให้เข้ากับสถานภาพและบทบาทของตนเองได้ทั้งในระหว่างเรียน และเมื่อเรียนจบ ได้แก่ 1. การที่นักศึกษามีความรักในวิชาความรู้และการตัดสินใจที่อิงวิชาความรู้ (Knowledge Creation-K) 2. การที่นักศึกษายึดมั่นในความมีจิตสาธารณะที่จะคิดถึงเรื่องประโยชน์ส่วนรวมเหนือสิ่งอื่นใด (Public Mind) และ 3. การที่นักศึกษายึดมั่นในความซื่อตรง ไม่ย่อท้อต่อการยืนหยัดในการทำสิ่งที่ถูกต้อง (Integrity-I) ซึ่งเรียกเอกลักษณ์ 3 ประการเหล่านี้ว่า KPI-DNA เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อย่อของสถาบันพระปกเกล้า (King Prajadhipok's Institute-KPI) เป็นหลักการจำ เพื่อให้นักศึกษาสามารถจดจำได้ง่ายว่า ผู้ที่เรียนจบจากสถาบันพระปกเกล้า ซึ่งเอกลักษณ์ที่เป็นค่านิยมของนักศึกษา

2. คุณลักษณะที่เรียกว่า KPI-DNA นั้นได้ถูกนำมาใช้ในการประเมินคุณลักษณะของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้าก่อนหน้านี้อแล้ว โดยผู้บริหารได้นำคุณลักษณะนี้มาใช้เพื่อปลูกฝังนักศึกษาในหลักสูตรนำร่อง ของสถาบันพระปกเกล้า ได้แก่ ประกาศนียบัตรชั้นสูงการเสริมสร้างสังคมสันติสุข (สสสส.) หลักสูตรประกาศนียบัตรธรรมาภิบาลของผู้บริหารระดับกลาง และหลักสูตรประกาศนียบัตรไทยกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในเศรษฐกิจการเมืองโลก ซึ่งกิจกรรมที่ถูกพัฒนาขึ้นในงานวิจัยฉบับนี้ จะเป็นการปลูกฝังให้นักศึกษาตระหนักและมีค่านิยมในเรื่อง KPI-DNA มากขึ้น

3. ในคุณลักษณะทั้งสามของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า นั้น ทั้งผู้บริหารและพนักงานของสถาบันพระปกเกล้าเห็นว่า คุณลักษณะในการแสวงหาความรู้ (Knowledge) เป็นคุณลักษณะที่ถ่ายทอดได้ง่ายที่สุด เนื่องจากสถาบันพระปกเกล้าได้เชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้กับนักศึกษาอยู่แล้ว ในขณะที่คุณลักษณะการมีจิตสาธารณะ (Public Mind) เป็นคุณลักษณะที่สามารถถ่ายทอดได้ยากกว่า เพราะไม่ได้เป็นคุณสมบัติที่สามารถถ่ายทอดโดยการรับฟังการบรรยายเท่านั้น แต่เป็นคุณสมบัติที่ต้องมาจากการกระทำซึ่งมาจากทัศนคติของนักศึกษาเอง ส่วนคุณลักษณะด้านความซื่อตรง (Integrity) เป็นคุณลักษณะที่ถ่ายทอดได้ยากที่สุด เนื่องจากเป็นคุณสมบัติที่สร้างตัวชีวิตได้ยาก เห็นผลยาก มีลักษณะเป็นเรื่องเฉพาะตัวหรือมุมมองของแต่ละคน และที่สำคัญก็คือ ต้องใช้ระยะเวลาและการปลูกฝังอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่หลักสูตรของสถาบันพระปกเกล้าที่ผ่านมาเน้นการเรียนการสอนแบบเป็นทางการ และระยะเวลาศึกษาค่อนข้างรวดเร็ว คือระยะเวลาตั้งแต่ 3 -9 เดือน อย่างไรก็ดีทั้ง 3 ส่วนควรจะต้องมีการถ่ายทอด และส่งเสริมให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า เนื่องจากการใช้องค์ความรู้ การมีจิตสาธารณะ และการมีความซื่อตรง จะช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของนักศึกษาทั้งในด้าน ความรู้ ทัศนคติและมุมมอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ร่วมกันของนักศึกษาที่มาเรียนในหลักสูตรของสถาบันพระปกเกล้า

4. ในการถ่ายทอดและส่งเสริมเอกลักษณ์ของนักศึกษานั้น เงื่อนไขที่จะต้องนำมาจัดการปลูกฝัง KPI-DNA ให้กับนักศึกษานั้นมาจาก 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นที่ตัวนักศึกษาเอง ที่บางส่วนที่ไม่ได้คาดหวังว่าจะต้องได้รับการปลูกฝัง KPI-DNA ส่วนที่สอง คือ การออกแบบการเรียนการสอนในปัจจุบัน ที่เน้นการสอนแบบเป็นทางการคือ การรับฟังบรรยาย การลงพื้นที่ และการศึกษาดูงาน จึงไม่ได้ถูกจัดการให้การเรียนที่สามารถปลูกฝัง KPI-DNA และส่วนที่สาม

คือ สิ่งแวดล้อมของการจัดการเรียนการสอนที่ยังไม่พร้อมสำหรับการปลูกฝัง KPI-DNA ซึ่งเงื่อนไขต่างๆ ทั้ง 3 ข้อนี้จะต้องนำมาเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่ใช้ในการออกแบบกิจกรรมที่ทำให้นักศึกษาได้มีพื้นที่ร่วมกันในการแบ่งปันประสบการณ์ของตนเอง และรับรู้ประสบการณ์ของเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งจะมีประโยชน์ในการพัฒนาทักษะของการอยู่ร่วมกัน และสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า

5. จากข้อค้นพบในเบื้องต้นนี้ จึงนำไปสู่แนวทางในการสร้างเครื่องมือใหม่ให้กับสถาบันพระปกเกล้า เพื่อที่จะปลูกฝังเอกลักษณ์ทั้ง 3 ประการให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า ซึ่งเครื่องมือนี้จะต้องเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่ เป็นกิจกรรมใหม่ที่ทำให้นักศึกษาได้ซึมซับเอกลักษณ์ทั้ง 3 ประการนี้ให้เข้าไปในตัวของตัวเอง

7.2 การสร้างเครื่องมือเพื่อปลูกฝังเอกลักษณ์ให้นักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการทดลอง ทำให้สามารถพัฒนากิจกรรมสำหรับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า 3 กิจกรรมคือ กิจกรรม Perspective กิจกรรม KPI the Idol และ กิจกรรม Reflection Link ดังนี้

1) กิจกรรม Perspective

คำว่า perspective แปลว่า มุมมอง กิจกรรม Perspective ก็เป็นกิจกรรมที่สะท้อนมุมมองของนักศึกษา โดยเป็นกิจกรรมอุ่นเครื่องที่ให้นักศึกษาได้รู้จักกัน และมุมมองในเรื่อง KPI-DNA ในแง่มุมต่างๆ จากสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกันของนักศึกษา โดยในด้านการทำกิจกรรม Perspective นั้นคือ ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มกัน กลุ่มละ 5-8 คน โดยแต่ละกลุ่ม จะได้รับการตั้งคำถาม และการแสดงความคิดเห็น ผู้ที่แสดงความคิดเห็นในคำถามจะต้องเสียการ์ดแสดง

ความคิดเห็น และกลุ่มใดที่เหลือการ์ดแสดงความคิดเห็นน้อยที่สุดเป็นกลุ่มที่ชนะในกิจกรรมนี้ คำถามที่ใช้ในกิจกรรมนี้เป็นคำถามที่ไม่มีถูกหรือผิดอย่างชัดเจน แต่เป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างไม่รู้จัก มีทั้งคำถามในเชิงนโยบาย การวางลำดับความสำคัญ คำถามเชิงปรัชญา

กิจกรรม Perspective เป็นกิจกรรมที่เปิดพื้นที่ให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของ “มุมมอง” ซึ่งกันและกันในเรื่องที่เกี่ยวกับ ความรู้ ความมีจิตสาธารณะ และความซื่อตรง ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้าที่มีศักยภาพสูง สามารถแลกเปลี่ยนมุมมองซึ่งกันและกันได้อย่างเท่าเทียม ส่งเสริมให้เปิดใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน การได้เรียนรู้ร่วมกันในกิจกรรมดังกล่าว ยังช่วยเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้รู้จักกันมากขึ้น และนำมุมมองที่ได้ระหว่างกันไปประยุกต์ใช้ โดยการ์ดคำถามซึ่งเป็นเนื้อหาที่นักศึกษาจะได้นำไปเปิดมุมมองร่วมกันนั้น เป็นการ์ดคำถามที่ส่งเสริมให้นักศึกษาได้เปิดใจในเรื่องความรู้ ความมีจิตสาธารณะ และความซื่อตรง ซึ่งทั้งสามประการนี้คือหลักการของ KPI-DNA myh'ouh กิจกรรม Perspective นี้สามารถเล่นได้ตลอดช่วงเวลาเรียน อาจจะเป็นตั้งแต่การเปิดเรียน หรือเป็นช่วงกลางของการเรียน และอาจจะเป็นช่วงท้ายของการเรียนก็ได้ เพราะเป็นการเปิดพื้นที่มุมมอง ทั้งของตนเองและเพื่อนร่วมชั้นเรียน ซึ่งการได้ฝึกกิจกรรมนี้บ่อยๆ ให้นักศึกษา

ในด้านของความรู้ (knowledge-creation-K) นั้นประเด็นที่สามารถพัฒนาได้ผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนมุมมอง โดยสร้างสถานการณ์ให้แลกเปลี่ยน พูดคุย หรือการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ ในด้านของความมีจิตสาธารณะ (public mind-P) คือ การสร้างโจทย์ขึ้นเพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาสามารถอ้างอิงและเชื่อมโยงตัวเองกับสังคมภาพรวม และในด้านของความซื่อตรง

(Integrity-I) คือ ความซื่อสัตย์ และความซื่อตรง ต่อตนเองและผู้อื่น โดยอาศัยกติกาของเกม และวิธีการ แลกเปลี่ยนเป็นการสร้างประสบการณ์เรียนรู้จำลองให้นักศึกษา

2) กิจกรรม KPI the Idol

กิจกรรม KPI the Idol เป็นกิจกรรมที่ถูก ออกแบบขึ้นมาโดยใช้หลักการของจิตวิทยาเชิงบวก และวิธีการ persona ซึ่งเป็นการสื่อสารทางการตลาด ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการสำรวจ และเสริม ความสามารถของนักศึกษา โดยนักศึกษาด้วยกันเอง ให้สามารถนำศักยภาพไปใช้ได้อย่างเกิดประโยชน์ มากที่สุด แนวคิดดังกล่าวจึงนำมาสู่การสร้างเวที พื้นที่ หรือเป็น platform ให้นักศึกษาเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปสู่การดึงศักยภาพที่มีอยู่ของนักศึกษาของ สถาบันพระปกเกล้าที่มีอยู่แล้ว ให้ชัดเจนเด่นชัดมากขึ้น จนสามารถกลายเป็นจุดเด่นของนักศึกษาสถาบัน พระปกเกล้าได้

กิจกรรมนี้เริ่มต้นโดยแบ่งกลุ่มนักศึกษาทั้งหมด 9 กลุ่ม โดยให้ 3 กลุ่มเป็นตัวแทนของ Knowledge, อีก 3 กลุ่มเป็นตัวแทนของ Public Mind และอีก 3 กลุ่มเป็นตัวแทนของ Integrity หลังจากนั้นทั้ง 9 กลุ่ม จะพยายามสร้างบุคลิกภาพของผู้ที่มีความโดดเด่น ในเรื่อง Knowledge, Public Mind และ Integrity ขึ้นมากลุ่มละ 1 แบบ แล้วนำเสนอชื่อเพื่อนร่วมชั้นเรียน ที่มีบุคลิกภาพใกล้เคียงกับบุคลิกภาพนั้น แล้วทั้ง 3 กลุ่ม ที่ได้บุคลิกภาพเดียวกันลงคะแนนเสียงคัดเลือกให้เหลือ คนๆ เดียวที่มีบุคลิกภาพตรงกับ K P และ I นั้นให้เป็นตัวแทนของรุ่นที่มีลักษณะเหมาะสมกับความเป็น the idol

เกมนี้เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้ที่เข้ามาศึกษา ในหลักสูตรต่างๆ ของสถาบันพระปกเกล้า เกิดจาก การสมัครใจเข้าศึกษาของนักศึกษาเอง ดังนั้นโดยพื้นฐาน

ของนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า จึงเป็นผู้ที่มีความ ใฝ่ใจในการศึกษาหาความรู้ก่อนแล้ว และในการที่ นักศึกษาเข้ามาเรียนรู้ ได้ใช้เวลาร่วมกันเป็นระยะเวลาหนึ่ง ก็เป็นการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน (Engagement) ในส่วนนี้จะทำให้นักศึกษาเกิด ความมุ่งมั่นและความเพลิดเพลินในการทำกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งที่ตนเองมีความสนใจ และต่อมาเมื่อเข้ามา รวมตัวกัน และได้พบปะนักศึกษาท่านอื่นๆ ที่อยู่ใน แวดวงเดียวกัน หรือมีความสนใจเดียวกัน ก็จะนำไปสู่ การได้รับการยอมรับในแวดวงของนักศึกษาด้วยกัน นำไปสู่การสร้างบรรยากาศในการปลูกฝังจิตสาธารณะ และความซื่อตรง ให้นักศึกษาได้ตามลำดับ

ที่มาของกิจกรรมนี้มาจากแนวคิดหลักคือ “จิตวิทยาเชิงบวก” ดังนั้นจึงเป็นการเน้นให้นักศึกษามี (1) อารมณ์เชิงบวก คือเป็นการเรียนการสอนที่ส่งเสริม ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตนเองแล้วของนักศึกษา และทำให้นักศึกษาได้เห็นศักยภาพของตน ซึ่งเป็นการมองเห็น ตัวเองแง่ดีและในแง่บวกที่เป็นความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้ นักศึกษามีความมั่นใจและภูมิใจในตัวเอง การมีอารมณ์ เชิงบวกในการศึกษาเล่าเรียนจึงเป็นพื้นฐานเบื้องต้น สู่การเปิดใจรับความรู้ ประสบการณ์ และการถ่ายทอด ทักษะของผู้ที่เกี่ยวข้องได้อย่างเต็มที่ (2) การสอน โดยการใช้คุณลักษณะเชิงบวก 6 ด้าน ได้แก่ ปัญญาและ ความรู้, ความเข้มแข็ง กล้าหาญทางจิตใจ, การเข้าใจและ สัมผัสถึงความ เป็นมนุษย์, ด้านความยุติธรรม, ด้าน การยับยั้งชั่งใจ และ การรู้จักความจริงของโลกและชีวิต ซึ่งจะถูกนำมาเป็นแบบอย่างในการเรียนการสอนเพื่อ ปลูกฝัง KPI-DNA (3) การสร้างพื้นที่หรือบรรยากาศที่มี คุณลักษณะเชิงบวกทั้ง 6 ด้าน โดยสถาบันพระปกเกล้า จะต้องเน้นย้ำการส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะเชิงบวก ทั้ง 3 ด้าน เพื่อให้นักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้าได้รับ การปลูกฝังอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอที่จะเน้นศักยภาพ เด่นของตนเองในทางสร้างสรรค์

กิจกรรม KPI The Idol จึงเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมค้นหาความเป็นผู้มีความรู้ (knowledge) ความเป็นผู้มีจิตสาธารณะ (publicness) และความเป็นผู้มีความซื่อตรง (integrity) จากนักศึกษาในรุ่นเดียวกันเอง เพื่อสร้างบุคลิกลักษณะเฉพาะ (persona) ของบุคคลนั้นๆ ซึ่งจะกลายเป็นสิ่งที่นักศึกษาเชื่อมโยงความจำเข้ากับเพื่อนร่วมรุ่นที่มีลักษณะความเป็นผู้มีความรู้ มีจิตสาธารณะ และความซื่อตรงได้ กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์ให้เกิดการเรียนรู้จากกันและกัน และการเคารพในความแตกต่างหลากหลายของบุคคล เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนที่ดำเนินไปแล้วอย่างน้อยครึ่งเทอม เพราะต้องให้นักศึกษารู้จักกันในระดับหนึ่งแล้ว ว่าเพื่อนร่วมชั้นเรียนแต่ละคนมีคุณสมบัติเด่นด้านใด การที่ผู้คุณสมบัติไว้กับบุคลิกภาพทำให้นักศึกษาสามารถจำได้ง่ายว่าคุณลักษณะต่างๆ คือ K P I นั้นสอดคล้องกับตัวตนของเพื่อนคนใดในรุ่นของตน

3) กิจกรรม Reflection Link

กิจกรรม Reflection Link เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเมินและแลกเปลี่ยนข้อเสนอต่อวิธีการและกระบวนการที่สถาบันพระปกเกล้าใช้เพื่อส่งเสริมค่านิยม KPI-DNA โดยกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมขนาดเล็กที่จัดขึ้นภายหลังจากการจัดกิจกรรม Perspective หรือกิจกรรม KPI the Idol เพื่อเป็นการสะท้อนกิจกรรม KPI-DNA ที่ได้จัดขึ้น หรืออาจจะเป็นกิจกรรมเดี่ยว ที่สามารถจัดในช่วงกิจกรรมปัจฉิมนิเทศของหลักสูตร เพื่อให้นักศึกษาได้ทบทวน KPI-DNA ก็ได้

กิจกรรมนี้เริ่มต้นขึ้นโดยแบ่งนักศึกษาออกเป็น 9 กลุ่ม ตามความสมัครใจ นักศึกษาแต่ละคนจะได้รับการแจกแบบประเมิน K P และ I โดยนักศึกษาจะพิจารณาและวิเคราะห์คำถามที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน K P และ I ที่ตนเองได้รับจากการเรียนในหลักสูตร

หลังจากนั้นนักศึกษาจับคู่ และผลัดกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแล้วให้แต่ละคู่ ทายใจว่าคู่สนทนาของตนนั้น ว่าให้คะแนนความสำเร็จของสถาบันพระปกเกล้า ในการส่งเสริมค่านิยม K, P หรือ I ไว้ที่คะแนน

ประโยชน์ของกิจกรรมนี้คือ ทำให้นักศึกษาได้ย้อนกลับไปว่าได้ประโยชน์และได้เรียนรู้อะไร จาก กิจกรรม Reflection หรือ KPI the Idol เป็นการทบทวนค่านิยม KPI-DNA ระหว่างนักศึกษา และเป็นการแลกเปลี่ยนความเห็นร่วมกันระหว่างนักศึกษาด้วยกันเอง นอกจากนี้ยังได้ทำให้ผู้จัดหลักสูตรได้รวบรวมความเห็นและความต้องการของนักศึกษา เพื่อนำมาปรับปรุงกิจกรรม KPI-DNA ในลำดับต่อไปด้วย

8. สรุป เงื่อนไข และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

จากวัตถุประสงค์ในการทบทวนความวิจัยฉบับนี้ 2 ข้อ คือ 1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและเอกลักษณ์ของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า และ 2. สร้างกิจกรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังเอกลักษณ์เหล่านั้นให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า นั้น พบว่า

1. นักศึกษาที่เรียนจบจากสถาบันพระปกเกล้า ในทุกๆ หลักสูตร ควรมีค่านิยม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ร่วมกันของนักศึกษา เพื่อให้เป็นผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติ อันจะเป็นประโยชน์ไม่เพียงเฉพาะตนเองและองค์กรของตนเท่านั้น แต่ยังคงต้องเป็นประโยชน์แก่สังคมอีกด้วย ทั้งนี้ ค่านิยมที่สถาบันพระปกเกล้าจะปลูกฝังให้กับนักศึกษาของสถาบันพระปกเกล้าเป็นค่านิยมที่มาจากแนวคิดผู้นำปัญญาเชิงปฏิบัติ (Wise Leadership) ซึ่งประกอบไปด้วย ค่านิยมที่เกี่ยวกับการใช้วิชาความรู้ และการใช้ข้อมูล ความจริง เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้องสำหรับตนเอง องค์กร และสังคม (Knowledge-K) และค่านิยมที่เกี่ยวกับการมีจิตสาธารณะและการไม่ย่อมนย่อที่จะสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนและสังคม (Public Mind-P)

และสุดท้ายคือ ค่านิยมที่มุ่งมั่นที่จะทำสิ่งที่ถูกต้อง โดยไม่หวั่นเกรงกับสิ่งใดๆ (Integrity-I) รวมเรียกสามค่านิยมนี้ว่า KPI-DNA

2. ในการปลูกฝังค่านิยมดังกล่าว จะกระทำผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้ออกแบบมาเพื่อสอดคล้องกับธรรมชาติของนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า ที่มีความเป็นผู้ใหญ่ มีประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบได้แก่ กิจกรรม Perspective, กิจกรรม KPI the Idol และกิจกรรม Reflection Link โดยกิจกรรมทั้ง 3 นั้นเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้ร่วมกัน เปิดโลกทัศน์และทัศนคติ และได้ย้อนทบทวนถึงสิ่งที่ได้เรียนมาาร่วมกัน เพื่อเป็นคำมั่นสัญญาที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

8.2 เจื่อนใจ

เจื่อนใจด้านเวลา : แต่ละกิจกรรมมีการกำหนดถึงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการทำกิจกรรม ซึ่งหากไม่สามารถจัดสรรเวลาในการดำเนินการได้ อาจส่งผลต่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการใช้ เนื่องจากกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่อาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในระดับ Knowledge Sharing และ Knowledge Co-creation ทำให้การก่อตัวของการเรียนรู้ไม่สามารถทำได้ด้วยวิธีเดียวกับ lecture ที่ใช้เวลาสั้นในการถ่ายทอด

เจื่อนใจด้านผู้นำกระบวนการ : กิจกรรมการเรียนรู้นี้เป็นนวัตกรรมใหม่ที่ถูกพัฒนาใหม่ จึงทำให้มีความจำเป็นในการพัฒนาและฝึกอบรมศักยภาพ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบสามารถนำนวัตกรรมไปใช้งาน ให้เข้าใจ ทั้งหลักคิด และวิธีการในการนำไปใช้

เจื่อนใจด้านจำนวนคน : แต่ละกิจกรรมระบุถึงจำนวนคน และการแบ่งกลุ่มไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับกลไกของกิจกรรม และระยะเวลาที่เหมาะสมในการแลกเปลี่ยน หากมีจำนวนคนมากหรือน้อยไป อาจส่งผลต่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการใช้นวัตกรรม ผู้ที่จะนำ

กิจกรรมแต่ละกิจกรรมไปใช้จึงต้องศึกษาอย่างละเอียด และมีบุคลากรที่เข้าใจในกิจกรรมในจำนวนที่เหมาะสม

8.3 ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

ข้อมูลจากงานวิจัยฉบับนี้ สามารถเป็นฐานความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นในการพัฒนาคุณลักษณะ KPI-DNA ผ่านนวัตกรรมในรูปแบบของเกม กับนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้าได้แนวทางหนึ่ง หากมีการทำวิจัยถึงแนวทางอื่น หรือตรวจสอบประสิทธิผลจากการใช้นวัตกรรมนี้ในระยะที่ยาวขึ้น จะช่วยให้สามารถยืนยันผลลัพธ์ได้ชัดเจนมากขึ้น

นอกจากนี้ หากในอนาคตเมื่อกิจกรรมต่างๆ ที่อยู่ในรายงานการวิจัยฉบับนี้ได้ นำไปใช้ ควรจะมีการรวบรวมข้อจำกัด หรือจุดเด่นต่างๆ ของแต่ละกิจกรรม เพื่อนำไปปรับปรุงกิจกรรมที่ส่งเสริม KPI-DNA ให้มีความสอดคล้องกับธรรมชาติของนักศึกษา และทำให้นักศึกษามีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ประการสุดท้าย เสนอให้นักวิจัยต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้ สู่งานวิจัยเชิงคุณภาพในการค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และไม่สำเร็จของการเสริมสร้างคุณลักษณะด้วยกระบวนการนี้ และกระบวนการอื่น เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานในการทำงานระยะยาว เรื่องนี้เพิ่มเติมต่อไป

8.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติการและการต่อยอด

นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยฉบับนี้ เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณลักษณะ KPI-DNA ดังนั้นหากมีการต่อยอดจากนวัตกรรมนี้ สู่การพัฒนาอื่น บนฐานคิดเดียวกัน จะช่วยให้การทำงานเรื่องนี้มีทางเลือกมากขึ้น โดยเฉพาะหากพัฒนาขึ้นภายใต้ข้อจำกัดของการสร้างการเรียนรู้ของสถาบันฯ เช่น ความแตกต่างด้านอายุของผู้เข้าร่วม เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

สุดารัตน์ ดันดีวิวัฒน์. (2560). จิตวิทยาเชิงบวก: แนวคิด การพัฒนา และความท้าทายในอนาคต. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา*, 9(1), 277-290.

ภาษาอังกฤษ

Jan, Mingfong & Gaydos, Mathew. (2016). What is Game-Based Learning? Past Present and Future. *Educational Technology*, 56(3), 6-11.

Kayes, Anna & Kayes, Christopher. (2011). *The Learning Advantage: Six Practices of Learning-Directed Leadership*. 69-91th ed. New York: Palgrave Macmillan.

Knowles, M. S.. (1950). *Informal Adult Education*. New York: Association Press.

Kolb, David A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.

Lindeman, Eduard Christian. (1926). *The Meaning of Adult Education*. New York: New Republic, Incorporated.

Mezirow, Jack. (1977). Perspective Transformation. *Studies in Adult Education*, 9(2), 153-164.

Lavigne, Nancy & Mouza, Chrystalla, Eds. (2012). *Emerging Technologies for the Classroom: A Learning Sciences Perspective*. New York: Springer Science & Business Media.

Nonaka, Ikujiro, & Takeuchi, Hirotaka. (2011). The Wise Leader. *Harvard Business Review*, 89(5), 58-67.

Ross-Gordon, Jovita M., Rose, Amy D, & Kasworm, Carole E. (2017). *Foundation of Adult and Continuing Education*. San Francisco: John Wiley & Sons, Inc.

Seligman, Martin E.P. (2004). *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. UK: Hachette.

Seligman, Martin E. P. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*. New York: Simon and Schuster.

Takeuchi, Hirotaka. (2013). Wise Leadership and Wise Capitalism. *Kindai Management Review*, 1, 17-27.

บริษัท เทพผดุงพระมะพร้าว จำกัด
THEPPADUNGORN COCONUT CO., LTD.

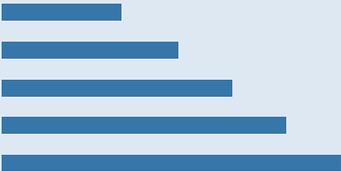
บริษัท เทพผดุงพระมะพร้าว จำกัด

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

บริษัท ล็อกซเลย์ จำกัด

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

NAMYONG

TERMINAL

บริษัท นามยง เทอร์มินัล จำกัด (มหาชน)
ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

กฟผ.

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

การไฟฟ้านครหลวง

Metropolitan Electricity Authority

การไฟฟ้านครหลวง

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

บริษัท ราช กรุ๊ป จำกัด (มหาชน)

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

บริษัท แอดวานซ์ ไวร์เลส เน็ทเวอร์ค จำกัด

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

รอส
G H BANK

ธนาคารอาคารสงเคราะห์

ธนาคารอาคารสงเคราะห์

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

บริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน)

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้า

KPI
e-Learning

โครงการการเรียนการสอน ผ่านระบบ e-Learning

สถาบันพระปกเกล้า ได้เปิดการศึกษอบรมในโครงการการเรียนการสอนผ่านระบบ e-Learning เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวม 3 หลักสูตร ได้แก่

- หลักสูตร การเตรียมความพร้อมสำหรับการเมืองระดับชาติ
- หลักสูตร การเตรียมความพร้อมสำหรับการเมืองระดับท้องถิ่น
- หลักสูตร ค่านิยมพื้นฐานของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

จริยธรรมในการเผยแพร่บทความของวารสารสถาบันพระปกเกล้า

วารสารสถาบันพระปกเกล้าให้ความสำคัญกับจริยธรรมในการเผยแพร่บทความ ดังนั้น บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเผยแพร่บทความ จึงถือปฏิบัติตามหลักการและข้อกำหนดเกี่ยวกับจริยธรรมในการเผยแพร่บทความของวารสารสถาบันพระปกเกล้าอย่างเคร่งครัด

● จริยธรรมของบรรณาธิการ ●

1. ยอมรับหรือปฏิเสธบทความเพื่อการตีพิมพ์ตามหลักเกณฑ์ของวารสาร โดยปราศจากอคติที่มีต่อตัวเนื้อหาบทความ หรือต่อตัวผู้แต่ง
2. ดำเนินการพิจารณาและตรวจสอบเนื้อหาของบทความ ว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกับกรอบเนื้อหาของบทความที่วารสารกำหนดไว้
3. ให้เสรีภาพแก่ผู้แต่ง ในการแสดงความคิดเห็นตามหลักวิชา และคงไว้ซึ่งความถูกต้องของผลงานทางวิชาการ
4. ปราศจากการมีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้แต่ง และผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ ซึ่งนำไปสู่การนำบทความไปใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือผลประโยชน์ส่วนตัว
5. ไม่ดำเนินการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของบทความและผลประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ
6. ปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนของวารสารอย่างเคร่งครัด ตรงไปตรงมา และปกป้องความเป็นอิสระของกองบรรณาธิการในการเสนอความเห็นต่างๆ
7. รักษามาตรฐานของวารสารและพัฒนาวารสารให้มีคุณภาพและทันสมัยเป็นที่ยอมรับอยู่เสมอ

● จริยธรรมของผู้แต่ง ●

1. ชื่อผู้แต่งที่ปรากฏในบทความจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในงานเขียนขึ้นดังกล่าวจริง
2. บทความที่ผู้แต่งส่งเพื่อพิจารณาเผยแพร่นั้น ต้องเป็นงานเขียนที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารเล่มใดมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอ เพื่อขอรับพิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับอื่น
3. บทความที่ผู้แต่งส่งเพื่อพิจารณาเผยแพร่นั้น ต้องถือปฏิบัติตามกรอบเนื้อหา และข้อกำหนดต่างๆ ที่วารสารได้กำหนดไว้โดยเคร่งครัด
4. ไม่นำงานเขียนของผู้อื่นมาเป็นของตน และไม่ลอกเลียนงานเขียนของผู้อื่น รวมถึงต้องให้เกียรติและอ้างถึงบุคคลหรือแหล่งที่มาของข้อมูลที่นำมาใช้ในงานเขียนของตน
5. เคารพความคิดเห็นทางวิชาการและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขบทความ ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ
6. บทความที่ผู้แต่งส่งเพื่อพิจารณาเผยแพร่นั้น หากเป็นบทความที่ได้รับทุนจะต้องเปิดเผยแหล่งทุนที่สนับสนุนในงานเขียนดังกล่าว และถ้าบทความเป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวิจัย บทความจะต้องมีการระบุถึงการศึกษาวิจัยนั้นๆ ด้วย
7. ยินยอมโอนลิขสิทธิ์งานเขียนให้แก่วารสาร หลังได้รับการพิจารณาตอบรับการตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่จากวารสารแล้ว

● จริยธรรมของผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ (Reviewers) ●

1. มีความรู้ หรือความชำนาญ หรือประสบการณ์ ตามกรอบเนื้อหาของงานเขียนที่ต้องพิจารณา ซึ่งนำไปสู่การยอมรับ หรือให้แก้ไข หรือปฏิเสธบทความ ด้วยความเป็นธรรมและถูกต้องตามหลักวิชาการ
2. ยอมรับ หรือให้แก้ไข หรือปฏิเสธบทความ เพื่อการตีพิมพ์ตามหลักเกณฑ์ของวารสาร โดยปราศจากอคติที่มีต่อตัวเนื้อหาของบทความ หรือ ต่อตัวผู้แต่ง
3. มีความตรงต่อเวลาในการพิจารณางานเขียน ตามกรอบเวลาที่วารสารกำหนด
4. ไม่ดำเนินการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว จากงานเขียนที่รับไว้เพื่อพิจารณา
5. ช่วยให้เห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในการพิจารณาบทความที่จะตีพิมพ์เผยแพร่ลงในวารสาร